

FÓRUM Tár s a d a l o m T u d o m á n y i - s z e m l e

neGyed é ven k én T-MeGJeLen ő -T U d o M á n y o s -f o l y ó í r a t

Xvi.-évfolyam

f ő s z e r k e s z t ő
C s a n d a - G á B o r

f ő m u n k a t á r s
f a z e k a s - J ó z s e f

a - s z e r k e s z t ő b i z o t t s á g - e l n ö k e
Ö L L Ő s - L á s z L ó

s z e r k e s z t ő b i z o t t s á g

Biró-a.-zoltán,-Csanda-Gábor,-f azekas-József,-f edinec-Csilla,-Gyurgyík-László,-
Hunčík-Péter,-Lampl-zsuzsanna,-Lanstyák-istván,-Liszka-József,-
Mészáros-andrás,-simon-attila,-szarka-László,-Tóth-károly,-végh-László

Tartalom

Tanulmányok

Liszka-József

Hol-ringtak-a-bölcsők?-kérdések-és-válaszkísérletek-a-k ö m ű v e s -
kelemenné-balladájával-kapcsolatban- 3

ker é nyi-éva

Gömöri-fürdőélet-a-19.-században-i.- 33

LansTyák-isTván

a-fordítási-egyenértékűség-néhány-válfajáról.-szempontok-a-magyar-
Újszövetség-fordítások-és-revíziók-vizsgálatához- 61

Cser niCskó-isTván

Ukrajna-nyelvi-helyzete-egy-amerikai-film-szinkronja-tükrében-..... 93

HUszár -áGnes -keGyes-er ika

nyelvtani-nem,-női-foglalkozásnevek-és-gender- 105

BiLász-BoGLár ka-LUCia-saTinsk á

„a-kétnyelvűség-jegyében”.-nyelvmenedzselés-szlovák-magyar-
facebook-oldalakon- 121

BaJCs-iLdik ó

n ő i - s z e r e p e k - k i s e b b s é g i - h e l y z e t b e n . - M a g y a r - n ő i - s o r s o k - a - k é t -
világháború-közötti-Csehszlovákiában- 131

BoLeManT-LiLLa

női-szempontok-a-(cseh)szlovákiai-magyar-irodalom-és-újságírás-
történetében-(1919–1938)- 157

közlemények

PüsPöki-naGy-PéTer

Lehetőségek-és-választások- 169

könyvek

Cs.-nagy-Lajos:-Medvesalja-magyar-nyelvjárás-atlasza
(Koncsol László) 187

Csernicskó-istván:-államok,-nyelvek,-államnyelvek.-nyelvpolitika-
a-mai-kárpátalja-területén-(1867–2010)
(Gazdag Vilmos) 188

Csernicskó-istván:-államok,-nyelvek,-államnyelvek.-nyelvpolitika-
a-mai-kárpátalja-területén-(1867–2010)
(Bátyi Szilvia) 192

Tamáška-Máté:-kassa-vidék-településképei.-Tamáška-Máté:-falvak-
az-uradalmak-helyén.-amegszűnt-nagybirtok-telepes-községeinek-
építészete-1945-után
(Vajda Barnabás) 195



realizované-s-finančnou-podporou-Úradu-vlády-slovenskej-republiky-
--program-kultúra-národnostných-menšín-2014

fórum-UM-Társadalomtudományi-szemle

a-szerkesztőség-címe:-forum-kisebbségkutató-intézet,-Park-u.-4,-931-01-somorja.-e-mail:-csanda@foruminst.sk • kiadja:-forum-kisebbségkutató-intézet,-somorja.-i.č.o.-34-028-587.-f.elelős-kiadó:-Tóth-károly igazgató • nyomdai-előkészítés:-kalligram-Typography-s.r.o.,-érsekújvár • nyomta:-kanovits-média-s.r.o., dunaszerdahely • Megjelent-a-szlovák-köztársaság-kormányhivatala-támogatásával • Példányszám:-600 • ára:-3-€ • 2014.március • nyilvántartási-szám:-ev-904/08 • issn-1335-4361 • internet:-http://www.foruminst.sk • kézirátokat-nem-őrünk-meg-és-nem-küldünk-vissza.

fórum-UM-sPoLoČenskovedná-revúe

adresa-redakcie:-forum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Parková-4,-931-01-Šamorín.-e-mail:-csanda@foruminst.sk •
vydavateľ:-forum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Šamorín.-i.č.o.-34-028-587.-zodpovedný:-károly-Tóth-riaditeľ •
Tlačiarenská-príprava:-kalligram-Typography-s.r.o.,-nové-zámky • Tlač:-kanovits-média-s.r.o.,-dunajská
streda • s-finančným-príspevkom-Úv-sr • náklad:-600 • Cena:-3-€ • marec-2014 • evidenčné-číslo:-
ev-904/08 • issn-1335-4361 • internet:-http://www.foruminst.sk

Liszka József

Hol-ringtak-a-bölcsők?

kérdések-és-válaszkísérletek-a-k őműves-k elemenné-
balladájával-kapcsolatban*

József Liszka

398.87(=511.141)

821.511.141-144

Where-do-cradles-rock?-Questions-regarding-the-ballad-of-k őműves-
k elemenné-and-attempts-to-answer-them

keywords:-f olklore,-the-science-of-folklore,-folk-ballad,-revival,-survival.

*„Bármíhez nyúlok, kiderül, hogy másképp van, mint ahogy a kutatás képzelte.
Minden másképp van.”*

(Pócs-éva)

k ríza-ildikó-egy-nemrégiben-közreadott-impozáns-áttekintésében-a-20.-század-máso-
dik-felének-magyar-szövegfolklorisztikai-kutatásairól-a-balladakutatással-kapcsolatban
a-többi-között-a-filológiai-vizsgálatok-jelentőségét-is-kiemeli-(k ríza-2011,-42.-p.).-az
alábbi-tanulmány-ehhez-a-megközelítési-módkhoz-szeretne-szerény-hozzájárulás-lenni.

a-falba-épített-asszony-(más,-talán-közismertebb-címen:-k őműves-k elemenné¹)
népballada-rendkívül-korán-került-a-magyar-és-a-nemzetközi-balladakutatás-homlokte-

*-ág-Tibor,-akinek-a-k őműves-k elemenné-balladájának-újabb-n yitra-környéki-variánsai-köszön-
hetők,-haláláig-kitartott-lényegében-vargyas-Lajos-feltételezése-mellett,-miszerint-ezek-a-válto-
zatok-egy-régebbi,-az-egész-magyar-nyelvtérületen-ismert-szájhagyomány-maradványai.-n oha-vol-
tak-ellenvélemények-(f aragó-József,-Liszka-József),-ezekről-nem-látszott-tudomást-venni.-egyik
legutóbbi-tanulmányában,-itt,-a-Fórum Társadalomtudományi Szemle oldalain-is-megismételte
korábbi-álláspontját-(ág-2011).-Jelen,-megírni-rég-tervezett-dolgozat-lényegében-ehhez-az-írásá-
hoz-kapcsolódik.-r endkívül-sajnálom,-hog-ág-Tibor-nem-érhette-meg-reflexióim-megjelenését,
de-meggyőződése-m,-hog-szellemiségéhez,-gondolkodásmódjához-akkor-leszünk-hűségesek,-ha
esetleges-ellenvéleményünket-is-megfogalmazzuk,-meg-merjük-fogalmazni.-életműve-értékéből
ez-semmit-nem-von-le.-ellenkezőleg:-a-tudományos-diskurzus-részeként-azt-szolgálja,-amit-ág
Tibor-is-folyamatosan-hangoztatott,-hiszen-gyűjtési-eredményeit-nem-valamiféle-merev-múzeumi
kultúra-részeként,-hanem-élő,-ma-is-ható-hagyományként,-hozzáteszem,-az-élő-tudományos-dis-
kurzus-részeként-szerette-volna-értelmezni.

1- n oha-a-ballada-típus-szerinti-címe-a-falba-épített-asszony,-a-Magyar Néprajzi Lexikonban-is
k őműves-k elemenné-címszó-alatt-található-meg-a-leírása-(k ríza-1980),-így-a-továbbiakban
én-is-ezt-a-megnevezést-használok.

rébe. k riza-János-híres-népköltési-gyűjteménye, -a *Vadrózsák* megjelenése után - (k riza 1863) - a többi-között-épp-ez-a-ballada-volt-az, -ami-a-plágiumvadászatokat, -illetve-az-ezt-követő-eredetkezési-kutatásokat, -vitákat-indukálta. -a k riza-gyűjteményében-közölt-néhány balladáról - (k őműves-k elemenné, -Molnár-anna) - iulian-Grozescu-román-irodalmár-úgy vélte-ugyanis, -hogy-ezek-közönséges-hamisítványok: -román-eredetiből-való-fordítások. -a *Fővárosi Lapok*-ban-egy-pár-székely-„vadrózsáról”-címen-1864-ben-megjelent-írásában-plágiummal-vádolta-meg-k rizát. -Hosszan-kígyózó-disputa-kerekedett-ebből - (arany János *Vadrózsapörnek*-nevezte-el-később-ezt-az-eseményt), -aminek-végeredménye az-lett, -hogy-mind-a-román, -mind-a-magyar-népköltészeti-gyűjtők-serény-munkába-fogtak-a-maguk-igazának-bizonyítására, -aminek-során-kiderült, -hogy-szó-sincs-plágiumról, hanem-valóban-mindkét-nép-folklorjában-ismert-balladatípussal-van-dolgunk, -és-lényegében-egész-d élkelet-európában, -sőt-elő-ázsiai-ban-meglévő-jelenséggel-állunk-szemben - (vö.-alexics-1897; -f aragó-2005, -595-602.-p.). -ezzel-korántsem-zárultak-le-vizont-a-balladatípus-eredetkezésével-kapcsolatos-kutatások, -és-az-azokat-követő-nemzetközi-viták, -hiszen-a-terjedés-útvonalának, -az-átadás-átvétel-irányának-a-kérdései-továbbra-is-nyitottak-maradtak. -a-20.-századi-magyar-történeti-balladakutatás-terén-kétségtelenül-a-legelévülhetlenebb-érdemeket-az-a-vargyas-Lajos-szerezte, -aki-a-többi-között-a-k őműves-kelemenné-balladatípus-vizsgálatával-is-behatóan-foglalkozott (vargyas-1959; -vargyas-1976, -ii: 13-43.-p.). -kutatásai-eredményeként-megállapította (nagyon-leegyszerűsített-megfogalmazásban), -hogy-a-balladát-a-balkáni-népek, -legelőször-a-bolgárok, -a-magyaroktól-vették-át, -akik-vizont-a-kaukázusban-ismerkedhettek meg-a-témával-és-hozták-magukkal-a-honfoglalás-során - (vargyas-1988, -310-311.-p.)². ennek-egyik-bizonyossága-szerinte, -hogy-a-magyaroktól-nyugatra-és-északra-élő-népek körében-ismeretlen. -n oha-a-vargyas-által-a-magyar-nyelvterületen-számba-vett-negyvenöt-variáns³ szinte-mindegyikét-a-székelyföldön-és-a-moldvai-magyarok-körében-jegyezték-fel, -feltételezi, -hogy-korábban-az-egész-nyelvterületen-ismert-volt.⁴ -a-20.-századra-vizont-már-csak-az-archaikus-kultúrájú-térségekben-örződött-meg - (vö.-k riza 1991, -70.-p.), -amit-egy, -a-két-világháború-között-lejegyzett-zoborvidéki-töredék-is-bizonyítani-látszik. -Hogy-bizonyosságot-nyerjen, -1960-ban-arra-biztatta-ág-Tibort, -végezzen-felderítő-gyűjtőmunkát-a-z-oborvidéken - (ág-2001, -84.-p.).

- 2- vargyas-elméletét-mind-a-magyar, -mind-a-nemzetközi - (főleg-román, -görög, -cseh-stb.)-kutatás-vitatta, -ám-ennek-tárgyalása-kívül-esik-mostani-témánkon - (vö.-f aragó-1995; -s chubert 2010. -áttételesen-lásd:-voigt-1968).
- 3- ezek-száma-1991-ben-már-87-volt, -amiből-hatvanat-a-székelyföldön-jegyezték-le-a-kutatók (albert-1993, -169.-p.), -tehát-lényegében-ezeknek-az-újabb-változatoknak-a-felbukkanása - (ahogy arról-a-továbbiakban-részletesen-lesz-szó)-sem-változtat-az-elsődleges-elterjedési-térképen.
- 4- Csak-érintőlegesen-tartozik-ide, -hogy-időközben-Magyar-zoltánnak-az-egykor-Torna-megyéből-a-ballada-négy-„prózává-öldődött”-variánsát-sikerült-dokumentálnia. -arra, -hogy-„e-ballada-tornai-ismerete-mennyire-tekinthető-a-helyi-hagyományvilág-szervesült-folklorörökségének”, -nem-ad-(nem-is-adhat)-egyértelmű-választ, -mindenesetre-a-prózává-öldődés-kifejezés-eufemisztikus-használatával-úgy-tűnik, -nem-is-zárja-ki-annak-lehetőségét - (Magyar-2011, -41-42.-és-105-106.-p.). -Magam-inkább-iskolában-tanult, -olvasott-történetek-továbbmondásának-érzem-őket, -és-előzetesen-inkább-a-folklorizáció, -refolklorizáció-kategóriájába-sorolom. -Jelen-dolgozat-kereteit-azonban-szétfeszítené, -ha-most-ezek-aprólékos-filológiai-elemzésébe-kezdénénk.

ág-Tibor-még-abban-az-évben-kiutazott-zsérére,-ahol-megtalálta-ugyanazt-a-f öldesi ilonát-is,-akitől-korábban,-az-1940-es-évek-táján-már-f ranz-zagiba-és-arany-a.-László is-feljegyzett-néhány-sornyi-töredéket,-ám-most-ág-Tibornak-a-k őműves-k elemenné-balladája-tizennégy-strófás,-szinte-hibátlan-változatát-sikerült-rögzítenie-(ág-1961a).-a-felfedezés-kisebb-szakmai-szenzációt-váltott-ki,-hiszen-az-újabb-variánsok-felbukkanása látszólag-valóban-azt-bizonyítaná,-hogy-egy,-régebben-az-egész-magyar-nyelvterületen elterjedt-balladatípusnak-az-egyébként-is-archaikus-(de-legalábbis-annak-tartott)-kultúrájú-zoborvidéken-megőrződött-darabjaival-van-dolgunk.-a-kérdés-azonban-nem ennyire-egyszerű.-f aragó-József-szemléletes-megfogalmazásában-„olyanok-ezek-a-szórványos-adatok,-mint-egy-egy-magános-hegycsúcs,-amelyeket-a-feledés-tengerének-még nem-sikerült-egészen-elborítania”.-Ha-ez-így-lenne,-és-több-klasszikus-népballada-esetében-(pl.-Molnár-anna,-a-bagoly-asszonyka,-a-csodahalott-stb.)-ez-úgy-tűnik-így-is van,-akkor-ezek-az-egymástól-mind-térben,-mind-időben-távol-fellelt-variánsok-formailag-erőteljesen-különböznének-egymástól,-hiszen-évszázadok-során-külön-életet-éltek, más-más-irányban-alakultak.-Magyarán:-szétfejlődtek-ezek-után,-ha-a-zserei-változatot kézbe-vesszük,-„első-olvasásra-feltűnik,-hogy-már-már-sorról-sorra,-gyakran-szóról szóra-összeállíthatóak-a-székelyföldi-változatokból.-Lehetetlen,-hogy-lelőhelyükön-több száz-éves-régi-folklorjavak-legyenek;-nyilvánvaló,-hogy-frissiben-jutottak-a-székelyföldről új-környezetükbe”.-(f aragó-1995,-266.-p.)

a-továbbiakban-néhány-megfontolandó-szempon tot-próbálok-megfogalmazni-egyrészt-konkré tan-a-k őműves-k elemenné-ballada-zoborvidéki-megjelenésével-kapcsolatban,-má srészt-általában-a-népköltészeti-alkotások-hagyományozódásával,-terjedésével kapcsolatban.

kutatás-módszertani-szempon tok

Hogy-ne-egymás-mellett-beszéljünk-el-(ahogy-az-a-folklorisztikában-is-bevett-gyakorlat), bevezetesként-néhány-kutatás-módszertani-szempon t-felvetése-szükségeltetik.-az-elsőt-az-alábbi,-anekdotikusan-hangzó,-ám-mégis-igaz-(és-főleg-tanulságos!)-történet segítségével-kísérlem-meg-fölvezetni.-a-nyolcvanas-évek-elején-történt,-hogy nyitragere nc sé ren-egy-idős-házaspárt-a-két-világháború-közötti-áru csere-kapcsolatok-ról,-pontosabban-arra-vonatkozó-émlekeikről-faggattam.-Miután-a-témát-kimerítettük, buszom-indulásáig-még-jó-fél-órám-volt-(ami-azt-jelenti,-hogy-máshová-már-nem-volt érdemes-bekopogtatnom),-hát-maradtam-még-beszélgetni.-f őleg,-hogy-citrompótlószerű-borukat-ne-kelljen-folyton,-mondvacsinált-ürügyekkel-visszautasítanom,-a-Luca-napi szokások-ról,-hiedelmek-ről-beszéltettem-őket.-áradt-is-a-szó,-főleg-a-néniből-(s-ahogy-mondani-szokták),-tisztá,-bővizű-patakként-bugyogtak-ajkáról-a-szebbnél-szebb,-archaikusnál-archaikusabb-hiedelmek,-ősi-Luca-napi-praktikák.-én-meg-persze,-egyre-hevesebben-dobogó-szívvél,-sűrűn,-már-már-gémberedő-ujjakkal-jegyzetelgettem,-és-csak azt-sajnáltam,-hogy-nem-ezzel-a-témával-kezdtém-rögtön-a-beszélgetést,-illetve-már azzal-a-gondolattal-is-kacérkodtam,-hogy-hátha-van-egy-később-induló-busz-is...közben,-órámra-pillantva,-hogy-mégis-elvarrjam-a-szálakat,-megkérdeztem:-ezeket-a-praktikákat-vajon-ő-is-gyakorolta,-netán-még-ma-is-gyakorolja?-„á,-dehogy”---hangzott pironkodva-a-válasz.-„akkor-biztosan-édesanyjától-vagy-nagymamájától-látta,-hallotta, tanulta-őket”---véltém-rátapintani-a-lényegre.-„dehogyis,-egy-kalendárium-ban-olvas-

tam” -- játszott ki-beszélgetőtársam-(abban-a-pillanatban-úgy-hittem)-aduját.-„ez-se rossz” -- gondoltam-magamban,- már-akkor-is-tudván,- hogy-a-régi-kalendáriumnak, ponyvanyomtatványoknak-milyen-fontos-szerepük-volt-a-népélet-alakulásában,- alakításában-is.- „és-milyen-kalendáriumban?-nem-tetszik-rá-émlékezni?” -- nyomultam tovább.-„dehogynem,-kedvesem,-ott-van-a-kredenc-tetején”---mondta,-és-már-ugrott-is, hogy-megmutassa.-Pár-perc-múlva-reszkető-ujjakkal-lapozhattam-bele-az-alig-megsárgult-1982.-évi-*Madách Naptár*-ba-és-kereshettem-meg-benne-ismeretterjesztő-írást a-Luca-napi-szokásokról-és-hiedelmekről...⁵ Beszélgetőtársaim-figyelmét-nem-hívtam föl-a-cikk-írójának-és-kérdőpartnerük-személyének-azonosságára.-Gyors-búcsút-vettem,-s-még-buszomat-is-elértem.

nyitra-felé-ötykölődvé-azon-tűnődtem,-hogy-ha-ez-a-busz-öt-perccel-korábban-indul, akkor-talán-most-boldogan-vinném-magammal-a-nyitragerencsén-lejegyzett-ősi-Luca-napi-szokások-és-hiedelmek-egy-pompás-csokrá-t-(amelyek-ebben-a-régies-jelenségeket-konzerváló-milióben-szerencsés-módon-fennmaradtak,-s-még-szerencsésebb módon-éppen-én-akadtam-rájuk),-s-már-azon-törném-a-fejemet,-hogy-hol-lehetne-ezt-a-zoborvidéki-nyelv-sziget-archaikus-voltának-újabb-bizonyoságaként-mihamarabb-közreadni...

ilyen-és-hasonló-történeteket-szinte-minden-kolléga-tud-saját-megtapasztalásai-közül-mesélni,⁶ ami-legalábbis-fokozott-óvatosságra,-körültekintésre,-a-túl-gyors,-ráadásul-sokszor-előfeltevéseken-alapuló-következtetések-levonásától-való-tartózkodásra-kell,-hogy-intse-a-kutatót.

noha-az-írásbeliség-és-szöbeliség-elsődlegességének-a-kérdéseivel,-a-könyvkultúra-hatásának-az-intenzitásával-kapcsolatban-a-nemzetközi-folklorisztika,-úgy-tűnik,-örökre-két-szekértáborra-oszlott-(valóban-csak-találomra-lásd:-anderson-1935;-Bottigheimer-2011;-dég-h-1946-47;-Honti-1937;-Horálek-1964;-keszeg-2008;-k-ryżanowski-1977;-Marčok-1978;-schenda-1976;-Wesselski-1931),-alapjában-véve-abban-azért-megegyeznek-a-kutatók,-hogy-a-nyomtatott-írásbeliség-mindig-is-volt-hatással-a-szöbeliségre-(ahogyan--természetesen--fordítva-is!).-a-mértéke-kérdéses-mindössze,-és-figyelman-kívül-semmiképpen-nem-hagyható.-ebben-a-most-tárgyalandó-kontextusban-sem.

5- noha-nem-tartozik-a-tárgyhoz,-de-a-tudományos-hitelesség-kedvéért-álljanak-itt-az-émlített-cikk-könyvészeti-adatai-is:-Liszka-József:-„Luca,-Luca,-kity-koty...”-Luca-napi-népszokásaink.*Madách Naptár 1982*.-Bratislava,-Madách-könyv-és-Lapkiadó,-1981,-185-186.-p.

6- Csete-Balázs-egy-gyűjtési-beszámolója-során-elbeszéli-például,-hogy-amikor-„az-ethnographia-1942.-2.-számából-felolvastam-házigazdánknak-nagy-Jenő-Temetés,-temető-és-halotti-tor-a-kalotaszegi-Magyarvalkón-c.-tanulmányát,-arra-kért,-hogy-ezt-a-számot-ajándékozzam-neki,-mert-a-benne-lévő-'nagyon-szép'-halotti-köszöntőkből-alkalomadtán-felhasználnék-egy-et-mást...-(Csete-1942,-207.-p.).-a-f-órum-kisebbségkutató-intézet-komáromi-etnológiai-központja-1999-adventjén-az-adventi-koszorú-elterjedési-intenzitásának-megállapítására-egy-kérdőív-felmérést-végzett-dél-szlovákia-néhány-településén.-Több-kérdőbiztos-visszajelzéséből-az-derült-ki,-hogy-ahol-nem-ismerték-a-jelenséget,-a-kérdőbiztos-t-a-megkérdezettek-(!)-azonban-kifaggatták,-hogy-mi-is-ez-voltaképpen.-Majd-többen-megjegyezték:-ez-nagyon-szép-szokás,-jövőre-mi-is-csinálunk-/-veszünk-adventi-koszorút-(vö.-Liszka-2000).-Lásd-még:-keszeg-2005.

kompetencia-hiányában, az alábbi vizsgálódásaim során a zenei aspektusokat mellőzve, a kérdést csak szövegfolklorisztikai szempontból közelítem, de meggyőződésem, hogy így is lehetséges hiteles válaszlehetőségek megfogalmazása. álláspontomat Bartók-Béla-sorai, azt hiszem, meggyőzően támasztják alá:

...szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az itt közölt székelyballadák sajátos régi dallamai a szöveggel nincsenek szorosan összenőve. Gyakran megtörténik, hogy e dallamokra más, hasonló rythmusú balladát, vagy lírai dalt is énekelnek; valamint az is előfordul, hogy az itt közölt szövegekkel kapcsolatban más hasonló rythmusú dallammal kísérleteznek. az epikai dal sorsa tehát egészen fedi a lírai dalét. noha még kiérezhető, hogy ez a társulás – miként ez az ország más részeiben is tapasztalható – az epika terén nem régi-keletű.

(Bartók-1908, -115. p.)

Bartók sorait ág Tibor gyűjtési tapasztalatai is alátámasztani látszanak, hiszen a kőműves-k elemennéballada-zsérei dallamának változatát 1976-ban nyitrai utcahízen is megtalálta, csak egészen más műfajban (dudanóta dallamaként!), s persze más szöveggel: „Dudásom, dudásom, / Kedves muzikásom, / A gatyám megrázom, / Meg is matarászom.” (ág-sima-1979, -402. p.). Hogy akkor most ballada vagy dudanótadallamról van-e szó elsődlegesen, hát én azt nem tudom eldönteni...

Mindezzel csak annyit szeretnék mondani, hogy szöveg-és dallam-elterjedési kérdései vizsgálhatóak egymástól függetlenül is, és ami igaz lehet az egyikre, nem feltétlenül érvényes a másira. a továbbiakban tehát kizárólag szövegfolklorisztikai szempontok alapján közelíték a problémához.

kutatástörténeti-szempontok

a kőműves-k elemennéballadájának első zborvidéki nyoma f ranz zagiba népzenei gyűjtőtevékenységéhez kapcsolható. Munkájához ösztönzést a Csehszlovák állami népdalintézet s zlovenszkói szakosztálya által szervezett kutatási program, illetve kiadott kérdőív jelentett (vö. ág-2000, -90. p.). kutatási eredményeit, a zborvidéki „népballadákat”⁷ csak a háború után, Ausztriában publikálta. ebben a német nyelvű közleményében elmondja, hogy a gyűjtést 1939–40-ben végezte, mégpedig féltestvérével, arany a. Lászlóval közösen: aranyt elsősorban a balladák szövegei, őt pedig azok melódiaja érdekelte. aranynak nagyon sok balladát már csak elbeszélt változatban sikerült feljegyeznie, mivel a dallamok nagyobbik része akkora elfelejtődött. zagiba az ezekhez a szövegekhez „tartozó” dallamok felkutatását tűzte ki célul. 37 esetben sikerült is neki, de a háborús viszonyok miatt nem tudta folytatni, illetve befejezni a kutatómunkát (zagiba-1954, -63–65. p. a publikáció kritikáját lásd: ág-2000). Így ebből a közleményből tudunk a kőműves-k elemennéballadájának legelső ismert, a közreadó sze-

7- a gyűjtemény nemcsak balladákat tartalmazott, hanem népdalokat, népies műdalokat, költők-folklorizálódott verseit is (köztük van például, noha zagiba szemmel láthatóan nem tud róla, mert betyárballadának mondja, Petőfi-sándor alku című versének folklorizálódott változata is. zagiba-1954, -79–80. p.).

rint-négy-versszakból-álló-variáns-töredékéről, amelyet-a-33-éves-zserei-f öldesi-ilonától jegyzett-le.-k özleményében-viszont-sajnos-csak-a-ballada-első-két-sorát-hozza,-így-még ezt-az-állítólagos-töredéket-is-csak-töredékesen-ismerjük-(zagiba-1954,-70-71.-p.).

a-ballada-következő-zoborvidéki-nyoma-is-ehhez-a-népzene-gyűjtési-kezdeményezés-hez-köthető.-1944-ben-jelent-meg-a-készülő-Nyitra-vidéki népballadák című-kötet-mutató-ványanyaga,-amely-a-Putz-éva-által-1941-ben-zsérén,-a-66-éves-Benc-Luca-előadása-nyomán-lejegyzett,-a-halálraítélt-húga-balladatípus,-f ehér-László-balladája-címen-ismert-szövegét-adja-közre-(Putz-1944).-Maga-az-így-beharangozott-kötet-azonban-sosem-jelent meg,-s-a-legutóbbi-idő-kig-a-benne-megjelentetni-tervezett-népköltési-anyagot-vagy-fel-sem gyűjtöttek-vagy-elvesztettek,-de-legálábbis-lappangónak-gondolta-a-folkloristák-többsége.-s-ándor-eleonóra-még-úgy-tudta,-hogy-„a-gyűjtött-anyag-nagy-része-a-későbbiekben elkallódott”,-s-felbukkanásukra-„kevés-a-remény”-(s-ándor-1989,-152.-p.).-ág-Tibor-a-következőket-írja-a-n-yitra-vidéki-balladakutatással-kapcsolatban:

az-1945-ig-Pozsonyban-működő-s-zlovákiai-Magyar-k özművelődési-egyesület,-a-s-e-Mk-e, tervbe-vette-egy-n-yitra-vidéki-népballada-gyűjtemény-kiadását,-amely-Putz-éva,-arany-a-László,-Lipcsey-Gyula-és-k ovács-Gergely-gyűjtését-tartalmazta-volna.-ez-valószínűleg-dallamok-nélkül-közölt-balladagyűjtemény lett-volna,-mert-képzett-zenész-nem-volt-ebben-a-körben.-ebből-a-balladagyűjteményből,-sajnos-csak-a-„f ehér-László-balladája”-jelent-meg-1944-őszén,-egy-füzetben,-mint-mutatvány-a-n-yitra-vidéki-népballadák-készülő-gyűjteményéből.-e-gyűjtemény-kéziratának-további-sorsáról-nincs-tudomásunk.

(ág-2001,-7.-p.)

való-igaz,-hogy-a-tervezett-kötet-dallamok-nélküli-balladaszövegeket-tartalmazott-volna, ám---ahogy-arról-a-fentiekben-már-volt-szó---arany-a-László-féltestvére,-f ranz-zagiba emlékei-szerint-az-1939-40-ben-lefolytatott-gyűjtés-keretében-arany-a-szövegeket, zagiba-pedig-a-dallamokat-rögzítette.

n-éhány-esztendeje-előkerült-arany-a-László-kéziratos-hagyatéka-(vagy-annak-egy-része),-amiben-jelentős-mennyiségű-néprajzi,-elsősorban-népköltési-gyűjtés-található (több-dossziényi,-főleg,-de-nem-kizárólag-n-yitra-környékén-gyűjtött-népdalok,-balladák, népies-műdalok).⁸ k-isebb-fokú-szenzációszámba-ment,-hogy-a-hagyaték-része-az-említett-tervezett-kötet-teljes,-nyomdába-előkészített,-minden-valószínűség-szerint-Blanárovi-József-metszeteivel-kiegészített-kézirata-(vö.-Liszka-szerk.-2009).-a-zagiba-által-emlegetett-teljes-gyűjtés,-aminek-ő-csak-töredékét-publikálta,-viszont-nem-található-meg-ebben-a-kéziratos-anyagban.

Megvan-ellenben-a-hagyatékban-a-k öműves-kelemen-balladának-egy,-arany-által-1942.-március-2-án-Pozsonyban-(tehát-nem-az-emlegetett-n-yitra-környéki-terepmunka helyszínén-és-idejében!),-viszont-ugyancsak-f öldesi-ilonától-lejegyzett-rendkívül-töredékes-variánsa,-aminek-első-két-sora-megegyezik-ugyan-a-zagiba-által-közreadott-két-sorral,-ám-a-gyűjtés-időpontja-alapján-(feltételezve,-hogy-zagiba-pontos-adatot-rögzített) mégiscsak-másik-lejegyzésnek-kell-tartanunk.-arany-ett-a-változatot-le-sem-gépeltette, legalábbis-a-hagyatékban-letisztázott-verziója-nem-található.

8- Maga-a-hagyaték-a-f örüm-kisebbségkutató-intézet-somorjai-Levéltárában-található,-de-fény-másolat-formájában-a-komáromi-etnológiai-k özpont-n-éprajzi-adattárában-is-hozzáférhető.

a-lap-felső-részén-az-*Ethnographia* című-folyóirat-két-közleményére-történik-utalás, ahol- a- ballada- székel-földi- változatai- olvashatóak.- az- elsőben- egy- Bartók- Béla- által közölt,-Gyergyószárhegyen,-Bodon-Pál-által-feljegyzett-töredék-(Bartók-1908,-105-106. p.),- úgy- tűnik,- nincs- konkrét- köze- a- zsérei- változathoz.- arany- jegyzeteinek- második, *Ethnographiára*- történő- utalása- a- veress- Gábor- által- 1908-ban- Borszáken- gyűjtött, majd-közreadott-szövegre-vonatkozik-(veress-1911,-51-53.-p.),-ám-ez-sem-mutat-a zsérei-változattal-közelebbi-rokonságot.

vargyas-Lajos-természetesen-a-zagiba-által-közreadott-töredéket-ismerhette-csak, de-ez-is-felkeltette-az-érdeklődését.-r-övid,-lábjegyzetben-közölt-érvelését-érdemes-szó szerint-idézni:

zobor-vidéken-feljegyzett-négy-versszak,-melyből-az-első-t-közli-dallammal.-ez-egy-kodály-közölte-erdélyi-k-őműves-kelemen-dallam-kétsorosra-csonkult,-romlott-formája.-s-okáig azt-hittük,-hogy-újabbán,-irodalmi-úton-került-a-néphez-kiadványokból.-azonban-a-Görög ilona-szintén-felbukkanó-és-kétségtelenül-hiteles-változatai-(Mf-3829-Manga,-valamint zagiba,-71)-más-megvilágításba-helyezték-a-kérdést.-k-özelebbiről-megvizsgálva-kiderült, hogy-a-kodály-dallam-más-szövegkezdethez-kapcsolódik;-a-zsérei-szövegkezdet-megvan ugyan-más-változatban,-de-nem-így-szóról-szóra.-Mindez-valószínűvé-teszi-a-feljegyzés hitelességét.

(vargyas-1959,-6.-p.)

nyilván-a-fentiekből,-tehát-zagiba-feljegyzése hitelességének⁹ feltételezéséből-kiindulva-biztatta-hát-ág-Tibor-arra-a-bizonyos,-fentebb-már-említett,-1960-ban-megkezdett kutatásra.-aki-ennek-során-meg-is-találta-zsérén-f-öldesi-ilonát,-aki-meglepő-módon-azt a- balladát,- amire- 1942-ben- csak- rendkívül- töredékesen- emlékezett,- 18-év-elteltével szinte-teljes-épségében-elő-tudta-adni.¹⁰ f-öldesi-ilona,-saját-bevallása-szerint-„a-balladát-édesanyjától-tanulta-és-1934-előtt-még-sokkal-jobban-tudta,-mint-most”-(ág-1961a,-72.-p.).-Miért-épp-1934-előtt...?-Talán-mert-még-az-iskolában-tanulta?-vagy-a-gyűjtő-direkt-erre-az-évszámra-kérdezett-rá,-mivel-tudta,-hogy-1934-ben-jelent-meg-kerényi-Györgynek-egy-népszerű,-alább-még-részletesebben-is-tárgyalandó-dalgyűjteménye,-amiben-a-k-őműves-kelemenné-balladájának-egy-nagyon-hasonló-variánssa található?-de-várható-e-egy-adatközlőtől,-hogy-ilyen-kérdésre-hiteles-választ-adjon?

9- a-feljegyzés hitelessége alatt-rendesen-azt-értenénk,-hogy-a-gyűjtő-körültekintően-eljárva,-a-gyűjtési-körülményeket-is-bemutató,-pontosan-rögzíti-az-adatközlője-által-elmondottakat. vargyas-nyilván-nem-erre,-hanem-arra-gondolhatott,-amikor-a-hitelességet-emlegeti,-hogy-évszázados-helyi-színhagyomány-részeként,-s-nem-utólag,-valamilyen-nyomatott-szövegből-megtanult-variánssal-van-dolgunk.

10 első-közlés:-ág-1961a.-ág-Tibor-ugyanazt-a-változatot-egyébként-közreadta-a-budapesti *Néprajzi Közlésekben*-is-(ág-1961b,-90-92.-p.).-ezt-követően-több-gyűjteményes-kötetben-is-napvilágot-látott.-a-teljesség-igénye-nélkül:-o-rtutay-k-ríza-1968,-121-123.-p.;-vargyas-1976, ii:-13-14.-p.;-ág-s-ima-1979,-13-14.-p.;-k-ósa-1979,-467-468.-p.;-o-rtutay-1985,-35-36.-p.;-ág-2001,-87-92.-p.-Megjegyzem,-hogy-a-felsorolt-közlések-között-gyakorlatilag-nincs-két-teljesen-megegyező-textus,-így-a-közreadóknak-„köszönhetően”-végső-soron-további-variánsok-keletkeztek.

Hogy pontosan huszonhat évvel korábban tudta-e, s ha igen, mennyire? Nos, akár hogy is van, az arany által 1940-ben lejegyzett töredék nem ezt látszik bizonyítani. Még a zagiba lejegyzéshez képest is (amit persze nem ismerünk, lehet, hogy az az állítólagos négystrófa sem volt teljesebb), szóval még a néhány évvel korábbi lejegyzéshez képest is romlottabb szöveggel van dolgunk. Akár azt is feltételezhetnénk, mintha arany „tanította” volna meg f öldes-ilonát erre a balladára, de erre nincs bizonyítékunk. Az is elképzelhető, hogy egyszerűen arany érdeklődése keltette fel az énekes érdeklődését a ballada iránt, s a korábban tanult szöveget ismét megtanulta. De honnan? Mindenesetre a két évtizeddel későbbi zsérei terepmunka alapján ág-Tibor megjegyzi, hogy „az idősebb zsérei asszonyok egybehangzó véleménye szerint a balladát f öldesi f erencné [f öldis-ilona] édesanyjától is sokszor hallották” (ág-sima-1979, 401. p.). Itt persze felvetődik egy további kérdés: is ha f öldesi-ilona édesanyja ezt a balladát annyira jól tudta, hogyan lehetséges, hogy a faluban akkoriban sokszor megforduló arany vagy a zagiba, illetve az ő munkatársaik (Putz-éva) nem énekelgették őt meg? Két válasz lehetséges: vagy nem élt már akkor f öldesi-ilona édesanyja, vagy mégsem tudta ezt a balladát.

Ág-Tibornak 1977-ben alsóbodokon sikerült egy további változatot rögzítenie, amelyet előadója, Holec f erencné Gyepes-ilona¹¹ f öldesi-ilona nővérétől, Balkó f erencné elgyütt Máriától tanult (ág-sima-1979, 16–18. p.). Közben, 1976-ban f öldesi-ilona kézzel írott nótásfüzete is előkerült, amelyben szintén megtaláljuk a kőműves kelemenné balladájának egy változatát (ág-sima-1979, 401–402. p.). Itt vetődik fel egy további kérdés: f öldesi-ilona vajon miért nem azt a változatot énekelte (csak egy vele nagyon rokont), ami nótásfüzetében fel volt jegyezve?

Fentebb már idéztem azt az adatot, ami szerint 1976-ban az akkor 73 éves nyitra-ctsehi-s uba-imre is el tudta énekelni ugyanazt a dallamot, amire zsérén a szóban forgó balladát énekeltek, de egy dudanóta szövegével. A gyűjtőnek elmondta, hogy „legénykorában náluk is énekeltek k őműves kelemen balladáját, de ő nem tanulta meg”. (ág-sima-1979, 402. p.)

A k őműves kelemenné balladája zaborvidéki előfordulásáról ág-Tibor és sima f erenc balladaskönyvének megjelenésekor, 1979-ben nagyjából tehát ennyit lehetett tudni. Ezekről is, illetve a későbbi gyűjtések további eredményeiről ág-Tibor a *Csináltassunk hírharangot* című zaborvidéki népballadákat tartalmazó újabb kötetnek megfelelő fejezetében számol be. (ág-2001) Természetesen indokolatlan lenne elismételni az ág-Tibor által itt bemutatott kutatási eredményeket, de a nyitra-ctsehi s uba-imrével kapcsolatos sorokra mégis vissza kell térni. Az idősebb énekes emlékeivel kapcsolatban itt már a következőket olvashatjuk: „kutatásunk során nyitra-ctsehiben találtunk egy idősebb énekest, aki azt állította, hogy legénykorában náluk is énekeltek a

11- a gyűjtés datálása 1977-tel, az adatközlő életkora pedig harminc év (ág-sima-1979, 18. p.). Ezek szerint Holec-ilonának 1947-ben kellett volna születnie. A másik forrásban, ahol neve Holecz-ként van írva, születési éveként 1944 olvasható. Ebből az utóbbi életrajzból viszont azt is megtudjuk (s ez sokkal fontosabb a születési dátum pontosításánál!), hogy „1970-ben vett részt először a Tavaszi szél népdalversenyen. Azóta tudatosan gyűjti és tanulja a népdalokat az idősebbektől” (ág-1996, 205. p.). [kiemelés-tőlem:-L.J.]

kőműves-k elemen-balladáját,-de-ő-nem-tanulta-meg.-Ugyanennek-az-énekesnek--név szerint-az-1903-ban-született-s uba-imrének---elénekeltem-a-zsérei-változat-dallamát. neki-egy-6-szótagú-giusto-dudanóta-jutott-az-eszébe..."- (ág-2001,-85.-p.).-ág-Tibor-ezt a-fentebb-már-idézett-dudanótát-közli-korábbi-balladagyűjteményében-(ág-s ima-1979, 402.-p.),-a-most-szóban-forgó-kötetben,-néhány-lappal-arrébb,-viszont-ugyanettől-a s uba-imrétől-(mindenféle-magyarázat,-kommentár-nélkül)-a-kőműves-k elemenné-balladájának-1978-ban-lejegyzett-kezdő-sorait-adja-közre-(ág-2001,-92.-p.).

ismerünk-a-térségből-még-egy-variánst,-amit-ág-Tibor-mindössze-egy-szükszavú megjegyzés-kíséretében-ad-közre:-„azóta-[1976,-illetve-1978-óta?---L.J.-megj.]-1987-ben-Pogrányban-is-előkerült-egy-változata,-melyet-s chuster-éva-rögzített-magnetofon-kazettán.”-(ág-2001,-85.-p.)-a-gyűjtő-az-1931-es-születésű-szomolányi-andrásné-n agy ilona-előadásában-rögzítette-a-balladát-(ág-2001,-93-96.-p.).

a-zoborvidéki-magyar-falvakból-jelenleg-tehát-hét-változatát,-változattörődékét ismerjük-a-kőműves-k elemenné-balladájának.-a-továbbiakban-nézzük,-vajon-valóban egy-több-száz-éves-helyi-hagyomány-maradványainak-tekinthetők-ezek,-vagy-esetleg valami-mással-van-dolgunk?

f orráskritikai-szempontok

a-kérdés,-hogya-ballada-zoborvidéki-előfordulása-a-helyi-színhagyományban-több-évszázadon-át-fennmaradt-reliktumnak-(*survival*),-vagy-másodlagosan,-külső-hatásra-odakerült,-netán-felélesztett-jelenségnek-(ág-Tibor-szóhasználatában:-*revival*)-tekinthető-e, ahogya-arról-fentebb-már-szó-volt,-vargyas-Lajosban-is-felvetődött,-mielőtt-ág-Tibort-a-fentebb-vázlatosan-bemutatott-kutatómunkájára-ösztönözte-volna.-Megjegyzendő,-hogymivel-a-*revival*-szakkifejezés-valamely,-időközben-elfeledett-jelenség-másodlagos-felélesztését-jelenti,-esetünkben-még-az-sem-biztos,-hogya-ezzel-a-fogalommal-operálhatunk-e. ez-ugyanis-azt-feltételeznél,-hogya-valamikor-valóban-ismert-volt-a-térségben-a-ballada (ami,-véleményem-szerint,-egyelőre-bizonyíthatatlan),-és-később-ezt,-külső-hatásra-újra-élesztették,-felújították-volna.-vargyas-még-pontosan-fogalmaz,-hiszen-azt-mondja-(ismétlem):-„sokáig-azt-hittük,-hogya-újban,-irodalmi-úton-került-a-néphez-a-kiadványokból”. (vargyas-1959,-6.-p.)-nem-beszél-tehát-*revival*-ról,-újraélesztésről,-hiszen-ezt-a-jelenséget vagy-*folklorizáció*-nak-mondja-a-szaknyelv,-vagy---ha-még-precízebbek-akarunk-lenni--*refolklorizáció*-nak.-Mint-láttuk,-vargyas-ezt-az-első-gondolatát-később-elveti,-s-a-kérdésről nyilvános-vita-voltaképpen-nem-is-alakult-ki.-Miközben-a-kérdés,-kérdés-maradt.

ami-már-eleve-gyanúra-adhat-okot,-az-az-előadó-személye.-ág-Tibor-egy-népzenei antológiában-(amelyben-egyébként-a-kőműves-k elemen-balladájáról-nincs-szó)-közre-adja-f-öldesi-ilona,-teljes-nevén:-f-öldesi-f erencné-elgyűtt-ilona-(1907-1988)-rövid-élet-rajzát,-amit-nem-tanulságok-nélkül-való-újraolvasni:

született-1907.-7.-1-én-k aposfüreden,-Magyarországon,-ahol-édesapja-12-évig-aratógazda-volt.-r-ómai-katolikus-vallású.-édesapja-elgyűtt-Barnabás.-ő-gyűjtötte-össze,-azaz-szervezte-meg-az-arató-munkásokat.-ilona-lánya-pedig-mellette-a-gazdasszony-volt,-ő-főzött az-aratóknak.-édesapja-halála-után-férje-lelt-a-munkásgazda.-n volcan-voltak-testvérek. Hét-leány-és-egy-fiú.-a-testvérek-közül-csak-hárman-élnek.-Mária:-született-1902-ben, alsóbodokra-ment-férjhez.-később-alsócsitára-költöztek.-Húga,-erzsébet,-zsérén-él.

nagybátyja,-elgyütt-József,-ragadványnevé-n-kura-Josko,-zsérei-dudás-volt.-n-eve-az-egyik zsérei-népdalban-is-fennmaradt-(„kura-Josko,-dudáljon-kend”).-k-odály-zoltán-a-század elején- fonográf- hangszerre- [sic!]- vette- hangját- és- dudajátékát.- Többek- között- a „százalléros-katonának”- kezdetű- népdalt,- amit- később- a- Hány- Jánosban- toborzóként dolgozott- fel.- a- „kura”- ragadványnév- az- egész- család-ot- illetve- édesapját- is- kura Barnának- hívták- a- faluban.- k-islánykorától- kezdve,- mindig,- mindenhol- és- mindenkitől tanult-új-dalokat,-de-a-legtöbbet-az-édesanyjától.

(ág-1996,-205-206.-p.)

Láthatjuk,- hogy- a- több- száz- éves- zoborvidéki- szájhagyomány- ébrentartásának- egyik állítólagos- kulcsfigurája,- f- öldesi- ilona- mindennel- jellemezhető,- csak- otthon- ülés- és- a- máshonnan- érkező- hatásoktól- való- merev- elzárkózással- nem.¹² Miközben- ez- semmit nem- bizonyít,- de- egy- kis- kérdőjelet- már- odabiggyeszt- a- több- évszázados- helyi- hagyomány- bizonyosság- után.

További,- a- gyanakvásunkat- méltán- felkeltő- aspektus- a- balladában- szereplő- d-éva vára.- a- ballada,- illetve- a- történet- más- népeknél- ismert- variánsaiban- mindig- egy- helyi (egy-közele)-vár,- kolostor,- híd- stb.- építéséhez- kapcsolódik- a- cselekmény.- o-lyan- helyhez tehát,- amit- az- ott- lakók- pontosan- ismertek.- a- k-őműves- k- elemenné- balladája- ismert magyar- változatainak- döntő- többségénél- pedig- egy- bizonyos- konkrét- vár,- mégpedig d-éva-vára-ismétlődik-(vö.-f- aragó-1995,-263.-p.).-ez- a- helyzet- a- zoborvidéki- változatok- kal- is,- amikor- a- helybeliek- számára- egy- teljesen- ismeretlen- vár- neve- szerepel- a- szövegben,- miközben- éppen- z- séréről- szépen- látszódnak- a- gimesi- vár- romjai.- n- em- per- döntő-érv- ez- sem,- de- egy- további- kis- kérdőjelet- tesz- jogossá.¹³

ág- Tibor- és- si- ma- f- erenc- balladagyűjteményével- azonos- évben- jelent- meg- r- ádu- ly Jánosnak- a- kibédi- Majlát- Józsefné- Ötvös- s- ára- népballadáit- tartalmazó- kötete,- amely- ben- a- gyűjtő- rögzítette- énekese- általa- elmondott- életútját- is.- ő- a- többi- között- felidézte, hogy- 1912- ben,- tizen- négy- éves- korában- édesapjával- erdélyi- lakhelyétől- meglehetősen távol- vállaltak- munkát:

akkor- vót,- hogy- ősszel- elmentem- édesapámmal- s- a- nagyobbik- testvéremmel- nyitra megyébe,- ahol- répat- ástunk- gróf- k-árolyi- Lajosnak.- Hat- hétre- vótunk- ott,- innen- vagy- két- százan- is- jöttek- a- faluból,- Makkfalváról- is- jöttek.

(r- ádu- ly- 1979,-9.-p.)

r- ádu- ly- János- is- föl- hívja- a- figyelmet- arra,- hogy- az- ország- különböző- vidékeiről- össze- reglett- munkások- közösen- eltöltött- ideje- milyen- fontos- hatással- lehetett,- „a- népkölté- szeti- alkotások- elterjedéséhez,- népszerűsítéséhez”.- a- közös- munkára- Majlát- Józsefné Ötvös- s- ára- a- következőképpen- emlékezett- vissza:

12- n-émileg-ide-tartozik-egy-másik,-talán-Put- z- évától- származó,- az- arany- a- László- hagyatékban- talál- ható- gépelt- változatban- meglévő- megjegyzés- egy- kánai- menyegző- variáns- töredék- alatt: „Éne- kelte Bencz Luca, 66 esztendő- s, Zsérén született, világot járt. Zsére 1942. július 13.-án.” Bencz Luca- egy- kiemelkedő- énekesük- volt- a- gyűjtőknek,- s- (lám!)- róla- is- kiderül,- hogy- világot- járt!

13- annál- is- inkább,- mert- ahol- már- legalább- megindult- (ha- másodlagos- közvetítéssel- is)- a- bal- lada- honosodása,- szerves- beépülése- a- helyi- szájhagyományba,- ott- a- felépítendő- objektum- neve- a- fenntartó- közeg- számára- ismerősebb- helynévre- változik-(vö.- albert- 1993,- 162.- p.; f- aragó- 1995,- 267.- p.;- k- atona- Tripolszky- 1971,- 18.- p.).

nyitra-megyében-mikor-vótunk,-egyszer-egyszer-mozsikáltak-esténként,-s-mi-táncoltunk. de-a-legtöbb-este-inkább-aludtunk,-fáradtak-vótunk,-s-feküdtünk-le.-a-legtöbbször-nappal-énekeltünk.-az-emberek-ásták-ki-a-répát,-s-mi-leányokul-s-asszonyokul-pucoltuk-fel. Csomókba-hányták-a-répát,-s-mű-így-pucoltuk:-mikor-éggel-végeztünk,-mentünk-a-másik csomóhoz.-Úgy,-ahogy-dógoztunk,-beszélgettük-s-közben-énekeltünk,-ment-a-dolog-jól. erősen-szerették-ott-az-erdélyi-munkásokat:-„Úgy-dógoznak,-hogy-ég-utánnuk-a-hely”-mondták-rollunk.-víg-nótákat-énekeltünk-a-legtöbbet-s-bolondságokat.-keserveseket nemigen-énekeltünk,-azok-nem-odaalók-vótak.

(r áduy-1979,-9.-p.)

az-adatról-annak-idején-beszámoltan-egy-ismeretterjesztő-adatközlő-cikkemben,-felvetve-annak-lehetőségét,-hogy-a-kőműves-kelemenné-balladája-akár-ezen-az-úton-is-eljuthatott-a-székelyföldről-a-zoborvidékre-(Liszka-1985,-11.-p.).-Írásom-lényegében-visszhangtalan-maradt,-ág-Tibor-egy-személyes-beszélgetés-során-kizártnak-és-bizonyíthatatlannak-tartotta-az-ötletet.-Ma-már-magam-is-hasonlóan-látom:-egy-izgalmas-kérdésből-fakadó-egy-válaszlehetőség,-de-ha-konkrét-adatokkal-nem-lehet-alátámasztani,-akkor-meg-kell-hagyni-a-lehetőségek-birodalmában.-Márpedig-egyelőre-nem-tudjuk-bizonyítani,-hiszen-még-a-kibédi-énekes-repertoárjában-szereplő-két-kőműves-kelemenné-balladavariáns-is-egészen-más,-mint-a-zoborvidéki-változatok-(r áduy 1979,-51-57.-p.).-Más-kapcsolódási-pontunk-meg-egyelőre-nincs.

f aragó-József-egy-1995-ben-megjelent,-ám-a-szöveg-datálása-alapján-1989-januárjában,-Beke-György-által-készített-interjújában-részletesen-kifejti-a-vargyas-Lajos-elméletével-szembehelyezkedő-saját-álláspontját,-a-ballada-lehetséges-útját-(a-bolgárból-vagy-görögből-vagy-románból)-a-magyar-(székelyföldi)-szóbeliségbe.-itt-szóba-kerülnek-az-egyéb,-így-zsérei-változatok-is,-amivel-kapcsolatban-ő-is-felveti-a-kibédi-kapcsolatlehetőséget-(f aragó-1995.-Újra-közölve:-f aragó-2005,-325-352.-p.).-f aragó-József-1989-ben-minden-valószínűség-szerint-nem-tudhatott-a-fentebb-idézett,-1985-ös-cikkemről.-az-1991-ben-komáromban-megrendezett-*Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részében* című-konferencia-során-viszont-személyesen-is-beszélgettem-vele-a-kérdésről,-elmondva-neki-aggályaimat-a-vár-nevével-kapcsolatban,-illetve-felvettem--r áduy János-könyvére-hivatkozva--az-erdélyi-idénymunkások-kultúráközvetítő-szerepének-a-lehetőségét.-inkább-csak-udvarián-s-végighallgatott,-nem-émlékszem,-hogy-érdemben-pro-vagy-kontra-hozzászólolt-volna-a-kérdéshez.-aztán-évek-múlva-került-a-kezembe-fentebb-már-idézett,-a-továbbiakban-még-tárgyalandó-interjú.-Hogy-véletlen-egybeesésről-vagy-valami-másról-van-e-szó,-az-ma-már-jószerevével-kideríthetetlen,-és-ebben-az-esetben-teljesen-érdektelen-is.-s-okkal-fontosabb-f aragó-gondolatmenete-(elég-meggyőzően-érvel-ammellett,-hogy-a-ballada-valamikor-a-18.-század-folyamán,-annak-is-inkább-a-második-felében-került-a-magyar,-székelyföldi-színhagyományba)-és-a-most-tárgyalt-problémakör-szempontjából-az,-hogy-egy-másik,-erdélyi-példát-is-bemutat-a-ballada-legújabb-kori-terjedésére.-elmondja,-hogy-a-székelyföldi-és-moldvai-variánsokon-túl-alapvetően-csak-egy-szamos-menti-adat,-illetve-néhány-n-yitra-vidéki-változat-áll-rendelkezésünk-re.-az-előbbi-Jagamas-Jánossal-ő-adta-közre-almásmálomról-(Jagamas-f aragó-1974,-119-120.-p.),-és-abbán-a-közleményében-még-úgy-velekedett,-hogy-„az-almásmálomi-adat-az-eddigi-összes-magyar-változatok-összefüggéseiben-is-jelentős-felfedezésnek-számít”,-mivel-álta-la-(is)-egyrészt-„a-régtől-fogva-jól-ismert-székely-és-moldvai-csángó-variáns-csoport-után-egy-közép-erdélyi,-mezősegi-csoport-körvonalai-kezdenek-kibontakozni”.-Másképp-meg-

azért-is-fontosnak-tartotta,-mivel-a-korábbi-variánsok-szinte-kivétel-nélkül-d éva-varához kötik-a-történetet.-ebben-az-esetben-viszont-a-felépítendő-objektumként-„n agyváradnak tornya”-szerepel,-igaz,-csak-az-első-strófában,-mivel-az-ötödiktől-már-itt-is-d éva-vára-a főszereplő-(Jagamas-f aragó-1974,-391-392.-p.).-a-ballada-helyi-felbukkanásával-kapcsolatban-már-jóval-a-fentebb-idézett-közreadás-után-jutott-perdöntő-adatokhoz.-„a-ballada-helyi-folklorizációjának-három-forrását”-is-sikerült-felderítenie:-„a-legőregbek-gyermekkorában-egy-könyv,¹⁴ később-r észeg-tanító-[nem-tehetek-róla,-úgy-tűnik,-valóban-így hívták- -- L.J.- megj.].- végül- Bereczky- tanárnő- iskolai- munkája.”-(f aragó-1995,-267.-p.) egy szóval:-a-napnál-is-világosabb,-hogya-ballada-az-almásmálomi-színhagyományban nem-több-száz-éves-tradíció-lenyomata,-hanem-egy-kézzel-fogható,-20.-századi-megtanulás-eredménye.-f aragó-a-zserei-változat-főlbukkanásával-kapcsolatban,-r áduy-János nyomán-az-idénymunkások-közvetítő-szerepére-utal:

n em-állítom,-hogya-k őmíves-kelemenné-balladája-épp-k ibédrről-került-volna-zsérére,-de ha-a-fenti-körülményeken-kívül-[idénymunkások-szerepe- -- L.J.- megj.]-a-szöveg-hasonlóságát-is-figyelembe-vesszük,-„akkor- --vargyas-szavait-ismételve- --nyilvánvaló,-hogye-gyik a-másikból-keletkezett”.-Mégpedig-csakis-a-zserei-keletkezett-a-székelyből,-nem-a-székely-a-zséréiből.

(f aragó-1995,-267.-p.)

ahogya-fentebb-már-kifejtettem,-ezt-magam-is-így-látom.-viszont-nem-érdektelen-megvizsgálni-további-lehetőségeket:-írott,-nyomatott-forrás,-helyi-tanító,-pap-stb.-szerepe.

ág-Tibor-kizárja-a-kántortanító-szerepét-a-ballada-terjesztésében:-„kérdezősködésünk-nyomán-kiderült,-hogya-kántortanítótól-nem-származhat-a-terjesztés,-mert-az nem-volt-híve-a-népdaloknak.-a-szöveg-tehát-színhagyomány-útján-került-zsérére-és alsóbodokra.”-(ág-2001,-85.-p.)-az-adatot-akceptálni-kell,-noha-kérdés:-egy-kántortanító,-illetve-pedagógus-működött-e-a-20.-század-első-évtizedeiben-(de-még-akár-később is!)-mind-zsérén,-mind-alsóbodokon,-sőt-az-újabb-kutatási-eredmény-fényében Pogrányban-is?-nyilván-nem,-tehát,-egyelőre-elméleti-szinten,-mégsem-lehet-teljesen kizárni-egy-helyi-tanító-szerepét-a-ballada-főlbukkanásában.-annál-is-inkább,-mert-a f aragó-József-által-is-megfogalmazott-probléma,-tudniillik-a-zoborvidéki-változatok szembeötlő-hasonlósága-a-székelyföldi-variánsokkal-valamilyen-magyarázatra-szorul. nos,-ha-nem-is-közvetlenül-a-székelyföldről-jön-az-impulzus-(ahogya-zt-f aragó-József egy-fentebb-idézett-gondolatmenetében-kifejti),-valóban-szinte-bizonyosra-vehető,-hogya-valamilyen-közvetítő-médium-segítségével-mégis-onnan-kellett,-hogya-idejussanak.-az-is lehet,-sőt-szinte-biztos,-hogya-nem-egy-forrás-keresendő,-hanem-akár-több,-s-azokból kontaminálódtak,-már-a-helyi-(rövid)-színhagyományozódás-során-a-zoborvidéki-változatok.-ezzel-magyarázható,-hogya-egy-adott-zoborvidéki-variánsban-teljes-strófákat-találunk,-amelyek-szinte-betűhíven-megegyeznek-valamelyik-forrás-szövegével,-csakhogya-nem-az-egésszel!-egy-másik-strófa-viszont-egy-másik-forráshoz-vezet-el-bennünket. Most-ezeket-a-lehetséges-forrásokat-nézzük!

Mielőtt-még-a-külső-kapcsolódási-pontokat-keresnénk,-nézzük-egymás-mellett-a ballada-f őldes-ilona-által-1939/40-ben,-1942-ben,-majd-1960-ban-előadott-töredékeit,-illetve-az-azokhoz-kapcsolódó-passzusokat:

14- az-sajnos-nem-derül-ki,-hogya-konkrétan-milyen-könyvről-van-szó.

1939/40-es töredék:	1942-es töredék:	1960-as változat:
<i>Elindult elindult tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves...</i> (Zagiba 1954, 70–71. p.)	<i>Elindult, elindult tizenkét kőműves, A tizenharmadik Kelemen Kőműves Építeni kezdték magos Déva várát,</i> <i>Amit estig dolgoztak, reggelig leomlott</i> <i>Tanakodni kezdték 12 kőműves Kinek ide jön előbb felesége</i> <i>mésszel égessük fel és a hamvaival várat építsük fel</i> <i>Kocsisom :// legjobb kocsisom készídd el a hintót fogd be hat lovamat.</i> <i>Jó reggelt, jó reggelt Kelemen Kőműves tizenkét kőműves neked is, neked is Kelemes Kőműves.</i> [külön lapon:] <i>Isten hozott köztünk kedves feleségem</i>	<i>Elindult, elindult tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves, építeni kezdték magos Déva várát, amit estig raktak reggelig leomlott.</i> <i>Tanakodni keztek tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves. Kinek legelőbb jön ide felesége, aztat elégessük, dobjuk be a tűzbe.</i> <i>Az elégett testből hámút szeggyük össze, minden szemét dobjuk az olvasztott mészbe.</i> <i>Így hát megállítjuk Déva várát szép asszony hamvával.</i> <i>..kocsisom, kocsisom, kedvesebb kocsisom, húzd elő hintóm, fogd be a lovakat.</i> <i>Jónapot, jónapot tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves.</i> (Ág 1961a, 73. p.)

nehéz-(és-nem-is-szabad)-egy-töredék-töredékéből,-továbbá-egy-rövidebben-és-egy,-a teljességet-közelítő-töredék-összehasonlításából-messzemenő-következtéseket-levonni.-Láthatjuk,-hogy-az-első-kettő,-illetve-három-sor-gyakorlatilag-teljesen-megegyezik.-a-többször-már-találunk-kisebb-nagyobb-eltéréseket.-ami-feltűnő,-az-az-1942.-évi-töredék-hatodik-sora:-*Kinek ide jön előbb felesége.*-az-1960-as-változatban-ennek-a-sornak-a-következő-felel-meg:-*Kinek legelőbb jön ide felesége.*-Csak-szórendi-a-különbség,-viszont-az-1942-es-szórend-lényegében-egy-korábbi,-első-kiadásban-1934-ben,-kerényi-György-összeállításában-megjelent-népszerű-dalgyűjtemény-megfelelő-sorával-egyezik.-viszonylag-korán-felvetődött-annak-a-kérdése,-hogy-a-ballada-vajon-nem-az-ebben-a,-*Madárka*-című-kötetben-közreadott-variáns-folklorizációja-e?-a-hatás-nem-zárható-ki,-bár-pontosítani-kell-a-fogalmakon:-kerényi-kodály-zoltán-csiki-gyűjtése-alapján-közöl-egy-voltaképpen-két-gyűjtésből-származó-változatot.-a-kerényi-féle-közlésben-a)-és-b) változatként-szerepel,-viszont-nem-világos,-hogy-a-két-variáns-egymást-kiegészíti-vagy-helyettesíti-e.- (kerényi- 1939², - 86–88.- p.)- nem-kell-hozzá-hosszas-összehasonlító-munka,-hogy-kiderüljön,-a-földesi-ilona-féle-zsérei-változat-inkább-laza-kapcsolatban-lehet-a-kerényi-György-által-közölt-szöveggel.-valóban-nem-feltételezhető-ebben-az-esetben,-hogy-az-ág-Tibor-által-lejegyzett-változat-egyenes-ágú-forrása-kizárólag-kerényi-György-dalokkönyve-lenne.-Ha-viszont-az-alsóbodokon-lejegyzett-változatot-vesszük-szemügyre,-a-hasonlóság-több-mint-szembeötlő.-az-alábbiakban-nézzük-tehát-egymás-mellett-a-kerényi-György,-illetve-ág-Tibor-közreadta-zsérei-és-alsóbodoki-változatot:

A Kerényi György-féle változat:	Zsérei változat (1960):	Alsóbodoki változat (1978):
a) Egykor elindula tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves. b) Magas Déva várát építeni kezdték, annak élit-ügyit semmibe se lették. Akit reggel raktak, az délben elomlott, akit délben raktak, estére beomlott. Arra tanakozék tizenkét kőműves, az tizenharmadik: Kelemen kőműves. A legnagyobb pallér azt a törvény tette: améknek idejön előbb felesége, aztat – aj – fogjuk meg, tűzzel égessük meg, aztat – aj – fogjuk meg, tűzzel égessük meg! Az szép fehér hamvát mész közé keverjük, magos Déva várát avval fölépítsük. Kocsisom, kocsisom, legjobb kocsisom, készítsd el a hintóm, fogd be a hat lovam, a ló az ebeké, az út az Istené, hajtsd kocsis, hajtsd, magos Déva felé. „Jónapot, jónapot, tizenkét kőműves! Neked is jónapot, Kelemen kőműves! Istenem, Istenem, mi annak az oka: kétszer is köszöntem, senki se fogadta?! „Fogadnók, fogadnók, Kelemenné asszony, de a rovásodra összetanakoztunk: A legnagyobb pallér azt a törvény tette: améknek idejön előbb felesége, aztat – aj – fogjuk meg, tűzzel égessük meg, aztat – aj – fogjuk meg, tűzzel égessük meg!	Elindult, elindult tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves, építeni kezdték magos Déva várát, amit estig raktak reggelig leomlott. Tanakodni keztek tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves. Kinek legelőbb jön ide felesége, aztat elégessük, dobjuk be a tűzbe. Az elégett testből hámut szeggyük össze, minden szemét dobjuk az olvasztott mészbe. Így hát megállítjuk Déva várát szép asszony hamvával. Akkor éjjel látta Kelemenné álmát, hogy vérkút fákadá az ő udvarába, kocsisom, kocsisom, kedvesebb kocsisom, húzd elő hintóm, fogd be a lovákat. Amikor meglátá Kelemen kőműves, imádkozni kezdett: Istenem, Istenem, hulljon záporosó, hintód törjön össze, az utat veszítse, hogy ne érjen ide. Nem hallgatá meg á kérését az Isten, Hánem közelebb jön kedves felesége. Jónapot, jónapot tizenkét kőműves, a tizenharmadik Kelemen kőműves. Másodszor köszöntök és nem fogadjátok, Ugyan mi baj van itt, nekem megmondjátok. Fogadjuk, fogadjuk kedves felségem. Nagy törvényt csináltunk, meg kell neked halnod. Kedves feleségöm, drága szép gyermekem, mi lesz csak tevéled, édesanyád meghal. Fogjátok meg gyöngén, dobjátok a tűzbe, a fölszett hamuját keverjétek mészbe. Evvél építjük fel magos Déva várát, evvel menthetjük meg a falak romlását.	Elindult, elindult Tizenkét kőműves, A tizenharmadik Kelemen kőműves. Magos Déva várát Építeni kezdték, és annak élt ügyit Semmibe se vették. Amit regge raktak, Az débe leomlott, Amit díbe raktak, Az estig leomlott. Azon tanakogik a Tizenkét kőműves, A tizenharmadik Kelemen kőműves: – Akinek idegyün Előbb felesége, Aztat mi fogjuk meg, Tyűzvel igessük meg. A hamvait pedig Mész közé keverjük, magos Déva várát Avval fölépítsük. – Inasom, inasom, Legjobbik inasom, Készítsd el a hintót, Fogd be hat lovamot. Emegyek, emegyek Az én jó uramhoz, Álmomba a kútba A víz véré váltott. – Jó napot, jó napot, Tizenkét kőműves, Neked is jó napot, Kelemen kőműves! – Mé nem fogadjátok Az én köszöntésem, Valamibe talán Vitettem tenéktek? – Fogjátok meg tüstént, Dobjátok a tyűzbe, És az ő hamvait Keverjük a mészbe. Avval fölépítjük

„Istenem, Istenem, hát a kicsi fiam, istenem, Istenem, hát a kicsi fiam?!” „Vannak ingó bölcsők, akik elaltassák, vannak jó asszonyok, akik megszoztassák.” Aj, avval megfogák, nyakát kettévágák, tűzzel megégeték, tűzzel megégeték, az szép fehér hamvát mész közé keverék, magos Déva várát avval felépíték. Elindula haza tizenkét kőműves, az tizenharmadik: Kelemen kőműves. „Apám, édes apám, hol van édes anyám?” – Elmaradt messzire, hazajön estére.” Este es eljőve, még sem jöve haza, este es eljőve, még sem jöve haza. „Átkozott legyen hát magos Déva vára, még a nap se süssön fényesen má' rája, elvesztettem érte kedves feleségem, árva maradt immár a kedves gyermekem!” (Kerényi 1939², 86–88. p.)	Jóestét, jóestét, édes jó apukám, hol marat anyukám, hogy nem jön oly soká? Ne sírj édes fiam, hazajön estére és ha este nem jó, hazajön reggelre. Este is eljőve, mégse jöve haza, reggel is eljőve, mégse jöve haza. Mond meg édesapám, hol maradt anyukám, hogy nem jön oly soká? Édes jó gyermekem, tovább nem tűrhetem, Édesanyád meghalt, mert elégettetett és a hamujával magos Déva várát felépítettük már. Átkozott légy hát magos Déva váraá, még á nap se süssön fényesen már rája. Elvesztettem érte kedves feleségem, árván maradt immár ögyetlen gyereköem. (Ág 1961a, 73. p.)	Magos Déva várát, Avval megálítjuk A várnak omlását. – Istenem, istenem, Hát a kicsi fiam, Ugyan hová legyen, Vajon mőre menjen? – Vannak ringó bölcsők, Akik elaltatják, Vannak jó asszonyok, Akik megszoztatják. Őt el is ígettük, Mész közé kevertük, magos Déva várát Avval fölépíték. Amit regge raktak, Az débe megmaradt, Amit dílbe raktak, Az estig megmaradt. – Apám, ídesapám, Hun van ídesanyám? – Emaradt valahún, Hazagyün estére. Emaradt valahún, Hazagyün reggere, Emaradt valahún, Hazagyün reggere. Este is elgyüvé, Mégse gyüvé haza, Regge is elgyüvé, Mégse gyüvé haza. – Átkozott legyen hát Magos Déva vára, Még a nap se süssön Fínyesebben rája. Evesztettem érte Kedves feleségem, Árván maradt immár Kedves szép gyermekem. (Alsóbodok: Ág–Sima 1979, 16–18. p.)
--	--	---

azt-hiszem,-nem-kell-bizonygatni-a-három-szöveg-közi-szoros-rokonságot,-nyilvánvaló, hogy-az-egyik-a-másikból-lejt,-s-az-sem-kétséges,-hogy-melyik-melyikből.-egyértelmű, hogy-a-forrás-jelen-esetben-alapvetően-a-k-erényi-féle-kiadás.-a-fenti-szövegvariánsokhoz-a-legközelebb-a-f-öldesi-ilona-nővérénél,-alsóbodokon-előkerült-(ág-2001,-84.-p.) nőtásfüzetében-található,-fentebb-már-megemlített-variáns-áll.-ág-Tibor-hangsúlyozza, hogy-a-szövegezés-és-az-írás-stílusa-alapján-szinte-biztos,-hogy-„leírója-hallás-után-jegezte-le-a-füzetbe,-s-nem-nyomtatott-publikációból-másolta-ki”-.(ág-sima-1979,-401.p.)-ezzel-egy-egy-lehet-érteni,-de-csak-annyit-bizonyít,-hogy-ha-nyomtatott-szöveg-volt-a-for-

rás,-akkor-az-nem-közvetlenül-került-f-öldesi-ilona-repertoárjába,-hanem-valaki-közvetítésével.-Miközben-az-a-legvalószínűbb,-hogya-valaki-felolvasása-nyomán,-diktálás-után íródott-ez-a-szövegváltozat.-a-feltételezést-legalábbis-meggondolandóvá-teszi-néhány szóhasználati-forma-(pl.-jött,-kőműves),-és-a-strófákat-például,-amik-a-szóbeliségben nem-játszanak-szerepet,-pontosan-jelöli-(i-első;-ii-kettő-stb.):

*Elindult elindult tizenkét kőműves a tizenharmadik
kelemen kőműves magas Déva várát építeni keztek anak
élt ügyit semibe se vetik amit regel raktak az délbe
leomlot amit délbe raktak estig leomlot. I első
Aratanakodék tizenkét kőműves a tizen harmadik Kelemen
kőműves akinek idejön előb felesége aztat aj
fogjuk meg tűzvel ígessük meg a hamvait aztán mész
közé keverjük magas Déva várát azzal felépítjük. II kettő
Kocsisom kocsisom leg jobik kocsisom készisd el a hintóm
fog be hat lovamat hagy megyek az én férje uram hoz
(itt valami át volt húzva) álmomban akútban viz vére változott.*

III három

*Jónapot jónapot tizen két kőműves neked is jonapot
Kelemen kőműves mérnem fogadjátok az én köszöntésem
valmiben talán vétetem tenéktek IV rész
Fogjátok meg gyöngén dobjátok a tűzbe és az ő hamvait keverjük a mészbe ezel föl építjük magas
Déva varát ezel meg állítjuk a várnak omlását V öt
Istenem istenem hát a kicsi fiam ugyan hová legyen ugyan
mere legyen vanak ringo bölcsők akik el altatják
vanak jó aszonyok akik meg szoptatják. VI hat ide*
Apám édes apám hol van ides anyám elment meszire
haza jön estére.
el marat meszire haza jön regelre, Este
is eljőve még sem jőve haza regel is eljőve még sem jőve
haza VIII nyolc
Átkozott legyen hát magas Déva vára még a nap se sűsön fényesen le rája
elvesztetem érte kedves felesígem árva marat imár kedves szép gyermekem IX kilenc*
El is égeték mész közé keverték magas Déva várát azal fel épétek amit regel raktak az délbe meg
marat amit délben raktak az estig meg marat VII. hét ezt*
ez a hatodik vers*
(* később tintával írták)*

(ág-sima-1979,-401-402.-p.)

Láthatjuk,-hogya-ez-a-változat-még-közelebb-áll-a-kerényi-által-közölt-variánshoz,-illetve az-alábbi,-vári-f-ábián-László-által,-a-kárpátaljai-visken-lejegyzett-szöveghez.-Megjegyzendő,-hogya-ez-utóbbiakban-viszont-nem-szerepel-a-vérré vált kútvíz motívuma,-úgy-hogya-ennek-valahonnan-máshonnan-kellett-mind-a-zsérei-(1960),-mind-az-elsőbodoki (1978)-a-variánsokba-kerülnie.

az-alábbiakban-nézzük-a-vári-f-ábián-László-által-visken-lejegyzett-változatot,-s-mellette-egy-másik,-egy-népszerű-daloskönyvben-közreadott-erdélyi-változatot,-aminek bizonyos-strófái-ugyancsak-egybecsengenek-az-eddig-tárgyaltakkal:

Egykor elindula
Tizenkét kőműves,
A tizenharmadik
Kelemen kőműves.

Magas Déva várát
Építeni kezdték,
Annak élit, ügýt
Semmibe se leltik.

Amit reggel raktak,
Az délben leomlott,
Amit délbe raktak,
Estére leomlott.

Arra tanakodik
Tizenkét kőműves,
A tizenharmadik
Kelemen kőműves.

A legnagyobb pallér
Azt a törvény tette,
Améknak idejön
Előbb felesége,

– Aztat, aj, fogjuk meg,
Tűzzel égessük meg,
Aztat, aj, fogjuk meg,
Tűzzel égessük meg!

Az szép fehér hamvát
Mész közé keverjük,
Magas Déva várát
Avval fölépítjük.

– Kocsisom, kocsisom,
Legjobbik kocsisom,
Készítsd el a hintót,
Fogd bé a hat lovam!

A ló az ebeké,
Az út az Istené,
Hajtsad, kocsis, hajtsad,
Magas Déva felé.

Magas Déva várát építeni kezdték,
Annak élit, ügýt semmibe se lelték.
Akit reggel raktak, a délben elomlott,
Akit délbe raktak, estére beomlott.

Tizenkét kőműves azt a törvény tette,
Miknek felesége jó reggel előre,
Rögtön megfogassék és vére vétessék,
Az gyöngö csontjait kőfal közé tegyék.

Az gyöngö csontjait kőfal közé tegyék.
Az ő piros vérit mész közti keverjék,
Avval állítsák meg magas Dévavárát
Hogy így nyerhessék meg annak drága árát.

„Kocsisom, kocsisom, nagyobbik kocsisom,
Az uramhoz menni lenne akaratom,
Fogd bé a lovakot, állítsd gyorsan elé,
Hadd menjünk, hadd menjünk Dévavára felé!”

Mikor feleútját elutazták volna,
Erős üdő jöve, záporosó hulla,
„Asszonyom, csillagom, forduljunk mi vissza,
Rossz jelentést láttam az éjjel álmomba.”

„Asszonyom, csillagom, forduljunk mi vissza.”
„Kocsisom, kocsisom, nem fordulunk vissza!
Az út az Istené, a ló az emberé,
Csapjad a lovakat, hadd haladjunk elé.”

Mennek, mendegélnek Dévavára felé,
Kőműves Kelemen őket észreuvé.
Megijede szörnyen, imádkozik vala:
„Én Uram, Istenem, vidd el valahova.”

„Mind a négy pejlovam törje ki a lábát,

– Jó napot, jó napot, Tizenkét kőműves, Neked is jó napot, Kelemen kőműves! Istenem, Istenem, Mi annak az oka? Kétszer is köszöntem, Senki se fogadta. – Fogadnók kellene, Kelemenné asszony, De a rovásodra Összetanakodtunk. A legnagyobb pallér Azt a törvényt tette, Améknek idejön Előbb felesége, Aztat, aj, fogjuk meg, Tűzzel égessük meg, Aztat, aj, fogjuk meg, Tűzzel égessük meg! – Istenem, Istenem, Hát a kicsi fiam? Istenem, Istenem, Hát a kicsi fiam? – Vannak ringó bölcsők, akik elaltassák, Vannak jó asszonyok, Akik megszojtassák. Aj, avval megfoglák, Nyakát ketté vágák, Tűzzel megégették, Tűzzel megégették, A szép fehér hamvát Mész közé keverték, Magas Déva várát Avval fölépíték. Elindula haza Tizenkét kőműves, A tizenharmadik Kelemen kőműves. – Apám, édesapám,	Vessen a hintónak négy kereke szakállt. Csapjon le az útra tüzes istennyila, Horkolva térjenek a lovaím vissza.” „Jónapot, jónapot tizenkét kőműves, Neked is jónapot Kelemen Kőműves. „Édes feleségem, hát mért jöttél ide, Hát mért jöttél ide, nagy veszedelemre?” „Tizenkét kőműves azt a törvényt tette, Miknek felesége jó reggel előre A gyöngö csontjait kőfal közti tegyük, Az ő piros vérit mész közt keverjük. „Istenem, Istenem,hát a kicsi fiam? Istenem, Istenem, hát a kicsi fiam? „Vadnak ingó bölcsők, akik elringassák, Vadnak jó asszonyok, akik megszojtassák. Rögtön meg is fogták és vérit vetették, Gyöngö teste csontját kőfal közti tették. A gyöngö csontjait kőfal közti tették, Az ő piros vérit mész közti keverték. Avval állíták meg magos Dévavárát, Csak így nyerhették meg annak drága árát. Kőműves Kelemen mikor haza mene, Az ő kicsi fia jöve vele szembe. „Isten hozott haza, kedves édesapám,
--	--

<i>Hol van édesanyám? – Elmaradt messzire, hazajön estére.</i> <i>Este es eljőve, Mégsem jöve haza, Este es eljőve, Mégsem jöve haza.</i> <i>– Átkozott legyen hát Magas Déva vára, Még a nap se süssön Fényesen ma rája!</i> <i>Elvesztettem érte Kedves feleségem, Árván maradt immár A kedves gyermekem.</i> (Vári Fábián 1992, 31–32. p.)	<i>Hol maradt, hol maradt, az én édesanyám?” „Megjő kicsi fiam, hazajő estére, ha nem jő estére, hazajő reggelre.”</i> <i>„Istenem, Istenem, este is eljőve, Mégis édesanyám még haza nem jöve. Apám, édesapám, mondja meg igazán, Hol van hát, hol van hát, az én édesanyám?”</i> <i>Az ő édesapja neki így felele: „Hadd el fiam, hadd el, hazajő reggelre.” „Istenem, Istenem, reggel is eljőve, S az én édesanyám haza mégse jöve.”</i> <i>„Apám, édesapám, mondja meg igazán, Hol van hát, hol van hát, az én édesanyám?” „Menj el fiam, menj el, magas Dévavárra, Ott van édesanyád kőfalba bérakva.”</i> <i>Elindula sírva az ő kicsi fia, Elindula sírva magos Dévavárra. Háromszor kiálta magos Dévavárán: „Anyám, édesanyám, szólj bár egyet hozzám!”</i> <i>„Nem szólhatok fiam, mert a kőfal szorít, Erős kövek közé vagyok bérakva itt!” Szive meghasada, a föld is alatta S az ő kicsi fia oda beléhulla.</i> (A mi dalaink 1939, 121–123. p.)
--	---

a-vári-f ábián-László-által-közreadott-viski-változatról-pontosan-kiderítette-a-gyűjtő,-hogya-azt-az-adatközlő,-s-ari-József-(sz.-1921)-asztalosmester---saját-bevallása-szerint---egy-veszprémi-népfőiskolás-diáktársától,-a-bibarcfalvi-(Háromszék)-Jakab-zoltántól-tanulta-1942-ben,-s- korabeli,- jegyzetfüzetbe- másolt- változata- is- fennmaradt.- vári- f ábián-László-megjegyzí,-a-viski-és-a-zoborvidéki-variánsok-köztí,-„hasonlatosság-oly-erős,-hogya-változatok-közös-forrásból-való-származására-kell-gondolnunk”.- (vári-f ábián-1992, 16.-p.)-vári-f ábián-László-adatközlője-rosszul-émlékezhett,-hiszen-egyértelmű,-hogyez-a-szöveg-szinte-betűre-azonos-a-kerényi-György-által-közöltkelt,-tehát-a-közös-forrás csakis-a-kerényi-közlemény-lehet-(esetleg-a-bibarcfalvi-Jakab-zoltán-is-innen-tanulta).

a-k őműves-kelemenné-zoborvidéki-változatai-közül-már-csak-kettőt-nem-vizsgáltunk-meg.-n ézzük-először-a-nyitracsehi-s uba-imre-által-1978-ban-előadott-töredéket, ami-viszont-pontosan-megegyezik-a-k riza-János-által-1863-ban-közreadott-k őműveskelemenné- ballada-elejével.-az-adatközlő-azonban-ezt-vélhetően-inkább-a Cvengros Béla-által-összeállított-és-1922-ben,-Pozsonyban-megjelent-középkiskolai-olvasókönyv nyomán-ismerheti-(de-más-lehetőséget-sem-szabad-kizárni):

Kriza János változata (1863):	Cvengros Béla változata (1922):	Suba Imre változata (1978):
Tizenkét kőmíves esszetanakodék, Magoss Déva várát, hogy fölépítenék, Hogy fölépítenék félvéka ezüstér, Félvéka ezüstér, félvéka aranyér. Déva városához meg is megjelentek, Magoss Déva várhoz hezá is kezdettek, A mit raktak délig, leomlott estére. A mit raktak estig, leomlott röggere.	Tizenkét kőmíves esszetanakodék, Magas Déva várát, hogy felépítenék. Hogy felépítenék fél véka ezüstért, Fél véka ezüstért, fél véka aranyért. Déva városához meg is megjelentek, Magas Déva várhoz hozzá is kezdettek; Amit raktak délig, leomlott estére. Amit raktak estig, leomlott reggelre.	Tizenkét kőmíves esszetanakodék, Magas Déva várát, hogy fölépítenék. Hogy fölépítenék fél véka ezüstér, Fél véka ezüstér, fél véka aranyér, Magas Déva várhoz hozzá is kezdettek, Amit raktak délig, leomlott estére. (Ág 2001, 92. p.)
(Kriza 1863, 314. p.)	(Cvengros 1922, 30. p.)	

Hogy-1978-ban-egyszeriben-mitől-világosodott-meg-az-akkor-már-75-éves-énekes- emlékezete,-azt-pontosan-felderíteni-nem-lehet,-de-a-fentiekből-is-világosan-látszik,-hogy-a ballada-egyik-legközismertebb-változatának-elejét-mondta-föl-az-ambiciózus-adatközlő.-n-émi-magyarázattal-ág-Tibor-egy-jó-tíz-évvel-későbbi-írásában-is-szolgál.-elnézést-az ismétlésekért,-de-ezt-is-szó-szerint-érdemes-idézni:- „a-zagiba-által-közölt-dallam-az általam-rögzített-dallamnak-csak-az-első-két-sora.-a-dallam-utótagja-később-1976-ban nyitracsehiben-került-elő,-egy-hat-szótagú-dudanóta-képében.¹⁵ s uba-imre,-akkor-76 éves-énekesem,¹⁶ amikor-a-k-őmíves-k-elemen-balladájáról-faggattam,-elmondta,-hogy valamikor-gyerekkorában-idősebbektől-hallotta-énekelni.-s-öt-néhány-strófáját-sikerült is-rögzítenem.-ez-is-egyik-bizonyítéka,-hogy-ez-a-ballada-valamikor-honos-volt-nyitra vidékén.-Tehát-nem-‘revival’-dallamról-van-szó.”-(ág-2012,-134,-p.)-a-gyűjtő-itt-nyilván a-2001-es-publikációban-közreadott,-állítólag-1978-ban-lejegyzett-dallamra-és-szöveg-töredékre-gondol.-a-különböző-időpontokban-megfogalmazottak-és-közreadott-szövegek,-illetve-dallamok-közötti-ellentmondások-azonban-ettől-nem-oldódtak-fel.-éppen ezért-a-ballada-régi-meglétét-sem-bizonyítja-a-térség-színhagyományában.-a-két-szöveg összevetése-pedig-egyenesen-kizárja-azt.

Utoljára-hagytam-a-ballada-legkésőbb-(1987-ben)-s-chusster-éva-által-lejegyzett zoborvidéki-változatát.-ez-a-variáns-már-dialektológiai-szempontról-is-gyanút-kelthet-az olvasóban.-a-leomlott,-ledőlt-igét-a-zoborvidéken-nem-mondják-ugyanis-úgy,-hogy-ledu-vadt.-az-Új-Magyar-Tájékoztató-szerint-a-szó-lényegében-a-s-zékelyföldön-ismeretes,-példáit-Csíkverebesről-és-kirborosnyóról,-illetve-éppen-a-k-őmíves-k-elemenné-változat megfelelő-sorát-idézve-Csíkverebesről-hozza:-*Akit nappal raktak, az éjjel leduvadt.* (ÚMTsz-1992,-764.-p.)¹⁷ Így-aztán-feltételezhető,-hogy-a-Csanádi-imre-és-vargyas-Lajos által-összeállított-Röpülj páva, röpülj című,-balladákat-és-balladás-népdalokat-tartal-mazó-gyűjteményében-megjelent,-Lajtha-László-által-lejegyzett-szövegformát (Csanádi-vargyas-1954,-72-74.-p.),-vehette,-illetve-dolgozhatta-át-o-zorai-f-erenc,-s-építette-be-a-csehszlovákiai,-magyar-tannyelvű,-általános-műveltséget-nyújtó-iskolák-7.

15- ezt-ág-Tibor-közl-is-a-Vétessék ki szülő szívem jegyzeteiben-(ág-s-ima-1979,-402.-p.),-illetve fentebb-már-én-is-idéztem.

16- Ha-valóban-1903-ban-született,-akkor-1976-ban-73-évesnek-kellett-lennie.

17- ismereteim-szerint-a-székelyföldi-variánsokban-is-egyedülálló-ez-a-kifejezés.-a-f-aragó-József nevével-fémjelzett-három-„összesítő-válogatás”,-az-őszékely,-a-régi-erdélyi-és-a-csángó magyar-balladákat-tartalmazó-gyűjtemények-mindösszesen-a-ballada-tizenöt-variánsát-hoz-zák,-de-köztük-csak-az-itt-is-idézendő,-csíkverebesi-változatban-szerepel-a-ledu-vadt kifeje-zés-(f-aragó-1998;-f-aragó-2002;-f-aragó-2006).

Csikverebesi változat:	Az 1954-es tankönyv-változat:	A Pogrányban 1987-ben rögzített változat:
Egyszer elindula tizenkét kőmives, Tizenkető közül Kőmives Kelemen,	Elindult, elindult, Tizenegy kőmives, A tizenkettedik: Kelemen kőmives. Hogy fölépítenék Magas Dévavárát.	Elindult, elindult, Tizenkét kőműves, A tizenkettedik, Kelemen Kőműves.
Hogy felépítsék ők magos Déva várát, Hogy felépítsék ők magos Déva várát	Amit nappal raktak, Éjjel leduvada; Amit éjjel raktak, Leduvadt nappalra.	Hogy fölépítenék, Magas Déva várát, Amit nappal raktak, Éjjel ledúvadott.
Egy véka aranyér, egy véka ezüstér, Egy véka aranyér, egy véka ezüstér.	„Halljátok, halljátok, Tizenegy kőműves! – Én mondom tinéktek, Kelemen kőmives – Kinek felesége Hamarjább jó ide, Öljük meg s a vérit Keverjük a mészbe. Úgy ha megállítjuk Magas Dévavárát, Gyöngé asszonyvérrel.”	Amit éjjel raktak, Ledúvadat nappalra, Halljátok, halljátok, Tizenegy kőműves!
– Istenem, istenem, ez mi dolog lészen? Istenem, istenem, hát büntetést küldtél?		Kelemen kőműves! Kinek felesége, Hamarjába jöjj ide, Öljük meg. A véret, Keverjük a mészbe! Hogyha megállítjuk Magas Déva várát, Gyöngé asszony vérrel.
Akit nappal rakunk, az éjjel leduvad, Akit éjjel rakunk, az nappal leduvad...	Akkor éjjel látá, Kelemenné álmát, Hogy vérkút fakada Az ő udvarába.	Akkor éjjel látta, Kelemenné álmát. Hogy vérkút fakada Az ő udvarába.
Kőmives Kelemen azt a törvényt tette: Melyik felesége hamarabb odajő,	„Kocsisom, kocsisom, Kedvesebb kocsisom! Húzd elé a hintót, Fogd bé a lovakat! A hintó az enyém, A ló az uradé, Tied csak az ostor, Egyiket se kíméld!”	Kocsisom, kocsisom! Kedvesebb kocsisom. Hozd elé a hintót, Fogd be a lovakat.
Fogják meg szép gyengén, öljék meg szép gyengén Az ő piros véret keverjék mész közé.		A hintó az enyém, A ló az uradé. Tiéd csak az ostor, Egyiket se kíméld.
Aranyér, ezüstér egy-egy vékájával Ugy ha felépítik magos Déva várát.	Amikor meglátta, Kelemen kőmives, Imádkozni kezdett: „Istenem, istenem, Adj egy ragya-hullást, Hogy a feleségem Vessze el az útját!” Isten nem hallgatá, Újra imádkozék: „Én édes istenem, Sántítsd meg a lovat, A szekeret törd le. Hogy sohase jöjjön Dévavár elébe!” Nem hallja az isten Kelemen kérésit,	Adj egy ragya hullást, Hogy a feleségem, Vessze el az útját. Isten nem hallgatá.
Kelemenné asszony azt az álmot látta: Kerek udvarkáján egy kerek kutacsa,		Újra imádkozék: Én édes Istenem, Sántítsd meg a lovat, A szekeret törd le.
Kerek kutacskája piros vérrel buzgott, Kerek udvarkáján vérfolyócska folyt.		Hogyha sohase jó,
– Szolgám, szolgám, szolgám, legkisebbik szolgám, Töld ki a kocsidat, menjünk el gazdádhoz.		
Nem jó álmot láttam, mert rossz álmot láttam, Kerek udvarkámon egy véres kutacsa.		
Menjünk el gazdádhoz, fogd bé a hat lovat, Siessünk, siessünk, ahogy csak bírhatják.		
A koci az enyim, hat ló a gazdádé, Az ostor a tied, az út az istené.		
Hajtsad édes szolgám, már int im a gazdád, Tán azért integet, hogy menjünk hamarabb.		

<i>Aldjon isten, áldjon tizenkét kőmives, Tizenkettő közül Kőmives Kelemen!</i> <i>Az mi dolog légyen, az mi dolog légyen, Hármat es köszöntem, egyet sem fogadtál?</i> <i>– Hozott isten, hozott kedves feleségem, Én tettem a törvényt, a fejemen is történt.</i> <i>Azt a törvényt tettem, kedves feleségem: Melyik felesége hamarabb odajő,</i> <i>Fogjuk meg szép gyengén, öljük meg szép gyengén, Az ő piros vérét keverjük mész közé.</i> <i>Ugy ha felépítjük magas Déva várát Aranyér, ezüstér, egy-egy vékájával.</i> <i>– Öljetek, öljetek, tizenkét kőmives, Tizenkettő közül Kőmives Kelemen!</i> <i>Csak hagyjatok, szóljak, szóljak bár még hármat, Mert a halottnak es hármat harangoznak.</i> <i>– Szóljál, szóljál, szóljál, kedves feleségem, Én tettem a törvényt, fejem es történt.</i> <i>– Arany papucsomat adjátok lábomra, Selyemszörű szoknyám adjátok faromra.</i> <i>Rengő bölcsücskémeket tegyétek élémbe, Az én gyermekemet tegyétek beléje.</i> <i>lesznek gyenge esők, kik megferesztgessék, Lesznek gyenge szellők, kik elrengessgessék.</i> <i>Öljetek, öljetek, tizenkét kőmives, Tizenkettő közül Kőmives Kelemen! ...</i> <i>Az ő piros vérét mész közé keverték, Magos Déva várát vele megépíték.</i> <i>Oly magosra vitték űk a várnak falát, Hogy az angyaloknak tengésit hallották.</i> (Csanádi–Vargyas 1954, 72–74. p.)	<i>Közelébb segítí Kedves feleségít.</i> <i>„Jó napot, jó napot Tizenkét kőmives!” – Egyik sem fogadja. „Ugyan mi dolog e’ Tizenkét kőmives? Másszor, ha köszöntem, S meg nem is halljátok!”</i> <i>„Fogadnók, fogadnók, Édes feleségem, De a halálodra Egy nagy törvént tettünk.”</i> <i>Kicsi gyermeke volt: Megíjedit az asszony, Kelemenné asszony. „Istenem, istenem,</i> <i>Kicsi gyermekemet Add ide bölcsőstől, Add ide ölembel!” Isten meghallgatta, Eleibe adta, Ada meleg esőt, Hogy megfereszthesse, Ada meleg szelet, Hogy elrengethesse.</i> <i>Mikor elbúcsúszék Kedves jó urától, Szoptatós fiától, Megfogá szép gyengén Tizenegy kőmives, A tizenkettedik Kelemen kőmives, – Gyenge piros vérit Vékába ereszték, A kulimász közé Belé is keverték, S amit nappal raktak Éjjel megmarada, Amit éjjel raktak, Megmaradt nappalra. Főlrakták, főlrakták Magas Dévavárát, Aj belé is rakták Kelemen jó kedvit Földi boldogságát. Házból se megyen ki, Még sincs nyugovása, Éjjel is fölveri Gyermeke sírása.</i> (Ozori 1954, 22–23. p.)	<i>Déva vár elébe. Nem hallja az Isten Kelemen kérését.</i> <i>– Jó napot, jó napot Tizenkét kőmives! Egyik sem fogadja, Ugyan mi dolog ez?</i> <i>Fogadnánk, fogadnánk, Édes feleségem, De a halálodra Egy nagy törvént tettünk.</i> <i>Kicsi gyermeke volt, Megíjedit az asszony. Kelemenné asszony, Istenem, Istenem.</i> <i>Kicsi gyermekemet Add ide bölcsőstől. Add ide ölembel, Isten meghallgatá.</i> <i>Elébe is adta, Ada meleg essőt. Hogy megfürösztette, Az a meleg szellő.</i> <i>Mikor elbúcsúszék, Kedves jó urától, Szoptatós fiától, Megfogá szép gyengén.</i> <i>Tizenegy kőmives, A tizenkettedik, Kelemen kőmives, Gyenge piros vérét</i> <i>Vékába ereszté. A kulimász közé tették, Belé is keverték, Az ő piros vérét.</i> <i>Amit nappal raktak, Éjjel megmarada. Amit éjjel raktak, Megmarad nappalra.</i> <i>Főlrakták, főlrakták, Magas Déva várát, Haj belé is rakták Kelemen jó kedvét.</i> <i>Földi boldogságát. Házból se megyen ki, Még sincs nyugovása, Éjjel is fölveri.</i> (Ág 2001, 93–96. p.)
---	---	---

évfolyama-számára-összeállított-(1954-ben-megjelent)-*Magyar irodalmi olvasókönyvé*-be.¹⁸ a-s chusztér-éva-által-lejegyzett-szöveg-ennek-némileg-romlott-változata.-n ézzük egymás-mellett-a-csikverebesi,- illetve-a-tankönyvben-közölt-és-később-a-zoborvidéki szóbeliségből-(?)-lejegyzett-változatot.

Láthatjuk,-hogy-az-első-oszlopban-közölt-változat-jelentősen-eltér-a-másik-kettőtől, főleg-a-*leduvadt* kifejezés-használata-miatt-mégis-úgy-vélem,-hogy-o-zorai-f erenc-számára-ez-a-variáns-volt-a-kiindulási-alap.-ezt-aztán-részben-átköltötte,-részben-más-variánsokból-vett-sorokkal-egészítette-ki.-Mindaközben-azt-a-magyarázatot-sem-tartom kizártnak,-hogy-o-zorai-esetleg-egy,-számomra-egyelőre-ismeretlen,-harmadik-forrásból merített.

a-korabeli-tankönyvek-és-egyéb-nyomtatott-források-(sajtó,-kalendáriumok,-dalos-könyvek-stb.)-további-módszeres-vizsgálatával-a-fentebb-bemutatott-variánsok-nyilván egyéb-nyomtatott-előképei-is-kimutathatóak-lesznek,-de---véleményem-szerint---már ennyi-is-bőven-bizonyítja,-hogy-a-k őműves-k-elemenné-balladájának-a-zoborvidéken rögzített-változatai-nem-a-helyi,-több-száz-éves-szájhagyományban-gyökereznek,-hanem másodlagosan-váltak-(még-abbán-sem-vagyok-biztos,-hogy-a-szóbeliség,-hanem-inkább úgy-fogalmaznék,-hogy)-a-helyi-tudás-részévé.

Hogy-szüksége-volt-még-az-archaikus-kultúrájának-tartott-helyi-szóbeliségnek-is-az írásos-támaszra,-azt-a-század-elejének-gyűjtői-mind-sejtetni-engedik.-egybehangzóan-a népköltészeti-tudás-felejtéséről,-szövegromlásáról,-elkopásáról-adnak-hírt.-Csak néhány-példa.-Manga-János- ezzel- kapcsolatban-az-alábbiakat-írja:

szövegüket-már-rosszul,-hiányosan-tudják,-legtöbbször-az-érthetlenségig-csonkán. dallamuk-egészen-egyszerű,-a-díszítéseknek-minden-nyoma-nélkül.-Pedig-ennek-a-hiány-nak-nem-a-régi-előadóstílus-eltűnése-az-oka,-mert-például-a-lakodalmas-dallamok-ma-is őrzik-ezt,-annyira,-hogy-a-fiatalok,-a-20-30-évesek-is-pontosan-ugyanazokkal-a-meliz-mákkal-énekelik,-mint-a-60-80-évesek.

(Manga-1938,-48.-p.)

a-balladák-ismertségi-szintjére-a-zoborvidék-viszonylatában-arany-a.-László-a-szlovákiai-magyarok-néprajzát-összegző-munkájában-is-kitér,-és-hasonló-megállapításokra jut,-mint-néhány-évvel-korábban-Manga:

a-balladákat-nem-ismerik-minden-községben.-n-émely-községben-már-alig-egypáran-ismerik-őket,-s-ezek-is-inkább-az-öreg-asszonyok.-Többet-ismernek-a-falu-szegényei,-zsellérei. ezek,-úgy-látszik,-általában-többet-énekelnek-és-szívesebben-is.-a-gazdasszony,-vagyis-a módos-gazda-felesége-nem-szívesen-vallja-be-énektudását.-Legalábbis-nem-találja-illendőnek-idegen-és-a-nyilvánosság-előtt-énekelni.-Több-balladának-gyakran-csak-a-töredékét-ismerik-a-nótafák.-ilyenkor-prózai-befejező-mondattal-jelentik-be-a-ballada-tragikus kimenetelét.

(arany-1941,-8-9.-p.)

18- a-ballada-megjelent-a-tankönyv-második-kiadásában-is-(o-zorai-1957,-25-27.-p.),-a-negyedik,-átdolgozott-kiadásban-viszont-már-nem-kapott-helyet-(o-zorai-1960).-Megjegyzem,-hogy egyszerű-érdemes-lenne-azt-is-számba-venni,-hogy-a-k őműves-k-elemenné-balladájának-hány változata-jelent-meg-magyar-általános-vagy-középiskolai-tankönyvekben,-és-mióta.

az-a-tény,-hogya-jó-fél-évszázaddal-korábbi-figyelmeztetések-ellenére-a-térség-folklor-ja-még-ma-is-archaikusnak-tűnik,-azzal-a-körülménnyel-(is)-magyarázható,-hogya-térség-néprajzi-(és-azon-belül-is-első-sorban-folklorisztikai)-kutatása-viszonylag-korán-megindult.-s-zámolnunk-kell-tehát-egy-erőteljes-visszahatással!-a-kívülről-érkező-fokozott-érdeklődés-egyszersmind-felértékelte-a-lokális-néphagyomány,-népköltészeti-alkotások-jelentőségét-a-helyi-lakosság-szemében.-ezzel-függ-össze,-hogya-nagy-múlta-tekint-viszsa-a-zoborvidéken-az-ún.-népművészeti-mozgalom-is,-ami-ugyancsak-erősen-visszahatott-az-„élő”-szájhagyományra-(vö.-Méry-1987).-a-ma-is-rögzíthető-„archaikus”-jellegű-népköltészeti-alkotások,-szokások-esetében-aztán-a-legtöbb-esetben-nem-lehet-egyértelműen-eldönteni,-hogya-azok-valójában-milyen-mértékben-archaikusak,-mennyire-tekintethetők-revivalnek,-illetve-folklorizációnak-vagy-éppenséggel-a-refolklorizáció-produktumának. amennyiben-elfogadjuk-a-folklorjelenségeknek-azt-a-fejlődési-sémáját,-miszerint-a-kezdeti-fokon-van-a-szerves *folklor*,-majd-ezt-(a-folklorisztikai-érdeklődés-kibontakozásával-párhuzamosan)-a-szervezett-vagy-másodlagos *folklor*,-illetve-a *folklorizmus* követi,-akkor-úgy-is-fogalmazhatunk,-hogya-esetünkben-sokszor-problematikus-megmondani,-hogya-egy-adott-népköltészeti-jelenség,-alkotás-éppen-melyik-fejlődésszerű-fázis-részeként-értelmezhető-(vö.-Liszka-2010,-16-25.-p.)

Tanulságok

kőműves-kelemenné-balladája-korai-történetével,-eredetével,-terjedésével,-az-átadás-átvétel-rendkívül-bonyolult-kérdéseivel,-nemzetközi-összefüggésekbe-ágyazottan-a-legkimerítőbben-vargyas-Lajos-foglalkozott,-mondhatni-szimultán-vitákat-folytatva-a-többi-között-román,-görög,-cseh-és-magyar-kutatókkal-(ezek-áttekintését-lásd:voigt-1968;-schubert-2010).-fenti-mikroelemzésem-ezeket-a-kérdéseket-természetszerűen-nem-vagy-csak-rendkívül-távolról-súrolva-érinti.

Összefoglalóan-megállapítható,-hogya-a-kőműves-kelemenné-balladájának-1960-óta-mindösszesen-7-variánsát,-illetve-variánsstörredékét-sikerült-feljegyezni-a-zoborvidéken.

1.-ebből-az-első-három-a-zsérei-földesi-ilona-nevéhez-kapcsolható.-ismerünk-tőle-egy-egy-törredéket-1939-40-ből,-illetve-1942-ből,-amelyeket-zagiba-ferencnek-és-arany-a-Lászlónak-énekelt-el,-majd-ugyanennek-egy-meglepően-ép-variánsát-1960-ból,-amelyet-aztán-ág-Tibor-adott-közre.-ez-utóbbit-mind-ág-Tibor,-mind-vargyas-Lajos-egy-régebbi-helyi-szöbeliség-maradványának-(survival)-tartotta.-ezzel-szemben-bizonyítható,-hogya-a-kerényi-György-által-első-kiadásban-1934-ben-megjelentett,-*Madárka* című-népszerű-népdalgyűjtemény-megfelelő-darabjának-refolklorizálódott-változatáról-van-szó,-tehát-nem-a-több-száz-éves-helyi-folklorhagyomány,-hanem-a-másodlagos-folklor-részének-tekintendő.

2.-a-ballada-egy-további,-az-előbbiekkal-nagyon-rokon-variánsa--ami-a-fentebb-említett-kerényi-féle-változat-meglehetősen-pontos-másolata--földesi-ilona-kézírt-daloskönyvéből-került-elő,-ám-ezt-élőszóban-nem-énekelt-el-a-gyűjtőnek-(legalábbis-ennek-nincs-nyoma).

3.-az-alsóbodokon-élő-nővére-viszont-szinte-szó-szerint-előadta.-ennek-a-változatnak-a-párját-vári-fábián-László,-szinte-betűhív-azonossággal-lejegyezte-a-kárpátaljai-visken-is.-nyilvánvaló,-hogya-a-közös-forrás-itt-is-kerényi-dalgyűjteménye.

4.-egy-hatodik,-1978-ban-n yitracsehiben-lejegyzett-variáns-töredék-szinte-betűhíven megegyezik-a-k riza-János-által-1863-ban-publikált,-azóta-tankönyvekben-gyakran-előforduló-székel-földi-változattal.

5.-a-hetedik,-1987-ben,-Pogrányban,-s chuster-éva-által-dokumentálttal-viszonylag szintén-könnű-dolgunk-volt,-hiszen-az-egy-második-világháború-utáni-tankönyvben közölt-variáns-némileg-romlott-szövegű-változata.

Jelenlegi ismereteink- alapján- szinte- biztosra- vehető- tehát,- hogy- a- kőműves kelemen-é- balladája- a- zoborvidékre- vélhetően- népszerű- daloskönyvek,- illetve- tan- könyvek-közvetítésével-másodlagosan-került-ezek-a-variánsok-szervesen-nem-is-épül- tek-be-a-helyi-szöveliségbe,-legfeljebb-(a-f öldesi-ilona-féle-változatok)-annak-első-sza- kaszáig-jutottak-el.-f öldesi-ilona-volt-annyira-jó-és-kreatív-énekes,-hogy-az-olvasott (iskolában-tanult?)-ballada-szövegén-némileg-alakított,-illette-talán-több-forrás-alapján kontaminált.

abban,-hogy-a-fenti-kérdéseket-megválaszolni,-a-fentebb-megfogalmazott-kéteyeket objektív-módon-alátámasztani-sikeredett,-természetesen-a-szerencse-is-közreműkö- dött,-hiszen-időközben-kerültek-napvilágra-olyan-adatok,-szempontok,-amelyek-a-zsé- rei-balladaváltozat-lejegyzése-során-(1960-táján)-még-nem-voltak-ismeretesek.-a-nép- költészeti-alkotásokkal-kapcsolatban-hasonló-esetek-százsámra-létezhetnek,-csak nem-tudunk-róluk,-illette-a-megoldásukhoz-nem-segített-hozzá-szerencse,-kitartás, szorgalom.-ahogy-Honti-János-írta-valahol-a-mesével-kapcsolatban,-hogy-tudniillik-ha valami-egy-nép-meséjében-egyedinek-tűnik,-csak-idő-kérdése,-hogy-megtaláljuk-más népeknél-is,-érvényes-bizony-más-műfajokra-is.

irodalom

- ág-Tibor-1961a.-„kőműves-kelemen”-a-zoborvidéken.-*Néprajzi Közlemények*, 6/1.-90-93.-p.
- ág-Tibor-1961b.-kőműves-kelemen-balladájának-változata-a-zobor-vidékéről.-*Irodalmi Szemle*, 4.-72-73.-p.
- ág-Tibor-1996.-*Ki népei, vári vagytok? Válogatás a szlovákiai magyar tájak népzenei hagyomá- nyaiból.*-komárom-dunaszerdahely.-szlovákiai-Magyar-néprajzi-Társaság-Lilium aurum-kiadó-/népismereti-könyvtár,-6./
- ág-Tibor-2000.-a-szlovákiai-magyar-népballada-kutatás-múltjából.-*Acta Ethnologica Danubiana*, 1.-83-96.-p.
- ág-Tibor-2001.-*Csináltassunk hírharangot. Nyitra-vidéki népballadák.*-dunaszerdahely, Csemadok-dunaszerdahelyi-Területi-választmánya-/Gyurcsó-istván-alapítvány könyvek,-22./
- ág-Tibor-2012.-kunyhók-öröksége.-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14/2.-131-138.-p.
- ág-Tibor-sima-ferenc-1979.-*Vételessék ki szóló szívem. Szlovákiai magyar népballadák.* Bratislava,-Madách-kiadó.
- albert-ernő-1989.-*Édesanyám sok szép szava. Ádám Joákimné Kurkó Julianna énekei.*-București, kriterion-könyvkiadó.
- albert-ernő-1993.-adatok-a-háromszéki-cigányokról-és-költészetükről.-in-Barna-Gábor-Bódi zsuzsanna-(szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok 1. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. században.*-Budapest,-Magyar-néprajzi-Társaság,-151-173. p.-/a-magyarországi-nemzetiségek-néprajza/
- alexics-György-1897.-vadrózsapör.-*Ethnographia*, 7.-73-88.,-184-192.,-279-290.,-362-377.-p.

- a-mi-dalaink-1939³.-*A mi dalaink. Ifjúsági daloskönyv.*-Harmadik-kiadás.-kolozsvár,-ifjú-erdélyi-kiadása.
- anderson,- Walter- 1935.- *Zu Albert Wesselski's Angriffen auf die finnische folkloristische Forschungsmethode.* Tartu,-k.n.-/acta-et-commentationes-Universitatis-Tartuensis-B. 38.,-no.-3./
- arany- a.- László- 1941.- *A szlovákiai magyarság néprajza.*- Bratislava-Pozsony,- Toldy- kör /szlovákiai-Magyar-Művelődési-k önyvtár/
- Bartók-Béla-1908.-székely-balladák.-*Ethnographia*, 19.-43-52.,-105-115.-p.
- Bartók- Béla-kodály- zoltán- 1921.- *Népdalok.* közzé- teszik- Bartók- Béla- és- kodály- zoltán. Budapest,-népies-irodalmi-Társaság-/erdélyi-magyarság/
- Bottigheimer,- r uth- B.- 2011.- a-tündérmesék- eredete,- terjedése- és- a- népi- narratíva- elmélete. *Etnoszkóp*, 1/1.-107-115.-p.
- Csanádi-imre-vargyas-Lajos-1954.-*Röpülj páva, röpj. Magyar népballadák és balladás dalok.* Budapest,-szépirodalmi-k önyvkiadó.
- Csete-Balázs-1942.-Temetés-a-kalotaszegi-n yárszón. *Ethnographia*, 53.-200-215.-p.
- d ános-erzsébet-1938.-*A magyar népballada.*-Budapest,-Hornyánszky-viktor- r .T.-Magyar-királyi Udv.-k önyvnyomda-/néprajzi-f üzetek,-7./
- dégh- Linda- 1946-47.- népmese- és- ponyva.- *Magyar Nyelvőr*, 70.- 43-45.,- 68-72.,- 88-92., 143-147.-p.
- f aragó- József- 1995.- Miért- déva- vára- a- színhelye- k ömíves- kelemenné- balladájának? *Ethnographia*, 106.-263-275.-p.
- f aragó-József-1998.-*Őszékely népballadák.*-Összesítő- válogatás- f aragó- József- gondozásában, bevezető-tanulmánnyal-és-jegyzetekkel.-Bukarest-kolozsvár,-k riterion-k önyvkiadó.
- f aragó-József-2002.-*Csángómagyar népballadák.*-Összesítő- válogatás- f aragó- József- gondozásában,-bevezető-tanulmánnyal-és-jegyzetekkel.-kolozsvár,-k riterion-k önyvkiadó.
- f aragó- József- 2005.- *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek.* kolozsvár, k riterion-k önyvkiadó.
- f aragó- József- 2006.- *Régi erdélyi népballadák.*- Összesítő- válogatás- f aragó- József- és- o losz katalin- gondozásában,-bevezető-tanulmánnyal-és-jegyzetekkel.-kolozsvár,-k riterion k önyvkiadó.
- Gragger- r óbert- 1927.-*Magyar népballadák.*-Budapest,-Magyar-irodalmi-Társaság-/a- napkelet k önyvtára,-19./
- Honti-János-1937.-*A mese világa.*-Budapest,-Pantheon.
- Horálek,-k arel-1964.-České-lidové-pohádky-a-knižky-lidového-čtení.-in-uő:-*Pohádkoslovné studie.* Praha,-státní-pedagogické-nakladatelství,-37-76.-p.
- Jagamas-János-f aragó-József-1974.-*Romániai magyar népdalok.*-Bukarest,-k riterion-k iadó.
- kallós-zoltán- 1973.-*Balladák könyve. Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák.*-Budapest, Magyar-Helikon.
- kallós-zoltán-1996.-*Ez az utazólevelem. Balladák új könyve.*-Budapest,-akadémiai-k iadó.
- katona- imre-Tripolszky- Géza- 1971.- Három- magyar- népballada- vajdasági- változatai.- *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei*, 3/7.-17-38.-p.
- kerényi-György-1939².-*Madárka. 102 magyar népdal.*-ii.-kiadás.-Budapest,-Magyar-k örus.
- keszeg-vilmos-2005.-az-etnográfiai-leírás-mint-olvasmány-a-helyi-társadalomban.-in-szemerkenyi ágnes-(szerk.):*Folklor és irodalom.* Budapest,-akadémiai-k iadó,-315-339.-p.
- keszeg-vilmos-2008.-*Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* kolozsvár,-k riza-János n éprajzi- Társaság-BBTe- Magyar- n éprajz- és- antropológiai- Tanszék- /n éprajzi egyetemi-Jegyzetek,-3./
- kodály-zoltán-1905.-Mátyusföldi-gyűjtés.-*Ethnographia*, 16.-300-305.-p.
- kodály-zoltán-1907.-Balladák.-*Ethnographia*, 18.-38-42.,-108-112.,-153-156.,-230-234.-p.
- kodály-zoltán-1909.-zoborvidéki-népszokások.-*Ethnographia*, 20.-29-36.,-116-121.,-245-247.-p.

- kodály- zoltán- 1913.- Pótlék- a- zoborvidéki- népszokásokhoz.- *Ethnographia*, 24.- 114–116., 169–174.,-235–239.-p.
 kodály-zoltán-1976¹.-*A magyar népzene*.-a-példatárt-szerkesztette-vargyas-Lajos.-Hetedik-kiadás. Budapest,-zeneműkiadó.
 kósa- László- 1979.- *Rozmaringkoszorú. Szlovákiai magyar tájak népköltészete*. Bratislava, Madách-kiadó.
 k ríza-ildikó-1980.-k őműves-kelemenné.-in-ortutay-Gyula-(főszerk.):*-Magyar Néprajzi Lexikon* 3. Budapest,-akadémiai-kiadó,-300–301.-p.
 k ríza-ildikó-1991.-*A magyar népballada. Fejezetek a balladakutatásból*.-d ebrecen,-kossuth-Lajos Tudományegyetem-n ép rajzi-Tanszék-/f olklór-és-etnográfia,-56./
 k ríza-ildikó-2011.-a-népköltészet-szövegkutatási-módszerei-és-eredményei-a-20.-század-dere-kától-i.-Balladakutatás.-*Ethno-Lore*, 28.-33–49.-p.
 k ríza-János-1863.-*Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*.-első-kötet.-k olozsvártt,-stein-János erd.-Muz.-egyleti-k önyvárus-Bizománya.
 k ríza-János-2013.-*Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*.-Második-kötet.-k ríza-János-és-gyűjtői körének-szétszórt-hagyatékát-összegyűjtötte,-szerkesztette,-bevezető-tanulmánnyal és-jegyzetekkel-közveteszi-ol sz-katalin.-k olozsvár,-k ríza-János-n ép rajzi-Társaság.
 krzyżanowski,-Julian 1977².-*Paralele*.-*Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru*.-2. kiad.-Warszawa,-Państwowe-Wydawnictwo-naukowe.
 Liszka-József-1985.-a-k isalföld-vándorai.-*Hét*, 30/2.-10–11.-p.
 Liszka- József- 2000.- az- adventi- koszorú.- egy- felmérés- előzetes- eredményei.- *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2/1.,-147–156.-p.
 Liszka-József-2013.-*Átmenetek. Folklor és nem-folklor határán*.-komárom,-selye-János-egyetem Tanárképző-k ara-/Monographiae-Comaromienses,-12./
 Liszka-József-szerk.-2009.-*Nyitra vidéki népballadák* Arany A. László hagyatékából. szerkesztette, a-kísérő-tanulmányt-és-a-jegyzeteket-írta-Liszka-József.-a-kotta-és-képanyagot-válogat-ta,-gondozta-n agy-Myrtill.-H.n.,-f órum-k isebbségkutató-intézet-/Jelek-a-térben,-2./
 Magyar- zoltán- 2002.- *A mindentudó fű. Zoborvidéki mondák és hiedelmek*.-d unaszerdahely, Liliom-aurum.
 Magyar- zoltán- 2011.-*Torna felé vezet egy út... Torna megyei népballadák*.-Budapest,-Balassi kiadó-/Magyar-n ép költészet-Tára,-11./
 Manga-János-1938.-n épzenegyűjtés-nyitra-vidékén.-*Tátra*, 2.-46–52.-p.
 Marčok,-viliam 1978.-*O ľudovej próze*.-Bratislava,-Mladé-letá.
 Méry- Margit- 1987.-a-f olklór-fesztiválok-hatása-a- szlovákiai-magyarok-mai-népi-kultúrájára.-in Tátrai- zsuzsanna-(szerk.): *A hagyományos kultúra a szocialista társadalomban*. Budapest,-MTa-n ép rajzi-k utató-Csoport,-133–140.-p.-/f olklór-és-Tradíció,-iv./
 ortutay-Gyula-1936.-*Székely népballadák*.-a-balladákat-összeválogatta-és-magyarázta-ortutay Gyula.-f ametszetekkel-díszítette-Buday-György.-Budapest,-királyi-Magyar-egyetemi nyomda.
 ortutay-Gyula-1962.-az-iskolai-nevelés-szerepe-parasztágunk-kultúrájában.-*Ethnographia*, 73. 497–511.-p.
 ortutay-Gyula-1985.-*Magyar népköltészet. Népballadák, népmesék*.-a-népballadák-szövegét gondozta-és-jegyzeteit-összeállította-k ríza-ildikó.-a-népmesék-szövegét-gondozta-és jegyzeteit-összeállította-kovács-ágnes.-Budapest,-akadémiai-kiadó.
 ortutay-Gyula-k ríza-ildikó-1968.-*Magyar népballadák*.-szerkesztette-és-a-bevezetőt-írta-ortutay Gyula.-válogatta-és-jegyzetekkel-ellátta-k ríza-ildikó.-Budapest,-szépirodalmi könyvkiadó.
 ozorai-erenc-1954.-*Magyar irodalmi olvasókönyv a csehszlovákiai, magyar tannyelvű, általános műveltséget nyújtó iskolák 7. évfolyama számára*.-Bratislava,-slovenské-pedagógické nakladateľstvo.

- ozorai-ferenc-1957².-*Magyar irodalmi olvasókönyv a csehszlovákiai, magyar tannyelvű, általános műveltséget nyújtó iskolák 7. évfolyama számára.*- 2.- kiadás.- Bratislava, slovenské-pedagógické-nakladateľstvo.
- ozorai-ferenc-1960⁴.-*Magyar irodalmi olvasókönyv a csehszlovákiai, magyar tannyelvű, általános műveltséget nyújtó iskolák 7. évfolyama számára.*-negyedik,-átdolgozott-kiadás. Bratislava,-slovenské-pedagógické-nakladateľstvo.
- Putz-éva-1944.-*Mutatvány a Nyitravidéki népballadák gyűjteményéből.*- Pozsony,- szlovákiai Magyar-közművelődési-egyesület-/szlovákiai-Magyar-közlemények,-2./
- ráduly-János-1979.-*Elindultam hosszú útra. A kibédi Majlárt Józsefné Ötvös Sára népballadáit.* Gyűjtötte,- bevezető- tanulmánnyal- és jegyzetekkel- ellátta- ráduly-János.- Bukarest, kriterion-könyvkiadó.
- sándor-eleonóra-1989.- Utószó.- in- Putz-éva:- *A kolonyi lagzi.*- Bratislava,- Madách-könyv- és Lapkiadó,-147-160.-p.
- schenda,-udolf-1976.-*Die Lesestoffe der Kleinen Leute. Studien zur populären Literatur im 19. und 20. Jahrhundert.*-München,-verlag-C.-H.-Beck-/Beck'sche-schwarze-erle,-146./
- schubert-Gabriella-2010.-a-„falba-épített-feleség”-balkáni-változatai:-mítosz-és-valóság.-in-Mód László-simon-andrás-(szerk.): *Olvasó. Tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére.*-szeged,-Gerhardus-kiadó,-580-591.-p.
- szendrei-Janka-dobszay-László-rájeczky-Benjamin-1979.-*XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben I-II.* Budapest,-akadémiai-kiadó.
- ÚMTsz-1992.- *Új magyar tájszótár.*- Harmadik- kötet.- B.- Lőrczy-éva- főszerk.- Budapest, akadémiai-kiadó.
- vargyas-Lajos-1959.-kutatások-a-népballada-középkori-történetében.-iii.-a-„kőműves-kelemen” eredete.-*Néprajzi Értesítő*, 41.-5-73.-p.
- vargyas-Lajos-1976.-*A magyar népballada és Európa I-II.* Budapest,-zeneműkiadó.
- vargyas-Lajos-1988.-népballada.-in-vargyas-Lajos-(főszerk.):-*Magyar néprajz nyolc kötetben V. Folklor 1. Magyar népköltészet.*-Budapest,-akadémiai-kiadó,-278-371.-p.
- vári-fábián-László-1992.- *Vannak ringó bölcsők. Kárpátaljai magyar népballadák.* Ungvár-Budapest,-intermix-kiadó-/kárpátaljai-Magyar-könyvek,-6./
- veress-Gábor-1911.-székely-balladák.-*Ethnographia*, 22.-50-55,-106-108.-p.
- voigt-vilmos-1968.-vargyas-Lajos:-researches-into-the-Mediaeval-History-of-Folk-Ballad. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 77,-251-256.-p.
- Wesselski,-albert-1931.-*Versuch einer Theorie des Märchens.* reichenberg-i.-B., studentendeutscher-verlag-franz-kraus-/Prager-deutsche-studien,-45./
- zagiba,-franz-1954.-Ungarische-Balladenmelodien-aus-dem-neutraer-Gebiet.-*Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, Band-3.-Wien,-63-85.-p.

József Liszka

Where do Cradle rocks? - Questions regarding the Ballad of Kőműves Kelemen and Attempts To answer Them

It was Lajos Vargyas who has dealt most expansively and in international correlations with the early story of the walled-up woman, the extremely complicated questions of origin, spreading and transmission-reception. In his opinion, the ballad evolved in Hungarian environment, in times even before the Hungarian conquest, and it was transferred to the folklore of the Caucasus and the Balkan by Hungarians. Although the ballad within the Hungarian language area is mainly known on Székelyföld (Széklerland) and among the Hungarians of

Moldova,- vargyas- assumes- that- in- the- old- times- it- was- known- on- the- entire language- area,- but- today- it- is- only- present- on- the- above- mentioned- areas maintaining-archaic-culture.-The-version-of-the-ballad-found-in-the-villages-around n itra- in- the- 1960s,- seem- to- underpin- his- theory.- o ur- study- examines- these versions-of-the-ballad-and-it-presumes,-on-the-grounds-of-the-texts-equalities-with its-variants-from-s zeklerland-and-on-the-grounds-that-the-fortress-of-deva-playing key-importance-in-the-ballad-has-been-positioned-in-the-outskirts-of-n itra,-that these- variants- cannot- be- considered- for- a- spontaneous- survival- of- a- many hundred-years- old- oral- tradition.- The- variants- of- the- ballad ´s- text,- most- of- all noted-down-in-s zeklerland,-known-in-the-Hungarian-material-mainly-under-the-title “Ballad-of-k őműves-kelemenné”,-were-in-the-20th-century-published-in-almost-all school-textbooks,-popular-folk-songs-publications-and-they-were-on-the-air-in-the radio,- so- the- informants- from- around- n itra- presumably- picked- them- up secondarily.- in- the- study- we- demonstrate- on- every- single- variant,- from- which source- it- was- taken- over- to- the- local- oral- tradition,- secondarily,- in- the- 20th century,-often-only-in-its-second-half(!).-n aturally,- fortune-in-this-case-has-also played-its-role,-as-in-the-meantime-such-data-and-aspects-came-to-light,-according to-which-the-first-variant-of-the-ballad-in-the-time-of-noting-it-down-(around-1960) was-not-known-in-the-n itra-area-(in-zsére/Žirany).

Gömöri-fürdőélet-a-19.-században-i.

Éva Kerényi
Life-in-the-spa-resorts-of-Gömör-in-the-19th-century-i.

615.838(437.6)"18"
61(437.6)"18"

keywords:- Gömör/Gemer,- kishont/Malohont,- spas,- balneology,- medicine,- 19th- century,- cultural- history, regional-assemblies.

a-balneológia-kezdetei-a-megyében

a-Magyarország-szerte-híres-Gömör-vármegyét-a-természet-csodás-adományokkal-halmozta-el.-Gyógykincsei-azonban,-melyekről-jelen-tanulmányomban-szó-lesz,-anyagí-akadályok-miatt-nem-tudtak-felemelkedni-arra-a-helyre,-hogymeg-országos-nevű-fürdőink-közé kellőképpen-besoroltassanak,-pedig-ásványforrásaink-vegyi-elemzéseikivételes-adottságokról-és-gyógyhatásokról-adtak-tanúbizonyosságot.-Gömör-megye-fürdőire-akár-úgy-is tekinthetünk,-mint-„parasztfürdőkre”,-melyeket-leginkább-a-régió-kispolgári-és-paraszti-társadalma-látogatott.-egyetlen-kivételt-tán-a-hatalmas-gyógyerejű-csízí-jód-bróm-fürdő-képez,-mely-ország-szerte-már-a-századfordulón-is-nagy-elismerésnek-örvendett. Mielőtt-azonban-bepillantást-nyernénk-fürdőink-mindennapi-életébe,-egy-rövid-kitekin-tés-erejéig-vegyük-szemügyre-a-balneológia-fokozatos-meghonosodását-és-annak-úttö-rő-képviselőit-megyenkben.

a-vármegye-első-monográfiájának-a-polihistor-Bél-Mátyás-által-*Notitia Hungariae novae historico geographica* c.-többkötetes,-latinul-írott,-Magyarország-történeti-föld-rajzi-ismertetését-valószínűsíthetjük,-mely-1735-és-1742-között-jelent-meg-Bécsben.-az-öt-kötetben-11-magyar-vármegye-került-bemutatásra,-közöttük-megyenket-érintően-az-akkor-még-Hont-vármegyéhez-tartozó-kishonti-kerület-jelent-meg-nyomatásban, amelynél-azonban-„fontes-acidi”-(savanyúforrások)-előfordulásáról-csak-tömören-cik-kez-a-szerző:-„...a-szuhaik,fazekas-zaluzsányi-és-pongyeloki-források-lehetetlenné-teszik a-talaj-megművelését,-fürdővízzé-való-befogásuk-pedig-veszélyeztetheti-a-forrás-továb-bi-létezését...nem-úgy,-mint-omgyán,-Jelene-és-susány-közelében,-ahol-az-emberi-kéz által-kiépített-források-gyakorta-látogattatnak-és-használtatnak-a-lakosok-által-...a-rimabrezói-és-tiszolci-források-népszerűségének-pedig-a-kút-erdei-elhelyezkedése-sem-szab-gátat.”¹ a-többi-37-vármegyeleírás-sajnos-kéziratban-maradt,-ahogymeg-Gömör-vár-megye-leírása-is-*Descriptio comitatus Gömöriensis* név-alatt-1749-ből,-utóbbi-reprint

1- Bél-1742,-747.-p.-augustín-r-ebro-szerint-1704-ben-Bél-Mátyás-személyesen-ivott-a-tiszolci-savanyúforrásból.-r-ebro-1983,-118.-p.)

kiadására- csak- 1992-ben- került- sor- a- debreceni- kossuth- Lajos- Tudományegyetem néprajzi-Tanszékének-jóvoltából.-Gömör-vármegye-földrajzi-leírásában-Bél-Mátyás-még szerényebben-részletezi-a-térség-savanyúvízforrásait,-melyek-közül-csak-a-telgárti-és-a várgedi-vizeket-sorolja-fel:-„Mivel-Gömör-megye-igen-gazdag-érclelőhely,-ami-valószínűleg-a-föld-alatti-vizeket-is-befolyásolja,-gyakorta-jelentkeznek-olyan-források,-melyek egészségtelenek,-sőt-károsak-emberre-és-állatra-egyaránt.”-(Bél-1992,-13.-p.)-Még-a nagyívű-monográfia-sorozat-megírása-előtt-azonban-Bél-Mátyás-historiográfiai-jellegű *Hungariae Antiquae et Novae Prodomus* c.,-1723-ban-n-űrnberben-megjelenő-kötetében-közölte-a-Magyarország-megyéit-bemutató-n-otitia-sorozat-tervezetét,-melyben-137 ásványos-forrást-(savanyú,-kénés-és-termálvizet)-emleget,-valamennyit-leíró-jelleggel, rámutatva- inkább- Magyarország- ásványos- vizeinek- és- forrásainak- sokszínűségére, mintsem-azok-elemzésére--közöttük-ekkor-még-egyetlen-gömöri-vagy-kishonti-forrást sem-találunk.² a-két-mű-azért-is-példaértékű,-mert-az-első-olyan-munkáról-van-szó, melyben-megyei-közigazgatási-egységekre-osztva-kerül-jellemzésre-történelmi-és-geográfia-szempontról-egy-egy-térség,-ezek-között-az-adott-megye-ásványos-vizeit-is-belefoglalva.-Tekinthetünk-rájuk-úgy-is,-mint-Borovszky-s-amu-híres-millenniumi-monográfia-sorozatának-egyfajta-elődjére.

a-18.-századi-felvilágosodás-korszakának-orvosdoktorai-mind-jobban-felfigyeltek-a-termálforrások-és-ásványos-vizek-értékeire-és-azok-felhasználhatóságára-az-orvostudomány területén.-Legtöbbjük-az-ásványvizek-mennyiségi-és-minőségi-elemzésébe-is-belefogott-a hatékony-gyógymód-és-kúrák-érdekében,-közülük-váltak-ki-később-a-specializált-fürdőorvosok.-Gömör-ásványvizeit-és-forrásait-a-hosszú-19.-század-során-többen-is-vegyelemzétek;-ásványvizeink-minőségi-és-mennyiségi-vegyelemzése-visszaköszön-több-általános-és regionális-jellegű-balneológiai-szakirodalomban,-monográfiában.-a-fürdőtannal-foglalkozó magyar- szakirodalom- jeles- képviselői- -- mint- La- Langue- János,- Than- károly,- Chyzer kornél,- Preysz- kornél,- Boleman- istván,- Tauffer- vilmos,- Bókai- árpád,- Bernáth- József,- és sorolhatnánk-tovább--valamennyien-más-más-csoportosítást-használtak,-ill.-dolgoztak-ki az-ásványos- vizek- kategorizálására,-az- egyes- megyék- ásványos- vizeinek- jellemzéseit- és elemzéseit-azonban-gyakorta-helyi-orvosdoktorok-balneológiai-kutatásai-alapján-közölték. La-Langue-a-18.-század-végén-például-ekként-jellemezte-az-egykor-i-ishonti-kerület-területére-eső-ásványos-savanyúvizeket:-„a-jelenovi-savanyú-víz-báró-k-ranz-által-vizgáltatott: ez-a-falu-r-imabretzo-alatt-egy-mért-földnyire-esik,-mellybenn-az-orvos-víz-feltaláltatik. általjáró-savanyú-kút,-vas-részetskék-meszes-földdel-keverve.-alólhajtó-só,-sós-víz-jellegzi.-ennek-a-víznek-erősítő,-feloldozó,-s-megemésztő-ereje-vagyon,-azért-igen-jó-a-gyomornak-és-hasnak-gyengeségében,-három-és-negyed-napi-hidegleléseket-gyógyít,-belső részeknek--májnak,lépnek,-vesének,tüdőnek,anyaméhnek-szorulást-felnyitja.-Hasznos a-melankóliában,-hypokondriában,-sárgaságban,-vesének-fővényes-nyavalyában, hószámnak-megrekedésében-vagy-bőséges-folyásában.-(...)a-rimabrezói-savanyú-víz-báró k-ranz-által-vizgáltatott,-e-nevű-faluban-vagyon-a-kút,-melynek-vize-savanyú,-kitisztító-só, meszes-s-vasas-részetskékel.-a-természetnek-közönséges-folyását-állandóan-tartja: innét-a-vesének,-vizellő-hójognak,-s-tüdőnek-fekélyében-nagyon-használ.-ez-a-víz-vietoris ionathás-urat-a-veszedelmes-vérköpésből-kigyógyította.-(...)a-tiszolci-savanyú-víz-az-emlé-

2- Bel-1723,-127.-p.-r észlelesen-csupán-a-szklenói-és-a-vihneyi-fürdőről-számol-be-k.-o.-Moller adatai-alapján.

tett-báró-által-vizgáltatott,-a-mezővárosnak-szomszédságában-találtatik-a-kút,-melynek savanyú-vizében-vas-részetszék,-meszes-föld-és-keserű-sók-vannak.-akik-ehez-nem-szoktak-és-isszák,-testekben-megtárgíttatnak.-Másképpen-használ-a-hasszorulásban,-gyomornak-és-beleknek-elesésségeiben,-s-gyengeségeiben:-vese,-s-hőjagnak-nyavalyáiban,-és-a-savanyúságtól-okoztatott-betegségeiben.”-(La-Langue-1783,-63-65.-p.)-a-gömöri-ásványos-vizek,-források-és-fürdők-megjelenését-a-magyar-fürdőtani-szakirodalomban-egy-fejezet-erejéig-még-részletezni-fogjuk,-most-azonban-a-tanulmány-tárgyát-képező-megye-területén-megjelenő-első-vegyelemzési-kísérletekkel,-az-ásványos-forrásokkal,-fürdőkkel-elsőként-foglalkozó-szakemberek-munkáival-próbáljuk-meg-rekonstruálni-a-balneológia-fokozatos-elterjedését-Gömörben.

a-gömöri-forrásokat-Bartholomaeides-Ladislaus³ szerint-keszler-antal⁴ megyei-főorvos-vizsgálta-meg-először-a-18.-század-végén-(Bartholomaeides-1808,-67-68.-p.), ahogy- azt- a- szerző- 1808-ban- megjelent- *Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico statistica* c.-művében-olvashatjuk.-keszler-antal- kéziratban- maradt- műve,- mely- a- *Scrutinium Physico-Medicum Principiorum Virtutum in Aquis Mineralibus Inclyti Comitatus Gömöriensis* címet-viseli,-1769.-szep-tember-13-án-látott-napvilágot-r-ozsnyón,-s-ilyen-tekintetben-az-első-régió-n-belül-szüle-tett,-kizárólag-Gömör-ásványvizeit-taglaló-forrásmunkának-tekintethető.⁵ évekkel-később-1795-ben-dr.-Pillmann-istván⁶ akkori-Gömör-megyei-főorvos-vetette-vizsgálat-alá-a-rozs-nyói,-kuntaplócai,-telgárti,-breznói,-jolsvai,-lévárti,-hédi,-királyi,-várgedei,-po-csevicei,-ajnácskői,-sídi,-szűtori-és-cakói-forrásvizeket.-(Bartholomaeides-1808,-68-72.-p.) Pillmann-szintén-kézírtos-*Relatio de Examine Aquarum Mineralium in Comitatus Gömör* c.-összegző-munkája-1793.-november-24-én-készült-(Bartholomaeides-állításától-eltérően),-melyben-leírja-az-egyes-források-természeti-környezetét,-fizikai-és-kémiai-össze-tevőjüket,-valamint-a-források-gyógyhatását.⁷ az-igazság-valahol-a-kettő-közt-lehet,

- 3- Bartholomaeides-Ladislaus-(1754,-klenóc---1825,-o chtina):-evangélikus-lelkész,-történet-író.-Helytörténeti-munkáiban-elsősorban-szülföldje,-Gömör-múltjával-foglalkozott,-ezekben-értékes-földrajzi,-néprajzi,-kartográfiai-ismereteket-közölt.
- 4- keszler-antal:-gyöngyösi-származású-gömöri-orvos.-Tanulmányait-1763-ban-végezte-a-bécsi-egyetem-orvosi-karán,-három-évvel-később-megválasztották-Gömör-vármegye-főorvosává.-majd-szülvárosában-praktizált.-Megyei-orvosként-elsőként-készítette-el-Gömör-vármegye-ásványos-vizeinek-leírását.
- 5- *Keszler Antal megyei physikus ásványos vizeinek összeírása 1769. évből.*-állami-Területi-Levéltár-Besztercebánya.-(aTLB)-f ond:-Gömör-megye.-(GM)-Leltári-szám:-1783,-doboz-száma:-136.
- 6- dr.-Pillmann-istván-(1751,-Bécs---1815,-r-ozsnyó):-tanulmányait-a-bécsi-orvosi-karon-kez-dte,-de-oklevélét-már-a-Pázmány-Péter-által-alapított-nagyszombati-egyetem-orvosi-karán-sze-rezte-1774-ben,-doktori-értekezését-pedig-a-vastartalmú-vizekről,-pontosabban-a-bazini-gyógyvízről-írta.-d-isszertációja-az-első-fürdőtani-(balneológiai)-értekezések-egyikének-tekint-hető-a-korabeli-Magyarországon.-1778-tól-35-éven-át-Gömör-megye-főorvosa-volt.-r-ozsnyón-telepedett-le,-házi-orvosa-lelt-a-rozsnyói-püspöknek,-andrassy-antálnak-is.-elsősorban-a-rozs-nyói-egészségügy-megjavításán-munkálkodott-városi-sebész,-bába,-állatorvos-és-városi-orvos-indítványozásával.-kezei-alatt-tevékenykedett-ez-időben-Marikovszky-György,-mint-városi-orvos.-1793-ban-magyar-nemességet-kapott-a-királytól.-(kiss-2008,-54-56.-p.)
- 7- *Jelentés Gömör megye ásványos vizeiről az 1769. és 1793. évekből.*-aTLB-GM,-Leltári-szám:-2113,-doboz-száma:-256.

ugyanis ismeretes gróf zichy károlynak, a Helytartótanács-elnökének 1794. március 18-i keltezésű levele Gömör-vármegyéhez, melyben arról ír, hogy a megyében felfedezett hévizek és fürdők vizsgálata és kutatása bár nagy költségekkel jár, de a Helytartótanács-segítségét-ígéri az ebben az ügyben zajló munkálatokhoz.⁸

Keszler és Pillmann után Marikovszky György⁹ következett, aki 1813-ban Gömör-kishont-vármegye-több-ásványvizét-is-vegyelemzés-alá-vette, melyre bizonyítékul szolgál 1814-ben Lőcsén megjelent német kiadású könyve *Physische und analytische Beschreibung aller Mineralquellen des löbl. Gömörer und Klein-Honthor Komitats* címmel, mely a megye-ásványvizeinek „fizikai és analitikai” leírását tartalmazza. k ötetében az ajnácskői, sídi, várgedei, po-csevicei, gortvakisfaludi, szűtori, cakói, rimabrezói, tiszolci, szuhai, pongyeloki, mastinci, jelenei, ratkószuhai, telgárti, rozsnyói és a baracai-savanyúvizeket, továbbá a királyi, lévárti, kun-taplócai, és jolsvai hőforrásokat elemezte vegytani és egészségügyi szempontból. (Marikovszky 1814) előzőleg a telgárti vizeket még 1798-ban is vegyelemzte. (Bartholomaeides 1808, 70. p.)

a felsorolt ásványvizek közül ajnácskő-forrásvizére fókuszálunk, melyet Marikovszky vett elsőként vizsgálat alá 1813-ban. a forrás környékét ekképp jellemezte munkájában: „...egy északról délre húzódó szűk völgyben fekszik... a helyi patak mocsarassá teszi a völgyet... itt a völgyben, az almágy és ajnácskő közötti útvonal mellett, fél-órányi járásra a faluktól található a forrás... ajánlott lenne, ha a térség földesura egy kanális kiásásával elválasztaná az édesvizet az ásványi forrástól, és ezzel a rétet is lecsapolná...” (Marikovszky 1814, 9–19. p.) Marikovszky a környék szépségét ecsetelve ugyanakkor rámutat művében egy fürdőintézet kiépítésének hiányára is: „...vagyis ezen információ szerint 1813-ban még nem épült ki fürdő az ajnácskői forrásnál.”¹⁰ „a víz-forrásban van, melyből a buborékok olyan erősen és gyakran pufognak ki, hogy azt messzire elhallani, minek következtében a víz zavaros. s zúrés következtében színe, mint a felhős égbolt, a szűrőn pedig szennyezés és homok marad. az üst feneké, melyen a víz átfolyik, piszkos és nincs karbantartva. a víznek palackban való tárolásakor légbuborékok kialakulását lehet megfigyelni, melyek mozgatással szaporodnak... a víz hőmérséklete júniusban az atmoszférikus hőmérséklethez képest 6–8 fokkal tér el... színét és szagát palackozással nem veszíti el... jellemzi munkájában kutatásait Marikovszky, a forrás-elemzésekor ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy: „...több helyen gáz-

8- Gróf Zichy Károly levele Gömör vármegyéhez (kiemelten Gács, Rozsnyó és Rimaszombat városok). Buda, 1794. március 18. a levél-válaszreakció egy korábbi, 1793. október 18-án kelt levélre Gömör-megyétől az általa tett javaslatra. aTLB-GM, Leltári-szám: 5948.

9- dr. Marikovszky György (1771, r. o. sznyó -- 1832, r. o. sznyó): első életrajzírója kiss Antal orvosdoktor volt, aki a Hunfalvy-monográfiában említi. 1797-ben a bécsi egyetem orvosi karán szerzte meg oklevelét. egy évvel később szülővárosában telepedett le városi gyakorló orvosként. a tehénhimlő elleni védőoltás úttörőjeként ismert. 1806-ban r. imaszombatba költözött, ekkor választották meg megyei másodfőorvossá. Pillmann halála után 1815-től 1832-ig volt Gömör megye első főorvosa és táblabírája. o roslás mellett szívesen foglalkozott ásványtannal, földtannal, balneológiával, saját gyógyfüves-kerttel és ásványi-gyűjteménnyel is rendelkezett. 1804-től a Jénai-Mineralógiai-Társaság levelező-tagja lett. fia, Marikovszky Gusztáv (1806–1892) szintén elismert orvosdoktor lett Gömörben. (k iss 1867, 192–194. p.; k iss 2009, 31–32. p.)

10- Ugyanezt állapítja meg a várgedei forrásvíz elemzésekor is, mely során szintén egy fürdő kiépítésének hiányáról panaszkodik. (Marikovszky 1814, 26–30. p.)

1. kép. dr.-Marikovszky-György



Forrás:-Hunfalvy-János:-Gömör-és-kishont-leírása,-1867.

szivárgást-lehet észlelni,-ami-arra-enged-következtetni,-hogyan-ezen-a-helyen-több-kutat is-lehetne-fúrni-és-annak-vizét-hasznosítani.-a-meglévő-kutak-mélysége-1-öl,-szélessége-3-láb,-vize-soha-nem-szivárog-ki-belőle...”-(Marikovszky-1814,-12.-p.)-Marikovszky lakmuspapírral-is-kísérletezgetett,-mellyel-kimutatta-a-vízben-szabad-szén-dioxid-jelenlétét,-a-vízbe-mártott-és-24-órán-belül-megsötétedett-ezüst-kén-összetevőre-utalt,-de vas-és-kalcium-jelenlétét-is-sikeresen-bizonyította.-a-víz-vastartalmát-egy-polgári-fontban-(560-gramm)-1,77-grammban-állapította-meg.-a-kénes-vízforrás-természettani sajátosságait-így-jellemezte:-„zavaros,-gyöngyöző,-élénk-könkénegszagú,-savanyú,-csípős és-fanyar-összehúzó-ízű.-aránysúlya-1,004.-f-ekete-üledéket-képez.-f-őleg-a-környező vidék-lakossága-fogyasztja,-romlott-tojáshoz-hasonlító-szaga-miatt-a-birtokosság-nem-issza.”-(Marikovszky-1814,-12.-p.)-a-gömöri-orvosdoktor-szerint-a-„kénes-vizet-a-környék-lakossága-idült-küteg,-csúz,-köszvény,-fövény-és-húdkőkör-betegségek,-ill.-gyomorégés-gyógyítására-használta-legszívesebben”.-(Török-1848,-93.-p.)-az-ajnácskői-források-vizét-a-későbbiekben-mások-is-elemezték,-konkrétan-kiss-antal-1856-ban-és Molnár-János-1860-ban,-ahogy-erről-a-későbbiekben-még-szó-lesz.

Marikovszky-balneológiai-munkájának-megjelenése-után-fedezték-fel-a-nagyőrcei-gyógyforrást,-a-víz-megvizsgálását,-orvosi-hasznának-kimutatását-pedig-a-város-főbírája,-Moravek-Josef-felkérésére-a-megye-„physicusa”,-Marikovszky-vállalta-magára.vizsgálódásai-eredményeként-jelenik-meg-1829-ben-egy-újabb-füzet,-amely-már-a-helyi,-rozsnyói-nyomdában-készült.-a-Nagy-Rőtzei-orvosviznek-elbontásáról,-orvosi-ereiről-és-hasznáiról-c.-művében-ekképp-jellemzi-a-nagyőrcei-forrás-természeti-környezetét:-„egy-fél-órán-nyira-a-várostól-napnyugot-felé,-egy-kellemetes-völgyetskében,-tsendes zugással-folyó-pataknak-jobb-partján-vagyon-ezen-orvosvíznek-forrása,-a-közép-tengernek-horizontjától-230-ölnyi-magasságon-(...)-a-fürdő-és-vendég-szobáknak-építése-folyamatban-vagynak...-a-víznek-forrása-sebes-és-a-fürdésre-elegendő...-s-zaga-a-víznek-igen-tsekély-kénköves.-Íze,-gyengén-öszvehúzó.”-(Marikovszky-1829,-5-7.-p.)-a-továbbiakban-az-újonnan-felfedezett-savanyú-vasas-víz-orvosi-használatáról-a-vegyelemzés-alapján-megállapítja,-hogyan-„mind-azon-nyaváljákban,-a-mellyek-az-idegeknek--nervusoknak--gyengeségéből-származnak,-nagy-lehet-a-haszna”.-(Marikovszky-1829,-14.-p.)

kessler,-Pillmann-és-Marikovszky-után-a-19.-század-dereán-kiss-antal¹¹-végzett-részletesebb-mennyiségi-és-minőségi-elemzéseket-gömöri-forrásokon.-d-r.-kiss-antal-orvostudor-Gömör-megye-ásványvizei-cím-alatt-jelentetett-meg-összegző-tanulmányt-az-1867-es-megyei-monográfiában,-melyben-a-forrásokat-savanyú, konyhasós, meszes és

11- d-r.-kiss-antal-(1813,-sátoraljaújhely--1883,-r-ozsnyó):-1841-ben-végzett-a-pesti-királyi-Magyar-Tudományegyetem-orvostudományi-karán.-1846-tól-r-ozsnyón-élt,-ahol-előbb-gyakorló,-majd-városi-és-káptalani-orvosként-szolgált.-1846-ban-résztevője-volt-a-Magyar-orvosok-és-Természetvizsgálók-kassa-epervesen-tartott-vii.-vándorgyűlésén.-Több-gömöri-ásványos-vizet-is-vegyelemzés-alá-vett-az-1850-es-években,-főleg-az-ajnácskői-ásványvizet-és-a-rozsnyói-forrást-kell-megemlítenünk.-az-1867-es-rimaszombati-vándorgyűlés-rozsnyói-helyszínének-központi-alakja-volt,-többek-közt-Marikovszky-György-orvosdoktor-első-„élet-rajzírója”.-érdeklődése-a-meteorológia,-az-ásványtan,-a-földtan,-az-ortopédia,-az-ásványvizek-és-a-szemgyógyászat-tárgykörére-terjedt-ki.-[so-Te-Levél-tára.-1.-fond.-1/f.-az-orvostudományi-karon-végzett-hallgatók-jegyzéke-1770-1927.;-so-Te-Levél-tára.-50/d.-a-Magyar-orvosok-és-Természetvizsgálók-vándorgyűléseinek-iratai-1841-1847.;-kiss-2011a.,-53.-p.)

vasgálicos vizekre osztotta-szét.-a-savanyú vizeket az-alábbi-kritériumok-szerint-csoportosította-tovább:

„1.-jegeces-és-középkorú-földtani-képletek-savanyú-vizei-(ide-tartoznak-a-megye-felső-északi-és-nyugati-részében-föllelt-forrásvizek,-mint-a-tiszolci,-a-telgárti,-a-sumjáci,-a-rimabrezói,-a-nagyszuhai,-a-pongyeloki,-a-mastinci,-a-jelenei-és-a-helpai-víz),

2.-vulkanikus-eocenképlet-területén-előjövő-vizek-(a-megye-legdélibb-nyugati-részén-található-források:-az-ajnácskői,-a-sídi,-a-csevicei,-a-bizófalvi-és-a-várgedei-gyógyvizek)

3.-özünci-képletekbeni-savanyúvizek-(ide-tartoznak-a-középhegység-alsó-völgyeiben-feltörő-források,-mint-a-szútori,-a-cakói-és-a-baracai-víz).¹²

a-konyhasós-vizekhez-egyedül-a-csizi-ibland-büzenyes¹³ sós-vizet-sorolta,-a-meszes-vizek kategóriájában-a-barlangvizeket-jellemzi:-„a-barlangvizek-a-jura-és-liashoz-tartozó-mész-kőhegyek-alján-ömlik-nagy-mennyiséggel-elő,-és-néhol-azonnal-tavat-képez--ilyen-tavi-vizek a-lévárti,-a-királyi,-a-kuntaplócai-és-a-vígteleki-források.-ezek-a-tavi-vizek-az-évnék-hideg-szakaszában-láthatólag-gőzölögnek,-mert-akkor-nagy-különbség-van-a-levegő-és-a-barlangi-víz hőmérsékletei-között.-Télen-azonban-a-tó-vize-nem-fagy-be,-de-kifolyása-kisebb-nagyobb távolságban-befagy,-innen-ered,-hogya-nép-e-tóvizeket-hév-és-ásványos-vizeknek-tartja. Legideálisabb-példaként-az-aggteleki-barlang-cseppkővize,-melyet-1856-nyarán-és-1857 telén-vizsgáltam-meg.-e-vizek-hőfoka-télen-6,-nyáron-pedig-17-r-éaumur-értéket-mutatott, színre-tiszták,-átlátszóak.”-(Hunfalvy-1867,-189.-p.)-Legvégül-pedig-a-vasgálicos-vizek-csoportjába-a-rozsnói-püspöki-uradalom-vasas-vizét-és-a-nagyrócei-forrást-osztotta.

k-iss-tanulmányában-rámutatott-arra,-hogya-Gömör-k-ishont-vármegye-ásványos-vizei közül-a-19.-század-derekán-csupán-az-ajnácskői,¹⁴ a-csizi¹⁵ és-a-rozsnói¹⁶ források

12- itt-megállva-k-iss-megjegyzzi,-hogya-a-felsorolt-források-közül-fürdőintézet-el-ez-idő-tájt-csak ajnácskő-(10-fürdőszoba-és-24-lakószoba-3-épületben),-vargede-(9-fürdő-és-8-lakószoba), Lévárt-(12-fürdő-és-20-lakószoba),-n-agyrőce-(6-fürdő-és-6-lakószoba)-és-r-ozsnó-(a-püspöki uradalom-területén-9-fürdő-és-11-lakószoba,-a-völgy-másik-részén-más-forrásból-csörgedező-vasas-forrás-körül-szintén-feljegyez-egypár-fürdő-és-lakószobát)-rendelkezett.-a-jolsvai-fürdőintézetet-k-iss-közönséges-vízre-való-városi-fürdőnek-tekinti,-melynek-folyó-évben-3-fürdőszobája-volt.-(Hunfalvy-1867,-185-191.-p.)

13- a-„jód-bróm”-elnevezése-régiesen.

14- az-ajnácskői-víz-kemény-forrását-1856-ban-k-iss-elemezte,-elsőként-kimutatva-benne-az-iblandt-(jód),-majd-1861-ben-Molnár-János-vetette-vegyelemzés-alá-mindhárom-forrását. (Hunfalvy-1867,-187.-p.)

15- a-csizi-forrást-Thán-károly-elemezte-1865-ben,-az-ásványvízzel-azonban-bővebben-egy-következő-fejezetben-foglalkozunk.-(Hunfalvy-1867,-187.-p.)

16- a-püspöki-uradalomhoz-tartozó-vasgálicos-forrást-elsőként-Marikovszky-elemezte-még-1813-ban;-második-elemzését-1852-ben-k-iss-antal-végezte,-mely-szerint-ásványos-alkatrészekben bár-szegény-a-víz,-de-vassók-tekintetében-erősnek-nevezhető.-a-völgyben-azonban-több-vas-szulfátos-forrás-is-fakadt.-(Hunfalvy-1867,-189.-p.)-a-völgyben-fakadó-másik-égyényes-(lúgos) vasas-savanyúvíz-Markó-albert-magántulajdonában-volt,-ő-elemezte-a-víz-1883-ban kalecsinszky-s-ándorral.-a-14-Celsius-fokos-Markú-kút-nátriumban,-mészben-és-magnéziumban-gazdagnak-bizonyult.-(Boleman-1884,-180.-p.)-Három-forrását,-az-antal,-amália-és-Bánya-forrásokat-d-r-Mátray-Gábor-orvos-analizálta-1895-ben,-aki-egy-literben-meglepően-magas-vas-szulfátot-állapított-meg-mindhárom-ásványvízben,-főleg-a-Bánya-forrásában-(8,2745-grammot). az-antal-kút-vízében-0,05747-gramm-vas-volt-kimutatható-1000-gramm-vízből,-mely-elemzés-adataiból-tiszta-vasas-víz-ként-tekintethetünk-a-forrásra.-(Boleman-1896,-126.-p.)

kerültek-minőségi,-a-lévárti,¹⁷ a-tiszolci¹⁸ és-a-királyi¹⁹ vizek-pedig-mennyiségi-vegyelemzés-alá,-és-pedig-k-iss-antal,-Török-János,-Than-károly-és-Hamaliár-károly-által,-míg-a-Hunfalvy-kötetben-szereplő-egyéb-gömöri-források-vegyelemzési-adatai-ebből-kifolyólag Marikovszky-György-elemzései-alapján-közlendők.-(Hunfalvy-1867,-185.-p.)-a-vármegye ásványos-vizei-közül-1867-ben-kettőt-priorizál,-melyeket-már-ez-idő-tájt-úgy-jellemez, mint-országos-érdekeltségűeket--az-egyik-az-ajnácskői-föld-vasas-kén-savanyúvíz,-a másik-pedig-az-újonnan-felfedezett-csízi-ibland-büzdöny-konyhasós-(jód-bróm-nátrium) víz-,-említésre-méltó-forrásvizek-csoportjába-még-további-három-vidéki-hírnévnek örvendő-fürdőintézetet-sorol,-még-pedig-a-várgedei-föld-vasas-savanyúvizet,-a-lévárti meszes-forrásvizet-és-a-rozsnói-vasas-vizeket,-míg-a-többi,-legnagyobb-részt-hideg-savanyúvizet--szám-szerint-30-at--csupán-helyi-érdekel-bíró-forrásokként-könyveli el,-melyeknek-némelyike-csak-italul-szolgál,-esetleg-fürdőül,-ill.-gazdasági-vagy-műtani célokra.-(Hunfalvy-1867,-66.-p.)

d.r.-k-iss-antal-rozsnói-orvosdoktor-és-természetbúvár-ásványvizek-iránti-vonzalmát két-forrásvíz,-az-ajnácskői-és-a-rozsnói-források-közelebbi-megvizsgálása-is-bizonyítja. a-rozsnói-püspökség-tulajdonát-képező,-a-d-rázus-jobb-partján-található-rozsnói-fürdő vizét- már- 1852-ben- analizálta,- amint- azt- az- 1867.- évi- Magyar- orvosok- és Természetvizsgálók-Xii.-nagygyűlésének-3.-rozsnói-gyűlésén-tartott-értekezésében-is ismertette:-„ásványvize-tisztaságú,-tentaízű,-szabad-szénsav-egészről-nem-bugog,-melegítés-által-de-anélkül-is-a-szabad-levegőn-lefolyása-árkában-narancsszínű-vasélegvizet-rak-le,-ilyen-színnel-festi-a-fehér-fürdőruhákat-is,-hőmérséke-egy-éven-át-havonkénti-észlelés-szerint-az-évszak-hőfokával-+4,4-r-eaumur-foktól-egészen-+10,6-r-fokig változik.-...ásványos-alkatrészekben-szegény-ugyan-a-víz,-de-vassókból-fontja-közelítőleg-egy-szemert-tartalmaz,-azért-megyéknék-legkiválóbb-vasas-ásványvize.-a-vasnak és-vele-együtt-két-savának,-a-szén-és-kénsavaknak-eredetét-ásvány-és-vegyi-helyzetéből-nyeri.-...ásványvizünk-ital-és-melegített-fürdők-alakjában-vér-és-fehérfolyásoknál, idült-bélhurtnál,-heveny-bajok-utáni-elgyengülésnél,-rég-i-laza-fekélyeknél,-a-vértestecsek-hiányából-származó-körvegyeknél,-kiválóan-nőbetegek-által-jó-sikerrel-használtatik.”-(k-iss-1868,-119-120.-p.)-a-Magyar Sajtó 1854.-évi-49.-számának-közzéadását c.-rovatában-az-ajnácskői-ásványvíz-bámulatos-hatására-hívta-fel-a-figyelmet,-ugyanakkor-rámutatott-arra-is,-hogyan-bár-„Gömör-egyik-legdrágább-kincse,-de-a-fürdőhelynek rendezetlensége-a-botrányig-menő”-.(k-iss-1854)-elvégezte-a-víz-vegyelemzését,-kimutatva-annak-jód,-kén,-vas,-magnézium,-mész-és-sziksótartalmát.-„az-ajnácskői-savanyúvíz-három-forrásban-buzog,-azonkívül-két-kútból-merítettik-a-vize-melegítésre--írja

17- a-lévárti-forrásvizet-1866-ban-Hamaliár-károly-vetette-minőségi-vegyelemzés-alá,-mely-alapján a-víz-meszet,-magnéziumot,-vasat,-szénsavat-és-sósavat-tartalmazott.-(Hunfalvy-1867,-189.-p.)

18- a-víz-Tiszolc-város-hatóságának-felkeresésére-Hamaliár-károly-rimaszombati-gyógyszerész 1866-őszén-minőségileg-is-vegyelemmezte,-eszerint-a-víz-nagy-mennyiségű-szabad-és-kötött szénsav-egészről,-kis-mennyiségű-kén-és-sósavat,-mészéleget-(kalcium-karbonát)-és-kis-mennyiségben-keseréleget-(magnézium-karbonát)-tartalmazott.-(Hunfalvy-1867,-185.-p.)

19- 1813-ban-először-Marikovszky-György-vegyelemmezte,-majd-Török-János-(1833-1897)-tornaljai-járás-tisztiorvos-1866-ban,-1867-ben-pedig-ifj.-Pösch-József-vegytani-tudorjelölt-vette minőségi-vegyelemzés-alá,-aki-a-vízben-sok-meszet,-kevés-vaséleget-és-timanyéleget,-kevés keser,-szik-és-hamanyéleget,-só,-kén-és-kovasavakat-jelölt-meg.-(Hunfalvy-1867,-185.-p.) (timany:-alumínium,-szikeny:-nátrium,-hamany:-kálium)

2. kép. dr.-Marikovszky-Gusztáv



Forrás: semmelweis-órvostörténeti-Múzeum-és-Levéltár.

kiss-a-Hunfalvy-monográfiában-,-a-kemény-forrást-én-elemeztem-1856-ban,-és-az iblanyt-első-fedeztem-fel-benne.”-(Hunfalvy-1867,-186.-p.)-ennek-alapján-a-vizet-a-görvélly (scrofula),-az-idült-bujasenyv (syphilis)-és-a-fővénybaj (urolithum)-gyógyítására-tartotta-alkalmasnak.-k-iss-szívesen-látogatta-a-külföldi-fürdőket-is,-itt-készült-úti-jegyzetait-a-Gyógyászat c.-szaklap-tette-közzé-1869-ben-néhány-nevesebb-csehországi-fürdő, és-a-drezdai-városi-kórház-címmel.-(kiss-2011a.,-53.-p.)

Marikovszky-reformkori-és-kiss-1850-es-években-végzett-elemzésein-kívül-még-meg kell-említenünk-Molnár-János-1860.-évi-forráselemzéseit-az-ajnácskői-ásványos-vizekről,-melyek-később-az-1886-ban-kiadott-Ajnácskő gyógyforrásai és geológiai viszonyai c.-szakkötetben-kerültek-publikálásra-a-fürdő-topográfiai-viszonyairól,-majd-rövid-beve-

zető-után-az-ajnácskői-ásványforrások-fizikai,-minőségi-és-mennyiségi-kémiai-elemzését-prezentálják.-Molnár-már-három-eredeti-forrást-különböztetett-meg-név-szerint:-„a kutak-ásásánál-kitűnt,-hogyan-egy-lábnyi-vastag-termékeny-fekete-föld-alatt-kékes-anyag van-több-lábnyi-mélységben,-azután-homok,-melyből-az-ásványvíz-sok-szénsavgázzal együtt-fakad.-a-víz-nem-emelkedik-egészen-földszíni-ig,-a-kutaknak-lefolyása-nincs,-a merítésnél-azonban-észrevehető,-hogyan-nagy-vízmennyiséget-képesek-szolgáltatni.-az ajnácskői-gyógyhelyben-három-eredeti-forrás-van:

1-ször.-a-régi-f őforrás,-vagy-ivókút- -- kemény-forrás,-a-tulajdonos-báró-kemény Gáborról-elnevezve,

2-szor.-az-ún.-s zem-forrás,-néhai-kovács-sebestyén-endre,-pesti-r ókus-kórházi-főorvos-tiszteletére-elnevezett-kovács-forrás,

3-szor.-az-ún.-r éti-forrás,-most-s-zéchenyi-forrás.²⁰

ezezen-kívül-még-két-hatalmas-ásott-kút-van,-a-felső-fürdőkút-és-az-alsó-fürdőkút, melyekből-a-fürdővíz-merítették...-a-legmagasabb-térfogatú-ásványvize-a-felső-fürdőkútnak-van.-a-legmélyebb-a-s-zéchenyi-forrás-(359-m).-az-összes-forrás-közül-a-legmelegebb-az-alsó-fürdőkút-vize:-13-Celsius-fok,-a-többinél-10-fok-körüli-értéket-mutatott.valamennyi-forrás-fával-körberakott.”-(Molnár-szabó-1886,-4.-p.)-Molnár-1860-ban kimutatta,-hogyan-1000-gramm-vízben-a-kemény-forrás-legnagyobb-százalékban-kalcium-bikarbonátot-(1,1989)-magnézium-bikarbonátot-(0,3026)-vas-bikarbonátot-(0,2094)-nátrium-bikarbonátot-(0,2074)-és-kénhidrogént-(0,26)-tartalmazott,-a-kovács-forrás-1,1021-arányban-kalcium-bikarbonátot,-0,2842-arányban-nátrium-bikarbonátot,-0,1949-arányban-vas-bikarbonátot,-a-s-zéchenyi-forrás-pedig-1,1084-arányban-kalcium-bikarbonátot-és-0,1715-arányban-vas-bikarbonátot-tartalmazott.²¹ dr.-r ózsay József-r ókus-kórházi-főorvos-szerint-zsigmondy-vilmos-bányamérnök,-a-magyarországi-ártézi-kutak-fúrásának-elterjesztője-is-végzett-ezen-a-területen-fúrásokat,-nemcsak az-ajnácskői-ásványos-forrásokat-megvizsgálva,-hanem-a-közelben-lévő-édesvízi-forrásokat-is:-„...fúrás-eszközöltetett-a-kemény-és-s-zéchenyi-forrásokat-egybekötő-egyenes vonal-közepén...-20-25-ölnél-már-ásványos-savanyúvízre-akadtak...-50-ölnél-vaspléh-csővel-kibélelték-a-fúrást,-melyből-egy-egyszerű-szivattyút-alkalmazva-a-tiszta-és-szén-gáz-as-víz-et-fél-vagy-háromnegyed-óra-alatt-könnyen-ki-lehet-szivattyúzni...”-(r ózsay 1875,-502.-p.)- --írja-r ózsay-a-fúrás-menetéről-és-az-elért-eredményekről,-ajánlva-báró kemény-Gábor-fürdőtulajdonosnak-a-fúrások-jövőbeli-folytatását-is.

Gömör-fürdő-és-ásványvizeiről-a-későbbiek-során-további-információt-meríthetünk a-Hunfalvy-és-a-Borovszky-féle-megyei-monográfiákból.-az-ismert-geográfus,-Hunfalvy János²² szerkesztésében-1867-ben-megjelent-Gömör-és-Kishont-törvényesen-egyesült

20- valószínűleg-gróf-s-zéchenyi-istvánról-kapta-az-elnevezést,-1860-ban-bekövetkezett-halálát követően.

21- vö.-*Balneológiai Értesítő* 1895,-2.-évf.-9-10.-sz.-144.-p.

22- Hunfalvy-János-(1820,- nagyszalók- -- 1888,- Budapest):- szász-származású-geográfus,-a-magyar-tudományos-földrajz-megalapítója.-1866-ban-a-királyi-József-Műegyetem-tanára-lett, 1870-ben-a-Pesti-egyetemen-alapított-földrajzi-tanszék-re-nevezték-ki,-melyet-haláláig-vezetett.-r-é-szt-vett-a-Magyar-földrajzi-Társaság-működésében,-melynek-1872-es-megalapításától-kezdve-elnöke-volt,-a-Magyar-Tudományos-akadémia-is-tagjává-választotta.-egyik-szervezője-volt-a-Magyar-sziszatikai-Hivatal-megalapításának-is.-(<http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/h/hunfalvy.htm>)

vármegyének leírása c.-könyvében-részletesen-elemzi-a-történelmi-Gömör-megye-forrásait-és-ásványvizeit.-általa-nyerünk-információt-arról,-hogymeg-mennyire-bővelkedett-forrásokban:-„a-tornai-hegy-csoport-hoz-tartozó-és-murányi-mészkő-hegyek-részén kevés,-de-annál-erősebb-forrás-fakad.-a-közönséges-források-jó-egészséges-ivóvízzel kínálkoznak.-(...)Hév-forrás,-úgy-látszik,-nincs-Gömörben,-de-langyos-forrást,-mely-soha nem-fagy-be,-sok-helyütt-találunk.-ilyen-langyos-források-nevezetesen-királyi,-Lévárt, nagy-rócze,-Jolsva,-Jolsva-Taplócza-és-kun-Taplócza,-valamint-rozsnyó,-ochtina,-Horka és-aggtelek-határában-találhatók.-(...)királyinál,-a-sajó-nyugati-oldalán,-a-falu-alatt-több forrás-bugyog,-melyek-egy-tócsát-képeznek.-Hőmérsékletét-17-18-°C-ra-teszik. Leginkább-csak-kendert-áztatnak-benne.-(...)Lévárt-falu-alatt-a-legközelebbi-völgyeletben,-a-Harkácsnak-tartó-út-mellett-szintén-egy-tócsa-van,-melynek-hőmérséklete-körülbelül-17-°C-ra-fok-századunk-elején-ott-fürdőt-állítottak.-az-ottani-víz-sok-meszet-tartalmaz.”-(Hunfalvy-1867,-67.-p.)-részletezi-Hunfalvy,-s-hozzáfűzi,-hogya-felsorolt-források-vegyileg-még-nincsenek-kellőképpen-analizálva:-„az-újabb-időben-csak-az-ajnácskői-és-csizi-források-vétettek-helyes-vegybontás-alá.”-s-szerzőnk-a-kiegyezés-évében sorra-veszi-Gömör-megye-valamennyi-korabeli-savanyúvizeit-(borvizeit):-*„Ajnácskő (Battaháza) – jódtartalmú égvényes, földes, vasas, Baracza – vasas földes, Bizófalva (Gortva-Kisfalva) – vasas földes, Czakó – az Iványi út melletti két forrás, Fazekas-Zaluzsány – földes, Helpa – vasas, Jelene-pusztá (Susány és Szuha között) – vasas földes, Kokava – vasas, Lukovistye – földes, Mastinecz-pusztá – vasas, földes, Osgyán, Pocsevice – Várgedetől nyugatra egy erdőben három forrás, Pohorella – vasas, Polonka – vasas, Pongyelok – földes, Ratkó-Szuha – gipszes, Rimabrezó – konyhasós, földes, vasas, Rima-Zaluzsány – földes, Rónapatak – vasas, Rozsnyó – gáliczos három forrás, Síd – konyhasós földes vasas négy forrás, Sumjác – vasas, Szuha – konyhasós, égvényes, földes, Szútor – földes, kénes, Telgárt – konyhasós, égvényes, vasas három forrás, Tiszolcz – sós földes, Várgede – vasas földes, Vernár.”*-(Hunfalvy-1867,-66.-p.)

a-felsoroltakon-kívül-a-szerző-még-Hét,-Pogony,-Csetnek,-dobsina,-karszna-váralja és-rochfalva-települések-mellett-említ-ásványos-vizeket,-jellemzésükre-azonban-nem tér-ki.

Gömör-balneológiájában-a-későbbiekben-a-belügyminisztérium-által-kiadott-1876. évi-XIV.-számú-közegészségügyi-törvény-hozott-változást,-mely-az-első-rész-XIV.-fejezetében-külön-foglalkozott-a-gyógyfürdőkkel-és-ásványvizekkel-(100.§-108.§)-(L. Chyzer-1894-1926)-valószínűsíthetjük,-hogyennek-a-törvénynek-a-hatására-született meg-az-a-Gömör-gyógyforrásainak-kezelése-feletti-hatósági-ellenőrzésre-vonatkozó-szabályrendelet,-melyet-az-1879.-évi-szeptember-23-án-Pelsőcön-tartott-megyei-közügyűlésen-hoztak-meg-és-fogadtak-el,-ahogya-az-a-közügyűlés-jegyzőkönyvének-316.-pontja-tanúsítja.²³ a-szabályrendeletet-folyó-év-december-18-án-terjesztette-be-szontagh Bertalan-megyei-alispán-a-magyar-királyi-belügyminisztériumban.-ezen-intézkedések megyénkre-vonatkozóan-egy-újabb-lépcsőfokot-jelentettek-a-hazai-fürdőügy-fejlődése és-népszerűsítése-tárgyában,-és-pozitív-lökést-fürdőink-felvirágoztatása-érdekében.

az-eddigiekben-dióhéjban-összefoglaltuk-Gömör-kishont-vármegye-balneológiai-kezdeteit,-egy-egy-művön-bemutattuk-jeles-képviselőit.-Hogy-teljessé-tegyük-a-sort,-még-d-r.

23- Gömör-megye-gyógyforrásainak-kezeléséről-való-alapszabályzat.-1879.-Magyar-országos Levéltár-(MoL)-k-150.-Belügyminisztérium-iratai.-iktatószám:-5702,-tétel:-10-(57083).

Löcherer-Tamás²⁴ megyei-főorvos-és-kórházigazgató,-Gömör-közegészségügyére-vonatkozó,- 20.- század- elején- megjelent- tanulmányát- ajánlatos- figyelembe- venni,- mely- a Borovszky-féle- megyei- monográfia-sorozatban- jelent- meg,- s- melyben- Gömör-kishont valamennyi- ásványos- vizét- és- forrásait- járások- felbontásában- vette- górcső- alá. szerzőnk-d.r.-k iss-antal-és-d.r.-Török-János-1867-es-adatai-alapján-közli-mindezt,-megjegyezvén,- hogy- mind- ez- idáig- java- részük- csupán- minőségileg- vegyelemeztetett:- „A garami járásban: Pohorella, Polonka, Helpa, Sumjác (vasas), Telgárt (konyhasós vasas), Vernár (vasas); A nagyrőcei járásban: Rónapatak (vasas), Ratkószuha (gipszes), Nagyrőce (vasas), Jolsva (hévíz); A rimaszécsi járásban: Baraca, Bizófalva (vasas-földes), Cakó, Gortvakisfalud (földes), Síd (szénsavas-konyhasós-földes-vasas), Szútor (szénsavas-földes-kénes), Várgede (vasas-földes-szénsavas), Csíz (konyhasós-jódos-brómos), Ajnácskő (égyényes-vasas-földes-szénsavas); A rimaszombati járásban: Fazekaszsaluzsány, Jelenécskepuszta (szénsavas-földes), Kokova (szénsavas-vasas), Lukovistye, Osgyán, Pongyelok (szénsavas-földes), Mastinc-puszta (földes-vasas-szénsavas), Rimabrezó (konyhasós-szénsavas-földes-vasas), Rimaszaluzsány (szénsavas-földes), Nagyszuha (konyhasós-szénsavas-égyényes), Tiszolc (sós-földes-savanyú-szénsavas); A rozsnyói járásban: Rózsnyó (glaubersó-vasgálicos), Dobsina, Csetnek, Ochtina, Krasznahorkaváralja, Rochfalva; A tornáljai járásban: Királyi, Lévért.” (Borovszky-1904,-308.-p.)

Löcherer-elmondása-alapján-a-fenti-savanyúvizeket-ivás-céljára-szinte-mindenütt-használták.-az-1904-ben-kiadott-vármegyei-monográfia-szerint-akadt-azonban-arra-is-példa,-hogy-rossz-higiéniai-eljárás-és-gondozás-miatt-a-víz-tífuszmegbetegedéseknek-lelt-okozója.-ilyen-eset-fordult-elő-f-azekaszsaluzsányban--időpontot-sajnos-nem-jelöl-az-írás--,-ahol-járványt-okozott-a-forrásvíz-és-használatát-hatóságilag-be-kellett-tiltani. (Borovszky-1904,-308.-p.)-az-ásványos-vizek-felsorolásán-és-jellemzésén-kívül-megyei-fürdőink-tekintetében-a-csizi,-a-rozsnyói,-a-lévárti,-a-nagyőcei-és-a-várgedei-fürdők-rövid

24- dr.-Löcherer-Tamás-(1856,-Pelsőc--1916,-r imaszombat):-1880-ban-szerzett-oklevelet-a-pesti-királyi-Magyar-Tudományegyetem-orvostudományi-karán.-Ugyanezen-évben-választották-meg-osgyáni-körorvosnak.-1880-és-1883-között-mint-körorvos-és-járási-orvos-működött. 1884-ben-dr.-szabó-samu-megyei-főorvossá-és-kórházi-igazgató-főorvossá-való-választása után-az-ifjú-Löcherer-másod orvos-lett.-egy-évvel-később,-szabó-lemondása-után-Gömör megyei-kórházi-igazgatói-főorvossá-nevezték-ki,-mely-tisztségben-haláláig-maradt.-az-1901-ben-r imaszombatban-indult-harmadrendű-bábaikola-kursusait-vezette,-amelyen-36-tanfolyamon-keresztül-620-bábát-képezett-Gömör-és-a-környező-megyék-(nógrád,-z ólyom,-Hont, Liptó)-községeinek-részére.-Löcherer-oroszlánrész-vállalt-a-f ehérkereszt-egylet-által-1895-ben-és-1899-ben-létesített-gyermekmenedékhely,-ill.-a-későbbi-„nyomorék-otthon”-igazgató-főorvosaként.-1905-ben-az-állami-gyermekmenhely-főorvosi-tisztségét-is-elvállalta.-1897-ben-egy-évig-megyei-tiszti-főorvossá-nevezték-ki,-ugyanakkor-a-törvénytörvényes-orsvoshelyettes-posztját-is-betöltötte.-1898-tól-16-éven-keresztül-volt-az-orvosszövetség-Gömör-megyei-fiókjának-elnöke,-dr.-Török-János-halála-után-a-Gömör-vármegyei-orvos-és-Gyógyszerész-egyesület-elnökeként-írta-be-magát-a-régió-történetébe.-Löcherer-Tamásnak-orvosi-munkássága-mellett--főleg-a-szemészet-terén-jeleskedett--r imaszombat-székváros-társadalmi-életében-betöltött-szerepe-is-példaértékű.-1911-ben-i.-f erenc-József-nemesi-ranggal-jutalmazta.-(s o Te-Levéltára.-1.-fond.-1/f.-az-orvostudományi-karon-végzett-hallgatók-jegyzéke-1770-1927,-Gömör-Kishont, 1916.-június-11.-37.-évf.-25.-szám.

ismertető-leírását-tartalmazta-a-millenniumi-kötet,-a-fürdők-természeti-környezetére, szolgáltatásaira-és-a-víz-gyógyjavaslataira-szorítkozva.-ilyen-tekintetben-ez-a-könyv-az első-olyan-regionális-monográfia,-mely-nemcsak-az-ásványos-vizekre,-hanem-már-fürdőinkre-is-hangsúlyt-helyez.

fürdőink-mint-vándorgyűlések-színhelye

n agyon-sok-hazai-fürdő-helyzetén-segített-az-a-tény,-hogya-magyar-orvosok-és-természetvizsgálók-nagygyűléseiket-felváltva-egyik-másik-fürdőhelyen-tartották,-így-értelem-szerűen-megnőtt-az-érdeklődés-irántuk-s-több-látogatót-vonzottak.-a-vándorgyűlések-célja---melyeket-részletesen-tárgyal-Chyzer-kornél-A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek története 1840-től 1890-ig című-összegző-tanulmánya---nem-utolsósorban-a-hazai-ásványvizek-részletesebb-tanulmányozásában-és-azok-külfölddel-való-megismertetésében-rejlett.-a-gyűléseknek-a-magyar-fürdők-és-források-érdekében-kifejtett-tevékenysége-abbban-is-megnyilvánult,-hogya-már-a-harmadik-nagygyűlésen,-mely-1842-ben-tartatott-meg,-bizottságot-küldtek-ki-az-ásványvizek-elemzésére,-a-továbbiakban-pedig-fürdői-szabályzat-kiadását,-fürdői-kongresszus-összehívását,-fürdői-évkönyv-kiadását,-fürdőink-és-ásványvizeink-ismertető-füzetének-megjelenését,-ásványvizek-kiállítását-és-különbéle-értekezések-megírását-szorgalmazták.- (Chyzer 1890,-18.-p.)-1882-től-kezdve-a-nagygyűlések-állandó-központi-választmánya-rendszerezéssé-tette-az-ásványvízi-bizottságok-kiküldését,-hogya-ásványvizeinket-tudományos,ismertető-és-nemzetgazdasági-szempontról-kellő-szakismerettel-megismertessék-a-nagyközönséggel.

Chyzer-kornél-a-vándorgyűlésekről-írt-összegző-tanulmányában-kiemeli-a-hazai-fürdőink-és-ásványvizeink-iránt-való-érdeklődést,-megismertetésük-érdekében-a-választmányi-tagok-által-1840-és-1890-között-17-magyar-fürdőben-megtartott-üléseket,-közöttük-egyetlen-gömöri-helyszínnel---r-ozsnyó.-a-tagok-a-vizsgált-időszakban-kirándulásaik-alkalmával-összesen-27-fürdőt-kerestek-fel,-melyek-között-négy-gömöri-fürdőhelyet---r-ozsnyó,-ajnácskő,-várgede-és-dobsina---látogattak-meg.- (Chyzer-1890,-79.-p.) r-ozsnyón-a-Xii.-vándorgyűlés-3.-közülése-tartatott-meg-1867-ben,-az-ugyanekkor-történt-ajnácskői-kirándulás-alkalmával-várgedet-csak-átutazóban-látogatták-meg,-dobsina-nyaralótelepének-megtekintésére-pedig-csak-a-XXiv.-nagygyűlés-keretében-került-sor,-1888-ban.

e-gyűléseknek-köszönhetően-jelent-meg-a-vándorgyűlések-ún.-Munkálatai címszó-alatt-24-kötetben-további-49-fürdészeti-és-ásványvíztani-értekezés,-melyek-közül-11-általános-leírást-nyújtó,-38-pedig-egyes-gyógyhelyek-leírását-ismerteti.-Gömör-szempontról-az-általános-fürdészeti-vonatkozású-munkák-közül-Bernáth-József-Gömörmegyei ásványvizek c.-értekezése-és-Molnár-János-A magyarhoni ásványvizek 1847-1863 c.-munkája-a-mérvadó.-Míg-az-elsőben-várgede,-az-utóbbiban-Csíz-és-ajnácskő-kerül-bemutatásra.-a-hazai-gyógyvizek-prezentálása-körül-d-oleschall-Gábor-Királyi helységében létező tengerszem nevű ásványvizes tóról c.-munkája,-ill.-k-iss-antál-Rozsnyói vasas fürdővíznek ismertetése c.-tanulmánya-az-értékes-számunkra.- (Chyzer 1890,-153-154.-p.)

Ígéretesek-a-vándorgyűlések-alkalmából-kiadott-émlékkönyvek,-melyek-1840-és-1890-között-a-24-megtartott-nagygyűlés-alkalmával-láttak-napvilágot,-11-fürdőleírást

3. kép. dr. Batizfalvy-sámuel



Forrás:-semmelweis-orvostudományi-egyetem-levéltára.

is- tartalmazva:- Buziás,- Czigelka,- Bártfa,- erdély- délkeleti- fürdőhelyei,- fiume,- Lippa, Herkulesfürdő,- előpatak,- Tusnád- és- Magyarország- gyógyvizei.- (Chyzer- 1890,- 10.- p.) említésre méltók-a vándorgyűlések-tiszteletére- kiadott- megyei- (városi)- helyrajzi- munkák,- melyekből- 21- jelent- meg- -- Gömör- tekintetében- a- r imaszombatban- tartott- vándorgyűlés- alkalmából- ágoston- s- szász- Coburg- herceg- költségén- Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyék leírása került- nyomtatásra- Hunfalvy- János- szerkesztésében,- mely- nem- mellesleg- jelentékeny- információbázissal- bír- a- korabeli- regionális- ásványos- forrásokat- illetően.- (Hunfalvy- 1867)

a- gyűlések- helyein- legtöbbszor- ércbe- vésett- emlékérmeket- adtak- ki,- valamint- a- nagygyűlés- színterén- vagy- arra- alkalmas- helyen- befalazott- feliratos- emléktáblákat- készítettek,- amelyek- a- gyűlés- megtartásának- idejét- és- helyszínét- örökítették- meg.- ez- történt- r imaszombat- esetében- is,- mely- alkalmából- még- 1866- ban- emlékérmeket- bocsátottak ki,²⁵ az- 1867.- évi- augusztus- 12- 17.- között- megrendezett- XII.- nagygyűlés- emlékére- több emléktáblát- is- avattak.- az- egyik- a- rimaszombati- városháza- homlokzatán- „A magyar orvosok és természetvizsgálók XII-ik nagygyűlése 1867 évi aug. 12-től 17-ig. A tudomány s vendégszerető lelkes Rima Szombat városában tartatott. Emléklül a nagygyűlés.”²⁶ szöveggel,- a- másik- a- sztracenai- völgy- egyik- sziklafalában,- a- harmadik- pedig- az aggteleki- barlang- bejáratánál- hirdeti- a- vándorgyűlés- emlékét.- (B.- kovács- 2013)

az- 1867- ben- r imaszombatban- tartott- XII.- nagygyűlésen- 685- tag- vett- részt,- 47- értekezés- született,- a- munkálatok- száma- pedig- elérte- az- 56- ot.- a- 32- előre- bejelentett- értekezés- közül- csak- 1- fürdészeti- jellegű- munkáról- van- bejegyzésünk,- és- pedig- Tallián- Gyula földbirtokosnak- a- családi- ásványvízről- készült- értekezéséről.²⁷

r észletesen- beszámol- a- rimaszombati- gyűlés- munkálatairól- az- 1868- ban- kiadott- A magyar orvosok és természetvizsgálók 1867. augusztus 12-től 17-ig Rimaszombatban tartott XII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai c.-összegző- kötet,- melynek két- tanulmányrésze- foglalkozik- gömöri- fürdőkkel,- még- pedig- a- nagygyűlés- kirándulásaival- kapcsolatban- hozzá- összefüggésbe- a- fürdőhelyeket- -- o- láh- Gyula- beszámolója ajnácsköt- és- r ozsnyót- ismerteti.- (Batizfalvy- r ózsay- 1868,- 410.- p.)- Ugyancsak- információértékkel- bír- a- kongresszus- időtartama- alatt- kibocsátott, Napi Közlöny című- sajtótermék,- mely- a- nagygyűlés- titkárainak- közreműködésével- szintén- o- láh- Gyula- szerkesztésében- jelent- meg,- s- napi- felbontásban- tájékoztatott- a- gyűlés- menetrendjéről, programjáról- s- leköszölte- az- elhangzott- értekezéseket- is.

25- a- vándorgyűlést- eredetileg- 1866- ban- tervezték- megtartani,- de- a- Pesten- kitört- kolerajárvány miatt- az- eseményt- a- következő- évre- halasztották.- a- kibocsátott- emlékérmén- is- az- 1866- os dátum- szerepel.

26- a- tábla,- mely- egykor- a- városháza- homlokzatába- volt- illetve,- ma- a- rimaszombati- Gömör- kishonti- Múzeum- előcsarnokának- falát- díszíti.

27- Tallián- Gyula- kérelme- a- családi- birtokán- (n ógrád)- levő,- s- előzőleg- már- Than- tanár- által- minőségileg- elemzett- ásványvízforrásnak- a- szakgyűlés- általi- megvizsgálására- irányult,- melyre- a központi- bizottmány- Pongrácz- Mihály- és- Plichta- samu- losonci- tanárokat- jelölte- ki.- (Napi Közlöny,- 1867.- aug.- 15.- 4.- sz.- 1.- p.);- a- Magyar- orvosok- és- Természetvizsgálók- r imaszombatban- tartott- XII.- n agygyűlésének- iratai.- r észttevők- névsora.- 1867.- XII/39.- s- emmelweis- orvostörténeti- Levéltár- [soL].- f ond:- orvosok- és- Természetvizsgálók- vándorgyűlései 1841- 1912- [oTv]).

a- vándorgyűlés- elnökeként- ágoston- szász-Coburg-koháry- herceg,- alelnökeiként kovács- s.- endre- és- kubinyi- ágoston,- titkáraiként- pedig- Batizfalvy- sámu²⁸ és Marikovszky- Gusztáv²⁹ írták- be- nevüket- a- régió- történetébe.³⁰ kubinyi- ágoston,- a Magyar-n emzeti-Múzeum-igazgatója-megnyitó-beszédében-párhuzamot-vont-hazai-fürdőink-s-vízgyógyintézetek-múlt-és-jelen-állapota-közt,-azokat-a-külföldi-hasonló-természetűekkel-összehasonlította,-s-kiemelte,-hogya-az-azok-emelésére-fordított-pénzösszeg- államgazdálkodásilag- dúsan- volna- képes- kamatozni.- a- nagygyűlés- alkalmával- az alábbi-5- szakosztály- ülésezett:- orvos-sebész,- élet-és- bonctani- szak- (szakvezetője- dr. Patzek-Mór,³¹ Gömör- megyei-főorvos- volt,- de- elnököl- dr. k- iss- antal-rozsnói-orvosdoktor-is);- ásvány,- föld-és-vegytani- szak;- állat-és-növénytani- szak;- természettani-és-archeológiai- szak- (szakvezetője- Jedlik- ányos- egyetemi- tanár- volt,- ezen- a- szakon- belül- tár-

28- dr. Batizfalvy- sámu²⁸ (1826,- r- imaszombat- -- 1904,- Budapest):- 1849-ben- lépett- orvosi pályára-és-először-1855-ben-orvostudorrá,-majd-júliusban-sebésztudorrá-avatták.-1854-ben a- r- ókus-kórház-segédorvosa,- majd-1855-és-1858-között-az-orvosi-egyetem-sebész-kórházánál- tanszéki- segéd.- 1856-ban- szülészörvosi- képesítés- nyert.- 1859-ben- megalapította sebész- és- ortopédiai- magángyógyintézetét- a- pesti- k- irály- utcában,- ahol- egészen- 1872-ig működött-az-intézet,-amikor-is-átköltözött-a-városligetbe,-a-Weber-antal-által-tervezett-épületbe.-a-Magyar-Tudományos-akadémia-1868.-március-18-án-levelező-tagjai-sorába-választotta.- (Magyar- orvoséletrajzi- Lexikon.- <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s06.html>)

29- dr.-Marikovszky-Gusztáv-(1806,- r- ozsnyó- -- 1892,- r- imaszombat):-Marikovszky-György-orvosdoktor- fia.- o- rvisi- tanulmányait- Bécsben- végezte,- ahol- 1829-ben- szülészeti- és- sebészeti oklevelet-szerzett.- angol,- német,- olasz-és- francia-kórházakban-szerzett-tapasztalatot,- tevékenyen- kivette- részét- az- 1830/31-es- kolerajárvány- idején.- 1834-ben- lett- Gömör- megyei főorvos,- ugyanekkor- lett- a- s- szász-Coburg-Gotha-hercegi-család-balogvári-uradalmának-orvosa-is.-1850-ben-az-osztrákok-által-r- imaszombatban-felállított-katonai-kórház-orvosa,-1855-ben-azonban-lemondott-megyei-főorvosi-hivataláról.- 1857-ben-gróf-andrássy-Gyula-háziorvosa-lett.-1867-ben-a-magyar-orvosok-és-természetvizsgálók-r- imaszombatban-tartott-gyűlésének-titkára,-1868-tól-a-Gömör-megyei-orvos-és-gyógyszerészegylet-elnöke.-1876-ban-a-megye- táblabírójának- választották- meg,- a- közegészségügyi- bizottság- elnöke- lett. Munkásságáért-1879-ben-a-s- szász-Coburg-Gotha-hercegi-ernesztin-házirend-lovagjává-ütöték.- o- rvisi- hivatása- mellett- nem- elhanyagolható- r- imaszombat- városának- nyújtott- közéleti tevékenysége-sem- -- kivette- részét- a- vármegyei-kórházalap-gyűjtésében,- alapító-tagja- lett- a- kaszinónak,- a- r- imaszombati-Takarékpénztárnak-és-a-városi-képviselő-testület-állandó-tagjaként-is- dominált.- (Marikovszky- Gusztáv- nekrológja.- *Gömör-Kishont*, 1892.- június- 16.- 16. évf.- 25.- sz.)

30- a- Magyar- orvosok- és- Természetvizsgálók- r- imaszombatban-tartott-Xii.- n- nagygyűlésének- iratai-1867.- a- megnyitó- közgyűlés- jegyzőkönyve.- Xii/20.- (s- o- L- o- Tv)

31- dr.-Patzek-Mór-(1811,- r- imakokova- -- 1885,- r- imaszombat):-a-pesti-orvosi-karon-1837-ben nemcsak- az- orvosdoktori- oklevelet,- hanem- a- sebészdoktori- címet- is- elnyerte.- 1838-ban r- imaszombatba-költözött-gyakorló-orvosként,- de- a- putnoki- és- ratkói-járási-orvosi,- majd-tiszteletbeli-főorvosi-címéről-a-kinevezését-követően-három-hónap-után-lemondott.-1848-tól-tornaljai-főorvossá- nevezték- ki,- ám- ő- továbbra- is- r- imaszombatban- maradt,- ahol- 1860-ban Gömör-k- ishont-megyei-tiszti-főorvossá-avatták.-1872-től-a- királyi-törvényszéki-orvos-tisztségét-is-betöltötte.- a- 48-évig-orvosként-működő-Patzek-Mór-a- ferenc-József-rend-lovagja-címmel-is-büszkélkedhetett.- (Patzek-Mór- nekrológja.- *Gömör-Kishont*, 1885.- július- 26.- 6.- évf.- 30. sz.-; k- iss- 2011b.- 36.- p.-; aTLB-GM.- s- zemélyi-fondok.- Patzek-Móric-[1828-1873]).

gyalták-a-fürdőügyet);-valamint-a-gazdászat,-állatgyógyászat-és-műipari-szak.³² az-orvos sebészeti-szakon-belül-dr.-s-zuper-Lajos-bárándi-orvos-nyújtott-be-indítványt-hazai-fürdőink-felvirágoztatása-érdekében,-kérve-a-nagygyűlés-közbenjárását-az-ügyben,³³ melyben-kifejtette,-hogya-megoldás-kulcsa-a-közlekedés-javításában,-a-betegek-igényeinek előtérbe- helyezésében,- a- fürdők- berendezésének- korszerűsítésében- és- orvosaink hazai- gyógyvizeink- terén- való- jártasságában- rejlik.³⁴ az- ügyben- a- közgyűlés- -- bezáró jegyzőkönyve- értelmében- -- feladatául- tűzte- ki- a- „hazai- gyógyvizeink- helyein- a- közegészségügyi-rendszabályok-orvosi-politika-általi-foganatosítását,-s-a-m.-kir.-egyetemen fürdészeti-rendkívüli-tanár-alkalmaztatását”.³⁵

a-nagygyűlés-alkalmával-mintegy-annak-kísérőrendezvényeként-rendeztetett-meg r imaszombatban- a- Műipari- és- Gazdasági- kiállítás,- melyen- vegyelemzéssel- együtt bemutatásra-került-15-féle,-főleg-vastartalmú-gömöri-ásványvíz,-köztük-a-hallival-(Bad Hall,-ausztia)-vetekedő-csízi-jóforrás-vize-is.³⁶

a-kongresszuson-részt-vevő-illusztris-társaság-augusztus-15-én-kirándulást-tett ajnácskőre.³⁷ Mielőtt-a-fürdő-berendezését-és-forrását-megtekintették-volna,-a-fürdő birtokosa,- báró- kemény- Gábor³⁸ villásreggelivel- fogadta- a- díszes- vendégsereget. Minderről-részletesen-beszámol-a-gyűlés-munkálatairól-1868-ban-kiadott- -- Batizfalvy és-r ózsay-szerkesztette- -- kötet,- melyekről-a-korábbiakban-már-volt-szó:- „az-egész-fürdőintézet-berendezése-olyan-kis-arányokat-mutat,-mintha-e-fürdő-szerény-visszafogultságában-a-környék-lakóin-kívül-más-vendégek-re-nem-is-számíthatna.”-a-társaság-a-fürdő-országos-hírűvé-való-felvirágoztatását-fürdőorvos-biztosításával,-a-fürdő-nagyságának-növelését-újabb-forrásfúrással,-új-és-megfelelő-helyre-épített-fürdőépületek-emelésével-és-a-gyógyforrás-megközelíthetősége-miatt-jobb-közlekedés-kiépítésével-látta megoldhatónak.- (Batizfalvy- r ózsay- 1868,- 410.- p.)- a- fürdőben- fogyasztott- 150-fős közebéd-során-elhangzott-pohárköszöntőkben-a-vendégek-egyebek-közt-a-hazai-fürdők s- különösen- az- ajnácskőinek- a- fellendítésére- üritették- poharaikat.- a- vendégsereg- a r imaszombatba- tartó- visszaút-során- érintőlegesen- megpihent- a- várgedei-fürdőben, ahol-röviden-megtekintették-az-intézet-berendezését-és-megízlelték-annak-gyógyvizet. (Batizfalvy- r ózsay-1868,-412.-p.)-s-zámunkra-leginkább-az-augusztus-19-én-r-ozsnyón megtartott- társulati- harmadik- közülés- a- mérvadó,- melyen- dr.- kiss- antal- rozsnói sebészorvos-tartott-előadást-a-rozsnói-vasas-fürdőről,³⁹ pontosabban-a-fürdő-ásvány-

32- *Napi Közlöny*, 1867.-augusztus-12.-1.-sz.-5.-p.

33- *Napi Közlöny*, 1867.-augusztus-13.-2.-sz.-1.-p.

34- a-Magyar-orvosok-és-Természetvizsgálók-r imaszombatban-tartott-Xii.-n agygyűlésének-iratai.-szakosztályi-iratok.-Természetudományi-szak.-Xii/71.- (s L-o Tv)

35- a-Magyar-orvosok-és-Természetvizsgálók-r imaszombatban-tartott-Xii.-n agygyűlésének-iratai-1867.-a-bezáró-közgyűlés-jegyzőkönyve.-Xii/22.- (s L-o Tv)

36- *Napi Közlöny*, 1867.-augusztus-14.-3.-sz.-16.-p.

37- *Napi Közlöny*, 1867.-augusztus-12.-1.-sz.-3.-p.

38- az-1867.-évi-nagygyűlés-előkészítő-bizottsága-már-1865-ben-írott-jegyzőkönyvében-kijelölte az- ajnácskői- kirándulással- kapcsolatos- ellátás-elszállásolás- feladatával- báró- kemény Gábort,- báró- nyáry- Jenőt,- károlyi- Jánost- és- ebeczky- emilt.- a- Magyar- orvosok- és Természetvizsgálók-r imaszombatban-tartott-Xii.-n agygyűlésének-iratai-1867.-a-rimaszombati-rendező-bizottság-1865.-október-29-én-tartott-ülésének-jegyzőkönyve.-Xii/27.- (s L-o Tv)

39- *Napi Közlöny*, 1867.-augusztus-25.-9.-sz.-43.-p.

vízének-minőségéről.-a-várostól-egy-negyedórányi-sétára-levő,-a-püspökség-tulajdonát képező-fürdőintézetet-a-maga-9-fürdő-és-11-lakszobájával-k-iss-szerényen-festette-le. (k-iss-1868,-119.-p.)- „a-18-káddal-ellátott-fürdő-inkább-csak-a-város-polgárainak kényelmére,-mint-gyógycélokra-látszik-alkalmaztatni,-s-e-tekintetben-minden-igényben teljesen-megfelel.”-(Batizfalvy-r-ózsay-1868,-55.-p.)-az-előadásokat-követő-közebed után,-mely-a-fürdő-kerthelyiségeiben-zajlott-le,-a-társulat-fiatalabb-tagjai-a-rozsnyói-ifjúság-által-rendezett-bálon-lelkes-hölgykoszorú-kíséretében-még-éjfél-után-3-órakor-is „igen-kedélyesen-mulattak”.⁴⁰

a-magyar-orvosok-és-természettudósok-országos-kongresszusain-kívül-Gömör-k-ishont vármegye-fürdői-helyszínül-szolgáltak-másfajta-egyleti-gyűléseknek-is.-Gömöri-fürdő-ügyünk-helyzetéről-szegmensekben-találkozhatunk-a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-évkönyveiben,-bár-Gömör-balneológiájára-vonatkozó-információk csupán-elvétve-akadnak-a-füzetek-hasábjain,-annál-jelentősebb-viszont,-hogyan-egy-egy-gyűlés-helyszínékként-tűnik-fel-itt-ott-fürdő-neve,-vagy-pedig-a-felszólaló-fürdőorvos-jegyzőkönyvi-kimutatásaival-kapcsolatosan.

a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-gyökereit-még-a-Bach-korszak-éveiben kereshetjük.-a-szálak-a-rozsnyói-orvosdoktorhoz,-k-iss-antalhoz-vezetnek,-aki-egy-cikkében-ekképp-fogalmazott-Gömör-természettani-adottságairól:-„...az-ásványi,-növényi, állati-egyénségek-és-viszonylataik-körüli-vizsga,-orvosi,-ásványvíztani,-járványtörténelmi,-ember-léttüneménytani-és-népszokások-gyűjteménye-csak-egy-megyének-is-egyes, főképp-nem-független-embernek-lehetségén,-sőt-életkorán-felül-áll.-Többek-egyesítése lehet-hát-e-célra-az-egyedüli-eszköz.-Lézenső-orvosi-kis-egyletünk-r-ozsnyón-ily-értelmű szélesbítésére-két-évtől-várja-már-kellő-helyre-benyújtott-folyamodására-az-enge-délyt...”-(k-iss-1857,-17.-p.)-a-természetbarátok-összefogását-szolgáló-rozsnyói-kis-egyletből-nötte-ki-magát-végül-az-1867-ben-r-ozsnyó-székhellyel-hivatalosan-is-megalakult Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet.-a-gy-valszerűséggel-az-ugyanezen-évben-r-imaszombatban-lezajlott-XII.-vándorgyűlés-is-nagyban-hozzájárult-ahhoz,-hogyan-rámu-tatva-a-szükséges-együttműködésre,-sürgesse-a-gyógyászat-és-a-természettudományok területén-munkálkodó-szakemberek-egyesületbe-való-nyilvános-tömörülését,-hiszen, ahogy-fentebb-is-olvashattuk,-több-gömöri-orvosdoktor-is-közreműködött-az-országos vándorgyűlés-munkálataiban,-megszervezésében:-Marikovszky-Gusztáv,-k-iss-antal, Patzek-Mór-és-sorolhatnánk-tovább.-a-megyei-orvos-gyógyszerész-egylet-szabályait 1868-ban-fogadták-el,-s-20-évvel-később-napvilágot-látott-első-évkönyvük-is,-mely 1888-tól-1912-ig-kisebb-nagyobb-rendszerességgel-jelent-meg.-az-évkönyvek-a-tagok névjegyzékén-kívül-az-egyes-gyűlések-jegyzőkönyveit,-az-üléseken-tartott-felolvasásokat,-ill.-a-vármegye-közegészségügyi-állapotát-tükrözték-statisztikai-adatokba-öltve.

az-egylet-célja-az-1868-ban-elfogadott-szabályzat-értelmében-„az-orvos-gyógyszer-szi-s-a-vele-rokon-tudományok-terén-tett-észlelések,-tapasztalatok-és-tanulmányok-nak-szó-és-írásbeli-közlése-s-megvitatása-által-oda-hatni,-hogyan-a-tagok-a-korral-haladva-szaktudományuk-színvonalát-megközelítsék,-másrészt-pedig-a-megye-közegészségi ügyét,-tudományos-közegként-szolgálni”.⁴¹az-egyletnek-tagja-lehetett-minden-a-megye-

40- Napi Közlöny,-1867.-augusztus-17.-6.-sz.-31.-p.

41- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-1888-iki-évkönyve.-1889,-4.-p.

4. kép. dr.-Löcherer-Tamás



Forrás:-a-szerző-archívumából.

ben-lakó-orvos,-gyógyszerész-és-állatorvos,-akik-a-fent-nevezett-célokat-rendszeres-gyűlések-és-szakmai-előadások-megtartásában,-egyleti-könyvtár-kiépítésében-és-évkönyv kiadásában- valósították- meg- az- egyleti- tagok- száma- 1878-tól- 1912-ig- 58- (vargha 1880,-570.-p.)-főről-91-re⁴² emelkedett.-az-egylet-megalapításának-egyik-nagy-iniciátor- -- az- a- gömöri- balneológia- terén- is- úttörő- szerepet- játszó- -- Marikovszky- György Gusztáv- nevű- fia- volt,- aki- 1867- és- 1890- között- a- Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész egylet-első-elnökeként-debütált.- (Pekárová-2008,-34.-p.)-Megyei-orvosaink-közül,-akik fürdőorvosként-is-működtek,-az-egylet-első,-1888.-évi-évkönyve-alapján-tagjai-voltak: dr.- Borszéki- ármin- feledi- körorvos- (várgede),- dr.- Guthlohn- Henrik- gyakorló- orvos (r ozsnyó),- dr.- Pósch- dezső- városi- orvos- (r ozsnyó),- dr.- Maurer- arthur⁴³ járási- orvos (r ozsnyó),- dr.- Pazár- andor- tornaljai- körorvos- (Csíz,-Lévárt),- dr.- Posevitz- albert- városi orvos- (n agyrőce)-és-dr.-s zabó- samu⁴⁴ megyei-főorvos- (ajnácskő).⁴⁵ később,-az-1895. évi-évkönyv-szerint-csatlakozott-hozzájuk-dr.-Hajcsi-s ándor⁴⁶ gyakorló-orvos-(r ozsnyó),⁴⁷ az-1907/10.-évi-évkönyv-alapján-pedig-dr.-k allós-Jenő-fürdőorvos- (Csíz)-és-dr.-Pazár László-tornaljai-orvos-(Csíz).⁴⁸ akár-közéjük-sorolhatnánk-dr.-Gaál-Gusztáv-tornaljai-kör- orvost- is,- aki- az- egylet- 1899-es- évkönyve- alapján- ugyan- nem- Gömörben,- hanem Csorbán- (Csorba-tó)-működött-fürdőorvosként,-s-az-1897.-szeptember-27-én-Jolsván tartott-közgyűlésen-egy-vipera-marta-fürdővendég-esetéről-számolt-be.⁴⁹ Hivatalosan-is fürdőorvosként- bejegyezve- és- nyilvántartva- csupán- dr.- Pazár- andor- csízi- fürdőorvos szerepelt- --ilyen-minősítésben-1894-től⁵⁰ -, -valamint-szintűgy-Csízben-dr.-k allós-Jenő,

42- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-és-orvos-szövetség-évkönyve-az-1911-1912-ik évekről.-1912.

43- dr.-Maurer-arthur-(1844-1907):-szepesremetei-születésű-orvosdoktor,-1869-ben-szerzett oklevelet-a-pesti-királyi-Magyar-Tudományegyetem-orvostudományi-karán.-r ozsnyói-fürdő- orvos,-később-az-andrássy-család-háziorvosa.-(s o Te-Levéltára.-1.-fond.-1/f.).

44- dr.-s zabó-s ámu-el-(1844,-r imaszombat---1898,-r imaszombat):-1868-ban-szerzett-okleve- let-a-pesti-királyi-Magyar-Tudományegyetem-orvostudományi-karán,-majd-szülővárosába való-hazatértét-követően-városi-gyakorló-orvosként-működött.-1885-ben-Patzek-Mór-halála után-megyei-tiszti-főorvossá-nevezték-ki,-ő-lett-a-Gömör-megyei-közkórház-igazgató-orvosa is.-k özéleti-szerepei-közül-mérföldkönek-számít-r imaszombat-első-önkéntes-tűoltóegylet- nek-megalapítása,-melynek-főparancsnoka-lett,-továbbá-a-d alárda-és-a-Polgári-o lvasókör tagjaként- szerzett- érdemeket.- a- városi- képviselő-testületen- kívül- a- r imaszombati Takarékpénztár-és-a-n épbank-igazgatósági-és-felügyelő-bizottságának-is-tagja-volt.-(s zabó samu-nekrológia.-Gömör-Kishont,-1898.-április-21.-19.-évf.-16.-sz.:-s o Te-Levéltára.-1.-fond. 1/f.)

45- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-1888-iki-évkönyve.-1889,-6-7.-p.

46- dr.-Hajcsi-s ándor:-rozsnyói-születésű-orvosdoktor.-1894-ben-szerzett-oklevelet-a-pesti-királyi Magyar-Tudományegyetem-orvostudományi-karán.-(s o Te-Levéltára.-1.-fond.-1/f.)

47- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-huszonhatodik-évkönyve.-1895,-4.-p.

48- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-és-orvos-szövetség-évkönyve-az-1907-1910-ik évekről.-1910,-4.-p.

49- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-XXIX.-és-a-Gömörmegyei-orvos-szövetség-i-ső évkönyve.-1899,-8.-p.

50- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-XXX.-és-a-Gömörmegyei-orvos-szövetség-ii-ik évkönyve.-1900,-24.-p.

ő-1907-től- említődik-fürdőorvosként.⁵¹ információértékű-azon-észrevétel,-mely-az-orvos-gyógyszerész-egylet-1903/1904.-évi-évkönyvében-olvasható,-miszerint-az-egyletből- – Balassagyarmatra-való-áthelyezése-következtében- –-kilépett-dr.-Tausz-Béla⁵² volt-csízi fürdőorvos,-nem-mellékesen-neve-az-első,-1888.-évi-évkönyvtől-kezdve-nem-szerepelt a-tagsági-névlistán.⁵³

1889-től- az-egylet- talaján- működött- az- országos- orvos-szövetség- Gömörmegyei fiókja- is,- melynek- kallóson- kívül- valamennyien- tagjai- voltak,- s- amely- gyűléseit- a Gömörmegyei- orvos-gyógyszerész-egylettel-összevonva- tartották.⁵⁴ az-egylet-ezen- nyilvános- rendes- üléseit- eleinte- évente- két- alkalommal,- tavasszal- r- imaszombatban, ősszel- r- ocsnyón- rendezte- meg,- majd- 1893-tól- a- tavaszi- közgyűlések- házigazda- szerepét- felváltva- r- imaszombat- és- r- ocsnyó- töltötte- be,- az- őszi- gyűléseket- pedig- vándorgyűlések- formájában- Gömör- megye- különböző- városaiban- rendezték.- és- itt- léptek- színre- a vármegyei- fürdők,- mint- e- vándorgyűléseknek- otthont- adó- helyszínek:- 1890,- 1910- – Csíz,- 1906- – várgede,- 1912- – Lévárt.- ebből- a- szempontból- külön- említést- érdemel r- ocsnyó,- mely- az- egylet- székhelyeként- eleinte- évente,- majd- két- évente- helyszínül- szolgált- az- összejövetel-eknek.- ilyen- volt- például- az- 1891.- szeptember- 28-án- a- rozsnói vasas-fürdő- helyiségeiben- megrendezett- gyűlés,- mely- során- az- egylet- tagjai- dr.- Maurer arthur- fürdőorvos- kalauzálása- mellett- megtekintették- a- kényelmesen- berendezett- fürdőházat,- az- éppen- épülőfélben- lévő- szállót,- a- magánvillákat,- s- az- évkönyv- alapján- arról- is- van- információink,- hogy- a- fürdőigazgatóság- megbízásából- a- jelen voltak- között- szét- osztásra- került- a- Polónyi- k- ároly- által- írt- rozsnói- fürdő- monográfia.⁵⁵

a- közgyűlések- keretein- belül- nem- egy- alkalommal- került- témára- egy- egy- fürdőintézet- berendezése,- korszerűsítése- vagy- éppenséggel- a- fürdői- gyógy mód.- Lássunk- néhány példát!- az- 1895.- május- 27-én- r- ocsnyó- fürdőben- tartott- közgyűlés- keretén- belül- dr. Guthlohn- Henrik- helyi- fürdőorvos- tartott- előadást- a- Thure- Brandt- féle- méhmasszázs- ról,- melynél- különösen- a- fransz badi- lápfürdő- hatékonyságára- hívta- fel- a- figyelmet.⁵⁶ az- 1905.- szeptember- 28-án- Putnok- on- tartott- közgyűlés- keretében- dr.- zehery- istván- rimaszombati- törvényszéki- orvos- érdekes- kórrajzott- vázolt- fel- egy- csetneki- rablógyilkos elmeállapotát- illetően,- aki- Csízben- vett- részt- gyógykezelésen.- a- páciens- a- csízi- fürdőből- elszökve- r- imaszombatban- saját- címére- az- árvaszék- nevében- üres- pénzeslevelet- adott fel,- majd- visszaérkezve- Csízbe- a- postán- reklamáta- az- üres- boríték- megérkezését- és- az állítólagos- pénz- eltulajdonítását,- a- továbbiakban- pedig- pénzszerzés- reményében- a- fürdőorvostól- kapott- saját- napi- fürdőjegyeit- adogatta- el- másoknak.⁵⁷ a- csízfürdői- kezelés

51- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-és- orvos-szövetség-évkönyve-az- 1907-1910-ik évekről.-1910,-4.-p.

52- dr.-Tausz-Béla:-pécsi-születésű-orvosdoktor.-1896-ban,-24-évesen-szerzett-oklevelet-a-pesti királyi-Magyar-Tudományegyetem- orvos-tudományi-k- arán.- (s-o-Te-Levél-tára.-1.-fond.-1./f.)

53- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-XXXiv.-és- a-Gömörmegyei- orvos-szövetség-v-i-ik évkönyve-az-1903.-és-1904.-évről.-1905,-24.-p.

54- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-XXIX.-és- a-Gömörmegyei- orvos-szövetség-i-só évkönyve.-1899.

55- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-1891-iki-évkönyve.-1892,-28.-p.

56- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-huszonhatodik-évkönyve.-1895,-40.-p.

57- a-Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész-egylet-és- orvos-szövetség-évkönyve-az-1905.-és-1906-ik-évről.-1907,-57-58.-p.

5. kép. emlékérem-a-Magyar-orvosok-és-Természettudósok-Xii.-kongresszusáról,-1867



Forrás:-Gömör-kishonti-Múzeum.

hatékonyaságára-példaként-szolgál-az-1910.-évi-május-25-én-Csízfürdőben-tartott-orvos-szövetség-és-egyesület-évi-rendes-tavaszi-közgyűlése,-melyen-dr.-Pazár-andor-és-dr. kallós- Jenő- fürdőorvosokon- kívül- Glósz- arthur- csízi- fürdőigazgató- és- Horváth- József részvénytársasági- tag- is- a- házigazda- szerepét- öltötték- magukra,- s- melyen- Pazár- egy páciens- felső- végtagi- csonttuberkulózisának- hároméves- csízfürdői- kezelés- által- végbe- ment- javulását- ismertette.⁵⁸ Csíz- egyébként- dicséretre- méltó- példaként- szolgál- helyszín tekintetében,- ugyanis- 1889-es- megnyitását- követően- egy- évvel- már- olyan- magas- fej-

58- a-Gömör-megyei-o-rvos-Gyógyszerész-egylet-és-o-rvos-szövetség-évkönyve-az-1907-1910-ik évekről.-1910,-98.-p.

lettségi- színvonalon- állt,- hogy- a- fürdőkomplexum- egy- ilyen- megyei- nagygyűlés- meg- szervezésére-is-alkalmasnak-bizonyult.⁵⁹

a-fürdőtulajdonos-meghívására-1906.-május-30-án-várgedén-tartotta-éves-tavaszi közgyűlését-a-Gömörvármegyei-o rvos-s zövetség-és-a-Gömörmegyei-o rvos-Gyógyszerész egyesület,-s-számunkra-ez-két-tényező-miatt-is-jelentősséggel-bír.-az-egyik-szempontból-ezen a- közgyűlésen-terjesztette-be-dr.-Löcherer-Tamás-elnök-az-országos-Balneológiai egyesület-indítványát-a-hazai-fürdők-pártolása-ügyében,-melyben-az-a-gömöri-orvosok támogatását-kérte,-ezen-okból-kifolyólag-pedig-a-hazai-fürdők-jegyzékét-a-külföldiekkel összehasonlító-táblázat-szétküldéséről-tájékoztatta-a-résztvevőket.⁶⁰ a-másik-számunkra-lényeges-szempont-pedig-magának-a-helyszínnek-a-kiválasztása,-ezen-a-gyűlésen ismertette-ugyanis-az-egylet-elnöke-megnyitó-beszédében-a-várgedei-fürdőtelepet.-a-közgyűlés-megkezdése-előtt-került-sor-a-fürdő-legújabb-berendezésének,-elhelyezésének, gyógyforrásainak,-a-fürdő-és-lakószobáknak-s-a-gépháznak-a-megtekintésére-megyéni orvosai-által,-majd-Löcherer-a-vasas-földes-szénsavas-fürdő-részletes-bemutatására-tért ki,-melyben-szintén-felhívta-hazai-orvosaink-figyelmét-magyar-fürdőink-értékeire,-rámutatott-várgede-fürdő-előnyeire-és-hátrányaira-s-annak-jövőbeli-fellendülésére-tett-javaslatait-elemezte.⁶¹ Minderről-részletesebben-azonban-majd-egy-későbbi-fejezetben-számolunk-be.-a-békebeli-idők-utolsó-közgyűlését-1912.-május-28-án-tartotta-meg-az-egylet-Lévárton,-eme-„kies-fekvésű,-csinos-kis-fürdőhelyen”,⁶² ami-abból-a-szempontból-is lényeges-számunkra,-hogy-a-fürdőügy-terén-jelentkező-országos-jellegű-problémák-is terítékre-kerültek.-a-kanyargós-Turóc-vize-mellett-levő-fürdőtelepet-Plachy-Tamás-tulajdonos-–„aki-a-kitűnő-gyógyhatásairól-is-mert,-de-elhanyagolt-fürdőtelepből-nagy-áldozatokkal-valóságos-kis-paradicsomot-teremtett”⁶³ –-kalauzolása-mellett-tekintette-meg-az illusztris-társaság.-a-telep-berendezése-és-a-források-megtekintése-után-kezdétét-vette a-közgyűlés,-melyen-a-szövetségi-és-az-egyleti-ügyek-mellett-ugyancsak-dr.-Löcherer Tamás-mutatta-be-a-résztvevőknek-a-lévárti-fürdőt,-összehasonlítva-a-hazai-és-a-külföldi-fürdőkkel.-eközben-különösen-azokra-a-tényekre-tért-ki,-melyek-a-hazai-fürdők-fellendülésének-akadályát-képezik:„kiváltképpen-a-lakás-uzsora,-a-pincér-uzsora,-a-most-szokásban-lévő-gyógydíj-–és-vendéglői-uzsora-azok,-amelyek-megszüntetése-első-sorban kívánatos.-ó riási-az-uzsora-az-ásványvíz-eladása-körül-is”⁶⁴ –-fejtette-ki-beszédében-az elnök,-rámutatva-egyebek-közt-arra-a-tényre,-hogy-a-megfelelő-közlekedési-viszonyok mellett-Lévárt-fürdő-gyors-fellendülése-lenne-várható.

az-1903.-évi-évkönyvben-az-orvosi-szakértekezések,-gyógymódok-és-korszerűsítő-technikák-mellett-újításként-jelenik-meg-az-egy-egy-gömöri-fürdő-vendégforgalmának-rovata. Mindezek-előzményének-tekintethetjük-az-1894.-szeptember-24-én-Tornalján-megtartott-évi közgyűlést,-melynek-keretén-belül-Pazár-andor-csízi-fürdőorvos-a-fürdő-fokozatos-fejlődé-

59- o rvosgyűlés-Csízben. *Gömör-Kishont*, 1890.-október-2.

60- a-Gömörmegyei-o rvos-Gyógyszerész-egylet-és-o rvos-s zövetség-évkönyve-az-1905.-és-1906-ik-évről.-1907.-73.-p.

61- a-Gömörmegyei-o rvos-Gyógyszerész-egylet-és-o rvos-s zövetség-évkönyve-az-1905.-és-1906-ik-évről.-1907.-67-71.-p.

62- *Gömör-Kishont*, 1912.-június-2.

63- *Gömör-Kishont*, 1912.-június-2.

64- *Gömör-Kishont*, 1912.-június-2.

sérül- és a betegforgalomról-értekezett-statisztikai-adatokban:- „a-vízforgalom-1888-ban 5000-volt,-most-30.000.el-több.-a-fürdőben-van-152-szoba.-Görvély-és-gümőkórral-655, bujakórral-325,-női-bajok-miatt-26,-csont-és-izületi-bántalmakkal-60,-bőrbajjal-33,-ivar-szervi-és-hugyárbajokkal-66,-golyva-és-mirigybajokkal-13,-angol-kórral-24,-szembajokkal 48,-csúzzal-32,-álképlettel-3,-hűdéssel-5,-idegbajjal-4-beteg-volt-kezelve.”⁶⁵ Csízfürdő-1889-től-folyamatosan-emelkedő-fürdővendégeinek-forgalmán-kívül-az-1905-1912-között-meg-jelent-egyleti-évkönyvek-továbbá-várgede,-r ozsnyó,-Lévárt,-n agyrőce-és-a-dobsinai-nyara-lótelep-növekvő-csökkenő-vendégforgalmáról-is-tudósítanak.⁶⁶

az-orvos-gyógyszerész-egylet-évkönyvei-a-fürdőorvosok-egymás-közötti-szoros-kap-csolatára-is-felhívták-a-figyelmet.-az-egylet-1902.-évi-jegyzőkönyve-arról-számol-be, hogy-a-megyében-összesen-betöltött-88-orvosi-állás-mellett-a-fürdőidény-alatt-Csízben 2-budapesti-orvos-folytatott-magánygyakorlatot,-az-orvosok-nevéről-és-kilétéről-azonban nem-nyilatkozott-bővebben.⁶⁷ a-két-budapesti-orvos-fürdőorvosként-való-alkalmazását támasztotta-alá-az-1903.-évi-statisztikai-kimutatás-is,-az-1904.-évi-megyei-közegész-ségügyi-statisztikák-alapján-azonban-már-csupán-1-budapesti-orvos-ittlétéről-számol-nak-be-az-egyleti-jegyzőkönyvek-a-csízi-fürdőidény-alatt.-szintén-az-orvosok-megyék közötti-szoros-kapcsolatára-utal-az-a-bejegyzés,-mely-szerint-az-1900.-évi-május-29-én r ozsnyón-tartott-közgyűlés-alkalmával-dr.-szegő-kálmán-abbáziai-fürdőorvos-több szakirodalmat-is-ajándékozott-az-egylet-száma-ra,-továbbá-tagjainak-a-főévadban-15%-os,-az-elő-és-utóévadban-pedig-25%-árendményt-biztosított.⁶⁸ Ugyanúgy-példaérté-kű-azon-gesztus,-melyet-dr.-Löcherer-Tamás-rimaszombati-kórházi-igazgató-s-az orvos-gyógyszerész-egylet-elnöke-1908.-szeptember-29-én-tartott-rozsnyói-közgyűlésen jelentett-be-a-marienbadi-orvostársaság-által-létesített-o rvos-otthon-felajánlását-tol-mácsolva-a-gömöri-orvosok-felé-Marienbad-gyógyfürdő-használata-esetén,-mely-értel-mében-elhelyezés,-élelmezés-és-gyógytényezők-tekintetében-jutányos-áron-és-kedvez-ményekben-részesülnek-egyletünk-tagjai.⁶⁹ Ugyanezen-közgyűlésen-dr.-Patek-Jenő-bárt-fai-fürdőorvos-a-gömöri-kartársak-által-hozzá-küldött-páciensek-köszöneteként-tiszteletdíjának-20%-át-ajánlotta-fel-az-egylet-pénztárának.

a-jó-szakmai-kapcsolatok-ápolásának-tanúiként-találjuk-helyi-kiadású-regionális-iro-dalomban-külföldi-fürdők-reklámhirdetését-is,-ilyen-például-dr.-szegő-kálmán,-az-abbáziai-szanatórium-és-vízgyógyintézet-igazgató-tulajdonosának-propagáló-hirdetése-a Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egyesület-1900-ban-megjelent-évkönyvében,⁷⁰ ez azonban-már-egy-következő-fejezetünk-témája.

65- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-huszonhatodik-évkönyve.-1895,-26.-p.

66- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-és-orvos-szövetség-évkönyve-az-1905.-és-1906-ik-évről.-1907,-36.-p.

67- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-XXX.-és-a-Gömörmegyei-orvos-szövetség-ii-ik-évkönyve.-1900,-24.-p.

68- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-XXXi.-és-a-Gömörmegyei-orvos-szövetség-iii-ik-évkönyve.-1901,-28.-p.

69- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egylet-és-orvos-szövetség-évkönyve-az-1907-1910-ik-évekről.-1910,-23.-p.

70- a-Gömörmegyei-orvos-Gyógyszerész-egyesület-XXX.-és-a-Gömörmegyei-orvos-szövetség-ii-ik-évkönyve.-1900,-11.-p.

6. kép. emléktábla-a rimaszombati-község-élet-émlékére



Forrás: Gömör-kishonti-Múzeum.

irodalom

- Bartholomaeides,-Ladislaus-1808.-*Incltyi superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico statistica*. Lőcse.
- Batizfalvy-sámuel-r ózsay-József-1868.-*A magyar orvosok és természetvizsgálók 1867. augusztus 12-től 17-ig Rimaszombatban tartott XII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai*. Budapest,-nyomtatott-emich-Gusztáv-magyar-akadémiai-nyomdásznál.
- Bel,-Matthias-1723.-*Hungariae antiquae et novae prodromus*.-nürnberg.
- Bel,-Matthias-1742.-*Notitia Hungariae novae historico geographica*.-Bécs.
- Bél- Mátyás- 1992.- *Gömör vármegye leírása*.- debrecen,- kossuth- Lajos- Tudományegyetem néprajzi-Tanszéke.
- Boleman-istván-1884.-*A fürdőtan kézikönyve*.-igló,-schmidt-József.
- Boleman- istván- 1896.- *Magyar fürdők és ásványos vizek*.- Budapest,- Magyar- Balneológiai egyesület.
- Borovszky- samu- 1904.- *Gömör-Kishont vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest,-apollo.
- Chyzer- kornél- 1890.- *A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek története 1840-től 1890-ig*.-sátoralja-Ujhely,-nyomtatott-a-zemplén-műintézetben.
- Chyzer-kornél-(összeáll.)-1894–1926.-*Az egészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye*. I–V. Budapest.

Hunfalvy-János-1867.-Gömör és Kishont leírása.-Pest,-emich-Gusztáv.

kiss-antal-1854.-az-ajnácskői-ásványvíz.-Magyar Sajtó, 49.-sz.

kiss-antal-1857.-időjárastani-észleletek.-vezérszó.-Magyarhoni Természetbarát,-1.-évf.-1.-füzet.

kiss-antal-1867.-Marikovszky-György-és-kösa-károly-orvostudorok.-in-Hunfalvy-János:-Gömör és Kishont leírása.-Pest,-emich-Gusztáv.

kiss-antal-1868.-a-rozsnyói-vasasfürdő-víznek-ismertetése.-in-Batizfalvy-sámuel-rózsay-József:
A magyar orvosok és természetvizsgálók 1867. augusztus 12-től 17-ig
Rimaszombatban tartott XII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai.
Budapest,-nyomtatott-emich-Gusztáv-magyar-akadémiai-nyomdásznál.

kiss-László-2008.-Palócföld-orvosai-4.-Pillmann-istván-Lőrinc.-Gömörország,-9.-évf.-4.-sz.

kiss-László-2009.-Palócföld-orvosai-6.-Marikovszky-György.-Gömörország,-10.-évf.-3.-sz.

kiss-László-2011a.-Palócföld-orvosai-15.-kiss-antal.-Gömörország, 12.-évf.-3.-sz.

kiss-László-2011b.-Palócföld-orvosai-16.-Patzek-Mór.-Gömörország, 12.-évf.-4.-sz.

B.kovács-istván-2013.-az-első-országos-rendezvény-rimaszombatban.-Gömörország,-14.-évf.-1.
sz.-2-6-p.

La-Langue-János-1783.-A Magyar országi orvos vizekről, és a betegségekben azokkal való élés-
nek szabott módjairól. A szegényeknek kedvéért.-nagykároly-klemann-József.

7. kép. közebéd-rimaszombat-főterén-az-orvosok-és-természetvizsgálók-gyűlésén.



Forrás:-Magyarország-és-a-nagyvilág,-1867

- Marikovszky, Georg-1814.-*Physische und analytische Beschreibung aller Mineralquellen des löbl. gömörer und Klein-Honthor Komitats*.-Lőcse,-9–78.-p.
- Marikovszky-György-1829.-*A Nagy-Rőtzei orvosviznek elbontásáról, orvosi ereiről és hasznáról*. r osnyó.
- Molnár- János-szabó- József- 1886.-*Ajnácskő gyógyforrásai és geológiai viszonyai*.- Budapest, athenaeum-r.t.-könyvnyomdája.
- Pekárová,- katarína- 2008.-*Lekársko-lekárnický- spolok- Gemerskej- župy*.-*Studia Bibliographica Posoniensia*, -3.-évf.-1.-sz.
- r ebro,-augustín-1883.-*S Matejom Belom o kúpeľoch a minerálnych vodách*.-Bratislava,-alfa.
- d r.-r őzsay-József-1875.-*az-ajnácskői-fürdő*.-*Vasárnap Ujság*, 32.-sz.
- Török-József- 1848.-*A két magyarhaza első rangú gyógyvizei és fürdő-intézetei*.- Pest,- Beimel József.
- vargha-Gyula-1880.-*Magyarország egyeletei és társulatai 1878-ban. Hivatalos statisztikai közlemények*.-Budapest,-országos-Magyar-k irályi-s tatisztikai-Hivatal.

f orrások

- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet 1888-iki évkönyve.-r imaszombat,-nyomtatott-r ábel Miklósnál,-1889.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet 1891-iki évkönyve.-r imaszombat,-nyomtatott-r ábel Miklósnál,-1892.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet huszonhatodik évkönyve. r imaszombat,-nyomtatott r ábel-Miklósnál,-1895.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet XXIX. és a Gömörmegyei Orvos-Szövetség I-ső évkönyve. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1899.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet XXX. és a Gömörmegyei Orvos-Szövetség II-ik évkönyve. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1900.
- a- Gömörmegyei- orvos-Gyógyszerész- egylet- XXXi.- és- a- Gömörmegyei- orvos-szövetség- iii-ik évkönyve.-r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1901.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet XXXIV. és a Gömörmegyei Orvos-Szövetség VI-ik évkönyve az 1903. és 1904. évről. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel- Miklósnál, 1905.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet és Orvos-Szövetség évkönyve az 1905. és 1906-ik évről. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1907.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet és Orvos-Szövetség évkönyve az 1907–1910-ik évekről. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1910.
- A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet és Orvos-Szövetség évkönyve az 1911–1912-ik évekről. r imaszombat,-nyomtatott-r ábel-Miklósnál,-1912.
- állami-Területi-Levélár,-Besztercebánya.-(aTLB)-f ond:-Gömör-megye.-(GM)
- Magyar-országos-Levélár-(MoL).-k -150.-Belügyminisztérium-iratai.
- semmelweis-orvostörténeti-Levélár-(s o L).-f ond:-országos-és-Természetvizsgálók-vándorgyűlései (1841–1912).
- soTe-Levélára.-1.-fond.-1/f.-az-orvostudományi-k aron-végzett-hallgatók-jegyzéke-1770–1927.
- soTe- Levélára.- 50/d.- a- Magyar- orvosok- és- Természetvizsgálók- vándorgyűléseinek- iratai 1841–1847.

Éva Kerényi

Life in The spa resorTs of GöMör in The 19TH CentUry I.

The spas-of-Gömör/Gemer,-visited-by-the-citizenry-and-rural-society-of-the-region, were- scenes- of- key- importance- in- the- 19th- century- regional- cultural- history. although-they-did-not-belong-to-the-renowned-national-spas,-the-chemical-analysis of-the-mineral-content-of-their-water-gives-evidence-on-their-exceptional-effect and-curative-power.-The-present-study-offers-a-brief-outlook-to-the-history-of-the gradual-naturalization-of-balneology-in-the-region,-lists-its-pioneer-representatives and-gives-an-overview-of-the-spas-of-Gömör/Gemer-as-venues-of-national-and regional-assemblies-pointing-out-the-contemporary-status-and-significance-of-the spa-business.

a-fordítási-egyenértékűség-néhány-válfajáról

s szempontok-a-magyar-Újszövetség-fordítások- és-revíziók-vizsgálatához

IsTván LansTyák
on-some-sorts-of-translational-equivalence
aspects-of-the-investigation-of-Hungarian-translations-of-the-
new-Testament-and-their-revisions

22(=511.141)
82.0:81`255.4:22
811.511.141`255.4

keywords:-Translational-equivalence,-linguistic-correspondence,-exactness-of-the-translation,-resemblance,
relevance,-communicative-clue,-cognitive-environment,-implicature,-direct-and-indirect-translation.

Bevezetés

dolgozatomban¹ egy-nemrég-elkezdett,-bibliafordítási-témájú-kutatásom-során-létrejött elemzési-keret-egy-részét-mutatom-be.-azokat-a-szempontokat-veszem-benne-sorra, melyek-segítségével-a-károli-revíziók-fordítási-megoldásainak-pontosságát-(szöveg-hű-ségét),-vagyis-a-görög-eredeti-(a-forrásnyelvi-szöveg)-és-a-különbféle-fordításváltozatok (a-célnyelvi-szövegek)-közti-egyenértékűség-válfajait,-ill.-jellegét-tanulmányoztam-az Újszövetség-szövegében.² Példáim-nagy-része-egy-17.-századi-és-öt-20.-és-21.-századi revízióból-való-(TkM,-skf,-kif,-rLf,-kse,-vkf),-de-olykor-más,-nem-a-károli-családba tartozó-magyar-nyelvű-protestáns-(Mef,-Cs f,-r sf,-BGf,-vsf,-CLf,-MBT,-eGf)-és-római katolikus-(knv,-sif,-Bdf,-siT)-fordításokból,-ill.-egy-készülő-fordításból-(sPa)-is-idézek.³

- 1- ez-a-dolgozat-a-Gramma-nyelvi-iroda-munkaterve-alapján-az-MTa-határon-túli-szülőföldi-és magyarországi-ösztöndíjprogramjának-támogatásával-készült.-itt-köszönöm-meg-Heltai-Pál dolgozatom-két-változatához-fűzött-alapos-és-számomra-nagyon-tanulságos-lektori-vélemé-nyét;-mindkettő-nagy-segítséget-jelentett-számomra-állításaim-elméleti-megalapozásához,-a szöveg-végleges-változatának-elkészítéséhez.-s-zintén-köszönöm-kitlei-ibolya-javításait.
- 2- itt-és-végig-a-dolgozatban-„szövegen”-a-teljes-szövegen-kívül-érteni-kell-annak-bármilyen nagyságú-tartalmi-egységét-is,-pl.-egy-egy-bibliai-könyvet,-egy-egy-fejezetet,-egy-egy-perikó-pát,-egy-egy-(virtuális)-bekezdést,-továbbá-a-nyelvi-rendszer-bármely-síkján-elhelyezkedő kisebb-egységeket,-az-összetett-mondattól-kezdve-a-tagmondaton,-szó szerkezeten,-szón keresztül-elvileg-egészen-a-kötött-morfémáig,-a-kontextusból-mindig-kiderül,-ha-„szövegen” a-teljes-szöveget-kell-csak-érteni.-amikor-viszont-egy-egy-megállapítás-az-egész-szövegre nem-vonatkozik,-a-„szövegrészlet”-műszót-használok.
- 3- a-felsorolt-fordításoknak-és-revízióknak-rendszerint-elektronikus-változatát-használtam,-két szoftver,-a-BibleWorks-és-a-theWord-segítségével.-L.-<http://www.bibleworks.com>-(2014.-február-21-i-letöltés)-és-<http://www.theword.net>-(2014.-február-21-i-letöltés).-itt-köszönöm-meg Baranyi-László-zsoltnak-a-theWord-program-használatához-nyújtott-segítségét.-a-fordítások-nak-és-a-revíziók-többségének-rövidítése-a-BibleWorks-magyar-moduljaiból-származik;-a-rövi-dítések-feloldása-dolgozatom-mellékletében-található.

a- „görög- eredeti”- vagy- „forrásnyelvi- szöveg”- az- általános- fejtegetésekben- nem- egy konkrét- létező- szöveget- jelent-, egyfajta- virtuális- szöveget- kell- rajta- érteni.- a- tényleges összehasonlító- munkában- mind- a- Textus- r eceptust-, mind- a- n estle- aland- féle- kritikai kiadás- aktuális- változatát- figyelembe- vettem-, attól- függően-, hogy- a- fordítás-, ill.- revízió melyikből- készült-(l.- még- Lanstyák-2013b-, 18.-p.).- ahol- nem- állt- rendelkezésemre- adat arra- nézve-, hogy- a- fordítók- melyik- szöveg- változatot- használták-, ott- erre- az- eltéréseket mutató- helyeken- alkalmazott- fordítási- megoldásokból- következtettem.

a- f órum- Társadalomtudományi- s zemle- egyik- tavalyi- számában- megjelent- írásomban- (Lanstyák- 2013b)- részletesebben- bemutattam- a- vizsgált- fordítás- változatokat- és magát- a- problematikát-, s- ismertettem- az- elemzési- keret- főbb- kategóriáit- is.⁴ ebben- az írásomban- és- annak- tervezett- folytatásában- az- előző- dolgozat- (Lanstyák- 2013b) Pontosság című- fejezetében- (19-22.-p.)- olvasható- megállapítások- egy- részét- bontom ki- és- részletezem-, konkrét- példaanyagon- illusztrálva.- Terveim- közt- szerepel- egy- másik, a- normakövetés- módjára- építő- elemzési- keret- bemutatása- is-, ami- az- említett-, már- megjelent- közlemény- n ormativitás című- fejezetének- (22-24.-p.)- kibontása- és- megfelelő mennyiségű- példaanyaggal- való- illusztrálása- lenne.- erre- azért- van- szükség-, mert- csak a- fordítás- arculatát- erőteljesen- alakító- két- tényező- --a- pontosságra- és- a- normativitás- ra- való- törekvés- --együttes- figyelembevétele- teszi- lehetővé-, hogy- a- vizsgált- fordítás- változatokról- viszonylag- átfogó- képet- kapjunk-, hiszen- egyaránt- fontos- az-, hogy- a- fordítás- hűen- tükrözze- az- eredetit-, és- az- is-, hogy- a- fordítás- szervesen- beilleszkedjen- a- hasonló típusú- célnyelvi- szövegek- közé- (vö.- Chesterman-2004-, 6-7.-p.).

egyenértékűség-és-hasonlóság

dolgozatom- kulcsszava- az- „egyenértékűség”- vagy- „ekvivalencia”.- a- forrás- és- a- cél- nyelvi- szöveg- közötti- sajátos- kapcsolatot- értem- rajta-, amely- a- fordítás- létrehozóinak, továbbalakítóinak- és- befogadóinak- a- két- szöveghez- való- sajátos- viszonyulása- alapján jön- létre.- az- *egyenértékűség* és- az- *ekvivalencia* műszókat- dolgozatomban- teljes- szinonimáknak- tekintem;- a- kettő- közül- az- *egyenértékűséget* részesítem- előnyben-, mivel- az *egyenértékűség* azok- számára- is-, akikben- az- *ekvivalencia* nemzetközi- műszó- elemek szerinti- jelentése- általában- nem- tudatosul-, beszédesen- utal- a- jelenség- lényegére-, arra, hogy- a- két- szöveg- a- befogadók- szemében- alapvetően- „egyenlő- értékű”.- Bízom- benne, hogy- az- *egyenértékűség* minden- egyes- említése- e- dolgozat- olvasóját- erre- a- tényre- fogja figyelmeztetni.

Miből- adódik- az- „egyenlő- értékűségnek”- ez- a- tudata?- egyfelől- a- fordítás- létrehozó- ja-, a- fordító,⁵ továbbá- a- fordítás- továbbalakító-, a- nyelvi- lektor- és- mindenki- más-, akinek joga-, ill.- lehetősége- van- közvetlenül- vagy- közvetve- beleszólni- a- fordítás- folyamatába, úgy- igyekeznek- formálni- a- célnyelvi- szöveget-, hogy- azt- a- befogadók- mintegy- azonosnak

4- az- egyéb- kutatási- előzményekre- l.- Lanstyák-2006-, 2013a.

5- a- „fordító”- szóba- mindenütt- beleértem- a- „tolmácsot”- is-, az- „olvasóba”- ill.- „befogadóba”- a „hallgatót”- is-, a- „fordításba”- pedig- az- írott- nyelvi- fordításon- kívül- a- beszélt- nyelvi- fordítást- is. ennek- megfelelően- a- „szöveg”- egyaránt- lehet- írott- vagy- beszélt- nyelvi- diskurzus- vagy- diskurzusrészlet.

tekintsék-a-forrásnyelvi-szöveggel,-jellegében-és-funkciójában-egyaránt.-Másfelől-a-fordítás-befogadói-azzal-a-hittel-olvassák-a-célnyelvi-szöveget,-hogy-ők--nagyjából--ugyanazt-kapják,-mint-a-forrásnyelvi-szöveg-befogadói,-csak-más-nyelven-(vö.-Pym 1995,-167.-p.;-k laudy-2002b,-87-88.-p.;-vö.-még-smith-2000,-48.-p.).

a-fordítók-ilyen-hozzáállásának,-ill.-a-befogadók-ilyen-elvárásának-a-következményeként-a-létrejövő-célnyelvi-szöveg-sok-tekintetben-valóban-hasonló-lesz-a-forrásnyelvi-szöveghez,-ezenkívül-a-célnyelvi-beszélőközösségben-hasonló-szerepet-fog-betölteni, mint-amilyet-a-forrásnyelvi-beszélőközösségben-töltött-vagy-tölt-be-(vagyis-funkcionális egyenértékűség-jön-létre).-a-fordítás-esetleges-továbbalakítóinak-beavatkozásai-is-ezt a-célt-szolgálgják,-azok-száma,-akik-mindkét-szöveget,-az-eredetit-és-a-fordítást-is ismerik,-épp-ez-a-hasonlóság-az-alapja-annak,-hogy-a-két-szöveget-egyenértékűnek tekintsék.-a-csak-a-fordítást-ismerők-pedig-elhiszik-a-fordítás-létrehozójának-és-továbbalakítóinak,-hogya-eredeti-szöveget-közvetítik-számukra,-s-ennek-alapján-feltételezik az-általuk-olvasott-célnyelvi-szövegnek-a-forrásnyelvivel-való-egyenértékűségét. amennyiben-a-szöveget-az-adott-funkcióban-sikeresen-használják,-nem-merülnek-föl bennük-kétségek-az-egyenértékűséget-illetően.

a-hasonlóság szó-köznyelvi-jelentéséből-is-következően-a-„hasonlóság”-egy-vagy több-tekintetben-fennálló-alapvető-azonosság-mellett-kisebb-nagyobb-különbségeket is-implikál-(Chesterman-1998,-93.-p.).-az-„egyenértékűség”-tehát-nem-jelent-objektív-azonosságot,-legfeljebb-az-azonosságba-vetett-hitet-a-fordítás-laikus-befogadói-részéről.-Ha a-forrás-és-a-célnyelvi-szöveg-közt-lényegi-jegyek-tekintetében-nagyfokú-a-hasonlóság, akkor-azt-a-befogadó-azonosságként-észleli-(Heltai-2014,-218-219.-p.).-a-hasonlóság mértékét-és-jellegét-az-ún.-relevanciaelméletet-(l.-alább)-a-bibliafordításra-alkalmazó Gutt-(1991/2000,-377-378.-p.)-szerint-a-relevancia-elve-szabja-meg,-melyben-a-fordítás-befogadói-ak,-az-a-törekvése-fejeződik-ki,-hogya-fordítás-olvasásába-épp-annyit kelljen-befektetniük-(időt,-energiát,-anyag-eszközöket),-amennyit-várnak-tőle:-ha-sokat várnak-(pl.-nagyfokú-pontosságot),-akkor-sokat-hajlandóak-áldozni-(vállalják,-hogya-„átrágják”-magukat-egy-nehezen-olvasható-szövegen,-rászánják-az-időt,-akár-segéd-eszközöket-vásárolnak,-ha-szükséges-stb.);-ha-kevesebbet-várnak-(nem-lényeges-a-nagyfokú-pontosság),⁶akkor-elvárják,-hogya-befektetés-is-kisebb-legyen-(pl.-legyen-a-szöveg-könnyen-és-gyorsan-olvasható).⁷a-különböző-konceptciók-szerint-készült-fordítások-közt-jelentős-különbségek-vannak-a-tekintetben,-hogya-milyen-mértékű-és-jellegű bennük-a-forrásnyelvi-szöveggel-való-hasonlóság,-mégis-valamennyi-fordítás-a-maga-célközönsége-száma-egyenértékű-az-eredetijével.

az-„egyenértékűség”-ellentmondásos-fogalom-a-fordításelméletben--nem-kevesen erősen-kételkednek-hasznosságában-(vö.-k enny-2001,-77.-p.;-k laudy-2002a,-101.-p.),⁸a-relevanciaelméletben-pedig-egyáltalán-nem-kapott-helyet.-ennek-ellenére-alkalmazását-az-általam-folytatott-vizsgálatokban-kikerülhetetlennek-tartom.-a-befogadó-úgy

6- a-célnyelvi-szöveg-akkor-pontos,-ha-a-befogadó-igényeinek-épp-megfelelő-mértékben hasonlít-a-forrásnyelvi-szövegre,-mégpedig-épp-a-befogadó-száma-releváns-jegyekben.-(Ha jobban-hasonlít-a-szükségessé, az-sem-baj-a-befogadó-szemponjtjából,-legfeljebb-a-fordító vagy-a-megrendelő-látja-kárát,-mert-túl-sokat-fektettek-be-a-munkába.)

7- vö.-még-Gutt-1991/2000,-386.-p.;-smith-2000,-54.-p.;-2008,-171.-p.;-zachar-2011,-58.-p.

8- az-egyenértékűség-különböző-felfogásainak-áttekintésére-l.-Pym-2007a;-Panou-2013.

veszi-a-kezébe-a-fordítást,-hog्य-arra-számít:-azt-fogja-olvasni,-amit-a-forrásnyelvi-szöveg-befogadója-olvasott,-hog्य-tehát-a-fordítás-valamiképpen-„ugyanazt”-nyújtja-számára,-mint-a-forrásnyelvi-szöveg-a-forrásnyelvi-befogadók-számára,-vagyis-ilyen-értelemben-egyenlő-értékű,-azaz-„egyenértékű”-az-eredetivel-(vö.-Pym-2007a,-273.-p.-és-*passim*;-Panou-2013,-2.-p.).-az,-hog्य-ebben-az-elvárásban-csalódhat-is,-még-jobban-aláhúzza,-hog্য-a-jelöletlen-eset-az-egyenértékűség.⁹ a-fordítást-az-eredetivel-összevető szakember-szintén-kell-higgyen-a-két-szöveg-egyenértékűségében,-bár-ő,-ha-szakember,-már-tisztában-van-azzal-is,-hog्य-egy-szöveg-legtöbbször-*ilyen vagy olyan tekintetben* egyenértékű-egy-másikkal,-nem-abszolút-módon,¹⁰ és-ráadásul-egy-célnyelvi-szöveg-„egyenértékűbb”-lehet-az-eredetivel,-mint-egy-másik,-vagyis-az-egyenértékűségnek fokozatai-vannak;-ezenkívül-azt-is-látja,-sőt-tapasztalja,-az-„egyenértékűség”-mennyi különféle-problémát-vet-fel.-amint-Pym-(2007a,-273.-p.)-találón-megfogalmazta:-„az egyenértékűség-nagyon-egyszerű-gondolat.-s-ajnos-mihelyt-elkezdjük-alkalmazni,-meg-lehetősen-bonyolulttá-válik.”¹¹

ebben-a-dolgozatban-nem-célom,-hog्य-az-egyenértékűséggel-kapcsolatos-elméleti problémákkal-foglalkozzam.-az-egyenértékűség-fogalma-számomra-csak-gyakorlati-eszköz,-amely-lehetővé-teszi-a-fordítások-pontosságának-vizsgálatát.

a-fenti-értelemben-vett-„egyenértékűséget”,-melyben--amint-láttuk--két-vagy-több szöveg-közi-viszony-fejződik-ki,-nem-szabad-összekeverni-a-nyelvi-rendszer-egyes-sík-jain-található-elvont-nyelvi-egységek-közi-viszonnal,-melyet-sokan-szintén-„egyenértékűségnek”-neveznek,-pl.-„nyelvközi”-vagy-„nyelvi”-egyenértékűségnek,-szemben-a-„szövegközi”-vagy-„fordítási”-egyenértékűséggel-(vö.-pl.-k-enny-2001,-78-79.-p.).-Ha-az-„egyenértékűségen”-két-vagy-több-szöveg-közi-viszony-egy-fajtáját-értjük-és-csakis-azt, akkor-az-elvont-nyelvi-egységek-közi-viszonyt-másképp-kell-neveznünk,-mert-egymástól-lényegesen-különböző-két-dologról-van-szó-(Heltai-2012,-16.-p.).-erre-a-célra-alkalmasnak-látszik-a-Werner-koller-által-bevezetett-és-sokak-által-átvett-„nyelvi-megfelelés” műszó.-a-nyelvi-megfelelés-tehát-nem-más,-mint-a-forrás-és-a-cél-nyelvi-egységek-közi-tartalmi,-ill.-funkcionális-hasonlóságon-alapuló-viszony.¹² a-nyelvi-megfelelések főként-az-összehasonlító-nyelvészetben,-a-kontrasztív-nyelvészetben,-a-nyelvoktatás-

9- az-egyenértékűség-szabja-meg-a-standard-felfogás-szerint-a-fordítás-határait-is:-ha-két-eltérő nyelvű-szöveg-szövegszinten-egyenértékű,-akkor-fordítás,-ha-nem-egyenértékű,-akkor-nem fordítás,-még-ha-vannak-is-a-két-szöveg-közi-jelentős-tartalmi-egyezések-(vö.-Toury-1979, 227.-p.;-Pym-2007a,-272.-,278.-p.).

10- Heltai-(2012,-8.-p.)-megállapítja,-hog্য-az-„egyenértékűség”-többek-közt-„azért-sem-jelent azonosságot,-mert-mindig-*valamilyen szempontból való egyenértékűséget jelent*,-így-azok-a dolgok,-amelyek-*valamilyen szempontból*-egyenlő-értékűek,-más-szempontokból-nagyon eltérőek-lehetnek.-a-helyettesítő-gyógyszerek-hatóanyag-szempontjából-azonos-értékűek-a helyettesített-gyógyszerrel,-de-mellékhatás-szempontjából-igen-eltérőek-lehetnek.-az-almát és-a-körtét-nehéz-összehasonlítani,-de-tápérték-vagy-vitamintartalom-szempontjából-egy alma-egyenlő-értékű-lehet-egy-körtével--míg-más-szempontokból-jelentős-különbségek lehetnek”.

11- a-dolgozatomban-található-szó-szerinti-idézetek-fordítása-tőlem-származik.

12- az-„egyenértékűség”-és-a-„megfelelés”-vagy-más-szóval-„korrespondencia”-különbségére-l. Munday-2008,-46-47.-p.

ban, -a nyelvi-kontaktológiában, -valamint-a gyakorlati-lexikográfiai-tevékenységben-ját-szanak-fontos-szerepet, -de-a fordításelméletben-sem-nélkülözhetőek, -hiszen-munkájá-ban-a fordító-a nyelvi-megfelelésekre-épít, -ezekből-indul-ki, -anélkül-hogy-ezeket-vala-miképpen-„belevinné”-a fordításba-(vö.-még-r abadán-2008,-107.-p.).

s zemben-a nyelvi-megfelelésekkel, -amelyek-egy-adott-korban-a szóban-forgó-nyel-vek-közt-objektív-módon-állnak-fenn, -a szakember-csak-fölismeri-és-leírja-őket, -a fordí-tási-egyenértékűség- a fordítás-folyamatában-jön-létre; -az-adott-szövegen-kívül-nem létezik. -a fordító-tehát-annak-érdekében, -hogy-megfeleljen-a befogadók-(és--ha-van-nak--a megbízók)-elvárásainak, -úgy-fogalmazza-meg-a-célnyelvi-szöveget, -hogy-az-ilyen vagy-olyan-szempontról-minél-inkább-egyenértékű- legyen-a forrásnyelvi-szöveggel, -a befogadó-pedig-önkéntelenül-is-számol-az-egyenértékűséggel, -tehát-hisz-abban, -hogy amit-ő-olvas, -az--nagyjából--egyenlő-értékű-azzal, -amit-a forrásnyelvi-szöveg-szerző-je-írt-le-(vö.-Pym-1995,-166-167.-p.,-2007a,-278.,-290.-p.).¹³

ezt-az-egyenértékűséget-empirikus-ténynek-tekintem, -tehát-nem-bocsátkozom-spe-kulációkba, -hogy-milyen-értelemben-létezik-vagy-sem; -ehelyett-ennek-a-létezőnek-tekint-tett-egyenértékűségnek-a természetét-vizsgálom-(Catford-1965,-27.-p.;-kenny-2001, 79-80.-p.;-Pym-2007b,-37.-p.).-ennél-sokkal-több-elméletre--nem-lévén-szakembere a-fordítástudománynak--nincs-is-szükségem.

f ontos-még-hangsúlyozni, -ami-talán-az-előzőkből-is-kiderült-már, -hogy-az-„egyen-értékűség”-és-a-„hasonlóság”-ebben-a-felfogásban-nem-azonos-fogalom.-igaz, -hason-lóság-nélkül-nincs-egyenértékűség, -de-a két-szöveg-valamilyen-szempontról-való hasonlóságából-nem-következik, -hogy-ezek-egyenértékűek-is.-világítsuk-elt-meg-két nyelvi-és-egy-nyelven-kívüli-példával!

Ha-egy-folyó-partján-egy-kétnyelvű-táblán-az-egyik-nyelven-ez-állna:*Fürödni életveszélyes, a-másik-nyelven-pedig-ez: A folyóban lévő örvények évente több halálos áldozatot köve-telnek*, -aligha-tekintené-bárki-a-két-szöveget-egyenértékűnek, -hanem-a-másodikat-inkább az-első-folytatásának-gondolná, -pedig-mindkettő-ugyanazt-a-célt-szolgálja: -visszatartani az-embereket-attól, -hogy-a-vízbe-belemerészkedjenek, -anélkül-hogy-elt-nyíltan-megtíltá-ná, -tehát-funkció-tekintetében-nagyrészt-„egyenértékűek”. -az, -hogy-a-két-szöveget-senki sem-tekintené-egymás-fordításának, -nyilvánvalóan-abból-következik, -hogy-tartalmilag csekély-köztük-a-hasonlóság.

Ha-valaki-az-*En arché én ho logosz, kai ho logosz én prosz ton theon, kai theosz én ho logosz* görög-mondatot-(Jn-1,-1)-így-fordítaná-le:*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten gondolata volt az Ige*, -formai-tekintetben-a-fordítása-nagyon-is-hasonlítana-az-ere-ditire, -mégsem-volna-vele-egyenértékű-(az-eredetivel-egyenértékű-fordítás-így-hangzik:

13- az-előzőkből-következően-a-megfelelés-mértéke-egy-bizonyos-korban-adva-van, -az-egyen-értékűségnek-viszont--ahogy-főntebb-is-jeleztük--fokozatai-lehetnek.-amint-arra-Heltai-Pál felhívta- a-figyelmemet-lektori-véleményében, -egyelől-növelhető-az-eredeti-és-a-fordítás hasonlósága-egyetlen-egyenértékűségi-szempontról-szerint-(pl.-a-fordító-második-körben-még jobban-ügyel-arra, -hogy-a-célnyelvi-szavak-stílusérték-tekintetében-is-megfeleljenek-a-for-rásnyelveknek, -ezáltal-pedig-növekszik-a-két-szöveg-stílus-egyenértékűsége), -máfelől növelhető-azoknak-a-szempontról-a-száma, -melyek-tekintetében-a-fordítás-egyenértékű lesz-az-eredetivel-(pl.-első-körben-a-fordító-nem-törekedett-a-pragmatikai-egyenértékűség megteremtésére, -második-körben-elt-is-megteszi).

Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige; vk f). -Még-tartalmi-hasonlóság-is-volna-köztük,-hiszen-mind-a-forrás,-mind-a-célnyelvi-mondat-az-ige-eredetéről-és-istenhez-fűződő-viszonyáról-beszél,-csak-„egy-kicsit”-másképp.-voltaképpen-minden-értelemzavaró-fordítási-hiba-vagy-szándékos-ferdítés-súlyosan-veszélyezteti-a-két-szöveg-egyenértékűségét,-miközben-azok-sok-tekintetben-hasonlóak-maradnak.

az-„egyenértékűség”-és-„hasonlóság”-összefüggésére-és-különbségére-a-fordításon-kívüli-világból-is-hozhatunk-példát.-a-személyi-igazolvány-és-az-útlevelel-a-szlovák-állampolgárok-száma-arányosan-funkcionálisan-egyenértékű-a-Magyarországról-omániába-való-határ-átlépés-szempon-
tjából;-ennek-viszonylag-kevés-köze-van-a-két-dokumentum-hasonlóság-hoz,-bár-bizonyos-adatoknak-azonosnak-kell-lenniük-a-kettőben.-a-gépjárművezetői-engedély-a-személyi-igazolványhoz-külsődlegesen-jobban-hasonlít,-mint-az-útlevelel,-jog-sítvánnyal-mégsem-léphető-át-a-magyar-román-határ.-Ugyanakkor-az-eU-n-kívüli-országok-határának-átlépése-szempon-
tjából-a-személyi-igazolvány-és-az-útlevelel-sem-egyenértékűek-funkcionálisan,-hiszen-az-előbbivel-a-legtöbb-országba-nem-lehet-belépni.

r relevancia

vizsgálataimról-tudni-kell,-hogy-azok-szűken-nyelvi-jellegűek.-nem-foglalkozom-például-azzal-a-kérdéssel,-hogy-az-egyes-fordítások-és-revíziók-hogyan-állnak-helyt-magában-a-kommunikációs-folyamatban,-azaz-mennyire-sikeresek-abbban,-ami-a-valódi-céljuk:-az-Újszövetség-üzenetének-(üzeneteinek)-tolmácsolásában,-továbbá-mennyire-sikeresen-alkalmazzák-őket-más-területeken,-így-elsősorban-vallási-szertartások-elemeiként.-nyelvi-elemzéseim-legfőljebb-megalapozhatják-az-ilyen-kommunikációs-vizsgálatokat.-Ugyanakkor-már-a-nyelvi-elemzés-során-sem-mellőzhetők-teljesen-a-kommunikációs-szempon-
tok,-hiszen-mind-az-eredeti-szöveg,-mind-a-fordítások-azért-készülnek,-hogy-segítséggel-tartalmakat-lehes-sen-másokkal-megosztani,-s-ez-a-közlési-szándék-nyilvánvalóan-befolyásolja-mind-az-ere-
detinek,-mind-a-fordításoknak-a-nyelvi-megvalósulását.

a-kommunikációs-vonatkozások-megragadására-számomra-a-relevanciaelmélet-bizonyult-megfelelő-keretnek,¹⁴ melynek-néhány-lényeges-megállapítására-alkal-
manként-utalok,-anélkül-hogy-a-relevanciaelméleti-szempon-
tokat-módszeresen-érvé-
nyesíteném.-a-relevanciaelméleti-megközelítés-fő-erénye,-hogy-a-nyelvi-formák-által-kódolt-jelentéseket-(pl.-a-mondatok-jelentését)-nem-azonosítja-a-konkrét-beszédhely-
zetekben-elhangzó-megnyilatkozások-üzenetével-(smith-2000,-34.-p.),-hanem-a-nyelvi-eszközökkel-közvetlenül-kifejezett-jelentést-csupán-egy-fajta-„verbális-stimulusnak”-tekinti,-amely-esetleges-más,-nem-verbális-stimulusokkal-együtt-lehetővé-teszi-a-befo-
gadó-száma-
ra,-hogy-a-„kontextus”-segítségével-a-beszélő-üzenetét-megfejtse,-vagyis-az-elvileg-adódó-többféle-értelmezési-lehetőség-közül-a-megfelelőt-kiválassza,-azt,-amely-száma-
ra-az-adott-körülmények-közt-a-leginkább-releváns.-a-befogadó-tehát-nem-egy-szerűen-„dekódolja”-a-beszélő-által-„bekódolt”-üzenetet,-hanem-a-kontextus¹⁵-segítség-

14- L. Wilson-sperber- 1994,- 2000;- a- (biblia)fordítások- vonatkozásában- Gutt- 1990, 1991/2000;- smith-2000,-2007;- Pattemore-2008;- van-der-Merwe-2012-stb.

15- a-kontextus-a-relevanciaelmélet-művelői-szerint-lélektani-konstruktum,-azaz-nem-a-külvi-lágban-van,-hanem-a-beszélők-elméjében,-s-beletartozik-minden-információ-és-gondolat, amit-a-beszélő-felhasznál-a-megnyilatkozás-üzenetének-megfejtéséhez-(l.-Gutt-2004,-2.-p.; Xu-zhou-2013,-493.-p.;-l.-még-smith-2000,-39-40.-p.;-vö-még-van-der-Merwe-2012,-5-p.).

gével-„kikövetkezteti”-ezért-nevezik-ezt-a-kommunikációs-modellt--a-„dekódolóssal” szembeállítva--„következtetési”-(inferenciálisnak).

ennek-illusztrálására-nézzük-meg-ugyanannak-a-bibliai-jelenetnek-háromféle-leírását-a szinoptikus-evangéliumokban!-Jézus-és-a-tanítványok-egyszer,-amikor-a-Galileai-tavon akartak-átkelni,-viharba-kerültek,-amely-a-hajót-elsüllyedéssel-fenyegette.-Mindeközben Jézus-békésen-aludt-a-hajó-belsejében.-a-tanítványok-odamentek-hozzá,-hogy-fölébreszték.-s-zavaik-a-három-evangéliumban-más-más-nyelvileg-kódolt-üzenetet-tartalmaznak, ám-a-beszédhelyzet-és-a-világismeret-figyelembevételével-kikövetkeztethető-valódi-üzenet-mindhárom-esetben-teljesen-azonos:-Mester, Mester,¹⁶ elveszünk!-(Lk-8,-24b);-Mester, nem törödsz vele, hogy elveszünk?-(Mk-4,-38b);-Uram, ments meg minket, mert elveszünk!-(Mt-8,-25b).

Mindhárom-tanítvány-közi-Jézussal-azt-a-tényt,-hogy-a-halálukon-vannak-(ez-jelenti pontosabban-az-eredeti)-a-Lukács-által-idézett-tanítvány-nem-is-mond-ennél-többet;-a Márk-által-idézett-tanítvány-ehhez-még-hozzáfűz-egy-„érdeklődő-kérdést”-is:-mindegy-e Jézusnak,-hogy-ők-most-mindnyájan-elpusztulnak;-a-Máté-által-idézett-tanítvány-a-legkevésbé-„szegénylős”,-ő-nyelvileg-is-azt-az-üzenetet-kódolja,-amit-a-többiek-csak-sugalmaznak:-„Ments-meg-minket,-Jézus!”¹⁷

a-„halálukon-vagyunk!”-verbális-stimulus-alapján,-a-konkrét-körülmények-figyelembevételével-Jézus-azonnal-megértette-a-valódi-mondandót,-s-ennek-megfelelően-„intézkedett”. nem-nyilatkozott-arról,-hogy-egyetért-e-azzal-a-megállapítással,-hogy-a-halálukon-vannak, sem-nem-válaszolt-az-álkérésre,-ill.-szemrehányásra,-hanem--lecsendesítette-a-vihart.

az-üzenet-megértésében--a-relevanciaelmélet-hívei-szerint--maga-a-dekódolás-csekélyebb-szerepű-a-következtetéshez-képest,-inkább-csak-arra-való,-hogy-jelezz-e-a-beszélő-üzenetátadási-szándékát-(yus-2009,-854.-p.)-a-megnyilatkozás-nyelvileg kódolt-jelentése-(a-főnti-példában-„meg-fogunk-halni”)-és-a-tényleges-üzenet-(„nagyon szeretnénk,-ha-megmentenél-minket!”)-közt-szakadék-tátong,-amelyet-következtetés-által-lehet-áthidalni-(pl.-„meghalni-maguk-is-meg-tudnának-a-tanítványaim,-ahhoz nem-kell-engem-fölébresztteni,-ezért-nyilván-más-a-valódi-mondanivalójuk”).-a-megértés-a-megnyilatkozás-logikai-formájának-azonosításával-kezdődik,-ami-még-kontextusfüggetlen;-ezután-a-kontextus-segítségével-létrejönnek-az-explicit-információk-(„explikatúrák”)-és/vagy-az-implicit-információk-(„implikatúrák”).¹⁸

a-r-e-szerint-a-nyelvileg-kódolt-megnyilatkozás-mindig-aluldeterminálja-a-kommunikálni szándékozott-gondolatot,-és-a-nyelvileg-kódolt,-explicit-formában-kifejezett-jelentések (explikatúrák)-csak-egy-részét-jelentik-a-teljes-üzenetnek.-az-üzenet-másik-(és-gyakran fontosabb)-részét-következtetések-révén-kapjuk-meg-(implikatúrák).-(Heltai-2009,-14.-p.)

16- szó-szerint-„főnök,-főnök...”

17- Márk-„érdeklődő-kérdése”,-amint-tudjuk,-valójában-szemrehányás,-de-ez-sincs-nyelvileg kódolva,-erre-is-a-kontextusból-kellett-Jézusnak-is-rájönnie,-meg-nekünk-is.

18- az-implikatúrák-fogalmára-l.-Grice-1997,-215-221.-p.-és-passim;-Bach-2006;-Meibauer 2009;-nemesi-2012,-251-253.-p.-és-passim. az-implikatúrák-és-az-explikatúrák-relevanciaelméleti-felfogására-l.-Wilson-s-perber-2000,-248-250.-p.;-yus-2009,-856-857.-p.; Carston-Hall-2012;-Heltai-2009,-14.-p.;-fordítási-vonatkozásban-Gutt-1990,-7.-p.;-smith 2000,-41.-p.;-2002,-115.-p.;-Pattemore-2008.

a- nyelvileg kódolt-jelentés- és- a- kontextus- kölcsönhatásából- adódó- lehetséges- következtetések- közül- az- elmélet- hívei- azt- tekintik- a- leginkább- relevánsnak-, amely- a- legnagyobb- „pozitív-kontextuális-hatást”-(vagy-más-terminussal- „pozitív-kognitív-hatást”)- biztosítja- a- befogadó- számára- a- legkisebb- „feldolgozási-erőfeszítés”- mellett. Pozitív-kontextuális-hatás-például-, ha-választ-kapunk- a- kérdésünkre; többet-megtudunk- egy- dologról-, ami- érdekel;- eloszlik- bennünk- egy- kétely;- igazolódik- egy- gyanú;- korrigálódik- egy hamis-benyomás-(Wilson-s perber-2004).¹⁹ a- feldolgozási-erőfeszítésben- az- az idő-, energia- és- pénzmennyiség- fejeződik- ki-, amely- szükséges- az- üzenet- megfejtéséhez. Minél- fontosabbnak- érezzük- az- üzenetet-, annál- többet- vagyunk- hajlandók- megfejtése- érdekében- áldozni- (s mith-2000-, 37.-p.).- a- relevancia- tehát- egyenesen- arányos- a pozitív-kontextuális-hatással- (minél- nagyobb- a- hatás-, annál- nagyobb- a- relevancia)- és fordítottan- arányos- a- feldolgozási-erőfeszítéssel- (minél- kisebb- a- feldolgozási-erőfeszítés-, annál- nagyobb- a- relevancia).

a- fentiekből- levonhatjuk- azt- a- következtetést-, hogy- a- relevanciaelméleti- szempontok- alkalmazása- azért- előnyös- mind- a- fordító-, mind- a- kutató- számára-, mert- arra- készíti- őket-, hogy- a- szövegnek- minden- befogadója- számára- nagyjából- azonos-, nyelvileg kódolt-jelentésén- túl- módszeresen- foglalkozzanak- azzal-, hogy- a- konkrét- címzettek-, az ilyen- vagy- olyan- társas- jellemzőkkel- rendelkező- befogadói- csoportok- a- világismeretük- re- építve-, a- konkrét- beszédhelyzet- figyelembevételével-, hogyan- értelmezik- a- szöveget-, a- nyelvileg- kódolt-jelentésből- kiindulva-, de- azon- túllépve-, azaz- – köznyelvi- kifejezéssel élve- – mit- olvasnak- „a- sorok- között”-, hogyan- értik- meg- azt-, amit- a- beszélő- „burkoltan” közölt.²⁰ az- elmélet- alkalmazása- a- fordítót- továbbá- annak- eldöntésére- készíti-, hogy olyan- fordítást- készítsen- e-, amely- csupán- más- nyelven- ad- vissza- minél- többet- abból-, amit- az- eredeti- szerzők- a- saját- olvasóközönségükkel- akartak- közölni-, erősen- támaszkodva- az- üzenet- forrásnyelvi- jellegzetességeire- (ez- a- „direkt-fordítás”),- vagy- pedig- olyan fordítást-, amely- igazodik- a- célnyelvi- befogadói- közeg- igényeihez-, valamint- a- célnyelvi befogadók- világismeretéhez-, s- kevésbé- tördök- az- üzenet- forrásnyelvi- jellegzetességeivel-, megelégszik- azok- részleges- átadásával- (ez- az- „indirekt-fordítás”).²¹

az- előző- példában- bemutatott- bibliai- jelenet- direkt- fordításban- is- tökéletesen- érthető marad- a- mai- magyar- befogadók- számára-, mivel- e- tekintetben- nincs- különbség- az- ókori

19- a-kontextuális-hatásra-l.-még-Wilson-s perber-1994-, 93.-p.;-s perber-Wilson-2008-, 6-7.-p.; Gutt-1990;-s mith-2000-, 36-37.-p.;-z honggang-2006-, 44.-p.;-z achar-2011-, 58.-p.;-n emesi 2012-, 256.-p.;-Heltai-2009-, 13.-p.

20- r elevanciaelméleti-tolvajnyelven-fogalmazva:-a- nyelvileg- kódolt-jelentés-, azaz- a- „szemantikai- interpretáció”- először-, kontextuálisan- gazdagodik-, s- úgy- válik- csak- üzenetté-, a- nyelvi elemek- „kommunikatív-fogódzókat”-(communicative-clues)-adnak- a- beszélő-szándékának megfejtéséhez-, de- ezek- csak- a- kontextuális- tényezőkkel- együtt- teszik- lehetővé- az- üzenet megértését.-(L.-pl.-s mith-2000-, 37-38., 58.-p.;-2008-, 172.-p.)-a- nyelvileg- kódolt-üzenet- és a- kontextus- együttthatásából- adódó- új- következtetés- neve- a- relevanciaelméletben- „kontextuális-implikáció”-(L.-pl.-Wilson-s perber-1994-, 92-94.-p.;-2004;-Gutt-1990).

21- a-megkülönböztetés-az- egyenes-idézet- és- a- függő-idézet-analógiájára- jött-létre-, a- direkt-fordítás-tulajdonképpen- egyenes-idézet- egy- másik- nyelven-, míg- az- indirekt-fordítás- függő- vagy tartalmi- más- nyelvű- idézet- (Gutt-1990;-s mith-2000-, 47.-p., 2008-, 170.-p.;-van-der-Merwe 2012-, 5.-p.).

zsidó-és-a-mai-magyar-kultúra-közt: mindkettőben megszokott dolog-kérést-ténymegállapításba-vagy-kérdésbe,-szemrehányást-pedig-kérdésbe-burkolni.-Ha-azonban-ez-nem volna-így,-akkor-csak-Máté-esetében-volna-érthető-a-direkt-fordítás,-a-másik-kettőben szükség-volna-valamilyen-magyarázatra.-indirekt-fordítást-alkalmazva-Lukács-ténymegállapítását-és-Márk-szemrehányását-(vagy-kérdését)-nyílt-kéréssel-kellene-kiegészíteni,-ill. helyettesíteni.

egy-másik-evangéliumi-jelenetet,-az-istenfélő-százados-történetét-viszont-rendre-felreértik-a-mai-magyar-befogadók.-a-Mátéban-leírt-változat-szerint-a-római-százados-azzal a-kéréssel-fordul-Jézushoz,-hogy-gyógyítsa-meg-a-rabszolgáját,-aki-halálán-van.-Jézus azonnal-kész-elmenni-a-századoshoz,-az-azonban-erre-így-reagál: *Uram, nem vagyok arra méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak szólj egy szót, és meggyógyul a szolgám* (Mt-8, 8b; vkf.).-ebből-a-válaszból-a-mai-ember-a-százados-nagy-alázatosságára-következtet,-aki nem-tartotta-méltónak-a-lakhelyét-arra,-hogy-egy-olyan-neves-vendég,-mint-amilyen-Jézus volt,-belépjen-oda.-ezt-az-értelmezést-tükrözi-a-legtöbb-magyar-fordítás-is,-amely-a-görög *hikanosz* szót-a-méltó szóval-adja-vissza.-nem-így-a-készülő-s-Pa,-amely-az-alkalmas szót használja,-s-lábjegyzetben-utal-arra,-hogy-a-görög-szöveg-korabeli-befogadója-a-százados választát-másképp-értelmezte:

„[a]-zsidók-lehetőleg-kerülték,-hogy-nem-zsidók-házába-belépjenek-(a-százados-pedig római-volt),-mivel-azok-nem-tartották-meg-a-mózesi-tisztasági-törvényeket,-s-így-az-otthonukban-való-tartózkodás-rituálisan-tisztátalanná-tehette-a-zsidókat,-ami-egy-napos-vagy egy-hetes-elkülönüléssel-és-rituális-fürdőkkel-volt-csak-megszüntethető-(vö.-pl.:Csel-10:1-35;-11:1-3-stb.).-ez-a-római-százados,-akiről-tudjuk-(a-Lk-7:5-ből),-hogy-tisztelte-a-zsidók hitét-és-Törvényét,-maga-azonban-nem-élt-a-mózesi-szabályok-szerint,-erre-figyelmeztette-Jézust,-nehogy-tisztátalanná-váljon.-az-is-bizonyítja-ezt,-hogy-a-görög-eredeti-egészen pontosan-így-fogalmaz: *nem vagyok alkalmas arra, hogy tetőm alá lépj*; ugyanis-a-rabbinikus-szabályozás-szerint-a-halotti-tisztátalanság-arra-a-területre-terjed-ki,-amelyet-a-ház-tető-lefed-(vö.-4Móz-19:14-22).”-(s Pa)

az-ilyesfajta-jegyzetek-teszik-lehetővé,-hogy-a-befogadó-úgy-értelmezze-a-forrásnyelvi szöveget,-ahogy-egykor-forrásnyelvi-befogadója-értelmezte-(vö.-s mith-2000,-18-19.,-44. p.;-2008,-176.-p.).-Bár-a-százados-bizonyára-alázatos-ember-is-volt,-amellett,-hogy-nagy volt-a-hite,-e-szavai-nem-erről-tanúskodnak,-hanem-„csupán”-Jézus-iránti-figyelmességéről:-nem-akarta,-hogy-Jézus-olyan-helyzetbe-kerüljön,-hogy-egy-napra-vagy-egy-hétre-föl kelljen-függeszteni-e-a-szolgálatát-tisztátalanná-válása-miatt.

Mivel-a-célnyelvi-befogadók-igényei-sokfélék-lehetnek--tekintve,-hogy-a-célnyelvi-befogadók-maguk-is-sokfélék--,-az-indirekt-fordításnak-is-sokféle-válfaja-létezik,-melyekben a-forrásnyelvi-szöveggel-való-hasonlóság-eltérő-mértékű-(vö.-s mith-2000,-16.,-53.-p.), igaz,-a-bibliafordításoktól-elvárják,-hogy-az-eredetihez-való-hasonlóságuk-minél nagyobb-legyen-(s mith-2000,-48-49.,-53.,-74.-p.).-az-indirekt-fordítások-így-tekintve folyvást-alkotnak,-melynek-a-direkt-fordítás-valójában-egyik-szélső-pólusa-(s mith 2000,-73.-p.,-2008,-171.-p.).²²

22- Mivel-a-befogadók-„sokfélesége”,-azaz-többféle-társadalmi-kulturális-hátttere-nyilvánvalóan befolyásolja-kognitív-környezetüket,-valójában-a-direkt-fordításnak-is-többféleképpen-kellene lennie,-vagy-legalábbis-puhítanunk-kellene-a-„direkt-fordítás”-fogalmát-(l.-z honggang-2006, 58.-p.).-kérdés,-mi-a-teendő,-ha-ugyanaz-a-fordítás-akarja-a-különböző-társadalmi-kulturális háttérű-befogadókat-megszólítani--és-a-bibliafordítások-esetében-épp-ez-a-helyzet.

a-folyvány-jelleg-ellenére-nagy-jelentősége-van-annak,-hogy-a-fordító-a-legjobb-szándéka-szerint-direkt-fordítást-készít-e,-vagy-pedig-folyamatosan-tekintettel-van-a-befogadói-közeg-igényeire.²³ a-direkt-fordítás-készítője-valójában-nem-üzeneteket-fordít, hanem-„kommunikatív-fogódzókat”,²⁴ melyek-reménye-szerint-a-célnyelvi-befogadó-számára-lehetővé-teszik-az-üzenet-megfejtését,-amint-a-forrásnyelvi-szövegben-található-kommunikatív-fogódzók-is-lehetővé-tették-a-forrásnyelvi-befogadó-számára-az-üzenet-megfejtését.²⁵ ezzel-szemben-az-indirekt-fordítás-készítője-magát-az-üzenetet-tolmácsolja,-tehát-a-forrásnyelvi-szöveg-nyelvileg-kódolt-jelentésén-kívül-a-nyelvileg-kódolt-jelentés-és-a-kontextus-egymásra-hatásából-adódó-igazi-üzenetet-is-nyelvileg-kódolja (vagy-legalábbis-kódolhatja,-ha-szükséges),-a-célnyelvi-közegre-való-tekintettel,-oly-módon,-hogy-az-a-befogadók-számára-minél-kisebb-erőfeszítéssel-érthető-legyen,-még-azon-az-áron-is,-hogy-a-tartalom-egy-része-elvész.-ez-az-eljárás-közel-áll-a-dinamikus-vagy-funkcionális-ekvivalencián-alapuló-fordítási-stratégiához-(erről-l.-alább).

- 23- ez-utóbbi-esetben-is-kénytelen-a-direkt-fordításra-jellemző-megoldásokat-alkalmazni,-azaz-megőrizni-bizonyos-üzeneteket-annak-ellenére,-hogy-azok-csak-a-forrásnyelvi-kontextusban-értelmezhetők.-Például-s mith-(2000,-54.-p.)-szerint-a-családfák-közlése-egy-indirekt-fordításban-nincs-összhangban-a-relevancia-elvével,-mégsem-törölheti-ezeket-a-fordításból-egyetlen-bibliafordító-sem.-,„a-tisztán-indirekt-fordítás-tehát-teljes-lehetetlenség”-(i.-h.).-a-mind-az-indirekt,-mind-a-direkt-fordításra-jellemző-megoldásokat-alkalmazó-hibrid-fordítástípus-nem-csak-gyakorlatilag-lehetséges,-elméletileg-sincs-vele-probléma,-mivel-mindkét-fordítástípust-a-relevanciának-ugyanazok-az-elvei-vezérlik-(s mith-2000,-55.-p.).-Mindamellet-abbban,-hogy-a-fordító-az-eredeti-kontextussal-számol-(direkt-fordítás)-vagy-a-befogadói-kontextussal-(indirekt-fordítás),-s mith-(2000,-74.-p.)-szerint-nincs-átmeneti-megoldás,-nincs-kompromisszum.
- 24- Mindazok-a-nyelvi-formák-k o m m u n i k a t í v - f o g ó d z ó k , -„amelyeket-a-beszélő-vagy-a-szerző-arra-használ,-hogy-a-hallgatókat-vagy-olvasókat-mondanivalója-megértéséhez-vezesse”(van-der-Merwe-2012,-5.-p.;-vö.-még-Gutt-1990,-12.-p.;-navarro-2001).-a-szerzők-szóhasználatából-úgy-tűnik,-hogy-itt-azokról-a-fogódzókról-van-szó,-amelyek-az-implicit-módon-közölt-üzenet-megfejtésére-szolgálnak-(Gutt-2000;-z honggang-2006,-46.-p.).-a-terminus-egyik-nagy-előnye-az,-hogy-utal-a-nyelvi-elemeknek-a-kommunikációban-betöltött-valódi-funkciójára,-ti. arra,-hogy-az-általuk-kódolt-jelentés-fogódzókat-nyújt-a-befogadónak-az-üzenet-értelmezéséhez-(de-rendszerint-nem-ők-hordozzák-a-megfejtést).-s-mivel-nem-minden-nyelvi-forma-egyformán-fontos-a-mondanivaló-megértése-(vagy-élvezése)-szempontjából,-a-terminus-azt-sugallja,-hogy-szükség-van-a-formai-elemek-rangsorolására-fontosságuk-szempontjából-(amennyiben-nem-mindegyik-jeleníthető-meg-a-célnyelvi-szövegben.).-További-előnye-az,-hogy-a-figyelmet-eltereli-a-nyelvi-formáról,-s-így-a-fordítót-arra-készíti,-hogy-az-érintett-nyelvi-elemeknek-az-üzenet-megfejtésében-való-szerepére-koncentráljon,-annál-is-inkább,-mert-a-forrásnyelvi-szöveg-természetessége-is-kommunikatív-fogódzó,-amit-a-direkt-fordításnak-megkell-őriznie.-a-nyelvi-elemek-jelentésének-kommunikatív-fogódzóként-való-szemlélete-tehát-elősegíti,-hogy-a-fordító-elkerülje-mind-a-forma-fölösleges-utánzását-(ha-nem-az-szolgálgommunikatív-fogódzóként),-mind-azt,-hogy-a-fogódzó-helyett-magát-a-nyelvi-forma-és-a-kontextus-kölcsönhatásából-kikövetkeztetett-üzenetet-fordítsa-le-a-célnyelvre.- (vö.-s mith-2000, 16.,-59-60.,-70.,-72.-p.)
- 25- az-ilyen-fordítás-immár-nem-elméleti-lehetőség-csupán:-ilyen-módszerrel-készül-egy-új-afrikansz-nyelvű-bibliafordítás-(l.-van-der-Merwe-2012).

az-összehasonlítás-szempontjai

a-fordítás-pontosságának-megítéléséhez-a-kisebb-nagyobb-forrásnyelvi-szövegrészleteket-célnyelvi-megfelelőikkel-kell-összehasonlítani,-megvizsgálva,-hogyezek-denotatív-és-konnotatív-jelentése,-valamint-stílusértéke-közt-milyen-a-kapcsolat,-a(z-elvileg)-teljes-egyeztől-a-laza-összefüggésig,-esetleg-szélső-esetben-az-összefüggés-teljes-hiányáig,-továbbá-hogy-a-forrásnyelvi-formák-mennyire-hasonlítanak-a-célnyelvi-formákra-szó-alkotási,-alakítási,-szószervezet-tani-és-mondattani-szempontból.-ilyenkor-voltaképpen-a-forrás-és-a-célnyelvi-szöveg-közt-hasonlóság-jellegét-és-mértékét-tanulmányozzuk,-amin-a-két-szövegnek-az-egyenértékűsége-alapul.-r-elevanciaelméleti-szempontból-pedig-azt-a-kérdést-tesszük-fel,-hogya-fordítónak-mennyire-sikerült-a-forrásnyelvi-szövegben-található-kommunikatív-fogódzókat-a-célnyelvi-szövegben-visszaadni,-ami-alapul-szolgálat-ahhoz,-hogya-befogadó-a-kontextus-figyelembevételével-a-szöveg-üzenetét-megfejtse.²⁶

a-forrás-és-a-célnyelvi-szövegrészletek-jelentésbeli-és-szerkezeti-egyezéseit,-ill.-eltéréseit-hét-szempontból-vizsgálom:

1. az-egymás-megfelelőjeként-használt-nyelvi-formák-(főként-lexémák)-motiváltsága-szempontjából:-más-e-a-célnyelvi-szó-motivációja-(a-megnevezés-indítéka),-mint-a-forrásnyelvié,-azaz-létrejött-e-vagy-sem-a-motivációs-egyenértékűség;
2. az-egymás-megfelelőjeként-használt-nyelvi-formák-denotatív-jelentéseinek-szempontjából:-milyen-mértékű-átfedődés-van-a-forrás-és-a-célnyelvi-szó-(denotatív)-jelentésszerkezete-közt,²⁷ azaz-mennyire-valósult-meg-a-denotatív-egyenértékűség;
3. az-egymás-megfelelőjeként-használt-nyelvi-formák-konnotatív-jelentése-szempontjából:-mennyire-ébreszt-a-két-szó-azonos,-ill.-más-más-asszociációkat,-amelyek-befolyásolhatják-az-adott-szövegrészlet-jelentését,-azaz-mennyire-jött-létre-konnotatív-egyenértékűség;
4. abból-a-szempontból,-hogya-egymás-megfelelőjeként-használt-nyelvi-formák-stílusértéke-azonos-e,-ill.-milyen-mértékben-különbözik,-azaz-hogyan-valósult-meg-a-stiláris-egyenértékűség;
5. az-egymás-megfelelőjeként-használt-nyelvi-formák-pragmatikai-jelentésének-szempontjából:-pragmatikai-szempontból-is-megfelel-e-a-célnyelvi-megoldás-a

26- abból-indulok-ki,-hogya-hiteles-bibliafordítás-„direkt-fordítás”-(s mith-2000,-18,-71-72,-98.p.),-vagyis-a-fordító-az-eredeti-szövegnek-nem-az-üzenetét-fordítja-le,-hanem-azokat-a-kommunikatív-fogódzókat,-melyek-segítségével-a-befogadó-majd-a-korabeli-kontextus-ismeretében-megérti-az-üzenetet.-az,-hogya-fordító-mit-tesz-annak-érdekében,-hogya-befogadó-meg-ismerhesse-a-korabeli-kontextust-(és-tesz-e-egyáltalán-valamit,-a-feladatának-tekinti-e),-egy-további-vizsgálati-szempont-lehetne,-amely-azonban-túlmutat-kutatásom-keretein.

27- ezzel-kapcsolatban-az-egyik-fontos-kérdés-az,-hogya-forrásnyelvi-szónak-csak-egy-vagy-több-olyan-jelentése-van-e,-amely-releváns-a-szövegrészlet-jelentése-szempontjából,-s-ha-több-ilyen-jelentése-is-van,-akkor-ugyanaz-e-a-helyzet-a-célnyelvi-megfelelővel,-vagy-pedig-a-célnyelvi-megfelelő-csak-az-egyik-jelentést-adja-vissza.-a-másik-hasonló-kérdés-az,-hogya-nem-szűkebb-vagy-tágabb-e-a-forrásnyelvi-szó-jelentése,-mint-a-célnyelvié,-ill.-fordítva.

beszédhelyzet-követelményeinek,-azaz-létrejött-e-a-pragmatikai-egyenértékűség;

6. szerkezeti- szempontból:-eltérő-e,-ill.-mennyire-eltérő-a-forrás-és-a-célnyelvi forma-nyelvi-szerkezete,-azaz-milyen-mértékű-a-szerkezeti-egyenértékűség;
7. a-szóban-forgó-szövegrészlet-jelentésének a-szempontjából,-azaz-milyen-jellegű- az- adott- szövegrészlet- vonatkozásában- a- szövegszintű- egyenértékűség.²⁸

a-forrás-és-a-célnyelvi-szövegek-közi-ekvivalenciának-ezek-a-szempontjai-az-ötödik-és-a-hetedik-kivételével-alapvetően-a-szókészlet-szintjére-vonatkoznak.-az-egyéb-nyelvi-és-tartalmi-egységek-szintjén-fennálló-egyenértékűség-vizsgálatának-hiányát-nem-objektív-tényezők-indokolják,-hanem-saját-korlátaim.-vizsgálható-volna-például-az-implikatúrák- egyenértékűsége- (vö.- Panou- 2013,- 4-5.- p.-; egy- ilyen- konkrét- vizsgálatra- I. Laharomi- 2013),- akár- a- pragmatikai- egyenértékűség- részeként,- akár- önállóan. ezenkívül- hasznos- lehetne- feltárni- a- két- szöveg- egyenértékűségét- a- szövegszervező- elemek-tekintetében;-ezt-Heltai-(2012,-11.-p.)-szövegszervezési-ekvivalenciának nevezi.-Mivel-azonban-fordítás-ellenőrző-munkám-során-ezeket-a-szempontokat nem-érvényesítettem,-nincs-ezzel-kapcsolatban-sem-tapasztalatom,-sem-empirikus-anyagom.

a-szókészlet-szintjén-is-volnának-még-releváns-vizsgálati-szempontok.-ilyen-például az-ún.- enciklopédikus- ekvivalencia,- ezen- belül- az- a- kérdés,- hogy- a- fordító- hogyan-kompenzálta-a-forrásnyelvi,-ill.-a-célnyelvi-lexémához-kapcsolódó-enciklopédikus-ismeretek-közi-különbségeket-(Heltai-2014,-195.-p.),-ami-relevanciaelméleti-szempontból-azért-is-fontos,-mert-direkt-fordítás-esetén-a-fordítónak-azon-kell-lennie,-hogy- a- célnyelvi- befogadó- ún.- kognitív- környezete- minél- hasonlóbb- legyen- a- forrásnyelvi- befogadóéhoz,²⁹ vagyis-a-dologról,-amire-az-adott-lexéma-vonatkozik,-a-célnyelvi-befogadónak-nagyjából-ugyanazt-kellene-tudnia,-mint-a-forrásnyelvi-befogadónak.

az,-hogy-a-célnyelvi-szöveg-minden-tekintetben-egyenértékű-legyen-forrásnyelvi-megfelelőjével--azaz-nagymértékben-hasonlítsa-rá--,-többnyire-nem-lehetséges,-de-nem-is

28- ez-a-rendszerezés-hasonló-logikájú,-mint-Werner-kolleré-(I.-Munday-2008,-47-48.-p.-;vö. még-anderman-2007,-51.-p.-;Pym-1997a,-1997,-283.-p.-;smith-2000,-18.-p.-;Heltai-2012, 11.-p.-;Panou-2013,-4.-p.).

29- a- kognitív- környezetet- mindazok- az- információk- alkotják,- amelyekkel- a- befogadó- az- adott- pillanatban- rendelkezik.- ide- tartoznak- a- világismeretéből,- társadalmi- kulturális- közegéből,- a- beszédhelyzetből,- a- szöveghelyzetből- és- a- hasonló- szövegekkel- kapcsolatos- korábbi-tapasztalataiból-adódó-információk,- de- a- megnyilatkozás-referenciális-jelentése-is, azaz-minden,- amit- a- befogadó- a- memóriájából-elő-tud-hozni- és- amit- a- környezetéből- észlel (I.-Zachar-2011,-58.-p.-;nemesi-2012,-256.-p.-;Heltai-2009,-14.-p.).-a-kognitív-környezetből válogatja-ki-a-befogadó-azokat-az-információkat,- amelyekre-szüksége-van-a-menyilatkozás- értelmezéséhez;- ezek- alkotják- --a-gondolataival- együtt- --a-főtebb-már-említett-kontextust (I.-Gutt-2004,-2.-p.-;Xu-zhou-2013,-493.-p.-;vö.-még-smith-2000,-39-40.-p.).-a-kontextus-tehát-nem-„van”,-hanem-„formálódik”-az-értelmezési-folyamat-során-(Xu-zhou-2013, 493.-p.).

szükséges; nyelvi-strukturális-tényezőktől, -szövegtípustól, -az alkalmazott fordítási-stratégiától, -a fordító-hozzáállásától-stb.-függ, -hogy-a fordító-melyiket, -melyeket-részesíti előnyben; -relevanciaelméleti-szempontról-a fordítónak-azokat-a hasonlóságokat-kellene-megőriznie, -amelyek-kommunikatív-fogódzóként-szolgálnak-(vagy-leginkább-szolgálnak-akként)-az-üzenet-megfejtéséhez.-Minél-több-szempontról-tapasztalunk-a-forrás-és-a-célnyelvi-nyelvi-formák-közt-nagyfokú-hasonlóságot, -annál-erősebb-a-forrás-és-a-célnyelvi-szöveg-egyenértékűsége.-amennyiben-egy-fordítás-(inkább-csak-fordítás-részlet)-az-összes-szempontról-egyenértékűnek-bizonyulna, -teljes-egyenértékű-ségről-beszélhetnénk-(Heltai-2012,-12.-p.).

amint-arra-főntebb-már-utaltunk, -az-egyenértékűség-mértéke-a-célnyelv-normarendszerétől-is-függ, -a-lefordított-szövegnek-ugyanis-nem-elég-a-befogadók-száma-releváns-vonatkozásokban-pontosnak-lennie, -azaz-nem-elég, -hogy-a-forrásnyelvi-szöveghez-legyen-hű; -a-hasonló-típusú-célnyelvi-szövegekhez-is-hűnek-kell-lennie, -azaz-alkalmazkodnia-kell-a-bennük-érvényesülő-célnyelvi-normarendszerhez.-Toury (1995/2000,-204.-p.)-szavaival: „a-tényleges-fordításokban-megnyilvánuló-egyenértékűséget-(annak-típusát-és-mértékét)-a-normák-határozzák-meg.”-(L.-még-Chesterman 2004,-6-7.-p.)-relevanciaelméleti-szempontról-a-normákhoz-való-ragaszkodás-az-optimális-kontextuális-hatás-elérése-érdekében-szükséges:-a-normasértő-megoldások,-ha-nincs-mondanivalójuk,-növelik-a-szövegértéshez-szükséges-befogadói-erőfeszítést-anélkül,-hogy-ez-az-extra-erőfeszítés-a-befogadónak-megtérülne-(vö.-Gutt 1991/2000,-389.-p.-és-passim; vö.-még-Smith-2002,-114.-p.;-Heltai-2009,-16.-p.).³⁰

a-főntebb-jelzett-hét-szempontról-fordítás-ellenőrzési-munkám-során-kristályosodott-ki, -a-segítségükkel-kialakított-elemzési-keret-tehát-nem-elméleti,-hanem-teljesen-gyakorlati-indíttatású.-Tizenöt-évig-voltam-egy-magyar-és-három-évig-egy-szlovák-Újszövetség-fordítás-munkatársa.-elsősorban-a-fordítás-ellenőrzése,-ill.-a-magyar-fordítás-esetében-nyelvi-lektorálása-volt-a-feladatom.-e-munka-során-nagy-mennyiségű-empirikus-anyag-gyűlt-össze,-amely-kiindulópontul-szolgált-az-itt-bemutatott-elemzési-keret-kialakításához.

Gyakorlati-kiindulásom-magyarázza--bár-sokak-szemében-nyilván-nem-indokolja--azt-is,-hogy-nemcsak-az-értékelő-jellegű-megállapításoktól-nem-idegenkedem,-hanem-még-a-preskriptív-jellegűektől-sem.-ezek-könnyen-kigyomláthatók-lettek-volna-dolgozatom-szövegéből,-ám-ezt-a-megoldást-nem-éreztem-hitelesnek,-mivel-végső-célom-még-iscsak-az,-hogy-segítséget-nyújtsak-a-leendő-fordítóknak-és-nyelvi-lektoroknak-az-Újszövetség-újabb-fordításainak-és-revizióinak-elkészítéséhez,-ill.-továbbalakításához,-de-az-érdeklődő-befogadónak-is,-hogy-könnyebben-tudják-értelmezni-a-különböző-fordítások-közötti-tartalmi-különbségeket.³¹

30- ezenkívül-az-egyenértékűség-megvalósulásának-módját-a-fordítói-normák-is-befolyásolják,-melyek-az-adott-körülményeknek-megfelelő-relevancia-követelményén,-ill.-a-fordítási-koncepción-alapulnak-(vö.-Heltai-2009,-24-25.-p.).

31- különösen-kétnyelvű-közegben-jellemző,-hogy-a-Biblia-iránt-komolyan-érdeklődő-befogadók legalább-a-számukra-fontos-igeréseket-több-nyelven-is-elolvassák,-ha-nem-is-az-egész-Bibliát,-nálunk-pl.-a-magyar-mellett-szlovákul-és-csehül,-s-akik-idegen-nyelveket-is-beszélnek, nemegyszer-azokon-is.-Tapasztalatom-szerint-a-befogadók-összehasonlítják-az-egyes-fordítások-megoldásait.-ezért-hasznos-lehet-számukra,-ha-tudják,-hogy-az-eltéréseknek-milyen-okai-lehetnek.

1.-Motivációs-egyenértékűség

a-lexéma-vagy-esetleg-más-nyelvi-forma-motivációjának-figyelembevétele-elsősorban akkor-szükséges,-amikor-az-él,-és-rásugárzik-a-szó-fogalmi-jelentésére.-Ha-a-motiváció már-csupán-nyelvtörténeti-tény,-amely-a-beszélőben-nem-tudatosul,-nincs-jelentősége a-fordítás-pontossága-szemponjtából.

a-görög-befogadó-az-euangelion szó-olvasán-nemcsak-a-denotatív-jelentésére-('isten megváltási-üzenete')-gondolt,-hanem-valószínűleg-a-szó-motivációja-is-tudatosult-benne, azaz-konnotációként-ott-voltak-az-eu 'jó',-az-angelia 'hír,-üzenet',-az-angelosz 'hírnök',-'angyal'-és-hasonló-szavak.-Minderről-az-átlagos-magyar-befogadó-mit-sem-tud.-ezért-pontosabb-és-sokatmondóbb-az-euangelion megfelelőjeként-Csia-Lajos-fordításában-(CLf) található-örömmüzenet vagy-az-egyszerű-fordításban-(eGf),-s-részben-vida-sándor-fordításában-(vsf)-is-olvasható-örömhír,-amelyek-a-kontextusból-hamar-fölvennék-az-'evangélium'-jelentést,-s-így-a-magyar-befogadó-sem-volna-megfosztva-az-'öröm',-ill.-az-'üzenet' vagy-'hír'-szavak-jelentésbesugárzó-hatásától (l.-Lanstyák-2006,-231-232.-p.).

a-görög-Újszövetség-három-szót-használ-az-'engedelmeskedik',-szót-fogad,-alárendeli magát'-kifejezésére:-hűpakúó, hűpotasszó és-peithó. ezeket-viszonylag-könnyű-párba-állítani-hasonló-jelentésű-magyar-szinonimákkal:-1.-a-hűpakúó elemek-szerinti-jelentése „alá”-+,-„hallgat”,-azaz-legpontosabb-magyar-megfelelője-a-hallgat vkire,-de-mivel-ez-egy kicsit-„gyöngének”-érződik,-ide-vonható-a-szót fogad is,-hiszen-aki-„szót-fogad”,-az-elfogadja,-amit-mondanak-neki,-vagyis-amit-hall.-2.-a-hűpotasszó elemek-szerinti-jelentése: „alá”-+,-„rendez,-rendbe-szed”,-azaz-a-magyar-szinonimák-közül-az-alárendeli magát felel meg-neki-leginkább.-3.-a-peithó töszó,-de-a-szó-'engedelmeskedik'-jelentésben-jelentés-tanilag-motivált-a-szó-'meggyőz-vkit'-alapjelentése-által.-Jelentés-tanilag-a-„meggyőz” jelentésmozzanathoz-a-rendelkezésünk-re-álló-lehetőségek-közül-az-engedelmeskedik áll legközelebb,-hiszen-ha-valakit-győzködni-kell,-az-azt-jelenti,-hogy-ő-„köti-az-ebet-a-karóhoz”,-de-végül-meggyőzik,-és-akkor-ő-enged.

Ha-a-fordító-figyelembe-venné-a-három-szó-motivációját,-nemcsak-hogy-pontosabb lenne-a-fordítása-(még-akkor-is,-ha-a-motiváció-jelentésbesugárzó-hatásának-e-szavak esetében-lehet,-hogy-nincs-túl-nagy-jelentősége),-hanem-ráadásul-többlet-erőfeszítés-nélkül-elérné,-hogy-szó-használata-konkordáns-is-legyen.

a- motivációs- egyenértékűség elérése- nemegyszer- szellemi³² szempontból- is fontos,-ahogy-végeredményben-már-az-euangelion példája-is-mutatja,-hiszen-egyálta-

32- dolgozatomban-a-szellemi szót-bibliai-értelemben-használok,-amely-eltér-a-szokásos-köznyelvi-használattól,-annak-ellenére,-hogy-a-bibliai-szóhasználat-teljes-mértékben-összhangban-van-az-értelmező-kéziszótár-szellem szócikkében-feltüntetett-1.-jelentéssel:-*Fil Val* a tapasztalati-világtól,-az-anyagtól-független,-elsődleges-magasabb-rendű-létező.-a-vallásos világ--a-legtöbb-bibliafordítás-szóhasználatát-követve--melléknévként-többnyire-a-lelki szót használja,-csak-hogy-a-bibliai-világnézet-szerint-a-szellemi és-a-lelki ellentétes-valóságok: *Lelki (pszüchikosz) ember azonban nem fogadja el Isten Szellemének dolgait (ta tú pneumatosz tú Theú), mert azok ostobaságok neki; sőt, fel sem ismerheti őket, mert azok csak szellemileg (pneumatikosz) vizsgálhatók ki! A szellemi (pneumatikosz) ember mindent kivizsgál, ő maga azonban senki vizsgálata alá nem esik (1k or-2,-14-15;-CLf).-a-lélek és-a-lelki szavak-ilyen-használata-azok-közé-a-hagyományok-közé-tartozik,-amelyek-súlyosan veszélyeztetik-a-Biblia-szövegének-érthetőségét-(erre-l.-még-Lanstyák-2006,-190-191.-p.).*

lán-nem-mindegy, hogy a befogadó valamilyen teológiai vagy vallási fogalomra, szertartási elemre, irodalmi műfajra vagy tanításra gondol (s hogy erre gondolhat, arra utalnak az evangélium szónak az értelmező kéziszótárban rögzített jelentései³³), vagy pedig egy olyan öröndetes hírre, amely képes emberek életét és örökkévaló sorsát gyökeresen megváltoztatni.

Még nagyobb jelentősége van a motivációs egyenértékűségnek olyankor, amikor a fordításban használt szó által keltett asszociációk egyenesen félrevezetőek, mint pl. a *keresztel* és a *kereszttség* szó esetében.

a *keresztel* szó az azt tartalmazó konkrét szövegrészek denotatív jelentése szempontjából a görög *baptidzo* szónak elvben éppoly jó megfelelője, mint a *bemerít*, hiszen a bibliafordítás szövegében ugyanúgy a hit cselekedetére, az igei bemeztítésre, nem pedig cseleműködőn beleegyezésük nélkül végrehajtott vallási beavatási szertartásra utal, viszont a két szó eltérő konnotációja miatt egyáltalán nem mindegy, hogy melyik jelenik meg a fordításban. a *bemerítés* e szellemi cselekedet elvégzésének igei módját is jelzi, s konnotációs szinten egész más asszociációkat kelt, mint a vallásilag terhelt *keresztel* (l. Lanstyák 2006, 232–235. p.). a *bemerítés* szó és származékai használatával ezenkívül elejét lehetne venni annak, hogy a felekezeti teológiák és gyakorlatok belevetüljenek az érintett ígertések értelmezésébe (magyarán: amikor valaki a Biblia szövegében – mondjuk a levelekben – ezekkel a szavakkal találkozik, véletlenül se gondolhasson a csecsemők vízzel való meghintésére).

az adott lexéma denotatív jelentését kiegészítő vagy legalábbis színező, sokszor a stílusértékre is kiható tényező a metaforikus motiváció. Ha a forrásnyelvi szó a beszélők számára még többé-kevésbé élő metafora, a célnyelvi megfelelő akkor igazán pontos, ha ezt a metaforát megőrzi. ez néha – különösen a bibliafordításban – felülírhatja még a maiság követelményét is. r relevanciaelméleti szemszögből ez annyit jelent, hogy az adott szövegrész feldolgozásához szükséges nagyobb erőfeszítés a befogadó számára megtérül, így a fordítónak nem szükséges olcsóbb, azaz könnyebben feldolgozható, de a szövegrészt a mélyebb szellemi tartalmától megfosztó megoldást keresnie.³⁴

a metaforikus kifejezésmód a bibliai stílus szerves része, de a stilisztikáinál jóval nagyobb a jelentősége: olyan szellemi valóságok is kifejezhetők metaforák segítségével, amelyek fogalmi szinten, az emberi értelem számára megragadhatatlanok. a metaforák nemegyszer az adott ígertések többféle reális értelmezését teszik lehetővé,³⁵

33- 1. az Újszövetségben a Jézus életét leíró négy könyv valamelyike. 2. ezekbe foglalt (erkölcsi) tanítás. 3. Misének az a része, amelyben az aznapi evangéliumi szakaszt felolvassák.

34- a relevanciaelmélet a metaforában nem lát „semmi különöset”: a metafora csak egyik esete annak, ami teljesen általános az emberi beszédben, hogy ti. a nyelvileg kódolt jelentés nagyon sokszor nem tartalmazza a valódi üzenetet, hanem az üzenet megfajtásához figyelembe kell venni az interakció kontextusát (erre l. s perber – Wilson 2008).

35- ennek kognitív hátterére a relevanciaelmélet ad meggyőző magyarázatot, l. pl. Wilson – s perber 1994, 102. p., 2000, 237–238. p. és *passim*; 2004; s perber – Wilson 2008, 25–29. p.; s mith 2000, 43., 78–82. p.; 2002, 115–116. p., 2008, 178. p.; vö. még nemesi 2012, 260–261. p.

tágabb-teret-hagyva-a-s zent-s zellemnek-arra,-hogya-befogadó-szellemi-és-lelki-állapotának-megfelelő-kijelentést-adjon-neki-az-adott-igeversen-keresztül.

smith-(2002,-115-116.-p.)-egyszerű,-de-szemléletes-példáját-idézve:-Az *Örökkévaló a pásztorom* (zsolt-23,-1)-metafora-nem-redukálható-az-Örökkévaló-és-a-pásztor-hasonlóságának-egyetlen-vonatkozására,-pl.-az-Örökkévaló-a-gondviselőm,-az-Örökkévaló-a-védelmeszöm-vagy-az-Örökkévaló-a-vezetőm.-ezek-az-implikátúrák-mind-részei-a-metafora-jelentésének,-ezért-a-metaforát-a-fordító-nem-tudja-úgy-explikálni,-hogya-a-forrásnyelvi szöveg-jelentéseinek-egy-részét-ne-áldozná-be.³⁶ a-direkt-fordítás-ezért-a-metaforák-megőrzésére-törekszik-(l.-smith-2008,-177-178.-p.).

a-metaforátlanítás-hatalmas-fordítási-vesztéssel-járhat,³⁷ ezért-csak-nagyon-nagyon indokolt-esetben-szabadna-élni-vele.-Ha-a-metafora-érthetetlennek-tűnne-a-mai-befogadó-számára,-még-mindig-ellátható-az-adott-igehely-lábjegyzettel,-vagy-ha-fogalomtár is-tartozik-a-fordításhoz,-ott-is-magyarázatot-lehet-hozzá-fűzni.

számos-újabb-magyar-(és-más-nyelvű)-bibliafordítás---így-a-károli-revizíciók-közl-a-r Lf-és a-vkf,-valamint-több,-nem-a-károli-családba-tartozó-fordítás---a-jó-néhány-helyen-előforduló-görög-szkeuosz 'edény','eszköz'-szót-tartalmazó-versekből-eltüntet-i-a-szemléleti,-ill. szellemi-szempontról-nagyon-fontos-metaforát,-s-a-szót-több-esetben-kontextustól-függően-egyebek-közt-testnek,-embernek,-személynek,-teremtésnek,-nemnek-sőt-feleségnek-fordítja.

szerencsére-vannak-olyan-versek-is,-melyek-a-görög-eredetiben-a-szkeuosz szót-tartalmazzák,-de-magyarra-bajosán-fordíthatók-másnak,-mint-edénynek,-vagy-mert-a-metafora-példázatba-van-iktatva-(róm-9,-21-23),³⁸ vagy-mert-olyan-kollokációban-fordul-elő, melynek-másik-tagja-csak-fizikai-edényre-vonatkozhat-(2kor-4,-7).³⁹ ezekből-a-versekből kiderül,-hogya-az-emberi-testre-vagy-magára-az-ember-egészére-mint-edényre-való-tekinvésnek-szellemi-jelentősége-van:-az-edény-olyan-dolog,-amely-nem-önmagában-érték, hanem-azáltal,-hogya-értékes-tartalmat-hordoz.-nyilvánvaló,-hogya-a-szerző-azért-használja az-'edény'-fogalmát-a-'test'-vagy-'ember'-vagy-más-efféle-helyett,-mert-azt-szeretné-elér-

36- Legalábbis-ha-a-fordító-nem-úgy-akar-fogalmi-egyenértékűséget-teremteni,-hogya-feltűnő módon-sérül-a-formai-ekvivalencia,-valamint-a-szövegrész-olvashatósága-és-élvezhetősége, magyarán:-a-célnyelvi-szöveg-a-különféle-jelentések-explikálása-miatt-sokszorosan-hosszabb és-bonyolultabb-szerkezetű-lesz-a-forrásnyelvinél,-s-ezzel-együtt-nehézkesebb-is.-r-áadásul a-jelentések-explikálása-a-befogadó-dolga-lenne:-ha-a-fordító-elvégi-helyette,-máris-sérül-a-fordítás-egyenértékűsége-abból-a-szempontról,-hogya-a-szöveg-milyen-hatást-gyakorol-a-befogadóra-és-mit-vált-ki-belőle-(ami-pedig-alapvető-szempontra-az-egyenértékűségnek).

37- „a-metaforák-átalakítása-állításkká-súlyosan-torzítja-az-üzenetet;-bizonyos-jelentéseket-túlhangsúlyoz,-míg-másokat-teljesen-figyelman-kívül-hagy.”-(smith-2008,-178.-p.;-vö.-még smith-2000,-18,-43,-78,-81.-p.)

38- *Avagy nincs-e a fazekasnak hatalma az agyagon, hogy ugyanabból a gyuradékból az egyik edényt díszesre, a másikat pedig közönségesre készítse? Isten pedig, amikor meg akarta mutatni az ő haragját, és meg akarta ismertetni az ő hatalmát, nagy béketűréssel elszenvetted a harag edényeit, amelyek veszedelemre készültek, azért, hogy megismertesse az ő dicsőségének gazdagságát az irgalom edényein, amelyeket eleve dicsőségre készített (vkf).*

39- *Ez a kincsünk pedig cserépedényekben van, hogy ez a rendkívüli erő Istentől és ne tőlünk valónak lássék (vkf).*

ni, hogy az újjászületett keresztény befogadó-így-láss-a-testét: mint amelynek fő-értékét az adja, hogy isten-jelenlétét hordozza, mint amely -- ahogymás-igékből (1k or-6,-19;-l. még-1k or-3,-16-17)-kiderül -- a-szent-szellem-temploma. az ilyen-metáforák-szemlélet-alakító-hatásúak, erőteljesen-segítik-a-Biblia-olvasóját-gondolkodása-megváltoztatásában, ami-pedig-isten-egyik-legfontosabb-célja, mivel-rendszerint-a-gondolkodás-megváltoztatása-vezet-a-magatartás-megváltoztatásához.

Micsoda-motivációt-jelent-egy-istenfélő-keresztény-száma-annak-a-tudata, hogy-a-testét-azért-kell-tisztán-tartania, mert-ő-egy-olyan-edény, amely-isten-dicsőségét-van-hivatva-hordozni (1Thess-4,-4-és-2k or-4,-7)!-Hasonlítsuk-össze-ebből-a-szempontról-a-skf metaforát-őrző-és-a-vkf-metaforát-eltávolító-megoldását: [h]ogy mindenitek szentségben és tisztességben tudja bírni a maga edényét (skf), illetve-hogy mindegyikőtök szentül és tisztán őrizze meg testét (vkf).-nem-nehéz-belátni, hogy-az-új-megoldás-azzal, hogy-csak-a-fogalmi-jelentést-tükrözi, alapvetően-fontos-konnotációktól-és-mély-szellemi-tartalomtól fosztja-meg-a-szövegrészletet.

a-gyengébb edény (1Pt-3,-7)-helyett-több-fordítás, -így-a-rLf-és-vkf-is, a-gyengébb nem szókapcsolatot-használja-a-nőkre-vonatkozóan.-igaz-ugyan, hogy-a-gyengébb nem a mai-kor-gyakori-kollokációja, ám-tulajdonképpen-szexistább,-mint-az-eredeti, amely-csak azt-az-empirikus-tényt-tükrözi, hogy-a-nő-teste-fizikailag-gyengébb,-mint-a-férfié; ezzel szemben-a-gyengébb nem a-gyengeséget-nem-szűkíti-le-a-testre-mint-külső-hordozóra, hanem-bármire, akár-a-nő-kitartására,-hitére,-általában-jellemére-is-vonatkozatható,-s így-a-nőkkel-szemben-meglehetősen-igazságtalan.

a-teljesség-kedvéért-meg-kell-jegyezni, hogy-az-edény fordítás-sem-képes-visszaadni a-szkeuosz teljes-jelentéstartalmát-és-konnotációs-lehetőségeit, mivel-üreges-edényeken kívül-másféle-szerszámokra,-eszközökre-is-használatos-a-görögben.-Ugyanakkor-ennek legfontosabb-jelentésmozzanata,-a-mások-száma-való-hasznosság,-teljes-mértékben része-az-edény-konnotációs-körének-is.

a-metaphora-megőrzése-különösen-olyankor-fontos,-amikor-a-görög-nyelvben-is-él-nem metaforikus-szinonima,-mert-akkor-sokkal-nagyobb-a-valószínűsége,-hogy-a-metaphorikus,-ill.-metonimikus-változat-használatának-szellemi-(vagy-legalábbis-stilisztikai)-jelentősége-van.-ennek-szemléltetésére-már-az-előző-példa-is-alkalmas,-hiszen-a-görög nyelvnek-is-vannak-eszközei-a-'test',-az-'ember',-az-'eszköz',-a-'biológiai-nem'-metaphora-nélküli-kifejezésére,-így-okkal-feltételezhetjük,-hogy-a-szerzők-nem-véletlenül-éltek-a-metaphorikus-kifejezőmód-lehetőségével.-de-nézzünk-meg-egy-másik-példát-is!

Pál-a-róm-15,-8-ban-Jézus-k-risztusról-mint-a,-körülmetékedés"-szolgájáról-beszél.-a-görög *peritomé* szót-több-vizsgált-fordítás-a-zsidósággal-vagy-zsidóval,-egy-pedig-Izrael népével helyettesítette;-már-az-aranyas-Bibliában-(TkM)-Sídó szerepel, amiből-arra-lehet-következtetni, hogy-maga-k-árolis-így-fordította-le-a-*peritomét*.-Mivel-a-görögben-is-van-zsidó szó-meg Izrael fia, semmiképpen-sem-helyeselhető-ez-a-helyettesítés;-itt-a-némelyek-száma-furcsának-látszó-fogalmazásnak-egész-biztosan-szellemi-okai-vannak:-Pál-ezen-a-helyen-nem egy-nép-szolgálatáról-beszél,-hanem-egy-szövetség-szolgálatáról,-a-körülmetékedés bizonyára-a-körülmetékedés szövetségének-a-rövidített-formája.-az-1908-as-revideált-fordításban-(skf)-*körülmetékedés* olvasható,-ez-a-2011-es-revizió-során-körülmetétekké-változott (vkf), amely-nem-túl-szerencsés-kompromisszumos-megoldás,-mivel-még-ez-is-inkább-a-zsidóságra,-mint-a-szövetségre-utal.-a-görögben-is-létezik-körülmetélt szó,-ha-Pál-ezt-akarta volna-használni,-megtehette-volna.-Meg-is-tette-egyébként-máshol,-a-Gal-6,-13-ban,-ahol valóban-a-körülmetékedettek (*hoi peritetémenoi*) kifejezés-szerepel; ezt-olvassuk-az-1908-as-és-az-utána-következő-reviziókban-is,-a-2011-es-revizióval-bezárólag).

f ordítási- alapelv- kellene- legyen,- hogy- ha- a- görög- ugyanolyan- könnyedén- ki- tud- egy fogalmat-fejezni-másképp,-akkor-csak-olyan-esetben-éljünk-a-helyettesítés-eszközével, ha-a-célnyelvben-nincs-más-lehetőség,-mert-egész-biztos,-hogy-az-ilyen,-eltérően-motivált-szinonimák-közt-választás-nem-véletlen,-hanem-a-legpontosabb,-legáltalább,-legjobb-megoldás.-A szinonimák közül való választás ugyanis maga is része az üzenetnek.

itt-lehetne-beszélni-az-idiómákról,-melyeknek-a-képi-visszaadása-ugyanolyan-okokból-fontos,-mint-az-egyetlen-szabad-morfémából-álló-lexémáké.-Mivel-minden-nyelv-változik,-s-ennek-részeként-új-idiómák-is-keletkeznek-benne,-nincs-elvi-akadálya-az-eredeti-nyelvek-alapján-új-idiómák-létrehozásának.-az-ilyen-esetekre-némelyek-által-javasolt-kompenzációs-stratégia-alkalmazásával-(nida-Taber-1982,-106-107.-p.)-azonban nagyon-óvatosnak-kell-lenni,-mivel-a-célnyelv-eredeti-idiómáinak-szemlélete-ellentétben-lehet-a-bibliai-szemlélettel,-s-megzavarhatja-vagy-félrevezetheti-a-befogadót-(vö.-s-mith 2000,-82.-p.).

2.-denotatív-egyenértékűség

a-denotatív-egyenértékűség-elérése-az-egyjelentésű-műszók-esetében-a-legegyszerűbb (vö.-Heltai-2015,-194.-p.);-a-köznyelvi-használatban-a-nyelvek-közötti-egybevágóság-hiánya-miatt--amely-a-szókészletre-is-vonatkozik--ez-sokkal-nehezebb.-k-ülönösen-nagy gondot-okoz,-ha-egy-egy-forrásnyelvi-szónak-vagy-más-nyelvi-formának-több-jelentése-is-beleillik-az-adott-kontextusba.-ilyenkor-a-denotatív-egyenértékűség-elérése-szempontjából-azt-is-figyelembe-kell-venni,-hogy-a-célnyelvi-megfelelőnek-hasonló-e-a-(denotatív)-jelentésszerkezete,-mint-a-forrásnyelvnek,-ill.-az-adott-szövegkörnyezetben-a-célnyelvi-szövegben-is-érvényesül-e-a-forrásnyelvi-szó-másik,-esetleg-a-harmadik-vagy-több-edik-jelentése-is,-ha-pedig-nem,-akkor-a-fordítók-ezt-a-fordítási-veszteséget-kompenzálják-e-valahogy-(pl.-lábjegyzet-beiktatásával,-vagy-szószedet-szerepeltetésével,-melyben-a-forrásnyelvi-szó-minden-fontos-jelentése-fel-van-tüntetve).

Például-a-görög-*alétheia* szónak-az-'igazság'-(azaz-a-valóságnak-való-megfelelés)-mellett 'valóság'-jelentése-is-van.-amikor-Jézus-kijelenti,-hogy-ő-az-út,-az-igazság-és-az-élet-(Jn 14,-6b),-az-ógörögül-tudó-befogadó-számára-az-„igazság”-(az-*alétheia*)-bizonyára-nemcsak-egy-viszonyt-jelent,-a-valóságnak-való-megfelelést,-hanem-azt-is-implikálja,-hogy Jézus-maga-a-valóság,-s-ebből-következően-a-Jézuson-kívüli-„valóság”-átmeneti-pszeudovalóság.-k-ülönösen-akkor-válik-ez-a-jelentésmozzanat-az-ígévers-üzenetének-részévé az-ógörögül-tudó-befogadó-számára,-ha-a-kognitív-környezetében-(azaz-a-Biblián-alapuló világismeretében)-jelen-van-az-is,-hogy-Jézus-k-risztus-által-van-a-mindenség-(1k-or-8,-6b), és-benne-teremtettet minden a mennyen és a földön, a láthatók és a láthatatlanok, akár trónok, akár uralmak, akár fejedelemségek, akár hatalmasságok, minden általa és őrá nézve teremtettet (kol-1,-16;-v kf).-a-magyar-befogadó-számára-az-igazság szó-eltérő jelentésszerkezete-miatt-ez-az-implikáció-nem-épül-be-a-vers-üzenetébe.

Még-ha-a-poliszém-forrásnyelvi-szónak-csak-egyik-jelentése-illik-is-bele-a-szövegkörnyezetbe,-a-többi-mintegy-konnotációként-(járulékos-jelentésként)-szerepet-kaphat-a-szöveg-értelmezésében,-azaz--relevanciaelméleti-fogalommal-élve--olyan-implikatív-rává-válhat,-amely-kontextuális-tényezőkkel-gazdagodva-hozzájárulhat-a-szövegrészlet-üzenetéhez.

Mivel a görög *baptidzó* megőrizte eredeti- '(fizikai-tárgyat)-bemárt,-bemerít'-jelentését is, a fentebbi példa itt is alkalmazható. -a szó az Újszövetség szövegében is több esetben használatos- '(fizikai-tárgyat)-bemárt,-bemerít'-jelentésben. az eredeti-jelentés-erős-beszűgázása-miatt a *baptidzó* szó-használata a szellemi-cselekedetre olyan jelentéssel többlettel bír, amivel a magyar-keresztység szó nem rendelkezik. a *bemerít*, *bemerítés* szavak használatával a fordító-jelentésszerkezeti-egybevághóságot hoz létre a forrásnyelv két-lényeges jelentése és a célnyelvi-megfelelő-közt, tehát ez a megoldás mindenképpen pontosabb, mint a *keresztység* szó-használata, amelyet a magyar-beszélők a kereszttel kapcsolnak össze, nem pedig a vízben-való-teljes-elmerüléssel. (r áadásul sokan valószínűleg inkább a kereszttel mint vallási-kegytárggyal hozzák összefüggésbe, nem pedig mint a gólgotai engesztelő-áldozat-fizikai-jelképével.)⁴⁰

3.-konnotatív-egyenértékűség

az adott szövegkörnyezetben egymás-megfelelőjeként használt két-lexéma vagy esetleg más-nyelvi-forma-denotatív-jelentésén kívül szükség lehet a két szó által keltett különféle-másodlagos-asszociációk, azaz a konnotatív-jelentés-figyelembevételére, így a konnotatív-egyenértékűség elérésére is.⁴¹ ennek az oka, hogy „a Biblia olyan szakszöveg, amelyben egyes szavak terminus-jellegűek, de a domináns direktív funkció miatt (befolyásolni akarják az ember viselkedését) nem csupán a denotatív jelentésük fontos, hanem a konnotatív-jelentésük és ezen belül az értékjelentésük is”.⁴²

a konnotatív-jelentésnek az 1.-pont alatt említett-motiváltság is része, másfelől a konnotatív-jelentés erősen összefügg a 4.-pont alatt említett-stílusértékkel is (amint ebből is látjuk, a tárgyalt szempontok közt átfedődések is vannak). az a kognitív-folyamat, melyet fentebb az igazság példájával illusztráltunk, mindenfajta konnotatív-jelentésmozzanat esetében hasonlóan működik, s így befolyásolhatja a nyelvi elemek által kódolt-jelentés és a kontextus kölcsönhatásából létrejövő-üzenetet.

Ha a célnyelvi szónak más a konnotációja, mint a forrásnyelvinek, ez sok esetben zavaró, stilisztikai szempontból disszonáns lehet, olykor pedig – amint láttuk a keresztesség esetében – félrevezető. vannak olyan magyar szavak, amelyek görög szavak egészen pontos megfelelői lehetnének bizonyos kontextusban, ám az ókori közegbe nem illenek, mert modern társadalmakat asszociálnak (vö. s mith-2000, 42. p.). Így pl. a bibliafordítónak nagyon csínján kell bánnia az idegen szavakkal; nem purista megfontolásokból, hanem azért, mert az idegen szavaknak csak egy viszonylag szűk köre honosodott meg a bibliafordításokban, sok más szó idegenül hat bennük, hiába felelnek meg nemcsak fogalmilag, hanem még stilisztikailag is a görög eredetinek.

40- Természetesen ha a pontosságnál fontosabb szempont a fordító számára az, hogy a fordítás ne legyen ellentétes a különféle vallásfelekezetek teológiai felfogásával, akkor egészen más stratégiát követ (erre lásd Taber 1982, 85–87. p.), csak akkor tudatában kell lennie annak, hogy az eredeti üzenetet az emberek igényeihez igazítja, és így épp azt akadályozza, ami a Biblia fő célja, hogy ti. megváltoztassa az emberek gondolkodását.

41- ez nagyjából azonos az „érzelmi-asszociatív-ekvivalenciával”, ahogy ezt a műsót Heltai Pál (2014) használja.

42- az idézet forrása Heltai Pálnak a dolgozatomban első változatáról írott lektori véleménye.

Önként-adódna, -hogya- az- 1Pt- 1,- 1-ben- a- görög- *diaszpóra* szó- megfelelőjeként- a- magyar *diaszpóra* szót- használjuk:- denotatív- jelentésénél- fogva- ez- a- legpontosabb,- és- teljesen megszokott- dolog- *zsidó diaszpóráról*- beszélni.- igen,- megszokott- -- de- nem- a- Bibliában. aligha- véletlen,- hogy- a- *diaszpóra* szót- egyetlen- magyar- fordítás- sem- használja- a- rendszeren- követett- 18- fordítás- közül,- hanem- helyette- *elszéledtekről*,- *szétszóródottakról*,- *szét-szórtságban élők*ről,- s- legjobb- esetben- is- *szórványokról* ír,- ami- feltűnően- különbözik- a Biblián- kívüli- szóhasználattól- (pl.- a- Magyar- nemzeti- s- zöveg- tár- a- *zsidó* szótó- és- a- *diaszpóra* szótó- közvetlenül- egymást- követő- kapcsolatára- -- az- ismételődéseket- leszámítva- -- 15- találatot- adott,- míg- a- *zsidó* szótó- és- a- *szórvány* szótó- kapcsolatára- csak- 1- et;- a- Google kereső- 2013.- március- 31- én- a- „*zsidó diaszpóra*” (idézőjelbe- tett) szókapcsolatra- 719- találatot- jelenített- meg,- míg- a- „*zsidó szórvány*” szókapcsolatra- csak- 40- et).

nemcsak- az- idegen- eredetű- szókészleti- elemek- közt- vannak- ilyen- bibliai- idegen- szavak, hanem- a- belső- keletkezésűek- között- is.- a- sajtónyelvi- és- a- szaknyelvi- jellegű- szavak- például- a- modern- életet- asszociálják- (még- ha- az- általuk- jelölt- fogalomban- nincs- is semmi- modern),- és- stílustörést- okozhatnak- a- fordításokban.

a- főntebb- említett- *szórvány* szót- is- használhatjuk- példaként:- mind- az- értelmező- kéziszótár- stílusminősítései,- mind- az- Mnsz- adatai- arra- utalnak,- hogy- a- szó- szaknyelvi- jellegű;- ezt támasztja- alá- saját- nyelvérzékem- is.- az- értelmező- kéziszótár- a- *szórvány* szóban- forgó jelentését- a- *néprajztudományi* fogalomkör- minősítéssel- látja- el.- a- *szórvány* a- Magyar nemzeti- szöveg- tár- tudományos- alkorpuszában- sokszorosan- gyakoribb,- mint- a- többi alkorpuszban:- különösen- feltűnő- a- különbség- a- személyes- és- a- szépirodalmi- alkorpuszhoz- képest,- amelyekben- a- *szórvány* -- hogy- szójátékkal- élünk- -- csak- szórványosan- fordul elő,- pedig- épp- ez- utóbbiak- állnak,- ill.- állhatnának- legközelebb- a- bibliafordítás- stílusához.⁴³ empirikus- adatokkal- is- igazolható- tehát- az- a- vélekedés,- hogy- a- *szórvány* szó- kevés- sé- illik- a- bibliai- szövegbe.- ennek- fényében- meglepő,- hogy- a- rendszeresen- követett- 18 magyar- fordítás- és- revízió- közül- 7- mégis- ezt- használja.

egy- másik- példa- a- 18- fordítás- közül- a- *fejlemény* szó- 17- ben- egyetlenegyszer- sem- fordul- elő,- egyedül- a- 2011-es- revízióban- van- rá- egy- példa- a- Mt- 26,- 58- ban,- ahol- a- revíziós szakemberek- a- görög- *telosz* 'vég', 'cél'- jelentésű- szó- megfelelőjeként- használják.- az- adott kontextusba- fogalmilag- tökéletesen- beleillik,- a- megoldás- nagyon- ötletes,- csak- éppen- a szó- -- pontosan- modern- konnotációi- miatt- -- némi- döccenőt,- kisebb- stílustörést- okoz annak- ellenére,- hogy- az- ék- sz.² szerint- stílusértékét- tekintve- közömbös- (azaz- elvileg- bármilyen- típusú- szövegben- előfordulhatna).- az- Mnsz- adatai- szerint- a- *fejlemény* épp- a- szépirodalmi- stílusban- a- leggyakoribb,- a- leggyakoribb- pedig- a- sajtónyelviben.⁴⁴

a- konnotatív- egyenértékűséghez- kapcsolódik- a- személynevek- és- a- helynevek használatának- problémája.- Tudjuk,- hogy- a- bibliai- hagyományban- a- gyakori- neveknek kialakult- magyaros- (Jézus, Péter, Pál, András, Jakab, Tamás, Máté, Mária, József, Illés; Jeruzsálem, Betlehem, Názáret, Jordán stb.)- vagy- latin- (Alfeus, Bartimeus, Elizeus, Taddeus, Zebedeus, Zákeus;- Betánia, Júdea, Szamária, Galilea)- változatuk- ezek- hasz-

43- az- egyes- alkorpuszokon- belül- egymillió- szövegszóra- ennyi- *szórvány* esik:- személyes- 0,48; szépirodalmi- 0,97;- sajtónyelvi- 4,91;- hivatalos- 5,98;- tudományos- 13,72.

44- az- egyes- alkorpuszokon- belül- egymillió- szövegszóra- ennyi- *fejlemény* esik:- szépirodalom- 7,86; hivatalos- 11,87;- személyes- 12,89;- tudományos- 21,05;- sajtónyelvi- 35,04.

nálata-magyar-szövegben-természetes,-viszont-káros-mellékhatásként-a-magyar-szöveg javarészt-elfedi,-hogypéldául-az-evangéliumok-történetei-zsidó-közegben-játszódnak. igaz,-ha-nem-honosító,-hanem-idegenítő-stratégiát-követnének-a-fordítók,-akkor-valójában-görög-neveket-kellene-használniuk,-merthogy-a-görög-eredetiben-ezek-szerepelnek-(Iészsusz, Petrosz, Paulosz, Andreasz, Iakóbosz, Thómasz, Matthaioz, Maria, Iószéf, Éliasz;-Ierúszalém, Béthleem, Nadzareth, Iordanész, ill.-Alfaioz, Bartimaioz, Eliszaiosz Thaddaioz, Zakchaiosz, Zebedaiosz;-Béthania, Iúdaia, Szamareia, Galilaia), ami-még-félrevezetőbb-lenne.-ezért-a-magyar-bibliafordítások-általános-gyakorlatát,-a magyarban-meghonosodott-névformák-használatát-a-félrevezető-konnotációk-ellenére is-helyénvaló-(legkevésbé-rossz)-eljárásnak-tarthatjuk.⁴⁵

általában-is-elmondhatjuk,-hogya-konnotatív-egyenértékűséget-sokszor-érdemes feláldozni-a-denotatív-egyenértékűség-oltárán,-a-relevancia-elvének-megfelelően;⁴⁶ kivételt-főleg-a-szépirodalmi-műfajú-bibliai-szövegek-képezhetnek-addig,-amíg-a-befogadók-tömegesen-nem-szisszennek-fel-egy-egy-nem-megfelelő-asszociációt-keltő-megoldás-olvastán,-nem-kifogásolhatjuk-a-stilisztikailag-nem-legmegfelelőbb-szavak-használatát,-ha-ez-elkerülhetetlen-a-fogalmi-jelentés-pontos-visszaadásához.-k-ülönösen,-ha olyan-gyakoriak,-mint-a-főntebb-említett-fejlemény,-amely-sok-más-társával-együtt-való-színűleg-amúgy-is-afelé-halad,-hogymínél-kevesebb-kontextusban-legyen-stilisztikailag-jelölt.

s számomra-teljesen-elfogadhatatlan-például-a-görög-güné 'nő'-szónak-a-mother szóval való-visszaadása-némely-angol-bibliafordításban,-a-Jn-2,-4-ben-és-a-Jn-19,-26-ban,-arra való-hivatkozással,-hogya-az-ógörög-güné szónak-(állítólag)-kellemesebb-konnotációi-voltak,-mint-a-mai-angol-woman szónak-(nida-Taber-1982,-95.-p.);-ilyen-félrefordításra-az általam-ismert-magyar-fordítások-közül-egy-sem-vetemedett.-nyilvánvaló-ugyanis,-hogya Jézus-azért-nevezte-az-anyját-nőnek-(a-magyar-fordításokban-nyelvtörténeti-és-pragmatikai-okokból-majdnem-kivétel-nélkül:-asszony-nak),-hogya-szóhasználatával-is-utaljon-arra, amit-nyíltan-is-megfogalmazott,-amikor-anyja-és-testvérei-be-akartak-avatkozni-a-szolgálatába:

Azután hazatért, de ismét olyan sokaság gyülekezett köréje, hogy még nem is ehetek. Amint az övéi ezt meghallották, eljöttek, hogy erővel magukkal vigyék, mert azt mondták, hogy magánkivül van. [...]Közben megérkeztek a testvérei és az anyja, és kívül megállva beküldtek hozzá, és hívták őt. Körülötte pedig sokaság ült, és szóltak neki: Anyád és a testvéreid ott kint vannak, és keresnek téged. Ő pedig így válaszolt: Ki az én anyám, és kik az én testvéreim? Majd végigtekintett a körülötte ülőkön, és azt mondta: Íme, az én anyám és az én testvéreim. Mert aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fiútestvérem, nőtestvérem és anyám. (Mk-3,-20-21,-31-35;-I.-még-Mt-12,-47-50;-Lk-8, 19-21;-v.k.f.)

45- ez-nem-magyar-sajátosság:-a-nemzetközi-szakirodalomban-is-találtam-rá-utalást,-hogya a Bibliában-és-a-koránban-található-személynevek-„lefordítása”,-azaz-szokásos-célnyelvi-megfelelőjükkal-való-helyettesítése,-helyénvaló-és-természetes-(l.-pl.-abdolmaleki-2012,-833.-p.; vö.-még-Lanstyák-2013a,-313.-p.).

46- amint-az-az-igazság példája-kapcsán-elmondottakból-is-kiderült,-a-relevanciaelmélet-a-konnotatív-jelentést-nem-tartja-a-szó-jelentéséhez-tartozónak,-hanem-kontextusfüggő-implikaturaként-kezeli-(smith-2000,-61-p.).

az,-hogy-a-felnőtt-Jézus-tudatosan-törekedett-arra,-hogy-az-anyjához-fűződő-vérségi kötelék-helyett-a-szellemi-családjához-való-tartozást-hangsúlyozza,-jól-látszik-a-következő,-jól-ismert-szavaiból-is:-*Ha valaki hozzám jön, és meg nem gyűlöli apját és anyját, feleségét és gyermekeit, fiútestvéreit és nőtestvéreit, sőt még a saját lelkét is, nem lehet a tanítványom* (Lk-14,-26;-I.-még-Mt-10,-37;-vk f).-Mivel-ezzel-minden-követőjének-példát mutatott,-ennek-a-ténynek-az-„elsinkófálása”-megengedhetetlen;-nyilvánvaló,-hogy-ilyenkor-a-célszó-(állítólag)-eltérő-konnotációját-fel-kell-áldozni-a-fogalmi-jelentés-pontos-viszszaadása-érdekében.

4.-stílus-egyenértékűség

a-forrás-és-a-célnyelvi-szövegrészlet-jelentésének-egyeztetéséhez-a-forrás-és-a-célnyelvi lexéma-vagy-más-nyelvi-forma-stílusértéke-közötti-hasonlóság-vagy-azonosság,-azaz-a-stílus-egyenértékűség-is-hozzájárul.-s-ok-esetben-egy-bizonyos-célnyelvi-szó-fogalmilag-pon-tos-lenne,-ám-eltérő-stílusértéke-miatt-az-adott-szövegrészletben-vagy-akár-az-egész-szö-vegben-stilisztikailag-jelöltté-válna,-s-ezért-nem-használható.-a-relevanciaelmélet-szerint a-nyelvi-elemek-stílusértéke-nem-önmagában-fontos,-hanem-azért,-mert-kommunikatív fogódzókul-szolgál-a-befogadó-számára-az-üzenet-megfejtéséhez.-ez-vonatkozik-a-nyelvi elemek-formájának-minden-más-aspektusára-is.-(L.-s-mith-2000,-58.-p.)

a-stílusérték,-amint-jeleztük,-elválaszthatatlan-a-konnotációtól,-ezért-már-a-főnti példákra-is-vissza-utalhatunk,-de-nézzünk-meg-egy-továbbit-is!

a-Mt-5,-22-ben-szereplő-két-szítokszót,-a-rákát-és-a-móret-a-legújabb-fordítások-és-reví-ziók-sem-adják-vissza-olyan-szavakkal,-amelyek-ma-ilyen-helyzetben-a-magyarban-a-leg-gyakrabban-használatosak-(pl.-*hülye, ökör, szemét, személtáda, te nem vagy normális*), pedig-könnyen-elképzeltető,-hogy-a-Jézus-által-használt-szavaknak-(ill.-az-utóbbi-héber-arámi-megfelelőjének)-ilyesféle-volt-az-indulati-töltésük-és-stílusértékük-abbban-a-korban, a-bibliafordítások-stílusától-azonban-ezek-„durva”-stílusértékük-miatt-idegenek.-Masznyik endre-fordításában-(Mef)-fordul-csak-elő-ezek-közül-a-hülye-a-ráka megfelelőjeként,-vala-mint-az-egyszerű-fordításban-(eGf)-zárójeles-magyarázatként.⁴⁷

5.-Pragmatikai-egyenértékűség

Bár-a-pragmatikai-egyenértékűség-legtöbbször-magától-értődő-módon-terem-tődik-meg-a-forrásnyelvi-szövegben,-előfordul-néha,-hogy-egy-egy-reális-vagy-átképzé-léses-beszédhelyzetben⁴⁸-a-forrásnyelvi-formának-vagy-más-a-pragmatikai-jelentése,

47- az-eGf-legújabb-kiadásában-viszont,-amely-már-az-ószövetséget-is-tartalmazza,-de-amely-még nem-került-be-a-theWord-moduljai-közé,-ezt-olvassuk:-*Én azonban azt mondom nektek: ha vala-ki haragot táplál magában a másik ember ellen, azt már el kell ítélni. Ha pedig haragjában azt mondja valakinek: 'Te hitvány bolond!' – azt a Főtanács fogja elítélni. Ha pedig odáig megy, hogy a másikat 'istentelen hülyének' nevezi, az megérdemli, hogy az örök tűzre dobják.*

48- r-eális-beszédhelyzetnek-a-bibliai-szöveg-olvasását-(vagy-felolvasását)-tekintem-a-szok-ványos-körülmények-között-(egyéni-olvasás,-liturgikus-célú-olvasás-stb.),-átképzeléses beszédhelyzetnek-pedig-a-Biblia-szövege-által-főként-az-elbeszélő-műfajú-könyvekben teremtett-beszédhelyzeteket,-amikor-a-fogalmazásmód-a-leírt-beszédhelyzethez-igazodik.

mint-a-neki-denotatív-jelentés-tekintetében-megfelelő-formának,-vagy-pedig-a-denotatív-jelentés-tekintetében-megfelelő-formát-az-adott-beszédhelyzetben-a-célnyelvi-beszélőközösség-egyáltalán-nem-használja.-az-olyan-jelenségek-tartoznak-ide,-mint-a-köszöntések,-a-tisztelet,-megvetés,-bátorítás,-megfélemlítés,-elutasítás,-elhárítás-stb.-szokványos-kifejezőmódja.-ilyenkor-a-fordítás-konceptiójától-is-függ,-hogy-a-fordító-a-forrásnyelvi-közösség-pragmatikai-normájának-megfelelő-alakot-fogalmi-jelentése-alapján fordítja-e-le,-avagy-a-célnyelv-pragmatikai-normájának-megfelelő,-denotatív-jelentés-tekintetében-akár-teljesen-más-kifejezéssel-helyettesíti-(vö.-Polcz-2011).

amikor-az-angyal-meglátogatta-Máriát,-hogy-közölje-vele:-ő-lesz-az-anyja-a-Messiásnak, így-köszönt-*Chaire!* ez-a-kor-szokványos-köszöntésmódja-volt-mind-találkozáskor,-mind búcsúzáskor,-leginkább-talán-a-mai-*szia* felelne-meg-neki.-n-em-különösebben-meglepő, hogy-egyik-magyar-fordításban-sem-olvassuk:-*Szia, kegyelembbe fogadott, az Úr veled!* a károli-revíziók-közül-négy-(Tk M,-s k f,-k s e,-v k f)-a-pragmatikai-szempontokat-mellőzve-a-denotatív-jelentés-visszaadása-mellett-döntött,-pl.-*Örülj, kegyelembbe fogadott!* (v k f). néhány-más-protestáns-fordítás-is-ezt-az-utat-választotta-(BGf,-v s f,-CLf).-az-összes-vizsgált-katolikus-fordítás---szintén-nem-meglepő-módon---a-mai-nyelvben-elavult,-ill.-csak-a-Mária nevű-személynek-az-imában-való-megszólítására-használt-*üdvözlégység* szóval-(írva *üdvöz légy* formában-is)-adja-vissza-a-*Chaire!* köszöntést,-pl.-*Üdvözlégység, kegyelemmel teljes!* (s i T). ő ket-követi---talán-valamiféle-ökumenizmus-jegyében---néhány-újabb-protestáns-revízió,-ill.-fordítás-is-(k i f,-r L f,-r s f,-MBT).-Mivel-ez-utóbbi-formát-ma-nem-használjuk-köszöntésre,-ez-a-megoldás-nemcsak-stilisztikai-szempontról-nem-tekinthető-megfelelőnek,-hanem-pragmatikai-szempontról-sem.-a-legelfogadhatóbb-megoldás-ebben-a-helyzetben-egy-olvasóbarát-fordításban-talán-az-*Üdvözöllek!* (Cs f,-e G f,-s Pa).

az-Újszövetség-görög-eredetijében-számos-helyen-találkozunk-a-mé *genoito!* kifejezéssel,-melynek-szó-szerinti-jelentése-'ne-legyen!,-ne-történjen-meg'.-o-lyan-helyzetekben-használják-a-beszélők,-amikor-egy-felmerülő-lehetőséget-vagy-gondolatot-elutasítanak-(Lk 20,-16;-r ó m-3,-4-és-még-a-r ó ma-levél-további-kilenc-helyén;-1k or-6,-15;-Gal-2,-17-és-Gal 3,-21).-a-vizsgált-károli-revíziók-közül-négy-(Tk M,-s k f,-k i f,-k s e)-a-*Távol legyen!* kifejezést-használja,-ez-azonban-ma-a-bibliái,-ill.-egyházi-közegen-kívül-ismeretlen;-magyarul-ilyen-helyzetekben-többnyire-az-*Isten ments!* vagy-*Isten őrizz* kifejezést-használjuk.-Csakhogy-így-fordítani-elégg-aggályos,-mivel-az-istenfélő-zsidók-az-istenre-vonatkozó-szavakat-és-neveket-ilyen-profán-kifejezésben-soha-nem-használták.⁴⁹ n-émi-túlzással-azt-is-mondhatnánk,-hogy-a-fordító-ezt-használva-a-Biblia-szövegében-megtörné-a-3.-parancsolatot, legalábbis-a-zsidó-szemlélet-szerint.-ennek-ellenére-e-két-kifejezés-valamelyikét-(vagy-annak-módosított-változatát)-használják-az-újabb-római-katolikus-fordítások-(s i f,-B d f,-s i T),-egy-önálló-protestáns-fordítás-(Mef)-és-az-egyik-károli-revízió-(r L f).-a-magyar-pragmatikai-normát-igyekeznek-követni-azok-a-fordítások-is,-amelyek-a-Szó sem lehet róla! kifejezést-használják-a-szülőműves-példázatában-(Lk-20,-16)-és-máshol-is.-n-em-soroljuk-föl-az-összes-megoldást,-csupán-annyit-említünk-még-meg,-hogy-a-pragmatikai-normát-leginkább-mellőző-fordítások-közé-tartozik-a-v k f-a-maga-szó-szerinti-Meg ne történjen ez! megoldásával.

Mivel-a-relevanciaelmélet-a-bibliafordítás-száma---amint-főntebb-láttuk---a-direkt-fordítási-módszert-tartja-legalkalmasabbnak,-melyben-a-fordító-a-forrásnyelvi-közösség

49- az-adatok-az-s Pa-f-ontosabb-fogalmak-és-nevek-magyarázata-c.-fogalomtárából-származnak.

kontextusának megfelelően fordít, a főnti példákban egy direkt fordításba elvileg az ókori zsidó-közeg-akkori-normájának megfelelő formák illenének (azaz *Örülj! és Távol legyen!*), viszont mindenképpen szükséges volna őket magyarázó-jegyzettel ellátni.

6. szerkezeti-egyenértékűség

az-elemzés-fontos-szemponjtja-az-is,-hogya-fordító-mennyire-törekszik-a-szerkezeti-egyenértékűség-elérésére,-azon-van-e,-hogya-denotatív-egyenértékűséget--ha-lehet--hasonló-szerkezeti-megoldásokkal-érje-el,-vagy-pedig-nem-(nagyon)-ügyel-erre. a-fordításelméleti-irodalomban-elhíresült-formális-ekvivalencia-és-dinamikus-ekvivalencia (később:funkcionális-ekvivalencia)-kettőssége-erre-a-két-fordítási-stratégiára-utal,⁵⁰ amelyek-két-különböző-fordítási-ideológiát-tükröznek-(erre-l. Lanstyák-2013b,-21.-p.),-s-amelyek-relevanciaelméleti-keretben-könnyen-összebékíthetők-(erre-l.-s-mith-2008,-173-175.-p.;-vö.-még-Gutt-1990,-19.-p.).-ahhoz,-hogya-fordítás-a-lehető-legnagyobb-mértékben-legyen-hasonló-az-eredetihez,-a-fordítónak-a-következő-egyszerű-elvet-kell-követnie:-fordíts-szó-szerint-addig,-amíg-a-fordítás-érthető-és-olvasóbarát-marad-a-célnyelvi-befogadók-száma-ra-(smith-2008,-174.-p.;-l.-még-smith-2000,-70.-p.).-Csak-így-érhető-el-a-relevancia-elvének-érvényesítése,-vagyis-az,-hogya-fordítás-befogadása-ne-követeljen-a-célnyelvi-befogadójától-a-szükségese-nél-nagyobb-erőfeszítést,-amint-erre-már-főntebb-Guttra-(1991/2000,-377-378.-p.)-hivatkozva-utaltunk.

a-nyelvek-közötti-formális-megfelelés-figyelembevételére,-azaz-kontrasztív-nyelvészeti-elemzésre⁵¹ szükség-lehet-olyankor,-amikor-a-nyelvek-közötti-szerkezeti-különbségek-kényszerítik-a-fordítót-a-denotatív-egyenértékűséget-sértő-megoldások-ra.-az-ilyen-megoldások-alkalmazásának-tehát-nem-annyira-fogalmi,-mint-inkább-nyelvtani-(szerkezeti)-okai-vannak,-amikor-elsősorban-a-célnyelv-rendszere-kényszeríti-vagy-legalább-készlet-szerkezeti-változtatásra-a-fordítót,-tehát-fő-célja-nem-az-adott-jelentésrészlet-pontosabb-visszaadása,-hanem-a-szövegrészlet-grammatikalitásának,-nyelvtani-helyességének-biztosítása-(vö.-s-mith-2000,-70.-p.).⁵²

50- L.-pl.-n-ida-1964,-159.-p.;-1978;-n-ida-Taber-1969;-de-Waard-n-ida-1986/2002,-48-61.-p.; smith-2000,-24-32.-p.;-r-yken-2004;-Munday-2008,-42-44.-p.;-Pecsuk-2008,-96-98.-p., 2012;-vö.-még-smith-2000,-11-13.-p.;-2007,-68-71.-p.

51- a-fordításelmélet-és-a-kontrasztív-nyelvészet-viszonyára-l.-k-laudy-2002a,-21-23.-p.

52- az-annyira-és-az-elsősorban-szavakkal-kifejezett-megszorítás-az-előző-szövegrészletben azért-szükséges,-mert-elvileg-minden-szerkezeti-változtatás-jár-némi-jelentésmódosulással is,-mivel-maga-a-nyelvi-forma-is-sugároz-vagy-sugall-valamilyen-jelentést:-a-háztető,-a-ház-teteje-és-a-háznak-a-teteje-kifejezések-denotatív-jelentése-elvileg-azonos-(pontosabban:-a-jeltárgy,-amire-vonatkoznak,-ugyanaz),-a-szerkezeti-felépítés-különbsége-mégis-kihat-a-jelentésükre:-az-első-sugallja-a-legszorosabb-kapcsolatot-a-ház-és-a-tető-között,-a-második-már lazábbat,-a-harmadik-még-lazábbat;-bár-a-jeltárgy-azonos,-egy-kicsit-mégis-másképp-nézünk rá,-attól-függően,-milyen-kifejezés-révén-kerülünk-vele-kapcsolatba.-éppen-érték-minősíthető-nyelvi-mítosznak-a-kognitív-fordítói-ideológiája,-mely-szerint-a-szövegben,-szövegrészletben-megfogalmazódó-gondolat-elvonatkoztatható-a-nyelvi-formától,-és-egy-másik-nyelven eltérő-nyelvi-formában-is-hiánytalanul-visszaadható-(l.-még-Lanstyák-2013b).

az-ef-4,-6-szó-szerinti-fordítása-ez:-„egy-az-istene-és-atyja-mindenkinek,-aki-minden-fő-lött,-minden-által-és-mindenben”-(a-n-estle-alandban-olvasható-szövegváltozat-szerint).⁵³ nyilvánvaló,-hogy-az-igék,-amelyeket-az-egyes-fordítások-és-revíziók-beillesztenek-a-szövegbe-(és-az-olykor-alkalmazott-átfogalmazások)-nem-azt-a-célt-szolgálgják,-hogy-a-befogadó-pontosabban-tudja,-miről-van-szó,-hiszen-a-mondat-valószínűleg-éppannyira-érthető-igék-nélkül-a-magyar-befogadónak,-mint-a-görög-eredeti-befogadójának,-hanem-azt,-hogy-a-mondat-magyarul-is-grammatikus-legyen,-mivel--szemben-az-ógörög-nyelvvél--a-magyarban-a-létegy-ilyen-esetben-nem-maradhat-el.-n-ézzük-meg-a-vizsolyhoz-nyilván-leg-közelebb-álló-aranyas-Biblia-és-a-vizsgált-revíziók-megoldásait!

Egy az Isten és mindeneknek Attyok, ki mindenek felett vagyon és mindeneknek általa, és ti bennetek mindenitekben. (Tk M)---*Egy az Isten és mindeneknek Atyja, a ki mindeneknek felette van és mindenek által és mindnyájatokban munkálkodik.*-(skf)---[...] *egy Isten és mindeneknek Atyja, aki mindenek felett és mindenek által és mindnyájatokban ott van.*-(k if)---[...] *egy az Isten, aki mindeneknek atyja, aki mindenek felett van és mindent áthat, és mindenben benne van.*-(r Lf)---*Egy az Istene és Atyja mindeneknek, aki mindeneknek felette van és mindenek által és mindnyájatokban munkálkodik.* (kse) ---*Egy az Istene és Atyja mindeneknek, aki mindenek felett van, mindent áthat, és mindenben jelen van.*-(vkf)

az,-hogy-a-fordítások-nem-mindig-és-nem-mindenhova-a-létigét-pótolják,-hanem-más-igéket-használak,-nem-azért-történik,-hogy-ezek-segítségével-a-befogadó-jobban-megértse-a-mondanivalót,-hanem-csupán-a-magyar-stílusnorma-által-megkövetelt-változatosságot--a-szövegművelés-elkerülését--szolgálgják-(vö.-k laudy-2002b,-49-50.-p.;-z imányi szerk.-2008,-131.,-139.-p.;-Hetényi-2009,-745.-p.).

7.-szövegszintű-egyenértékűség

az-előző-hat-szemponthely-figyelembevételével-a-hetedikben-nyeri-el-igazi-értelmét,-abban-ti,-hogy-van-e-különbség-az-adott-forrásnyelvi-és-a-célnyelvi-szövegrészlet-jelentése közt.-Csak-szövegszinten-tudjuk-igazán-megítélni,-hogy--relevanciaelméleti-szemponthól-tekintve--a-célnyelvi-szöveg-ugyanazokat-a-kommunikatív-fogódzókat-tartalmazza-e,-mint-a-forrásnyelvi-szöveg.-a-szövegrészlet-nyelvileg-kódolt-jelentése--vagy-„értelme”--ugyanis-alapvetően-az-előző-hat-szemponth-alapjával-szolgáló-tényezőkből-(bizonyos-mértékig-ezek-fontosságát-is-tükröző-sorrendben:⁵⁴ denotatív-jelentés;- szerkezeti-felépítés;- pragmatikai-jelentés;- stílusérték;- konnotatív-jelentés;- motiváltság),-valamint-a

53- a-Textus-r eceptusban-mindenben helyett-mindnyájatokban van,-a-bizánci-szövegváltozatokban-pedig-mindnyájunkban.

54- a-„fontossági-sorrend”-helyett-azért-használok-ilyen-cirkalmas-körülírást,-hogy-jelezzem:-nem-lehet-egyértelmű-fontossági-sorrendet-megállapítani,-egyrészt-azért,-mert-a-szemponth-hierarchizálásához-nincs-objektív-alapunk,-másképp-azért,-mert-a-fontossági-sorrend-szövegtípusonként,-műfajonként,-regiszterenként-stb.-változhat-(pl.-egy-érvelő-újszövetség-levélben-a-fogalmi-pontoság-fontosabb-lehet,-mint-a-stílusérték,-míg-egy-őszövetség-költői-könyvben,-pl.-az-énekek-énekében-a-stílusérték-és-a-konnotáció-kaphat-nagyobb-szerepet;-egy-szójátékban-pedig-a-denotatív-jelentés-mellett-a-nyelvi-szerkezet-válhat-a-pontoság-legfőbb-szemponthjává),-s-azt-még-az-üzenet-jellege-(inkább-értelmünk-re-ható,-inkább-érzelmeinket-érintő,-inkább-akaratunkat-mobilizáló,-illetve-inkább-a-szellemünknek-szóló)-is-befolyásolhatja.

szűkebb-és-tágabb-szöveggörnyezetből-adódik.-ami-a-kikövetkeztetett-üzenet-(implikaturák)- megragadását- illeti,- ehhez- leginkább- a- konnotatív- jelentés- és- a- lexémákhoz fűződő- enciklopédikus- ismeretek- nyújtanak- kontextuális- fogódzót- (Heltai- 2009:- 17). ezek-lépnek-aztán-interakcióba-a-főntebb- említett-kognitív-környezettel,-és-teszik-lehetővé,-hogy-a-befogadó-megértse-a-szóban-forgó-szövegrészlet-valódi-üzenetét.

a-világismeret,-beszédhelyzet,-szöveggörnyezet-és-a-korábbi-tapasztalatok-alapvető jelentőségére-a-szövegértelmezés,-ill.-a-fordítás-szemponjtjából-épp-a-relevanciaelmélet-hívta-föl-a-figyelmet.-a-relevanciaelmélet-szerint-ha-a-forrás-és-a-célnyelvi-befogadók-kognitív-környezete-nagymértékben-különbözik--a-bibliafordítások-esetében-pedig a- nagy- időbeli,- társadalmi-kulturális- és- szellemi- távolság- miatt- épp- ez- a- helyzet- , nagyon-valószínű,-hogy-a-célnyelvi-befogadók-nem-fogják-ugyanúgy-értelmezni-a-szöveget,-mint-az-egykor-forrásnyelvi-befogadók-(Gutt-1990,-18.-p.).-épp-ezért-van-szükség- a- főntebb- említett- enciklopédikus- egyenértékűség- esetleges- hiányából- adódó ismeretek-valamilyen-kompenzálására.

a-befogadó-kognitív-környezetét-alkotó-tényezők-közül-eddigi-fejtegetéseink-során tulajdonképpen- javarészt- az- adott- szövegrészlet- referenciális- jelentésével- foglalkozunk,-ugyanis-ebbe-nyilvánvalóan-bele-kell-érteni-minden-nyelvileg-kódolt-jelentés-mozzanatot,-a-denotatív-jelentésen-kívül-a-többi-vizsgált-tényezőt-is,-bár-a-konnotatív-és-a-pragmatikai-egyenértékűség-eléréséhez-a-fordítónak-figyelembe-kell-vennie-a-célnyelvi közönség-kognitív-környezetének-többi-elemét-is.-ahhoz-azonban,-hogy-egy-nagyobb értelmi-egységet,-mondatot,-több-mondatnyi,-több-bekezdésnyi-szöveget-a-befogadó helyesen-értelmezzon,-alapvetően-fontos-lenne,-hogy-a-fordító-gondoskodjon-arról, hogy-a-forrás-és-a-célnyelvi-befogadók-kognitív-környezete-közötti-jelentős-különbőségek-ből-fakadó-meg-nem-értési-és-félreértési-veszélyeket-elhárítsa,-pl.-magyarázó-jegyzetek-beiktatásával,-fogalomtár-összeállításával,-térképek-közlésével,-az-egyes-bibliai könyvek-elé-írt-bevezetőkkal-stb.,-mindezt-úgy,-hogy-ezek-a-megoldások-összhangban legyenek-a-relevancia-elvével,-azaz-a-szükséges-kontextuális-információ-„kinyeréséért” a-befogadónak-ne-kelljen-túl-nagy-árat-fizetnie-a-feldolgozási-erőfeszítés-aránytalanul nagyfokú-növekedésével.-ez-akár-azzal-is-járhat,-hogy-a-főntebb-elemzett-egyenértékűség-fajták-valamelyike-sérül,-pl.-a-denotatív-vagy-a-stiláris-(vö.-Gutt-1990,-19.-p.).

Összegzés

dolgozatomban-azokat-a-szemponyokat-mutattam-be,-melyek-alkalmasak-arra,-hogy segítségükkel- meg- lehessen- ítélni- egy- fordítás- pontosságát,- azaz- szöveghűségét. ehhez-a-hagyományos-„egyenértékűség”-kategóriát-használtam-fel-mint-rendező-elvet; a-jelenségek-mélyebb-magyarázatához-alkalmanként-a-relevanciaelmélet-némely-tételéhez-fordultam.⁵⁵ a-két-megközelítést-egymást-kiegészítőnek,-nem-pedig-ellentétnek tekintem.-Hagyományosan-a-nyelvileg-kódolt-jelentések--pontosabban-az-explikatúrák--szintjén-szokás-egyenértékűségeket-megállapítani-(ezt-tettem-én-is-ebben-a-dolgozatban),-ám-nem-látom-akadályát-annak,-hogy-a-valódi-üzenet-szintjén-is-egyenértékű-

55- az-„egyenértékűség”-mint-pusztán-leíró-megközelítésre,-szemben-a-„relevanciával”-mint magyarázó-megközelítéssel-l.-pl.-r osales-2009,-1098.-p.

séget-tételezzünk.-a-relevanciaelmélet-itt-„hasonlóságról”-beszél,-ami-indokolt-is:-míg az-explikatív-nyelvek-közötti-eltérések-miatt-inkább-csak-„egyenértékűek”,-mint-sem-„hasznalók”,-addig-a-következtetett-üzenetek,-ill.-az-implikatív-nyelvek-már-nem kötődnek-közvetlenül-nyelvi-formákhoz,-így-ott-inkább-lehet-„hasonlóságról”-beszélni. Ugyanakkor,-amint-főntebb-a-„hasonlóság”-és-az-„egyenértékűség”-viszonyának-elemzésénél-is-láttuk,-a-valódi-üzenet-nagyfokú-hasonlósága-a-forrás-és-a-célnyelvi-szövegben-egyszersmind-egyenértékűséget-is-jelent.

az-„egyenértékűség”-fogalmára-azért-is-szükségünk-van,-mert-az-kapcsolja-össze-a-fordítást-mint-kommunikációt-magával-a-társadalommal,-amelyben-a-kommunikáció folyik.-a-relevanciaelmélet-ugyanis,-mivel-kognitív-kiindulású,-a-kommunikáció-vizsgálatát-javarást-a-beszélők-elméjében-zajló-folyamatokra-korlátozza.-az-ilyen-megközelítés-esetében-valóban-be-lehet-érni-a-„hasonlóság”-fogalmával.⁵⁶ ám-mihelyt-kilépünk az-egyen-világából,-és-figyelembe-vesszük,-hogy-a-kommunikált-üzenet-nagyon-különféle-társadalmi-csoportoknak-szólhat,-máris-szükségünk-van-az-„egyenértékűség” fogalmára,-amely-a-fordítás-hatékonyágát-közvetlenül-nem-az-eredetihez-való-hasonlósághoz,-hanem-a-célnyelvi-közösségben-betöltött-szerepéhez-köti.

d-olgozatom-gyakorlati-kiindulása-miatt-az-„egyenértékűség”-fogalmára-elsősorban a-vizsgált-fordítás-változatok-pontosságának-megítélése-érdekében-volt-szükségem.-a-fordítás-pontosságát-az-egyik-legfontosabb-tényezőnek-tekintem,-melynek-segítségével a-fordítás-minőségéről-képet-alkothatunk.-ezt-a-fordítás-ellenőrző-munkám-során-össztesen-alkalmazott-élet- a-relevanciaelmélet-is-megerősíti,-melynek-művelői-a-„komoly-bibliaolvasók”-számára-készített-bibliafordításban--amint-láttuk--a-direkt-fordítás-elveinek-alkalmazását-tartják-célravezetőnek.-az-a-fáradtság,-amivel-a-nyelvileg kódolt-üzenet-értelmezése-jár-(a-befogadó-nem-értelmezést-kap,-azt-magának-kell-a-kommunikatív-fogódzók-és-a-korabeli-kontextus-segítségével-létrehozni),-bőven-megterül-abbban,-hogy--elvileg--a-maga-teljességében-nyer-hozzáférést-isten-üzenetéhez, isten-szellem-ugyanolyan-módon-tud-száma-kijelentéseket-adni,-mint-a-korabeli-forrásnyelvi-befogadó-száma,-nem-vagy-csak-csekély-mértékben-kell-számolni-az-emberi-közvetítés-közegellenállásával,-azaz-a-fordításba-belevitt-emberi-értelmezések-hátráltató-vagy-félrevezető-hatásával.-ezenkívül-a-befogadó-maga-is-bátrabban-vonhat-le következtetéseket,-hiszen-a-direkt-fordítás-arra-törekszik,-hogy-az-eredetinek-minden kontextuális-jelentését-megőrizze,-a-befogadónak-tehát-jó-oka-van-feltételezni,-hogy-az általa-levont-következtetéseket-a-forrásnyelvi-szöveg-korabeli-befogadója-is-levonta vagy-levonhatta-volna-(s-mith-2000,-64.-p.).

az-összehasonlítás-során-összesen-hétféle-fordítási-egyenértékűséget-különböztetem-meg:-motivációs,-denotatív,-konnotatív,-stilis,-pragmatikai,-szerkezeti-és-szöveg-szintű-egyenértékűséget;-amint-jeleztam-is,-a-szemponatok-sora-bővíthető-lelt-volna.-a-célnyelvi-forma-pontossága-sokféle-szempontról-vizsgálható,-s-ezek-a-szemponatok nem-mindig-állnak-egymással-összhangban.-a-fordítónak-el-kell-döntenie,-hogy-az-adott helyen-pl.-a-fogalmi-vagy-a-szerkezeti,-a-stilisbeli-vagy-a-pragmatikai,-esetleg-a-moti-

56- a-hasznalóságot-a-relevanciaelmélet-úgy-határozza-meg,-mint-annak-mértékét,-hogy-két-reprezentáció-mennyi-közös-jeggyel-rendelkezik,-pl.-szemantikai-tartalom,-nyelvi-forma,-hangok stb.-tekintetében-(r-osaes-2009,-1099.-p.),-vagyis-a-„hasznalóságnak”-ily-módon-nincs-társadalmi-dimenziója.

váltságbeli- vagy- a- konnotációs- pontosságot- részesíti-e- előnyben,- amennyiben- ezek összeütközésbe-kerülnek-egymással-(vö.-Gutt-1991/2000,-382-383.-p.).

az,-hogyműködés-esetében-a-fordító-az-egyenértékűség-melyik-válójának,-mely-válójainak-megteremtése-mellett-dönt,-nagyban-függ-attól,-hogyműködés-az-adott-szöveg-milyen-nyelvi- regiszterhez,- milyen- műfajhoz- és- szövegtípushoz- tartozik- (vö.- smith- 2000,- 51.- p.; k laudy-2002a,-59-61.-p.),⁵⁷ de-szerepet-játszanak-a-fordítási-helyzet-különböző-nyelvi-és nyelven-kívüli-tényezői-is-(vö.-Heltai-2012,-12-13.-p.),⁵⁸ ill.-a-főtebb-említett-relevancia-elméleti- fogalommal- élve:- a- befogadók- kognitív- környezete.- az- egyes- regisztereknek, műfajoknak-és-szövegtípusoknak-megvan-a-maguk-szigorú-vagy-kevésbé-szigorú-norma-rendszere,-amit-a-fordítónak-figyelembe-kell-vennie,-továbbá-természetesen-követnie-kell az-által- használt-nyelvváltozat-(legtöbbször-esetben-a-standard)-általános-normáit.-Így-tudja elérni,-hogyműködés-ne-csak-pontos-legyen,-hanem-amennyire-csak-lehet,-beilleszkedjen az-adott-nyelven-létrehozott-eredeti-szövegek-(nem-fordítások)-közé.-a-beilleszkedésnek nem-kell-teljes-mértékűnek-lennie:-az-adott-regiszterre,-műfajra,-szövegtípusra-vonatkozó fordítási- normák⁵⁹ szabják- meg- a- beilleszkedés- mértékét.- annak- eldöntése- azonban, hogyműködés-ezeknek-a-követelményeknek-mennyire-felelnek-meg-a-vizsgált-magyar-Újszövetség-fordítások-és-revíziók,-már-egy-másik-kutatás-tárgyát-képezi.

Hivatkozások

- abdolmaleki,-saleh-d eliforouz-2012.-Proper- names-in-Translation:-an-explanatory-attempt.-*The Social Sciences*, 7/6.-832-837.-p.
- anderman,-Gunilla-2007.-Linguistics-and-Translation.-k uhiwczak,-Piotr-Littau,-k arin-(szerk.):*-A Companion to Translation Studies*. Clevendon-Buffalo-Toronto,-Multilingual-Matters Ltd.,-45-62.-p.
- Bach,-kent-2006.-implicature-vs.-explicature:-What's-the-difference?-*Granada workshop on "Explicit Communication,"* in- honor- of- r obyn- Carston,- May- 31-June- 2,- 2006. <http://userwww.sfsu.edu/kbach/Bach.implexpl.pdf>-(Utolsó-letöltés:-2014.-február-20.)
- Bawarshi,-anis-s.-r eiff,-Jo-Mary-2010.-Genre. *An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. West-Lafayette,-Parlor-Press-The-WaC-Clearinghouse.
- Carston,- r obyn-Hall,- alison- 2012.- implicature- and- explicature.- s chmid,- Hans-Jörg- (szerk.): *Cognitive Pragmatics*. Berlin,-Walter-de-Gruyter.-előzetes-változat:-http://www.ucl.ac.uk/psychlangsci/research/linguistics/People/linguistics-staff/robyn_carston/pdfs/Carston-Hall-2011-implicature.pdf-(Utolsó-letöltés:-2014.-február-10.)
- Catford,-John-Cunnison-1965.-*A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. London,-oxford-University-Press.
- Chesterman,-andrew-1998.-description,-explanation,-Prediction:-a-response-to-Gideon-Toury-and Theo-Hermans.-*Current Issues in Language & Society*, 5/1-2.-91-98.-p.

57- ezekre- l.- Trosborg- 1997;- Lee- 2001;- Bawarshi- r eiff- 2010,- 29-56.- p.;- magyarul- k laudy 2002b,-58-64.-p.;-Tolcsvai-nagy-szerk.-2006.

58- a-fordítási-helyzet-tényezőire-l.-k laudy-2002a,-24.-p.

59- a-fordítási-norma k laudy-(2002b,-162.-p.)-megfogalmazásában-„nem-más,-mint-a-fordítók- által- bizonyos- korban- és- bizonyos- szocio-kulturális- környezetben- rendszeresen- kiválasztott- tipikus- fordítói- megoldások- tárháza”.- a- fordítási- norma- főbb- kérdéseire- l.- Toury (1995/2000);-Heltai-(2005,-34-35.-p.).

- Chesterman, Andrew. 2004. Hypotheses about translation universals. Hansen, Gyde – Malmkjær, Kirsten – Gile, Daniel (szerk.): *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins, 1–13. p.
- Grice, Paul H. 1997. A társalgás logikája. Pléh Csaba – Siki István – Terestyéni Tamás (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest, Osiris kiadó, 213–227. p.
- Gutt, Ernst-August. 1990. A theoretical account of translation – without a translation theory. *Target*, 2/2. 135–164. p. Újraközlés: <http://www.bible-researcher.com/gutt1.html>, 22. o. (Utolsó látogatás: 2014. február 10.)
- Gutt, Ernst-August. 1991/2000. Translation as interlingual interpretive use. Venuti, Lawrence (szerk.), *The Translation Studies Reader*. London – New York: Routledge, 376–396.
- Gutt, Ernst-August. 2000. Textual properties, communicative clues and the translator. Navarro Errasti, M. Pilar – Lorés Sanz, Rosa – Murillo Ornat, Silvia – Carmina Gomez, Buesa (szerk.), *Transcultural Communication: Pragmalinguistic Aspects*. Zaragoza: Anzubar. – internetes változat: <http://cogprints.org/2584/1/TextualPropertiesCommunicativeClues.htm> (Utolsó látogatás: 2014. február 13.)
- Gutt, Ernst-August. 2004. Challenges of Metarepresentation to Translation Competence. Fleischmann, Eberhard – Schmitt, Peter A. – Wotjak, Gerd (szerk.): *Translationskompetenz: Tagungsberichte der LICTRA*, 4. 6.10.2001. Tübingen, Stauffenberg, 77–78. p. – internetes változat: http://cogprints.org/6328/1/LICTRA2001-Gutt_figures.pdf (Utolsó letöltés: 2014. február 20.)
- Heltai Pál. 2004–2005. A fordító és a nyelvi normák. In: *Magyar Nyelvőr*, 128/4. 407–434. p.; 129/1. 30–58. p.; 129/2. 165–172. p.
- Heltai Pál. 2009. Fordítás, relevancia, feldolgozás. *Modern Nyelvoktatás*, 15/1–2. 13–28. p.
- Heltai Pál. 2012. Az egyenértékűség kérdései mű- és szakfordításban. Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelvoktatás és szakfordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő, Szent István Egyetem, 7–20. p.
- Heltai Pál. 2014. Mitől fordítás a fordítás? *Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest, Eötvös-József Könyvkiadó.
- Hetényi Zsuzsa. 2009. A fordítások büne és vétké. A „Bűn és bűnhődés” címéről. *Holmi*, 29/6. 743–746. p.
- Kenny, Dorothy. 2001. Equivalence. Baker, Mona (szerk.): *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London – New York: Routledge, 77–80. p.
- Klaudy Kinga. 2002a. Bevezetés a fordítás elméletébe. Budapest, Scholastica.
- Klaudy Kinga. 2002b. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Budapest, Scholastica.
- Laharomi, Zahra-Hassani. 2013. Conversational implicatures in English Plays and Their Persian Translations: A norm-governed study. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2/5. 51–61. p.
- Lanstyák István. 2006. A bibliafordítás néhány lexikológiai kérdése (Károli-Gáspár-fordítása alapján). *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szökölcsonzészról, kódváltásról és fordításról*, 170–244. p. (Hivatkozások: 245–257. p.) Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István. 2013a. Nyelvi problémák a bibliafordításban. Benő Attila – Fazakas Emese – Kádár Edit (szerk.): „...hogyan legyen a víznek lefolyása...” – Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére. Kolozsvár, eMe, 309–318. p.
- Lanstyák István. 2013b. A Károli-biblia 20. és 21. századi revízióinak néhány kérdéséről. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 15. évf. 2. sz. 3–34. p.
- Lee, David Y.-W. 2001. Genres, registers, text types, domains and styles: Clarifying the concepts and navigating a path through the BNC jungle. *Language Learning & Technology*, 5/3. 37–72. p.
- Meibauer, Jörg. 2009. Implicature. Mey, Jacob L. (szerk.): *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. Amsterdam etc., Elsevier, (2. kiadás.) 365–378. p.

- Munday, Jeremy-2008.-*Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London–new york,-r outledge.-(2.-kiadás.)
- navarro- errasti,- Maria- Pilar- 2001.- Transferring- Communicative- Clues- in- Translation.- *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 14.-137–149.-p.
- nemesi-attila-László-2012.-r etorika-és-pragmatika:-az-implikátúra-fogalmának-klasszikus-gyökerei.-*Magyar Nyelvőr*, 136/3.-249–272.-p.
- nida,-eugene-a.-1964.-*Toward a Science of Translating, with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden,-e.-J.-Brill.
- nida,-eugene-Taber,-Charles-r -1969.-*The Theory and Practice of Translation*. Leiden,-e.-J.-Brill.
- Panou,-despoina-2013.-equivalence-in-Translation-Theories:-a-Critical-evaluation.- *Theory and Practice in Language Studies*, 3/1.-1–6.-p.
- Pattemore,-stephen-2008.-a-drift-on-a-sea-of-implicature:-r elevance-Theory-and-the-Pragmatics of-Translation.-*Journal of Biblical Text Research*, 22.-180–202.-p.-internetes-változat: <https://map.bloomfire.com/posts/595698-a-drift-on-a-sea-of-implicature/public> (Utolsó-letöltés:-2014.-február-12.)
- Pecsuk-ottó-2008.-a-bibliafordítás-nemzetközi-elmélete-és-gyakorlata-napjainkban.-Heltai János-Gáborján-szabó-Botond-(szerk.):*Biblia sacra hungarica. A könyv, „mely örök életet ad”*. Budapest,-országos-széchenyi-könyvtár,-93–109.-p.
- Pecsuk-ottó-2012.-a-dinamikus/funkcionális-ekvivalencia-jelentése-e.-a.-nida-munkáiban. Pecsuk-ottó-(szerk.):*A bibliarevizió műhelyéből*. Budapest,-kálvin-János-kiadó, 38–50.-p.
- Polcz-károly-2011.-Pragmatikai-egyenértékűség-a-beszédaktusok-fordításában.-*Magyar Nyelvőr*, 135/2.-195–214.-p.
- Pym,-anthony.-1995.-european-Translation-studies,-*Une science qui dérange,- and- Why equivalence-needn't-Be-a-dirty-Word*.-*Traduction, Terminologie, Rédaction*, 8/1. 153–176.-p.
- Pym,-anthony-1997.-koller's-Äquivalenz-r evisited.-*The Translator*, 3/1.-71–79.-p.-internetes-változat:-http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/reviews/1997_koller.pdf-(Utolsó-letöltés: 2014.-február-6.)
- Pym,-anthony-2007a.-n atural-and-directional-equivalence-in-theories-of-translation.-*Target*, 19/2. 271–294.-p.
- Pym,-anthony-2007b.-Philosophy-and-Translation.-k uhiwczak,-Piotr-Littau,-karin-(szerk.):*A Companion to Translation Studies*. Clevendon–Buffalo–Toronto,-Multilingual-Matters Ltd.,-24–44.-p.
- r abadán,-r osa-2008.-r efining-the-idea-of-“applied-extensions”.-Pym,-anthony-shlesinger, Miriam-simeoni,-daniel-(szerk.):*Beyond Descriptive Translation Studies*. amsterdam–Philadelphia,-John-Benjamins,-103–117.-p.
- r osales-sequeiros,-Xosé-2009.-Mey,-Jacob-L-(szerk.):*Concise Encyclopedia of Pragmatics*. amsterdam-etc.,-elsevier,-(2.-kiadás.)-1097–1100.-p.
- r yken,-Leland-2004.-*Bible Translation Differences. Criteria for Excellence in Reading and Choosing a Bible Translation*. Wheaton,-illinois,-Crossway-Books.
- smith,-kevin-G.-2000.-*Bible Translation and Relevance Theory. The Translation of Titus*. (Publikálatlan-doktori-értekezés.)-stellenbosch,-south-africa,-University-of-stellenbosch.-internetes-változat:-<http://www.sats.edu.za/userfiles/BibleTranslationandr elevanceTheory.pdf> (Utolsó-letöltés:-2014.-február-11.)
- smith,-kevin-G.-2002.-Translation-as-secondary-Communication.-The-relevance-theory-perspective-of-ernst-august-Gutt.-*acta-Theologica-supplementum*-2.-107–117.-p.
- smith,-kevin-G.-2007.-The-emergence-of-r elevance-Theory-as-a-Theoretical-f ramework-for-Bible Translation.-*Conspectus*, 4.-65–81.-p.

- smith,-kevin-G.-2008.-direct-Translation:-striving-for-Complete-r esemblance.-*Conspectus*, 5. 169–184.-p.
- sperber,-dan-Wilson,-deirdre-2008.-a deflationary-account-of-Metaphors.-Gibbs,-raymond-W. (szerk.): *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*.-Cambridge,-Cambridge University-Press,-84–105.-p.---Újraközlés:-Wilson,-deirdre-sperber,-dan-2012.-*Meaning and Relevance*.-Cambridge,-Cambridge-University-Press,-97–122.-p.---interneten-közzétett-változat:- <http://neale.common.sgc.cuny.edu/files/2013/04/-sperber-Wilson-a-deflationary-account-of-metaphors-2.pdf>-(Utolsó-letöltés:-2014.-február-13.)
- Tolcsvai-nagy-Gábor-szerk.-2006.-Szöveg és típus. Szövegtypológiai tanulmányok. Budapest, Tinta-könyvkiadó.
- Toury,-Gideon-1979.-interlanguage-and-its-Manifestations-in-Translation.-*Meta*, 24/2.-223–231.-p.
- Toury,-Gideon-1995/2000.-The-nature-and-role-of-norms-in-translation.-venuti,-Lawrence (szerk.): *The Translation Studies Reader*. London-new-york,-routledge,-198–211.-p.
- Trosborg,-anna-1997.-Text-Typology:-register,-Genre-and-Text-Type.-Trosborg,-anna-(szerk.): *Text Typology and Translation*.-amsterdam-Philadelphia,-John-Benjamins,-3–23.-p. internetes-változat:- <http://www.postgradolinguistica.ucv.cl/dev/documentos/49,720,text%20typology.pdf>-(Utolsó-letöltés:-2014.-február-9.)
- yus-r-amos,-francisco-2009.-relevance-Theory.-Mey,-Jacob-L.-(szerk.): *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. amsterdam-etc.,-elsevier,-(2.-kiadás)-854–861.-p.
- van-der-Merwe,-Christo-H.-J.-2012.-The-Bible-in-afrikaans:-a-direct-translation---a-new-type-of church-Bible.-*HTS Theologiese Studies/ Theological Studies*, 68/1.-<http://www.scie-lo.org.za/pdf/hts/v68n1/v68n1a72.pdf>-(Utolsó-letöltés:-2014.-február-12.)
- Waard,-Jan-de-a.-nida,-eugene-a.-1986/2002.-Egyik nyelvről a másikra. Budapest,-a Magyarországi-r eformátus-egyház-kálvin-János-kiadója.
- Wilson,-deirdre-sperber,-dan-1994.-outline-of-relevance-theory.-*Links & Letters*, 1.-85–106.-p.
- Wilson,-deirdre-sperber,-dan-2000.-Truthfulness-and-relevance.-*UCL Working Papers in Linguistics*, 12.-215–254.-p.-internetes-változat:- http://www.phon.ucl.ac.uk/home/PUB/WPL/00papers/wilson_sperber.pdf-(Utolsó letöltés:-2014.-február-10.)
- Wilson,-deirdre-sperber,-dan-2004.-relevance-Theory.-Horn,-L.r.-Ward,-G.-(szerk.): *The Handbook of Pragmatics*.-oxford,-Blackwell,-607–632.-p.---internetes-változat:- <http://www.dan.sperber.fr/?p=93>-(Utolsó-látogatás:-2014.-február-14.)
- Xu,-zhaohui-zhou,-yanchun-2013.-relevance-Theory-and-its-application-to-advertising interpretation.-*Theory and Practice in Language Studies*, 3/3.-492–496.-p.
- zachar-viktor-2011.-német-neologizmusok-a-fordítói-gyakorlatban.-*Fordítástudomány*, 13/2. 56–71.-p.
- zhonggang,-sang-2006.-a-relevance-Theory-Perspective-on-Translating-the-implicit-information in-Literary-Texts.-*Journal of Translation*, 2/2.-43–60.-p.
- zimányi-árpád-szerk.-2008.-Beszédművelés, nyelvi norma. eger,-ekf-Líceum-kiadó.

Melléklet

f elhasznált-fordítások-és-revíziók

A Károli-családba tartozó fordításváltozatok

- 1.-Tk M-Tótfalusi-kis-Miklós-aranyas-Bibliája-(amszterdam,-1685)
- 2.-skf-szász-károly-vezetésével-készült-revideált-fordítás-(Budapest,-1908)
- 3.-kif-kecskeméthy-istván-átdolgozása-(Budapest,-1931)
- 4.-rLf-r avasz-László-átdolgozása-(Ligonier,-1971)

5.-k se-a-k risztus-szeretete-egyház-kiadása-(Budapest,-2009)

6.-vk f -a-veritas-k iadó-revideált-kiadása-(Budapest,-2011)

Önálló protestáns fordítások

1.-Mef -Masznyik-endre-fordítása-(Pozsony,-1917/1925)

2.-Csf -Czegléd-sándor-fordítása-(Győr,-1924)

3.-r sf -r affay-sándor-fordítása-(Budapest,-1929)

4.-BGf -Budai-Gergely-fordítása-(Budapest,-1967)

5.-vsf -vida-sándor-fordítása-(Budapest,-1971)

6.-CLf -Csia-Lajos-fordítása-(Budapest,-1978/2005)

7.-MBT-Magyar-Bibliatársulat-fordításának-1.-revíziója-(Budapest,-1990)

8.-eGf -egyszerű-fordítás-(f ort-Worth,-Texas,-2003)

Önálló római katolikus fordítások

1.-k n v -k áldi-György-fordításának-revíziója-(Budapest,-1907;-első-megjelenése-1626)

2.-s if -s oós-istván-fordítása-(Budapest,-1911)

3.-Bdf -Békés-Gellért-d alos-Patrik-fordítása-(r óma,-1951)

4.-siT-szent-istván-Társulat-fordításának-revíziója-(Budapest,-1973/2003)

Fordításrészletek

1.-s Pa-a-szent-Pál-akadémia-fordítása-(Budapest,-2001–2008)⁶⁰

István IansTyák

On soMe sor Ts of TransLaTional eQUivaLenCe

AsPeCTs of invesTiGaTion of HUnGarian TransLaTions of The NeW TesTaMenT and Their
revisions

The paper presents one part of the analytical framework designed to study the exactness of one 17th-century and several 20th- and 21st-century revisions of the classical- károli- new- Testament- translation- as- well- as- other- Hungarian translations of the new-Testament. The aspects of the comparison of sL- and- TL- text- are:- 1.- motivational- equivalence;- i.e.- equivalence- on- the- level- of- the- motivation- of- the- words- (eventually- also- of- grammatical- forms)- in- the- two- languages;- 2.- denotative- or- referential- equivalence;- 3.- connotative- equivalence;- 4.- stylistic- equivalence;- 5.- pragmatic- equivalence;- 6.- structural- equivalence;- 7.- textual- equivalence. The paper is based on a long-term research program, in which the linguistic forms found in the 20th- and 21st-century revisions of károli Gáspár's new-Testament are compared with an older károli revision from the 17th century and a number of new translations and (non-károli)- revisions from the 20th- and 21st-century.

60- a-2008–2012.-évek-közötti-fordításrészleteket-kézírtos-formában-ismerem.

Ukrajna-nyelvi-helyzete-egy-amerikai-film szinkronja-tükrében

IsTván Cser niCskó

The Language-situation-of-Ukraine-in-the-light-of-a-dubbed-U.s.-film

81`246.2(477)

81`27/28(477)

811.161.2

811.161.1

keywords:-Language-situation.-Ukrainian-russian-Bilingualism.-surzhyk.

1.-egy-filmélmény-szociolingvisztikai-aspektusai

Úgy-alakult,-hogy-nemrégiben-az-egyik-kijevi-utam-során-moziba-mentem.-Maga-a-film nem-volt-túl-nagy-élmény- (szokványos-amerikai-akciófilm,-fordulatos-cselekménnyel, gonosz-orosz-milliárdossal,-végül-hősiesen-győzedelmeskedő-Cia-ügynökkel),¹ ám-a szinkronban-ott-tükröződött-a-mai-Ukrajna-nyelvi-helyzete.

a-szinkronizált-filmben-az-eredetiben-angol-nyelvű-párbeszédet-ukrán-nyelven hallhatták-a-nézők.-ám-mivel-a-történet-jelentős-része-oroszországban-játszódik,-az orosz-személyeket-alakító-színészek-(az-eredetiben-nyilvánvalóan-szintén-angolul elhangzó)-szövegeit-az-ukrán-mozilátogatók-oroszra-szinkronizálva-élvezhették.-a-for-galmazó-nyilván-azzal-is-hitelesebbé-szerette-volna-tenni-a-filmet,-hogy-jelezte:-az-oroszok-egymás-között-oroszul-beszélnek.-amikor-az-orosz-üzletembert-alakító-szereplő amerikai-partnerével-angolul-társalgott,-a-szinkron-nyelvet-váltott:-ukránul-szólalt-meg a-vásznón.-a-szinkronrendező-azzal-jelezte,-hog-ez-a-társalgás-nem-oroszul,-hanem angolul-hangzik-el,-hog-egy-orosz-szerepét-játszó-színész-ezekben-a-jelenetekben ukránul-(értsd:-angolul)-beszéltette.-k-ifejezetten-érdekesen-oldotta-meg-az-ukrán-szinkron-rendezője-annak-érzékeltetését,-hog-az-oroszok-egy-része-nem-jól-beszél-angolul. a-magyar-mozikban-hasonló-esetekben-erős-akcentust-imitál-a-magyar-szinkronszí-nész.-itt-azonban-az-orosz-banditát-alakító-színész-(aki-orosz-társaival-oroszul-érintke-zett),-ha-szerepe-szerint-angolul-kellett-társalognia,-szurzsikban-beszélt.-az-a-szereplő viszont,-aki-orosz-létére-jól-beszélt-angolul,-„angolul”-kommunikálva-a-legtisztább ukránsággal-beszélgetett-amerikai-partnerével.

az-ilyen-nyelvi-finomságokat-egy-amerikai-mozifilm-szinkronjában-csak-az-ukrajnai nyelv-helyzetet-ismerők-élvezhetik-igazán.

1- a-Jack Ryan: Shadow Recruit c.-amerikai-filmet-Magyarországon-Jack Ryan: Árnyékügynök címmel-forgalmazták,-az-ukrajnai-mozikban-Джек Райан: Теорія Хаосу-ként-fut.

2.-Ukrajna-nyelvi-helyzetéről

az-1991-ben-függetlenné-vált-egykori-szovjet-tagköztársaság-nyelvi-helyzetét-meghatározó- egyik- legfontosabb- tényező- az- ország- lakosságának- nemzetiségi- és- anyanyelvi összetétele.-Ukrajnában-sokkal-nagyobb-az-ukrán-nemzetiségűek-aránya,-mint-azoké, akik-az- ukránt- vallják- anyanyelvüknek,- illetve-:jóval-nagyobb-az-orosz-anyanyelvként beszélők-száma-és-aránya,-mint-az-orosz-nemzetiségűeké-(1.-táblázat).

1. táblázat. Ukrajna-lakossága-anyanyelv-és-nemzetiség-szerint-a-2001-es-cenzus-adatai-alapján

Nemzetiség és anyanyelv	Fő	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31 970 728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328 152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278 588	0,58
UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	32 577 468	67,53
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7 993 832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5 544 729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735 109	1,52
OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	14 273 670	29,59
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1 129 397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260 367	0,54
KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	1 389 764	2,88
UKRAJNA ÖSSZESEN	48 240 902	100

az- ukrainai- kisebbségi- egyik- fontos- jellemzőjét- foglaltuk- össze- a- 2.- táblázatban. nemzetiségi-alapon-az-ország-polgárainak-22,18%-a-tartozik-a-nemzeti-kisebbségek-hez.-anyanyelv-alapján-a-lakosság-32,47%-a-a-nyelvi-kisebbségek-valamelyikéhez-tartozik.-ám-nemzetiségi-szempontból-az-összes-kisebbségi-állampolgár-77,89%-a-orosz nemzetiségű.- anyanyelv- alapján- még- magasabb- az- oroszok- aránya- a- kisebbségek körében:-91,13%.-Ukrajnában-tehát-a-kisebbségi,-illette-a-nyelvi-kérdés-csaknem-egy-et jelent-az-orosz-közösség-és-nyelv-ügyével,-az-orosz-mellett-a-többi-etnikai-vagy-nyelvi csoport-súlya-elenyésző.-épp-ezért-az-ukrainai-nyelvi-helyzetet-elemzők-egy-része-úgy vélekedik,-hogy-a-különböző-nemzetiségű,-de-orosz-ajkú-állampolgárok-valójában-akár többségként- is- kezelhetők- (az- ország- egyes- régióiban),- és- az- ukrán- nemzetpolitika ukránosító-törekvései-éppen-e-csoport,-és-nem-általában-a-nemzeti-vagy-nyelvi-kisebbségek-ellenében-formálódnak-(lásd-pl.-arel-1995b,-157-158.-p.,-1995c,-85.-p.).

2. táblázat. Ukrajna-kisebbségi-(nem-ukrán-nemzetiségű)-polgárai-nemzetiség-és-anyanyelv-alapján-a-2001-es-népszámlálás-adatai-alapján

Kisebbségi	Fő (%)	Ebből	Fő	Az összlakosság %-ában	A kisebbségiek %-ában
Nemzetiség szerint	10 699 209 (22,18%)	orosz egyéb	8 334 141 2 365 068	17,28 4,90	77,89 22,11
Anyanyelv szerint	15 663 434 (32,47%)	orosz egyéb	14 273 670 1 389 764	29,59 2,88	91,13 8,87

az-Ukrajna-nyelvi-helyzetét-elemzők-előszeretettel-különböztetnek-meg-eltérő-nyelvi-irányzatú-csoportokat-az-ország-lakosságán-belül.-s zakértők-szerint-(pl.-arel-1995a, 1995b, 1995c, 101.-p.,-r jabcsuk-2003,-58.-p.)-két-nagy-nyelvi-csoporttal-számolhatunk:az-ukrán-és-az-orosz-nyelvűek-táborával.-ezzel-szemben-mások-(pl.-arel-k hmelko 1996,-Gritsenko-ed.-2001,-k hmelko-2004,-k hmelko-Wilson-1998,-Wilson-1998,-119. p.,-Ulasjuk-2012,-32.-p.)-úgy-vélik,-Ukrajna-lakossága-három-nagy-nyelvi-etnikai-csoportra-oszlik:-a)-ukránul-beszélő-ukránok-(az-ország-lakosságának-40-45%-a);-b)-oroszul-beszélő-ukránok-(a-lakosság-30-34%-a);-c)-oroszul-beszélő-oroszok-(kb.-20%). Hasonlóan-vélekedik-s humlianskyi-(2010)-is,-aki-azonban-négyfelé-tagolja-az-ukrajnai-nyelvi-csoportokat.-szerinte-az-alábbi-csoportok-különíthetők-el:-a)-a-maximalista-ukrainofilek;- b)-a-pragmatikus-ukrainofilek;- c)-a-felsőbbrendű-ruszofilek;- d)-egyenlőségi-ruszofilek.-Mindegyik-elemző-megállapítja,-hogy-a-különböző-nyelvi-csoportok-eltérő-nyelvi-orientációval-és-nyelvi,-nyelvpolitikai-célokkal,-elképzelésekkel-rendelkezek.

az-ország-nyelvi-helyzetét-azonban-nemcsak-az-orosz-nemzetiségűek-és-anyanyelvűek-magas-száma-és-aránya-bonyolítja,-hanem-az-is,-hogy-az-orosz-Ukrajna-függetlenné-válásáig-egyértelműen-domináns-nyelv-volt-a-közélet-valamennyi-területén,-s-ezt-a-pozícióját-az-ország-számos-régiójában-(főként-a-déli-és-keleti-területeken,-de-számos-tekintetben-a-fővárosban,-k ijeben-is,-lásd-pl.-z alizniak-Maszenko-2001,-Taranenko 2007,-s zokolova-2012)-voltaképpen-máig-őrzi,-annak-ellenére,-hogy-jogilag-Ukrajna-egyetlen-államnyelve-az-ukrán.-az-ország-lakosságának-jelentős-része-az-orosz-nyelvet-használja-a-mindennapokban,-közel-30%-ának-pedig-anyanyelve-is-az-orosz-(Besters-dilger-szerk.-2008,-2009,-Majboroda-és- mtsai-szerk.-2008,-Maszenko-2010,-vorona-sulha-szerk.-2007).-az-egyes-közigazgatási-egységeken-belül-is-jelentősen-eltér-egymástól-az-ukránok-és-oroszok-egymáshoz-vizonyított-aránya-(Cserniczkó 2013,-245.-p.),-illetve-az-egyes-nyelvek-megjelenése-a-beszélők-mindennapjaiban-(arel 1995b, 1995c, 92-94.-p.).

Maszenko-(2010)-elemzése-alapján-egyértelmű,-hogy-Ukrajna-nyelvi-helyzetének-jellemző-vonása-a-tömeges-és-aszimmetrikus-ukrán-orosz-kétnyelvűség.-a-szovjet-időszakban-szinte-mindenki-megtanult-valamilyen-szinten-oroszul,-az-oroszoknak-viszont-nem-volt-szükségük-más-nyelvek-elsajátítására.-a-fentiek-alapján-nem-csodálkozhatunk-azon,-írja-s trikha-(2001),-ha-az-országban-az-orosz-nyelv-és-kultúra-Ukrajna-függetlenné-válását-követően-is-széles-körben-elterjedt.-Taranenko-(2003)-és-n ahorna-(2005,-237.-p.)-úgy-vélik,-a-szovjetuniótól-örökölt-ukrajnai-nyelvi-helyzet-a-(fishmani) diglossia-fogalmával-jellemezhető-(lásd-f ishman-1971),-ahol-az-e(melkedett)-funkciókban-az-orosz,-a-k(özönséges)-szituációkban-az-ukrán-nyelv-volt-használatos.-az-ukrán-orosz-kétnyelvűség,-a-szoros-ukrán-orosz-társadalmi-és-nyelvi-kapcsolatok-következményeként-jött-létre-egy-kontaktusváltozat,-az-ügynevezett-szurzsik.

az-ukrán-értelmező-szótárak-szerint-a-szurzsik-[суржик]-szó-első-jelentése:-rozs-és-a-búza,-vagy-rozs-és-árpa,-esetleg-árpa-és-zab-keveréke-(Maszenko-2010,-68.-p.,-2011, 4-6.-p.).-a-jelenség-nagyon-hasonló-a-belarusz-orosz-nyelvi-keveredés-következtében-létrejött,-traszjanka-néven-emlegetett-változathoz-(Maszenko-2010,-69.-p.,-2011, 6-7. p.).-az-ukrán-nyelvészek-elemzése-szerint-a-szurzsik-alapját-az-ukrán-nyelv-grammatikai-rendszere-alkotja,-ám-számos-orosz-szó,-kifejezés,-nyelvtani-szerkezet,-gyakran-oroszos-kiejtés,-hangsúly-jellemzi-(lásd-vahtyin-és- mtsai-2003,-del-Gaudio-Tarassenko 2008,-2009,-Lenec-2000,-Bilaniuk-1997,-2003,-2004,-2005,-Maszenko-2010,

68–83.-p.,-2011).-Többen-mégis-mindenféle-rendszer-nélküli-keveréknek-tekintik-(pl. r adevics-vinnickij-ivanisin- 2012,- 93.- p.).- a- változat- presztízse- alacsony,- az- ukrán nyelv-művelők,- egyetemi-katedrával-rendelkező-vezető-nyelvészek-és-más-értelmiségiek kedvelt-célpontja.-Használóival-rendszerint-alacsony-iskolázottságot,-műveletlenséget, bizonytalan-identitást-társítanak-(antoskina-és-mtsai-2007,-273.-p.,-Bernsand-2001, 2006,- Bilaniuk- 1997,- 2004,- Bilaniuk-Melnyk- 2008,- Lenec- 2000,- Maszenko- 1999, 2002,-2011,-Macjuk-2009,-140–141.-p.).-a-szurzsikkal-számos-elemző-(pl.-r jabcsuk 2000,-2003,-Maszenko-2007)-ügynevezett-kreol-identitást-társít.-Mások-két-Ukrajnáról beszélnek:-szerintük-az-ország-egyik-fele-mentalitásában-és-nyelvében-ukrán,-a-másik pedig- „kreol”- nyelvű- és- identitású,- azaz- akarata- ellenére- erőszakosan- eloroszosított, akiket- „vissza- kell- téríteni”- az- ukrán- nyelv- és- nemzet- kebelére-(arel-1995b,- 1995c, Jevtuh-2009,-317.-p.,-Portnov-2009,-40–41.-p.).-e-tábor-hívei-közül-többen-etno-lingvisztikai-alapon-sorolják-erkölcsi-kategóriákba-az-ország-lakosságát-(r jabcsuk-2002, Maszenko-2007,-57.-p.;-erről-lásd-kulyk-2000,-zsurzszenko-2005).-az-ukrán-nemzetiségű,-de-orosz-ajkú-ukrán-állampolgárokat-sokan-janicsárnak,-hitszegőnek,-árulónak, sőt-korcsnak,-fattyúnak,-lumpennek-minősítik-(erről-lásd-pl.-arel-1995c,-100.-p.,-kulyk 2001,-211.-p.,-Taranenko-2007,-128.-p.).-Többen-kérdőjelezi-meg-az-orosz-és-a-szurzsik- beszélőinek- erkölcsét,- jogkövető- magatartását- is- (lásd- pl.- r adevics-vinnickij-ivanisin-2012,-93.-p.).

a-kijevi-nemzetközi-szociológiai-intézet-2003-ban-egy-országos-kutatás-keretében feltárta,-hogyan-ukrajna-különböző-régióban-más-más-nyelv-használata-dominál-a-mindennapokban.-n-yugat-Ukrajnában-és-az-ország-középső-részén-egyértelműen-az-ukrán-a-leggyakrabban-használt-nyelv.-északkeleten-kissé-az-orosz-felé-billen-a-mérleg-nyelvé,-és-sokan-használják-a-szurzsikot.-kelet-és-dél-Ukrajnában-azonban-az-ukrán-nyelv-használati-aránya-nagyon-alacsony,-az-orosz-messze-a-leggyakrabban-használatos nyelv.-a-3.-táblázat-ennek-a-szociológiai-kutatásnak-az-adatai-alapján-vázolja-fel-az ukrán-orosz-kétnyelvűség-mértékét,-az-ukrán-és-az-orosz-nyelv-funkcionális-megterheltségét.-az-adatok-alapján-egyértelmű,-hogyan-ukrajnában-mind-az-orosz,-mind-az ukrán-nyelv-használati-köre-széles-körű,-a-társadalom-jelentős-része-mindkét-nyelvet használja-(lásd-még-arel-1995b,-1995c,-aza-2007,-2009,-alekszejev-2008,-Medvegyev 2007,-Taranenko-2007,-sulha-2008,-visnyak-2007,-2008-stb.).²

2 a- 2011-es- helyzetre- lásd- a- Становище української мови в Україні в 2011 році (аналітичний огляд) [az-ukrán-nyelv-helyzete-Ukrajnában-a-2011-es-évben-(analitikus-áttekintés)]-című-jelentést-<http://slovoua.com/stan-ukrajinskoji-movy-v-2011-roci-analitychnyj-oglyad>-(2014.01.24.).

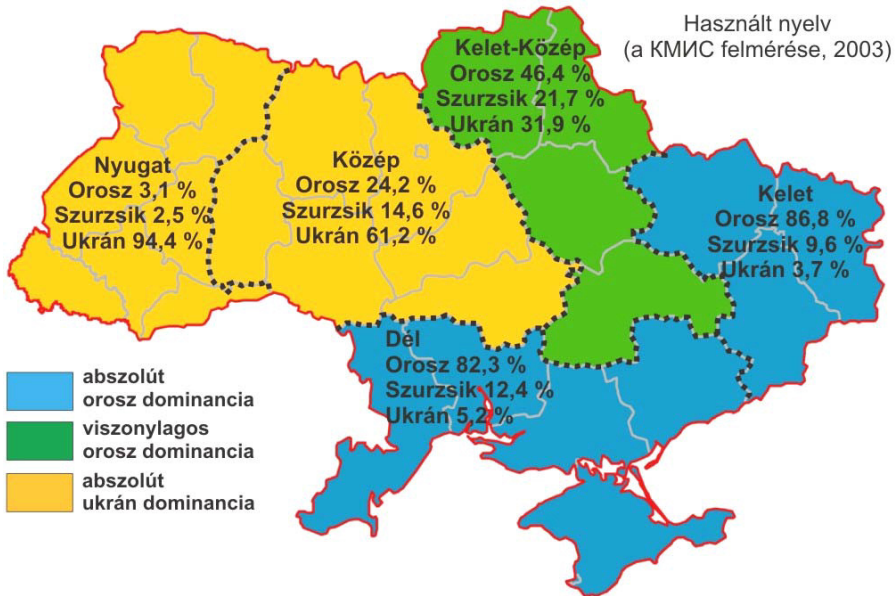
3. táblázat. a-családi-nyelvhasználat,-a-gondolkodás-nyelve,-valamint-a-boltokban/közterületeken-és-a-kollégákkal-való-érintkezés-nyelve-(%-ban)

	Nyelvhasználat a családban	A hétköznapi gondolkodás nyelve	Az utcai, bolti és közterületi nyelvhasználat	A kollégákkal való beszélgetés és a munkahelyi nyelvhasználat
Kizárólag ukránul	28,8	29,3	24,1	22,3
Főként ukránul, de ritkán oroszul is	8,7	8,6	11,7	12,1
Kevert nyelven, melyben mind ukrán, mind orosz szavak használatosak	19,7	15,7	17,8	17,1
Főként oroszul, de ritkán ukránul is	14,3	10,7	15,6	17,1
Kizárólag oroszul	28,0	35,0	30,7	30,2
Egyéb nyelven	0,5	0,7	0,1	0,5

Összeállítva-visnyak-(2008)-alapján.

az-ország-nyelvi,-nyelvhasználati-szempontról-gyakorlatilag-két-nagy-részre-szakadt (Tarantenko-2007,-131-133.-p.).-nyugaton-egyértelműen-az-ukrán-nyelv-használata dominál,-de-ahogy-kelet-felé-haladunk,-egyre-nagyobb-az-oroszul-beszélők-aránya;-a középső-régiók-lakosságának-jelentős-része-a-szurzsikot-használja-a-legtöbb-szituációban-(1.-térkép).

1. térkép. a-leggyakrabban-használt-nyelv-Ukrajnában-a-kijevi-nemzetközi-szociológiai intézet-2003-as-kutatása-szerint³



3 forrás:- <http://uk.wikipedia.org/wiki/%d0%a4%d0%B0%d0%B9%d0%BB:russianUser%u.%PnG>-(2014.01.24.).

a- nyelvi- preferenciák- közötti- regionális- különbségek- az- államhatalmi- szervekkel való-érintkezésben-is-jelen-vannak-(4.-táblázat).

4. táblázat. Milyen-nyelven-érintkeznek-az- államhatalmi-szervek-és-önkormányzatok helyi-munkatársai-a-lakossággal-az-adatközlő-lakóhelyén,-%-ban

	Régiók szerint					Ukrajna összesen
	Nyugat	Közép-Ukrajna és Északkelet	Dél és Délkelet Ukrajna	Donbász és Krím		
Kizárólag ukránul	79,3	42,0	14,8	0,8	33,0	
Ukránul vagy oroszul, az állampolgár kérése szerint	4,9	17,6	27,5	14,7	14,7	
Ukránul vagy oroszul, a hivatalnok választása szerint	10,3	27,6	26,1	13,9	21,0	
Kizárólag oroszul	0,9	2,1	22,3	57,4	19,0	
Nem nyilatkoztak	4,6	10,7	9,3	13,1	9,6	

Forrás: visnyak-(2008,-153.-p.).

a- nyelvi- megosztottsággal- párhuzamosan- politikai- szempontból- is- gyakorlatilag- két-tészakadt- az- ország- (arel-k hmelko- 1996,- k hmelko-Wilson- 1998,- kulyk- 2008, k hmelko-2004,-Taranenko-2007,-131-133.-p.,-Melnik-Csernicskó-2010,-Csernicskó 2006,-2013,-252-253.-p.).-az-összetett-és-kiélezett-nyelvi-helyzetben-két,-közel-azonos-támogatottságot-élvező-nagy-politikai-tábor-feszül-egymásnak,-gyökeresen-ellentétes-nyelvpolitikai-elképzelésekkel-(Csernicskó-2013,-331-346.-p.).⁴

a-szurzsik-elterjedtségének-mértékére-nem-csupán-a-fent-idézett-kutatások-adataiból-következtethetünk.-egy-nemzetközi-kutatócsoport-által-2015-fősz-reprezentatív-min-tán-végzett-vizsgálat-megkérdezettjeinek-9,7%-válaszolta-azt,-hogy-azon-a-településen, ahol-él,-a-lakosság-többsége-alapvetően-a-szurzsikot-használja-a-mindennapokban, 3,1%-pedig-úgy-véli,-maga-is-ezen-a-nyelvváltozaton-nyilatkozik-meg-a-hétköznapiokban (Besters-d ilger- szerk.- 2008,- 2009,- del- Gaudio-Taraszenko- 2008,- 2009).-r- adcsuk (2002a,-2002b)-úgy-látja,-hogy-ezt-a-köztes-nyelvváltozatot-több-millió-ukrán-állampolgár-használja.-s-okan-a-szurzsikot-sajátították-el-otthon-vernakuláris-alapnyelvként,-és ezt-használják-a-mindennapokban-(Maszenko-2010,-80-81.-p.,-2011,-6.-p.).

Maszenko-(1999,-2007,-2010,-69-70.-p.,-2011)-pidzsinként-értékeli-a-szurzsikot. Úgy-véli,-hogy-a-szurzsik-a-pidzsinekhez-hasonlóan-az-egykori-gyarmatosító-nyelv-(az orosz)-szókészletén-alapul-az-ukrán-fonetika,-morfológia-és-szintaxis-egyszerűsített-normáinak-megőrzése-mellett-(Maszenko-1999,-29.-p.,-2010,-69-70.-p.,-2011,-7-11.-p.). az,-hogy-a-szovjet-nyelvtudomány-nem-vett-tudomást-a-szurzsik-létezéséről,-Maszenko (2010,-71.-p.)-szerint-igazolja-a-gyarmatosító-szándékot.-s-trikha-(1997)-is-pidzsinként értékeli-a-szurzsikot.-Goodman-(1999,-30-31.-p.)-azonban-kódkeverésként-jellemzi-a jelenséget.-Bilaniuk-(2004)-árnyaltabban-közelít-a-kérdéshez.-f-elhívja-a-figyelmet-arra,

4 a-politikai-szembenállás-egyik-látványos-következménye-volt-a-narancsos-forradalom-2004-ben,-illetve-a-kijev-belvárosában-2013.-november-vége-óta-tartó,-és-2014.-január-24-ére már-véres-konfliktussá-fajult-tüntetéssorozat.

hogyan-ez-a-változat-önmagában-is-rétegzett,-s-ennek-megfelelően-a-szurzsik-nyelv/nyelv-változat-tipológiáját-is-kidolgozta.-Történelmi,-társadalmi-és-ideológiai-tényezők-alapján elkülönítette:-a)-az-urbanizált-földműves,-b)-a-vidéki-nyelvjárási,-c)-a-szovjet-ukrán,-d)-a városi-kétnyelvű-és-e)-a-függetlenség-utáni-szurzsikot-(Bilaniuk-2004).-az,-hogyan-kevert nyelvnek-(mixed-language;-lásd-pl.-Cseresnyési-2004,-202-206.-p.)-tekintsék,-nem-jellemző-az-ukrán-nyelvészetben.-az-*Ethnologue: Languages of the World* honlapja-sem tartja-számon-a-kevert-nyelvek-között-a-szurzsikot-(<http://www.ethnologue.com/subgroups/mixed-language>).

Bár-a-szurzsik-(és-változatai)-alapos-nyelvészeti-leírása-még-várat-magára,-maga-a léte-jól-példázza-a-szoros-ukrán-orosz-nyelvi-kapcsolatok-történetiségét,-intenzitását és-kiterjedését.

a-szurzsikkal-mint-az-ukrán-állampolgárok-tömege-által-használt-nyelvváltozattal számoló-modell-szerint-Ukrajnában-nem-két-nagy-nyelvi-csoporttal-kell-számolnunk, mint-ahogyan-az-a-2001.-évi-cenzus-alapján-látszik-(ukrán-és-orosz-nyelvűek),-hanem hárommal.-elemzők-szerint-az-államnyelvi-státusú-ukrán,-a-néhány-elemző-által-a posztkoloniális-örökség-nyelveként-aposztrofált-orosz-(lásd-pl.-Maszenko-2004,-2010, s-evcsuk-Tracs-2009)-és-a-két-nyelv-szoros-kontaktusa-következményeként-kialakult szurzsik-szolgálja-ki-az-ukrajnai-beszélőket-(lásd-pl.-Berezovenko-2002).-vannak-azonban-olyan-vélemények-is,-melyek-szerint-az-ukrán-orosz-nyelvi-hibridként-jellemzett,-az ukrán-lakosság-asszimilációja-következményeként-kialakult-szurzsik-az-ukrán-függetlenség-körülményei-között-hamarosan-eltűnik,-hiszen-az-ukrán-államnyelvi-státusba kerülése-gyökeresen-megváltoztatta-az-ukrán-orosz-nyelvi-kapcsolatok-intenzitását-és jellegét-(lásd-pl.-Maszenko-2011,-122-126.-p.)-az-ukrán-nyelvészet--és-a-nemzeti retorikát-a-középpontba-helyező-politikai-elit--egyik-központi-és-kiemelt-feladatának tekinti-ugyanis-a-szovjet-korszakban-deformált-nyelvi-helyzet-megváltoztatását,-az ukrán-nyelv-egyértelmű-dominanciájának-kialakítását-az-egész-társadalomban-(arel 1995b).-a-politikai-és-társadalmi-elit-egy-része--a-„deformált”-nyelvi-helyzet-miatt-(lásd Maszenko-2007,-7.-p.)--nem-a-kisebbségi-nyelvek-védelmét,-hanem-az-ukránnak-mint államnyelvnek-a-minél-erőteljesebb-és-szélesebb-körben-való-elterjesztését-tekinti-elsőrendű-állami-nyelvpolitikai-feladatnak-(Macjuk-2009,-178.-p.,-Bowring-2012),⁵ elsősorban-az-orosz-nyelvvél-szemben-(arel-1995b,-1995c).-a-politikai-elitnek-ez-a-része-és-az ukránosítás-mellett-álló-nyelvészek-meggyőződése,-hogyan-akik-az-intézményesített-kétnyelvűséget-támogatják,-azok-valójában-a-nemzeti-egység-ellenében-védelmeyik-saját (orosz)-egynyelvűségüket-(Taranenko-2007,-132.-p.)-„állítható,-hogyan-az-ukrán-állam-túlélése-az-ukrán-nyelvnek-az-állami-és-társadalmi-élet-valamennyi-szférájába-történő-reális-bevezetésétől-függ.-a-jelenlegi-körülmények-között-a-nyelv-a-nemzeti-biztonság,-a területi-egység,-a-nemzettudat-és-a-nép-történelmi-emlékezetének-garanciája”---írta például-a-narancsosok-egykori-államelnöke,-viktör-Jusczenko-(2010)-a-*Deny* [a-nap] című-vezető-napilapban-*Akié a nyelv - azé a hatalom* című-cikkében.-„az-egyetlen államnyelv-feltétele-a-fejlett-európai-állam-létezésének.-két-államnyelv-bevezetése

5- Lásd-például-az-*Állami nyelvpolitika koncepciója Ukrajnában* című-2006-os-tervezetet:-Концепція державної мовної політики в Україні.-Київ,-Національна комісія-зі-зміцнення демократії-та-утвердження-верховенства-права,-2006.-<http://www.gerhardt.com.ua/lofi-version/index.php/lofi-version/t380590.html>-(2014.01.24.).

Ukrajnában-nem-szolgálja-a-konszolidációt.-k onszolidálódni-csak-egyetlen-valami-men-tén-lehet”- -- véli-a-politikus,-aki-szerint-„a-kényelvűség-az-eurázsiai-ság-tipikus-meg-nyilvánulása”.-a-2010-es-elnökválasztáson-viktor-Janukovics-ellenében-megbukott-Jusczenko-meggyőződése,-hogy-„csak-egységes-nyelvi-és-kulturális-teret-alkotva-szerez-a-nemzet-immunitást-az-ellenséges-külső-hatásokkal-szemben”-(Jusczenko-2010).

3.Összefoglalás

a-fentiek-tükrében-talán-nem-meglepő,-hogy-a-kijev-belvárosában--a-„Majdan”-on (azaz-a-függetlenség-téren)-folyó-tüntetésektől-alig-200-méternyire--található-film-színház-több-tucat-főt-számláló-közönsége-száma-a-lehető-legtermészetesebb-volt, hogy-egy-amerikai-film-szinkronjában-egyszerre-van-jelen-az-ukrán-és-az-orosz-nyelv,-és megjelenik-a-kettő-közötti-változat,-a-szurzsik-is.-Mindenki-értett-mindent,-nem-kellett fordítani,-feliratozni-semmit.⁶ egyetlen-olyan-néző-sem-akadt,-aki-furcsának-vagy-meg-lepőnek-tartotta-volna-azt,-hogy-a-szinkronrendező-úgy-használta-a-nyelveket,-hogy-az ukrán-az-eredeti-film-angol-nyelvű-párbeszédek-nyelvét-jelölte,-az-orosz-az-amerikai verzióban-angolul-elhangzó,-de-orosz-szereplők-egymás-közötti-társalgásának-orosz beszédét-tükrözte,-míg-a-„rontott-ukránként”,-„kevert-nyelv(változat)ként”-számon-tar-tott-szurzsik-kiválóan-alkalmas-volt-arra,-hogy-a-(nemcsak-ukránul,-hanem)-angolul-(is) rosszul-beszélő-orosz-gazemberek-nyelvhasználatát-és-jellemét-ábrázolja.

Larisa-n ahorna-meggyőződése-szerint-az-ukrajnai-nyelvi-helyzet-érdemi-rendezé-séhez-csak-akkor-lehet-hozzáfogni,-ha-majd-az-ukrán-nyelv-teljes-mértékben-betölti államnyelvi-szerepét-az-egész-ország-területén-(n ahorna-2005,-269.-,272-273-p.).-az ismert-ukrajnai-politológus-úgy-véli:-akkor-lehet-majd-a-kisebbségek,-köztük-az-oroszok nyelvi-jogaival-érdemben-foglalkozni-Ukrajnában,-ha-az-ukrán-nemzet--a-nyugat-euró-pai-nemzetek-többségéhez-hasonlóan--már-létrehozta-saját,-identitásában-és-nyelvé-ben-valóban-ukrán-nemzetállamát.-Ha-ez-bekövetkezik,-valószínűleg-az-amerikai-filmek szinkronrendezőinek-is-nehezebb-dolga-lesz,-ha-a-nyelvek,-nyelvváltozatok-változtatá-sával-kívánnak-rejtett-üzenetet-közvetíteni.

6- érdemes-megjegyezni,-hogy-a-szinkron-fent-ismertetett-megoldása-két-évvél-korábban-még törvénytelen-lelt-volna-Ukrajnában.-a-filmművészetről-szóló-1998-as-törvény-14.-cikkének-2. pontja-ugyanis-úgy-rendelkezett,-hogy-„a-külföldi-filmek-forgalmazása-előtt-kötelező-azokat államnyelvi- szinkronnal- vagy- feliratokkal- ellátni”.- Ukrajna- alkotmánybíróságának- 2007. december-20-án-kelt-№-13-pn/2007.-számú-állásfoglalása-szintén-arra-kötelezte-a-filmfor-galmazókat,-hogy-ukrán-nyelvű-szinkronnal-vagy-felirattal-lássanak-el-minden-olyan-filmmű-vészeti-alkotást,-amely-nem-ukrán-nyelvű.-a-2012-ben-botránys-körülmények-között-(erről lásd-f edinec-Csernicskó-2012,-Moser-2012)-elfogadott-Ukrajna törvénye az állami nyelv-politika alapjairól című-jogszabály-23.-cikkelyének-4.-pontja-azonban-kimondja:-„a-filmszín-házakban-való-vetítés,-nyilvános-kereskedelmi-forgalomba-hozás,-illetve-házi-vetítés-céljából külföldi-filmekről-másolatok,-a-terjesztők-és-bérbeadók-megrendelése-szerint,-eredeti-nyel-ven-vagy-államnyelven,-regionális-vagy-kisebbségi-nyelveken,-hangaláfestéssel-vagy-szink-ronnal,-esetleg-feliratozva,-a-fogyasztók-nyelvi-szükségleteit-figyelembe-véve-készülnek.”-az új-nyelvtörvény-alapján-módosította-a-parlament-a-filmművészetről-szóló-törvény-6.-cikkét-és a-14.-cikk-2.-részét,-lehetővé-téve-ezzel,-hogy-a-szinkronrendező-élhessen-a-nyelvek,-nyelv-változatok-változtatásának-lehetőségével-(lásd-Tóth-Csernicskó-2013,-84-85.-p.).

irodalom

- alekszejev,- vlagyimir- (Алексеев- Владимир)- 2008.- *Бегом от Европы? Кто и как противодействует в Украине реализации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств*. Харьков,-„Факт”.
- antoskina,- L.- és- mtsai- (Антошкина- Л.- -- Красовська- Г.- -- Сигеда- П.- -- Сухомлинов- О.)- 2007. *Соціолінгвістика: навчальний посібник*. Донецьк,-ТОВ-„Юго-Восток-Лтд”.
- arel,- dominique- 1995a.- *Language- Politics- in- independent- Ukraine:- Towards- o- ne- or- Two- state Languages.- Nationalities Papers*, vol.-23.-no.-3.-597–622.-p.
- arel,- dominique- 1995b.- *Ukraine:- The- temptation- of- the- nationalizing- state.- in- v.- Tismaneanu (ed.): Political culture and civil society in Russia and the new states of Eurasia*. armonk,- М.- е.- sharpe,- 157–188.-p.
- arel,- dominique- (Арель- Домінік)- 1995с.- Спокуса- „націоналізації”- української- держави. *Сучасність*, 12,-84–107.-p.
- arel,- dominique- -- khmelko,- valerii- 1996.- *The- r- ussian- f- actor- and- Territorial- Polarization- in Ukraine.- The Harriman Review*, vol.-9/1–2.-81–91.-p.
- aza,- Larisza- (Аза-Лариса)- 2007.- *Двомовність- в- Україні:- сучасний- стан.- in- vorona,- v.- -- sulha,- n. (eds.): Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін*. Київ, Інститут-соціології-НАН-України,-392–380.-p.
- aza,- Larisza- 2009.- *k- étnyelvűség- Ukrajnában.- in- f- edinec- Csilla- és- szereda- viktóra- (szerk.): Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Pozsony,- k- alligram- könyvkiadó,-346–352.-p.
- Berezovenko,- antonina- 2002.- *Between- nation- and- state:- Ukrainian- identity- in- today’s- language reality.- in- r.- Göbner- and- a.- k- ratochvil- (eds.): Ukrainische Kultur im europäischen Kontext*. Greifswald,-143–144.-p.
- Bernsand,- niklas- 2001.- *surzhyk- and- national- identity- in- Ukrainian- nationalist- Language ideology.- Berliner Osteuropa Info*, 17.-38–47.-p.
- Bernsand,- n- iklas- 2006.- *o- thering- surzhyk- in- implicit- Metalinguistic- d- discourse.- in- B.- Törnquist- Plewa- (ed.): History, Language and Society in the Borderlands of Europe: Ukraine and Belarus in focus*. Malmö,- s- ekel- Bokförlag,- 77–115.-p.
- Besters- dilger,- Juliane- (Бестерс- Дільгер- Юліане)- (szerk.)- 2008.- *Мовна політика та мовна ситуація в Україні*. Київ,- Видавничий- дім- „Києво- Могилянська- академія”.
- Besters- dilger,- Juliane- (ed.)- 2009.- *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*. f- rakfurt- am- Main,- Peter- Lang.
- Bilaniuk,- Laada- 1997.- *s- peaking- of- surzhyk:- ideologies- and- Mixed- Languages.- Harvard Ukrainian Studies*, XXI.-93–118.-p.
- Bilaniuk,- Laada- 2003.- *Gender,- language- attitudes,- and- language- status- in- Ukraine.- Language in Society*, 32.-47–78.-p.
- Bilaniuk,- Laada- 2004.- *a- typology- of- surzhyk:- Mixed- Ukrainian- r- ussian- language.- International Journal of Bilingualism*, vol.-8,-no.-4.-409–425.-p.
- Bilaniuk,- Laada- 2005.- *Contested Tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. ithaca- and- London,- Cornell- University- Press.
- Bilaniuk,- Laada- -- Melnyk,- s- vitlana- 2008.- *a- Tense- and- s- hifting- Balance:- Bilingualism- and education- in- Ukraine.- The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol.-11,-nos.-3–4.-340–372.-p.
- Bowring,- Bill- 2012.- *Law- in- a- Linguistic- Battlefield:- The- Language- of- the- new- state- versus- the ‘Language- of- the- oppressors’- in- Ukraine.- Language & Law*, vol.-1.- (urn:nbn:de:0009-30-33434)- [http://www.languageandlaw.de/volume-1/3343-\(2014.01.23\)](http://www.languageandlaw.de/volume-1/3343-(2014.01.23)).
- Cseresnyési- László- 2004.- *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest,- Tinta könyvkiadó.

- Cserniczkó-istván-2006.- az- ukrán- orosz- nyelvi- háború- és- a- kárpátaljai- magyarság. *Kisebbségkutatás*, 4.-764–769.-p.
- Cserniczkó-istván-2013.-Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010). Budapest, Gondolat-kiadó.
- f edinec- Csilla- --Cserniczkó-istván-2012.-nyelvtörvény-saga-Ukrajnában:-a-lezáratlan-2012-es fejezet.-*Kisebbségkutatás*, 21/3.-568–588.-p.
- f ishman, a.-Joshua-1971.-*Sociolinguistics: A Brief Introduction*. r owley-(Mass.),-n ewbury-House.
- Gaudio-del, s.salvatore- --Tarasenko, Bohdana (Гаудіо-дель-Сальваторе- --Тарасенко-Богдана) 2008.- Суржик:- актуальні- питання- та- аналіз- конкретного- прикладу.- in- Juliane Besters-d ilger-(ed.):*Мовна політика та мовна ситуація в Україні*.-Київ,-Видавничий дім-„Києво-Могилянська-академія”,-316–331.-p.
- Gaudio-del, s.salvatore- --Tarasenko, Bohdana-2009.-s.urzhyk:-Topical-Questions-and-analysis-of-a Concrete- Case.- in- Julianne- Besters-d ilger- (ed.): *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*.-f rakfurt-am-Main,-Peter-Lang, 327–358.-p.
- Goodman,-Bridget-2009.-The-ecology-of-Language-in-Ukraine.-*Working Papers in Educational Linguistics*, 24/2.-19–39.-p.
- Gritsenko, o.lexandr-(ed.)-2001.-*Multiculturalism and Education: Perspectives for introduction of multicultural principles int he system of secondary education in Ukraine*. Analytic review and recommendations. kiev,-Ukrainian-Center-for-Cultural-studies.
- Jevtuh,-volodimir-2009.-az-ukrán-társadalom-etnikai-nyelvi-sajátosságai.-in-f edinec- Csilla- és szereda- viktória-(szerk.),-*Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*.-Pozsony,-kalligram-k önyvkiadó,-307–327.-p.
- Juscenko,-viktor-(Ющенко-Виктор)-2010.-Чия-мова- --того-й-влада.-День №-180,-6-жовтня 2010.- <http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/chiya-mova-togo-y-vlada> (2010.01.24.).
- k hmelko,-valerii- --Wilson,-andrew-(1998)-r egionalism-and-ethnic-and-Linguistic-Cleavages-in Ukraine.- in:- T.- kuzio- (ed.): *Contemporary Ukraine: Dynamics of Post-Soviet Transformation*.-London,-armonk,-64–76.-p.
- k hmelko,- valerii- (Хмелько- Валерій)- 2004.- Лінгво-етнічна- структура- України:- регіональні особливості-й-тенденції-зміни-за-роки-незалежності.-*Наукові записки НаУКМА* 32. Соціологічні науки,-3–15.-p.
- k ulyk,-volodymyr-(Кулик-Володимир)-2000.-Щирі-українці-та-їхній-„othering”.-*Критика*, iv/12.
- k ulyk,-volodymyr-2001.-The-Politics-of-ethnicity-on-Post-soviet-Ukraine:-Beyond-Brubaker.-*Journal of Ukrainian Studies*, 26/1–2.-197–221.-p.
- k ulyk,-volodymyr-(Кулик-Володимир)-2008.-Мовна-політика-та-суспільні-настанови-щодо-неї після-помаранчевої-революції.-in-Juliane-Besters-d ilger-(ed.): *Мовна політика та мовна ситуація в Україні*.-Київ,-Видавничий-дім-„Києво-Могилянська-академія”, 11–54.-p.
- Lenec,-kateryna-(Ленець-Катерина)-2000.-Суржик.-in-v.-r uszanickij- --o.-Taranenko-(eds.): *Українська мова. Енциклопедія*. Київ,-Видавництво-Українська-енциклопедія-ім.-М. П.-Бажана,-616.-p.
- Macjuk,-Galina-(Мацюк-Галина)-2009.-*Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики*. Львів,-Видавничий-центр-ЛНУ-імені-Івана-Франка.
- Majboroda,-oleksandr- és- mtsai- (Майборода- Олександр,- Шульга- Микола,- Горбатенко Володимир,- Ажнюк- Борис,- Нагорна- Лариса,- Шаповал- Юрій,- Котигоренко- Віктор, Панчук- Май,- Перевезій- Віталій)- (eds.)- 2008.- *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ,-Інститут-політичних-і-етнонаціональних-досліджень імені-І.-Ф.-Кураса-НАН-України.
- Maszenko,-Larisa-(Масенко-Лариса)-1999.-*Мова і політика*. Київ,-Соняшник.

- Maszenko,- Larisza- (Масенко- Лариса)- 2002.- Суржик- як- соціолінгвістичний- феномен. *Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах*, 3.-11-13.-р.
- Maszenko,-Larisza-(Масенко-Лариса)-2004.-*Мова і суспільство: постколоніальний вимір*. Київ, Видавничий-дім- „Києво-Могилянська-академія”.
- Maszenko,-Larisza-(Масенко-Лариса)-2007.-*(У)мовна (У)країна*. Київ,-ТОВ-Темпора.
- Maszenko,-Larisza-(Масенко-Лариса)-2010.-*Нариси з соціолінгвістики*. Київ,-Видавничий-дім „Києво-Могилянська-академія”.
- Maszenko,-Larisza-(Масенко-Лариса)-2011.-*Суржик: між мовою і языком*. Київ,-Видавничий дім-„Києво-Могилянська-академія”.
- Maszenko,- Larisza- (Масенко- Лариса)- (ed.)- 2005.- *Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали*. Київ,- Видавничий- дім- „Києво-Могилянська академія”.
- Medvegyev,- o leg- (Медведев- Олег)- 2007.- *Мовний баланс України*. [http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=2386-\(2014.01.21.\)](http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=2386-(2014.01.21.)).
- Melnyik,-svitlana---Csernicskó-istván-2010.-*Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації*. Ужгород,-ПоліПрінт.
- Moser,- Michael- 2013.- *Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine under President Viktor Yanukovich (25 February 2010–28 October 2012)*. stuttgart, ibidem-verlag.
- nahorna,- Larisza- (Нагорна- Лариса)- 2005.- *Політична мова і мовна політика: Діапазон можливостей політичної лінгвістики*. Київ,-Світогляд.
- Portnov,-andrej-2009.-Történelemírás-ukrán-módra.-Megjegyzések-a-hétköznapi-valóság-történeti-alapú-átrendezéséhez.-in-f edinec-Csilla-és-szereda-viktória-(szerk.):*-Ukrajna színváltása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök. Pozsony,-k alligram-k önykiadó,-11–49.-p.*
- r adevics-vinnickij,- Jaroszlav- -- ivanisin,- vaszil- (Радевич-Винницький- Ярослав- -- Іванишин Василь)- 2012.- *Мова і нація. Тези про місце і роль мови в національному відродженні України*. Львів,-Видавництво-„Апріорі”.
- r adcsuk,-vitalij-(Радчук-Віталій)-2002a.-*Мова-в-Україні:-стан, функції,-перспективи.-Дивослово, 2.-2–5.-р.*
- r adcsuk,- vitalij- (Радчук- Віталій)- 2002b.- *Мова- в- Україні:- стан, функції,- перспективи. Мовознавство, 2–3.-39–45.-р.*
- r jabcsuk,- Mikola- (Рябчук- Микола)- 2000.- *Від Малоросії до України. Парадокси запізнілого націєтворення*. Київ,-Критика.
- r jabcsuk,- Mikola- 2002.- két- Ukrajna.- Miért bizonytalanok- az- ukránok?- *Tr@nsit online, 23. 11–20.-p.*
- r jabcsuk,- Mikola- (Рябчук- Микола)- 2003.-*Дві України: Реальні межі, віртуальні війни*. Київ, Критика.
- sevcuk,- G.- -- Tracs,- n.- (Шевчук- Г.- -- Трач- Н.)- 2009.- *Мовна- політика- після- помаранчевої революції.-Мaгістеріум, 37.-97–104.-р.*
- shumlianskyi,- stanislav- (Шумлянський- Станіслав)- 2006.- „Мовне- питання”- після парламентських- виборів:- від- політичної- кон’юктури- до державної- політики. *Політичний менеджмент, 3.-97–104.-р.*
- shumlianskyi,-stanislav-2010.-Conflicting-abstractions:-language-groups-in-language-politics-in Ukraine.-*International Journal of the Sociology of Language, 201.-135–161.-p.*
- strikha,-M.- (Стріха-М.)-1997.-Суржик.-*Безезіль, 3–4.-135–142.-p.*
- strikha,-M.-2001.-Language-and-language-policy-in-Ukraine.-*Journal of Ukrainian Studies,-vol. 26/1–2.-239–248.-p.*
- sulha,-oleksandr- (Шульга-олександр)-2008.-*Функціонування-української-і-російської-мов-в Україні-та-її-регіонах.-in-o.-Majboroda-és-mtsai-(eds.):Мовна ситуація в Україні: між*

- конфліктом і консенсусом.-Київ,-Інститут-політичних-і-етнонаціональних-досліджень імені-І.-Ф.-Кураса-НАН-України,-49–85.-р.
- szokolova,- szvitlana- (Соколова- Світлана)- 2012.- Мовна- ситуація- Києва:- погляд- зовні. *Українська мова*, 4.-3–17.-р.
- Taranenko,- oleksandr- (Тараненко- Олександр)- 2003.- Мовна- ситуація- та- мовна- політика- в сучасній-Україні-(на-загальнослов'янському-ті).-*Мовознавство*, 2–3.-30–55.-р.
- Taranenko,- oleksandr- 2007.- Ukrainian- and- r ussian- in- contact:- attraction- and- estrangement. *International Journal of the Sociology of Language*, 183.-119–140.-р.
- Tóth-Mihály---Cserniczkó-istván-(Товт-Михаил---Черничко-Степан)-2013.-*Научно-практический комментарий Закона Украины об основах государственной языковой политики (с приложениями)*. Киев,- ВОО- Правозащитное- общественное- движение «Русскоязычная-Украина».
- Uliasiuk,- iryna-2012.-The-Ukrainian-Language:-what-does-the-future-hold?-(a-Legal-Perspective). in-antoni-Milian-Massana-(ed.):*-Language Law and Legal Challenges in Medium-Sized Language Communities. A Comparative Perspective*.- Barcelona,- institut- d'estudis autonòmics,-25–51.-р.
- vahtyin,- n.- és- mtsai- (Вахтин- Н.- --Жиронкина- О.- --Лисковец- И.- --Романова- Е.)-2003.-*Отчет по результатам исследовательского проекта „Новые языки новых государств: явления на стыке близкородственных языков на постсоветском пространстве”*. <http://old.eu.spb.ru/ethno/projects/project3/list.htm>-(2014.01.21.).
- visnyak,- o leksandr- (Вишняк- олександр)- 2007.- Динаміка- мовної- ситуації- в-Україні.- v.- vorona -- n.- s ulha- (eds.):*-Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін*. Київ,-Інститут-соціології-НАН-України,-381–391.-р.
- visnyak,- o leksandr- (Вишняк- олександр)- 2008.- Динаміка- мовної- ситуації- в-Україні.- in- o. Majboroda,- o.- és- mtsai- (eds.):*- Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*.-Київ,-ІПіЕНД-ім.-І.-Ф.-Кураса-НАН-України,-75–85.-р.
- vorona,- valerii- -- s hulha,- Mykola- (Ворона- Валерій- --Шульга- Микола)- (eds.):*-Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін*. Київ,-Інститут-соціології-НАН України.
- Wilson,- andrew-1998.-r edefining-ethnic-and-linguistic-boundaries-in-Ukraine:-indigenes,-settlers and- r ussophone- Ukrainians.- in- Graham- smith- -- vivien- Law- -- andrew- Wilson- -- annette-Bohr- --edward-allworth:-*Nation building in the post-Soviet borderlands: The politics of national identities*.-Cambridge,-Cambridge-University-Press,-119–138.-р.
- zalizniak,- Hanna- -- Maszenko,- Larisza- (Залізник-Ганна- --Масенко-Лариса)-2001.-*Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній*. Київ,-Виданичий-дім-„КМ-Академія”.
- zsurszenko,- Tatjana- (Журженко,-Татьяна)-2005.-Миф-о-двух-Украинах.-*Перекрестки*, 3–4.-16.-р.

István Cserniczkó

The Language Situation of Ukraine in The Light of a Dubbed U.S.-film

There are two opposing political camps in Ukraine. One political block is supported by the Ukrainian speakers living in the western and central parts of the country, while the other is favoured by the Russian-speaking citizens living in the eastern and southern areas. The use of both the Ukrainian and the Russian language is an everyday feature of the society of Ukraine. The contact variety (surzhyk/суржик), evolved as a consequence of the Ukrainian–Russian contact, is also used by many people. This paper wants to show how the complex language situation of Ukraine is represented in the dub of an American movie.

Huszár Ágnes – KeGyes Erika nyelvtani-nem,-női-foglalkozásnevek-és-gender

Ágnes Huszár – Erika KeGyes

Grammatical-gender,-female-occupational-names-and-gender

316.66-055.2

396

81`27-055.2

keywords:-Grammatical-gender,-social-gender,-occupational-name,-address,-gender.

1.-Gendernyelvészet-és-feminista-nyelvkritika

Gendernyelvészetnek az alkalmazott-nyelvtudománynak azt az ágát nevezzük, amely a férfiak és a nők nyelvhasználatának a biológiai-nem-(szexus) és a társadalmi-nem-(gender) által létrejött különbséget teszi meg kutatása tárgyául. kutatási területté szerveződése már az 1970-es években megkezdődött, de igazi virágzása az 1990-es évek-re tehető. ekkor sikerült a téma iránt érdeklődőknek elméletileg meghaladniuk a beszélő embereket szigorúan két (női, férfi) csoportra osztó dichotomikus szemléletet, módszertanilag pedig az anekdotikus megfigyeléseken, kis elemszámú kísérleteken alapuló kutatásokat. az utóbbi évtizedekben nagyon sok új ismeret gyűlt össze a nem nyugati típusú kultúrákról is. ezek hozzájárultak az elméleti pozíciók árnyaltabb kimunkálásához is.

a témával foglalkozó magyar kutatók 2005 óta rendszeresen találkoznak a miskolci és a szegedi egyetemen megrendezett konferenciákon. n apvilágot láttak gender-nyelvészeti tanulmánykötetek s egyéb publikációk. a gendernyelvészet bekerült az egyetemi képzésbe is, ezt szolgálja egy tankönyvként használható monográfia (Huszár 2009).

a gendernyelvészek feladatuknak tekintik, hogy tudományos módszerekkel megvizsgálják a nők és a férfiak nyelvhasználatáról megfogalmazott közkeletű vélekedéseket. az egyik ilyen, hogy a nők többet és jobban, hatékonyabban beszélnek, mint a férfiak. ez tény: kísérletek igazolták, hogy a nőknek jobb a verbális memóriájuk, és jobban teljesítenek szótalálási feladatokban, mint a férfiak. egy másfélmillió emberre kiterjedő amerikai metaelemzés adatai szerint a nők viszonylagos előnyt mutattak olvasásértésben, anagrammakészítésben és esszéírásban, a többi nyelvi jellegű feladatban viszont nem voltak jobbak a férfiaknál.

a gendernyelvészet témakörei annyira változatosak, hogy csak néhányat tudunk részletesebben bemutatni közülük. olyanokat választottunk ki, amelyek jelenséggént vagy akár problémaként megjelennek mindennapi életünkben is, még ha nem tudatosítottuk is őket. az első a férfiak és a nők beszédhangjában megmutatkozó különbség.

ennek-anatómiai-oka-az,-hogy-a-férfiak-hangszalagjai--a-tesztoszteron-hormon-következtében---általában-hosszabbak-és-vastagabbak,-ennek-következtében-a-férfiak-zöngéjének-alaprezgése-a-100-200-Hz-közötti-tartományban-helyezkedik-el,-míg-a-nőké-a-150-300-Hz-közöttiben.-ez-az-oka-annak,-hogy-ha-telefonon-felhív-bennünket-egy-idegen,-nagyjából-tudjuk-öt-nőként-vagy-férfiként-azonosítani.

ez-a-biológiai-alap,-amelyre-ráépül-az-egyes-nyelvekhez-kapcsolódó-eltérő-szociális tanulás.-Míg-a-magyar-nők-alaphangja-átlagosan-184-Hz,-a-spanyol,-francia,-lengyel vagy-orosz-nőké-jóval-magasabb.-a-magyar-férfiak-esetében-az-átlagos-hangmagasság-103-Hz,-a-spanyoloké-130.-a-szociális-tanulás-melletti-érvet-támasztja-alá-az-a-tény, hogy- bár- a- hangmagasság- testi- alapja:- a- hangszalagok- eltérő- hosszúsága- csak- a- kamaszkorban-kezd-kialakulni,-a-fiúk-már-hatéves-koruk-körül-elkezdnek--a-gégefő leszorításával,-a-hangzó-üreg-tudatos-megváltoztatásával--mélyebb-hangon-beszélni, mint- a- lányok.- egy- idegen- nyelvvel- való- találkozás- során- a- nyelvtanuló- egyenesen rákényszerül-arra,-hogy-megközelítse-az-adott-nyelvet-anyanyelvként-beszélők-szokásos-alaphangmagasságát.

a-férfiak-és-a-nők-beszéde-különbözik-egymástól-még-a-tempóban-is:-a-nők-gyorsabban- beszélnek.- elsősorban- angol- és- spanyol- anyanyelvű- beszélők- megfigyelése alapján-tudjuk,-hogy-a-férfiak-a-tüdőből-kiáramló-levegő-nagyobb-hányadát-használják fel-hangképzésre,-mint-a-nők.-Másképpen-fogalmazva:-a-nők-„levegősebb”-kiejtéssel beszélnek,-mint-a-férfiak.-az-úgynevezett-mondatfonetikai-eszközökkel-a-nők-gazdagabban-élnek,-dallamosabban-beszélnek,-változatosabb-intonációs-sémákat-használnak,-mint-a-férfiak.

a-hangzó-beszéd-egyes-paraméterei--ha-nem-is-feltétlenül-tudatosan--befolyásolják-azt,-hogy-milyen-képet-alakítanak-ki-egy-beszélő-emberről.-a-magas-hangon-csi-csergő-butuska-nő-képe-ellen-védekeznek-a-politikában-vagy-a-gazdaságban-sikeres nők,-amikor-beszédmódjukban-igyekeznek-közélni-a-férfias-normához.-erre-jó-példa Margaret-Thatcher--nagy-Britannia-miniszterelnöke-a-nyolcvanas-években--,-aki megbízatásának-ideje-alatt-megtanult-mélyebb-hangon-és-monotonabb-intonációval beszélni.

a-gendernyelvészetnek-szinte-mindenki-száma-ismert-témája-a-férfiak-és-a-nők eltérő-szóválasztása.-ennek-alapján-beszélnek-még-„női-nyelvről”-és-„férfi-nyelvről”-is. ezek-a-feltevés-olyan,-több-száz-éves-leírásokon-alapulnak,-amelyek-távoli,-egzotikus kultúrák-leírása-során-tesznek-émlítést-bizonyos-nyelvi-tabukról.-ezek-közé-sorolható, hogy-a-karibi-nők-nem-szólíthatták-a-férfiakat-a-nevükön,-nem-használhattak-a-harcra vonatkozó-szavakat.-egy-különleges-tabu-a-zuluból-ismert-*hlonipha*,-amely-azt-jelenti, hogy-a-menyeknek-mindennapi-beszédükben-kerülniük-kell-nemcsak-apósuk-nevének, hanem-ahhoz-hangzásban-akár-távrolról-is-hasonlító-szavaknak-a-kiejtését.

Robin-Lakoff,-akinek-a-hetvenes-években-megjelent-írási-a-gendernyelvészeti szemlélet-megalapozói-közé-tartoznak,-szintén-szóválasztási-különbségeket-emel-ki-a két-nem-nyelvhasználatában.-s-zerinte-főleg-vagy-kizárólagosan-a-nők-használják:

- a.- finom-megkülönböztetésekre-alkalmas-színneveket,-mint-a *mályvaszínű*, *bézs*, *bíborvörös*;
- b.- kedveskedő-megszólításokat-és-mellékeveket,-pl.-*szívi*, *édi*, *tündi*, *aranyoskám*;
- c.- töltelékszókat,-nyomatékosító-elemeket,-pl.-*egy ilyen*, *hogy úgy mondjam*.

az-utóbbi-évtizedek-kutatásai-sokat-árnyaltak-ezen-a-képen.-Összefoglalóan-megállapítható,-hogy-a-nők,-főleg-a-városi-nők-igényesebbek-a-szóválasztásban,-mint-a-férfiak.-ez-összefügg-a-nőknek-a-„szimbolikus-tőke”-(Bourdieu)-iránti-nagyobb-érzékenységgel.-amerikában-vannak-olyan-tananyagok,-amelyek-arra-tanítják-a-(férfi)-olvasókat, hogyan-beszéljenek-„nőiesen”,-azaz-gondosan,-kifejezően,-empatikusan.

a-gendernyelvészet-és-a-feminista-nyelvkritika-számára-rendkívül-érdekes-probléma-az-úgynevezett-grammatikai-nem.-vannak-olyan-nyelvek,-amelyek-a-főneveket-nyelvtani-nem-szerint-csoportosítják,-ilyen-értelemben-beszélnék-hímnemű,-nőnemű-főnevekről. a-nem (latin-genus)-szó-azt-sugallja,-hogy-a-főneveknek-ez-a-csoportokba-rendeződése-szorosan-összefügg-a-(biológiai-és/vagy-társadalmi)-nemmel.-ez-azonban-nincs-így,-az-úgynevezett-nyelvtani-nembe-a-főnevek-alaktani-(végződés)-és-jelentésbeli-kritériumok-alapján-sorolódnak-be,-ezek-között-csak-az-egyik-az-úgynevezett-természetes-nem. Természeti-jelenségeknek,-ember-készítette-tárgyaknak-vagy-elvont-fogalmaknak-–pedig-ezek-teszik-ki-a-szóállomány-túlnyomó-többségét-–nem-is-lehet-„természetes-neműk”.

azokban-a-nyelvekben-is-–ezek-közé-tartoznak-a-finnugor-nyelvek-és-például-a-török-is-–,amelyekben-nincs-grammatikai-nem,-van-mód-emberekre-referáló-szavak-esetében-a-természetes-nem-(férfi,-nő)-jelölésére.-a-magyarral-rokon-finnugor-nyelvekben,-a-finnben-és-az-észten-szimmetrikusan-alkalmazott-előképzők-(prefixumok) segítségével-utalhatnak-a-nemre.-vannak-a-magyar-nő,-né-képzőkhöz-hasonló-funkciójú-képzők-(a-finnben:-tár,-kko, az-észten:-tar,-nna),-amelyekkel-egy-férfira-utaló-főnévből-nőre-utaló-főnevet-lehet-képezni,-hasonlóan-a-magyar-orvos, orvosnő foglalkozásnévhez.

a-grammatikai-nemet-megkülönböztető-nyelvekben-a-mindenkire-utaló-forma-általában-a-hímnemű-alak,-ezt-generikus maszkulinumnak hívják.-feminista-szempontról-egyesek-ezt-nem-tartják-elfogadhatónak,-hiszen-pl.-a-kollégák megszólításba-a-nők-beleérthetőek-vagy-sem,-a-férfiak-azonban-mindenképpen.-vannak-nyilvánvalóan-kirekesztő-megnevezések-is.-amikor-arról-hallani,-hogy-az-államférfiak vagy-honatyák a-parlamentben-teszik-a-dolgukat,-a-hír-megfogalmazása-eltünteti-a-képviselők-amúgy-sem-népes-csoportját.

a-nyelvtani-nem-és-a-„természetes-nem”-összefüggését-felszínes-módon-azzal-szokták-bizonyítani,-hogy-a-nyelvtani-nemmel-is-rendelkező-nyelvek-esetében-a-természetes-nemhez-tartozók-általában-besorolódnak-a-megfelelő-nyelvtani-nem-osztályába,-a-férfiakat-jelentő-szavak-a-hímnemű-főnevek-osztályába,-a-nőkre-utaló-szavak-pedig-a-nőnemű-szavakéba.-ez-többnyire-így-is-van,-de-akadnak-ellenpéldák-is.-a-német-nyelvben-például-a-(eredetileg-bibliai,-a-mai-köznyelvben-pedig-negatív-konnotációjú)-das Weib 'nő' grammatikai-nemét-illetően-semleges.-az-azonban-igaz,-hogy-az-esetlegesen-kialakult-grammatikai-nem-szerepet-játszik-abbán,-hogyan-ölt-alakot-a-mitikus-gondolkodásban-valamilyen-elvont-dolog,-pl.-szél,-égitest,-növény-vagy-állat.-Csak-egy-példa: a-magyar-és-más-európai-népek-meséiben-a-róka ravasz-fickóként,-tehát-egyértelműen-férfiként-jelenik-meg.-erre-utal-a-magyar-népmesékben-szokásos-megszólítása-is: róka koma. oroszul-a-rókára-nőnemű,-a-ra-végződő-szó-utal: лиса. ennek-következtében-az-orosz-népmesékben-a-szintén-ravasz-figuraként-szereplő-róka-női-alakban-jelenik-meg,-ezért-is-szólítják-„róka-nővékének” (лиси́чка сестри́чка).

a-fordítások-készítése-során-külön-problémát-jelent-az,-hogy-a-grammatikai-nemmel közvetített-jelentés-hogyan-közvetíthető,-és-átadható-e-egyáltalán-egy-olyan-nyelven készült-szövegben,-amelyből--mint-a-magyarban--ez-a-kategória-hiányzik.

a-feminista-nyelvészet-és-ezen-belül-is-a-feminista-nyelvi-kritika-a-női-érdekek-érvényesítésére-törekszik-a-nyelvben-és-a-kommunikációban-is.-a-feminista-nyelvi-kritika-tézeit-Huszár-(2001)-tanulmánya-alapján-a-következőkben-foglalhatjuk-össze:

- a.- a-férfi-szolgálat-az-ember-prototípusául,-a-nőket-hozzájuk-képest-határozzák-meg. ennek-nyelvi-leképeződései-egyrészt-megfigyelhetőek-az-ún.-generikus-maszkulinum-használatában.-ilyen-például-a-*kedves kollégák* megszólítással-élni-egy-konferencia-megnyitásakor.
- b.- a-nőket-a-férfiak-megelőzik-a-felsorolásban,-a-nőket-a-férfiakon-keresztül-és-a-hozzájuk-való-viszonyukban-nevezik-meg.-a-sajtóban-gyakran-találkozhatunk-például-a-híradásokban-olyan-mondatokkal,-hogy-*A rendezvényre meghívást kapott a nagykövet és a felesége is. / A fogadáson a szervezet elnöke a feleségével jelent meg.*
- c.- a-nők-megjelöléseiben-negatív-konnotációval-utalunk-az-életkorra,-a-képességekre-és-a-betöltött-tisztségre.-a-német-kancellárasszonyt-a-német-sajtóban-például-gyakran-illeték-a-*kislány* megnevezéssel,-és-szalagcímekben-is-gyakran-szerelt-a-*Győzött a mi kislányunk* szókapcsolat-is.-ehhez-a-ponthoz-kapcsolódóan-kell-megemlítenünk-az-érvkészletként-is-szolgáló-sztereotip-tartalmú-közmondásainkat-is:-*Asszonnyal beszélni, lóval imádkozni. / Három asszony és egy liba, vásár van a faluban.*

ezekből-a-példákból-talán-az-is-kitűnik,-hogy-nem-egyszerűen-nyelvi-nyelvhasználati-kérdésről,-hanem-a-nyelvtől-elválaszthatatlan-gondolkodásról-van-szó.-az-újabbán-revideált-és-neurolingvisztikai-bizonyítékokkal-is-alátámasztott-„nyelvi-relativitás”-elmélet-egyik-alapvető-tézise-az,-hogy-az-elsőként-elsajátított-környezeti-nyelv,-az-anyanyelv-nagyon-erősen-meghatározza-a-világról-való-gondolkodásunkat.-a-hatalommal-rendekező-társadalmi-szerepek-akkor-is-férfihoz-kötődnek,-ha-ez-sem-jogilag,-sem-gyakorlatilag-nem-így-van.-k-érjük-meg-gyerekeket,-vagy-akár-felnőtteket,-rajzoljanak-nekünk-egy-„családfőt”,-„főnököt”-vagy-„igazgatót”.-a-rajzokon-bajszos,-szakállas,-öltönyös-figurák-mutatják-meg,-hogy-az-ügynevezett-mentális-lexikonban-ezekhez-a-lexémákhoz-nemi-karakterisztikum-is-kapcsolódik.

ezeket-a-kapcsolatokat-(férfi--hatalom,-világ,-értékkeremtés,-nő--hatalomnélküliség,-otthon,-értékkörzés)-környezetünk,-egész-világunk-kulturális-tárgyai-erősítik-meg-bennünk.-a-Magyar-Tudományos-akadémia-főépülete-előtt-két-bronzszobor-jelzi-az-intézmény-alapításkori-célját:-a-nemzeti-nyelv-és-irodalom-fejlesztését,-támogatását.-szarvas-Gábor-mellszobrának-homlokára-a-kor-vizuális-ízlésének-megfelelően-egy-fél-meztelen-női-alak-(talán-a-nyelvtudomány-nemtője)-helyez-el-egy-babérkoszorút.-a-szobor-metaforikus-üzenete-világos:-a-férfi-az-agy,-az-ész,-a-teremtő-akarát,-a-nő-a-merő-hús.-ezt-a-szimbolikus-rituálékon-és-tárgyakon-keresztül-kifejeződő-hierarchikus-világot-tükrözi,-sőt-alakítja-a-nyelvhasználat,-amelyben-a-férfi-a-normává-emelt-ember,-a-nő-pedig-ennek-derivált,-hitványabb-változata,-a-testet-öltött-eltérés.

a-fentiekből-is-kitűnik,-hogy-a-feminista-nyelvi-kritika-egyrészt-a-korpuszra,-másrészt-pedig-a-nyelvhasználatra-vonatkozik.-a-korpuszt-érintő-kritikák-a-női-foglalkozásmeg-

nevezésekkel, a nők megszólításával foglalkoznak tüzetesen. a vizsgálatok egy része a szóállományra vonatkozik, és olyan kérdéseket vet fel, hogy milyen nyelvi eszközökkel lehet a foglalkozást betöltő személy nemére is utalni (pl. a magyar nyelvben a nő képzővel alkothatunk nőnemű változatokat: igazgatónő, elnöknő, tudósnő). az alacsony presztízsű foglalkozások zöme egyébként is nőnemre referál: konyhalány, mosónő, mosogatólány, háziasszony.

a megemlített példák kapcsán felmerülnek a nyelvi diszkriminációval, a hátrányos megkülönböztetéssel és a szexista nyelvhasználattal kapcsolatos aktuális kérdések. a magyar nyelvészeti szakirodalomból csak igen kevés kutatás ismert, amelyek a nőket kirekesztő, a nőket hátrányosan megkülönböztető nyelvhasználat és a szexista nyelvi megnyilvánulások ellen tiltakozik vagy a nemileg differenciált nyelvhasználatot empirikus háttérrel vizsgálja.

Tanulmányunk második részében azt a kérdést tárgyaljuk, hogy mit tekinthetünk nyelvi diszkriminációnak, miben érhető tetten a szexista nyelvhasználat, és valójában hogyan viszonyulnak a beszélők az ún. nyelvi feminizációs folyamatokhoz.

2. Generikus és feminin nyelvi alakok

a szexista nyelvhasználattal kapcsolatosan a legtöbbet vitatott és kutatott eset a generikus és a feminin alakok használatának megítélése. az egyik álláspont szerint az ún. generikus alakok (pl. tanár, mérnök, orvos) kizárják a nőket a megszólítottak és a megnevezettek halmazából, és ezért a feminin alakok használatát is javasolják a generikus változattal párhuzamosan. ez a megközelítés azt szorgalmazza, hogy a női mivoltot a nyelvben ne csak akkor hangsúlyozzuk ki expliciten, ha a foglalkozást, szerepkört vagy pozíciót betöltő személy mintegy „különlegességnek” vagy „érdekességnek” számít egy adott területen, hanem minden esetben, ha nőről van szó. ez az érvelés abból indul ki, hogy a férfiközpontú társadalmak nyelvi kultúrájában egyáltalán nem általános az, hogy a generikus változat magában foglalja a nőket is. ezért a nők érdeke éppen az, hogy ne csupán beleértsék őket az emberek, a munkavállalók, a polgárok és a dolgozók bizonyos csoportjaiba, hanem az, hogy a nyelvben is láthatóvá váljanak. e megközelítési mód képviselői olyan nyelvi megoldásokat javasolnak, amelyeket a feminizálás címszó alatt foglалhatunk össze. ezzel a stratégiával morfológiai és lexikai szinten történik a nőneműség kifejezése.

a Magyar nemzet 2013. szeptember 14-ei Magazinjának 23. oldalán volt olvasható az alábbi mondatértékű cím: „Híres női pilóták és úrhajós nők, légi nagy üzletasszonyok és légi kisasszonyok, avagy mit tettek hozzá az elmúlt és a következő száz évben a hölgyek a repüléshez?” ez a példa jól szemlélteti, hogy ebben a kontextusban a nők csak mint érdekes adalékok vannak jelen. a hölgy lexéma használata is megerősíti azt a stratégiát, hogy a nőiség hangsúlyozására épül a címadás teljes nyelvi szerkezete, mintegy felvonultatva a magyar nyelvben alkalmazható összes létező feminin formát.

az ilyen és az ehhez hasonló extrém példákra hivatkoznak azok, akik úgy vélik, hogy a nők feminin formákkal való kiemelése a kontextusból csak felerősíti a nemek megkülönböztetését, minek következtében újra és újra konstituáljuk a nemi hierarchiát és az összes létező nemi sztereotípiát. ezért a feminin formák használata valójában nem szolgálja a nőket alapvetően megillető egyenlő bánásmódot. ezen érvelés ellen szól az,

hogy-egyes-lexémák-valóban-csak-férfi-aktorokat-jelölnek-és-a-nőket-tényelegetesen-is-kirekesztik-a-cselekvők-csoportjából.-a-következő-példákban¹ a-kirekesztés-szembe-tű-nő-esetei-állnak-fenn:-„(...) kérdésében honatyáink fognak végleges döntést hozni” – azaz-a-parlamentben-helyet-foglaló-nők,-bár-nincsenek-sokan,-ezekbe-a-kérdésekbe-egyébként-sem-szólhatnak-bele.-„Kíváncsi lennék, mit szólnának ezekhez a döntések-hez atyáink és dédatyáink?” --vagyis-a-nőknek-nem-csak-a-döntésbe-való-beleszólás-joga-nem-jár-ki,-még-a-döntésekről-sem-alkothatnak-véleményt. „Fiainknak manapság jobb dolga van, mint a régi fiatalságnak (...)” – ebben-a-megfogalmazásban-pedig-visszatérünk-ahhoz-a-kulturálisan-rögzült-sémához,-hogy-a-gyermek-lexéma-szemantikai-mezejét-elsődlegesen-a-fiúgyerekek-alkotják,-és-a-fiaink megnevezésbe-a-lányok-is-beletartozhatnak,-éppúgy-mint-ahogyan-a-századelő-polgári-körökben-elfogadott-volt,hogy-a-férj-a-feleséget-fiacskámnak-szólította,-és-egyes-archaikus-magyar-nyelvi-változatokban-a-gyermek-szót-egyébként-is-még-ma-is-egyértelműen-a-fiúgyerek-megnevezésére-használják-csak.

a-nemi-differenciát-mutató-kifejezések-használatát-napjainkban-főként-az-álláshir-detések-szövegeiben-figyelhetjük-meg.-az-ún.-kettős-alakok-használat-a-egybeesik-az-európai-Unió-által-is-javasolt-stratégiával,-ami-szerint-a-feminin-formák-használat-a-erősítheti-a-nők-pályázati-akaratát,-segítheti-a-nők-emancipációját-és-növelheti-esélyeiket-a-munkaerőpiacon.-ez-a-stratégia-egyértelműen-a-nők-diszkriminációja-ellen-hat-és-úgy-is-értelmezhető,-mint-a-kirekesztés-elleni-egyik-leghatékonyabb-módszer.-Például:² „Mint a legtöbb tinédzser lány és fiú, Daisy is úgy gondolja, hogy más, mint a többiek.” / „A serdülő korú fiúk és lányok többsége a délután nagy részét a képernyő előtt tölti.” / „... talál majd benne a család apraja, nagyja kedvére való programot; családi filme- ket, művészfilmeket az anyuka s az apuka, (...)” / „Ma már a szigorú felügyelet mellett növekvő fiúk, lányok is többé, kevésbé szabadon televíziózhatnak (...)” / „A gyerme- keket – mondják a tárgykörben tájékozott kisgyermekes anyukák, apukák, – nemcsak a televíziózás veszélye fenyegeti.” / „Mit tehet az ember fia, lánya ebben a helyzetben?” / „A szalonba betérő urak és hölgyek elmesélik egymásnak életüket, gondjaikat, baja- ikat.” / „Miatán az útitársak és útitársnők elfoglalják helyeiket a kupében, (...)”. Ha figyelmesen-olvassuk-el-ezeket-a-példákat,-akkor-feltűnik,-hogy-voltaképpen-minden-mondat-tartalmaz-egy-vagy-két-felesleges-nyelvi-elemet,-ami-miatt-az-olvasónak-való-ban-az-az-érzése-támad,-hogy-nyelvi-redundanciával-állunk-szemben,-és-túldimenzio-náltuk-a-nem- --biológiai-és-társadalmi-értelemben-vett- --szerepét.-az-újságírók-írhat-ták-volna-egyszerűen-a-következő-lexémákat-is:-szülők, utasok, tanulók, a szalonba betérők.-ezen-álláspont-szerint-a-nők-explicit-megnevezése-a-különböző-kommunikatív-helyzetekben-nemhogy-eltüntetné-a-nemek-közötti-egyenlőtlenséget,-hanem-elmélyíti-azt,-mivel-az-és-kapcsolószó-beiktatásával-a-megnevezetteket-a-nemük-alapján-azono-sítja-(Hölgyeim és uraim! / Fiúk és lányok! / Honatyák és honanyák!).

a-két,-fentebb-bemutatott-állásponton-kívül-létezik-egy-harmadik-megközelítési-mód-is.-sokan-(nyelvészek-és-nem-nyelvészek)-úgy-gondolják,-hogy-a-generikus-alakok,-ill.-a-feminin-alakok-használat-a-nem-morfológiai-vagy-lexikai-eszközökkel-történő-megje-

1- Magyar Nemzet,-olvasói-levelek,-2005.-március-16.

2- Kétheti Színes RTV Műsorúság,-2005.-februári-számaiból

lölése-nyelvben-vagy-a-nemileg-semleges-nyelvi-eszközök-előnyben-részesítése-(pl.-például-többes-számban-álló-főnevek-látogatók,-olvasók-stb.)-nem-csak-egy,-a-nyelv-rendszere-vonatkozó-kérdés,-hanem-nyelvpolitikai-felvetés-is.-ebben-a-keretben-szemlélve-a-problémát,-a-nyelvi-szokások-és-a-nyelvi-attitűdök-megváltoztatásáról-van-szó,-és azért-kell-síkra-szállnunk,-hogyan-megváltoztassuk-a-patriarchális-nyelvi-kultúrát,-amely pragmatikai-és-szemantikai-értelemben-véve-egyaránt-hátrányosan-különbözteti-meg-a-nőket.-a-hangsúly---mint-ahogyan-a-következő-példák-igazolják---nemcsak-a-szóhasználaton-van,-hanem-a-pragmatikai-alapú-diszkrimináción.-az-egyik-ilyen-pragmatikai fókuszpont,-ami-a-nőkkel-szemben-érvényesülő-társadalmi-nézőpontot-tükrözi.-az-a-nők névviselése-a-házasságkötés-után.-a-magyar-nyelvben--né-utótagú-névhasználati-forma (a-szláv-nyelvekben-pl.-az-a,-ová végződés-tölt-be-hasonló-szerepet)-a-férjezett-nőt-a-férfitől,-a-férjtől-való-függésben-és-a-férfihoz-való-viszonyában-láttatja,-ill.-a-nőt-csak tradicionális-szerepkörében-(feleség)-nevezi-meg.-névtani-vizsgálatok-is-rámutattak,hogy-minél-tradicionálisabb-elveket-követ-egy-nyelvközösség,-annál-gyakrabban választják-a-nők-a-férj-nevének-viselését.-a-médiában-még-mindig-gyakori-eset,-hogya-férfi-riporterek-gyakrabban-vágnak-a-női-interjúalanyok-szavába,-sőt-a-kontextusba nem-illő-módon-lesznek-verbális-támadások-alanyai.-az-r TL-k-lub-egyik-reggeli-interjújában-a-férfi-riporter-élcélődés-tárgyává-tette,-hogya-női-interjúalany-„... *sajnálom de Ön ebben a pillanatban nem volt asszonya a helyzetnek, mert hát úgye azt még sem mondhattam Önnek, hogy ura, mert még véletlenül én is abba a kínos helyzetbe kerülök, mint a minap Illés Zoltán államtitkár úr*”.-az-idézett-esetben-egy-magyar-mondás (ti.-ura a helyzetnek)-vált-a-szexizmust-nyíltan-sugalló-értelmezési-keret-alapjává.-a-médiában-általánosan-elfogadott-jelenség,-hogya-férfi-riportalanyokat-pozíciójuk-által jellemzik-a-riporterek-és-a-betöltött-pozíció-a-megszólítás-alaptagja-is-egyben-(pl.-képviselő úr, elnök úr, igazgató úr).-a-nőkkel-szemben-az-asszony megszólítás-mint-tiszteleti-forma-bekerül-ugyan-a-diskurzusba,-de-nem-kapcsolódik-össze-automatikusan-a-nők-által-betöltött-pozícióval,-mivel-a-riporterek-egyre-gyakrabban-élnek-a-más-nyelvekből-átvett-nyelvi-kulturális-mintákkal-(*Magda asszony, Dalma asszony*).-ez-utóbbi forma-egyre-jobban-hódít-a-női-magazinok-hasábjain-is-:„*Rita asszony reggelivel kínál minket*”-(Blikk nők,-2013.-október-12.-4.-p.).-az-utóbbi-idők-politikai-életében-gyakoribbá-váltak-szexista-megjegyzések-fontos-tisztségeket-betöltő-nőkkel-szemben-is.

3.nyelvi-szexizmus-és-feminizálás

a-gendernyelvészet-és-a-feminista-nyelvi-kritika-a-fenti-álláspontok-alapján-vizsgálja-a-magyar-nyelvben-is-a-feminizálásról-és-a-nyelvi-szexizmusról-kialakult-társadalmi-diskurzust,-és-követi-nyomon-a-beszélők-erről-alkotott-véleményét.-az-alábbiakban-ezeket tekintjük-át-a-nyelvészeti-és-a-szociológia-módszertanának-alkalmazásával.

a-szexista-nyelvhasználat-kapcsán-a-nyelvészeti-és-a-szociológiai-kérdésfelvetés azonos:-(1)-mit-tekintünk-szexistának-a-nyelvhasználatban-és-(2)-mit-tehetünk-ellene?-a-nyelvi-szexizmus-mint-terminus-először-Marielouise-Janssen-Jurreits-munkájában bukkant-fel-1976-ban.-a-meghatározás-szerint-a-diszkrimináció-azon-módjával-állunk szemben,-amelyik-a-nőket-szexualitásukra-nézve,-nőiségükben-sérti.-az-1980-as-évek nőmozgalmainak-idején-fejlődött-tovább-a-terminus-jelentése,-ez-alatt-foglalták-össze azokat-a-diskurzív-vagy-nyelvhasználati-formákat-és-stratégiákat,-amelyek-a-nőket

marginalizálják-a társadalmi-diskurzus,-az-intézményesített-nyelvi-formák-és-gyakran oktatási-nevelési-kontextusokban-elhangzó-nemi-alapon-történő-megkülönböztetés-leg-különbözőbb-szinterein.-a-téma-egyik-legfontosabb-kutatója,-Marlis-Hellinger-(1990) megkülönböztet-nyílt-és-burkolt-szexista-nyelvi-megnyilvánulásokat.-a-nyílt-formák-közé sorolja-például-az-erőszakos-félbeszakításokat,-a-női-beszélőktől-a-megszólalás-jogának-megvonását,-illetve-a-beszédjog-korlátozását.

a-huszedik-század-nyolcvanas-éveiben-divatos-témának-számított-a-gendernyelvészetben-belül-a-közbevágások-elemzése-nőkből-és-férfiakból-álló-vegyes-csoportokban. Gyakran-idézik-kennedy-és-Camden-1983-as-vizsgálatát-(l.-pl.-Hellinger-1990),-amely szerint-a-nemek-közi-közbevágások-96%-át-férfiak-kövétték-el-„nők-rovására”.-a-video-felvétel-azt-is-megmutatta,-hogya-férfiak-különösen-gyakran-vágtak-nők-szavába-akkor, amikor-azok-mosolyogtak.-egy-német-és-angol-nyelvű-vizsgálatok-metalemezése viszont-azt-bizonyította,-hogya-bár-az-esetek-többségében-csakugyan-a-férfiak-vezettek a-közbevágásban,-de-nem-olyan-arányban,-mint-egyes-kutatások-adatai-alapján-általánosítva-feltételezték.

Hellinger-(1990)-megközelítésében-a-fentebb-tárgyalt-generikus-alak-használata-a burkolt-nyelvi-szexizmus-esetei-közé-tartozik.-Újabb-kutatások-eredményeképpen-a nyelv-szexizmus-fogalma-magába-foglal-minden-olyan-nyelvi-kulturális-megnyilvánulást,-ami-a-nők-szerepét-vitatja,-becsmérli,-a-nőket-tárgyasítja,-valamint-a-nők-főlötti hatalomgyakorlás-valamennyi-nyelvi-formáját-és-diszkurzív-elemét-(samel-2000).-a nyelv-szexizmus-legszembetűnőbb-eseteit-példázzák-a-nőket-szexuális-tárgyként-referáló-lexémák-(pl.-bige, moha, bõr, buksza, spiné, spinkó³),-a-nőket-állatokkal-asszociáló-referálások-(pipi, tyúk, pulyka, cica, liba),-hogya-nemi-szervek-pars pro toto alapú használatát-ne-is-emplítsük.

Hellinger-(1990)-szerint-azok-a-kifejezések-is-szexistának-tekinthetők,-amelyek-a-nő szüzességének-megnevezésére-szolgálnak,-mert-ezek-a-szavak-direkt-módon-asszociálhatóak-a-nőktől-elvart-tulajdonságokra:-*érintetlen, szűzies, tiszta, szeplőtelen, ártatlan, romlatlan, makulátlan, szennytelen, tisztességes, erkölcsös, szemérmes, tartózkodó, szégyenlős, szende, erényes*.-Hasonlóképpen-szexistának-tekinthetjük-azokat-a-lexémákat-is,-amelyek-a-prostituált-szinonimái-a-különböző-nyelvi-stiláris-rétegekben (*utcalány, utcanő, ká, örömlány, presszótündér, aszfalttündér, éjjeli lepke, sarkangyal, pillangó, rosszlány, szuka, szajha, kuruc, cula, szotyka, céda, lotyó⁴ stb.*)-és-amelyek-a-feleséget-szerepében-lealacsonyítják-(*két lábon járó takarítógép, mosogatólány, oldal-kocsi, baba, oldalborda, hátizsák, asszonytár, asszonypajtás, házi kereszt, anyjuk⁵*).

egyes-feminista-olvasatok-szerint-a-generikus-szóalakok-használata-is-a-nyelvi-szexizmus-esetei-közé-tartozik,-mivel-ezek-inkább-referálnak-férfira,-mint-nőre-(Bußmann 1985).-e-nézet-hívei-azt-szorgalmazták,-hogya-minden-kommunikációs-helyzetben-explicit-formában-jelöljük-meg-a-nőket-is,-tehát-külön-referáljunk-rájuk-is,-ne-csak-akkor, ha-az-adott-kontextusban-valamilyen-okból-kifolyólag-a-megnevezett-személy-nőnemű-sége-a-mondanivaló-szempontjából-hangsúlyos.-ezen-álláspont-szerint-a-nemek-közöt-

3- a-példák-forrása:-Magyar-szókincstár

4- a-példák-forrása:-Magyar-szókincstár

5- a-példák-forrása:-Magyar-szókincstár

ti-esélyegyenlőség-ügy-valósítható-meg,-hogy-különböző-nyelvi-megoldások-alkalmazásával-egymás-mellett-szerepeltetik-a-férfira-és-a-nőre-is-expliciten-referáló-lexémákat. ilyen-megoldásokként-tartják-számon-nyelvben-az-ún.-*splitting* („hasító”)-alakokat-és-az-ún.-*teljes szóalakkal történő szimmetrikus* megnevezési-formákat.-abban-az-esetben, ha-hangsúlyosan-szeretnénk-utalni-a-cselekvő,-az-aktor-nőneműségére,-akkor-nyilvánvalóan-a-nőnemű-változatot-használjuk-a-generikus-alakkal-szemben.-a-nőnemű-alakok-általános,-és-nem-szituáció-vagy-kontextusfüggő-preferálását-nevezzük-feminizálásnak.

Balázs-(2001)-a-közeljövő-legfontosabb-nyelvstratégiai-feladatai-közt-tartja-számon-a-kommunikációt-megalapozó-fatikus-elemek-használatával-kapcsolatban,-hogypontosabb-és-társadalomszerkezetileg-finomabb-képet-rajzoljunk-arról,-miként-szólít-suk-meg-a-nőket-(pl.-*nő, hölgy, asszony, kisasszony, aranyoskám, szívem, úrhölgy, úrnő* --l.-Balázs-2001).-ennek-a-kihívásnak-a-társadalmi-nyelvhasználati-háttérét-vizsgálta domonkosi-(2002)-is.-ebben-a-vizsgálatban-a-fentebb-felsorolt-alakok-elfogadottságáról-volt-szó.-kiderült-például,-hogya-az-újabbban-erősen-preferált-*úrhölgy* és-*úrnő* megszólítást,-amelyekkel-levelek-címzésében-szinte-naponta-találkozhatunk,-a-megkérdezettek-éppúgy-elutasították,-mint-a-Nagy Amália Asszonynak formát-is.-szintén-Balázs (2001)-veti-fel-a-szókalkotási-módok-problémái-közt-a-női-foglalkozásnevekkel-kapcsolatos-nyelvhelyességi-kérdéseket.-vizsgálódásaink,-példáink-és-adataink-azt-bizonyítják,-hogya-a-magyar-nyelvben-jelenleg-egy-egyre-intenzívebb-feminizálási törekvés tapasztalható,-amely-jelenségre-Göncz-és-kontra-(2001)-,valamint-kontra-(2003)-is-felhívták-a-nyelvhasználók,-ill.-a-nyelvet-kutatók-figyelmét.-ez-a-feminizálási-trend-szintén-lehet-az-európai-Unió-nyelvi-ajánlásainak-hatására-létrejövő-jelenség,-de-kapcsolatban-állhat-azzal-is,-hogya-környezetünkben-több-olyan-nyelv-is-van,-amelyik-rendelkezik-nyelvtani-nemmel-és-a-lexikális-szinten-képzett-feminin-alakok-használatának-is-kialakult-nyelvi-mintái-vannak.

a-feminizálással,-azaz-a-feminin-alakok-preferálásával-párhuzamosan-megfigyelhető-a-politikailag-korrekt-és-esélyegyenlőségi-szempontról-is-elfogadott-ún.-*szimmetrikus alakok* gyakoribb-használata-is.-álláshirdetések-és-reklámok-szövegeiben-naponta-találkozhatunk-ezekkel-a-magyar-nyelv-számára-néha-szokatlan-*szimmetrikus* vagy akár-teljesen-idegen-*hasított alakokkal*, leggyakrabban-külföldi-tulajdonban-lévő-cégek magyar-nyelvű-hirdetéseiben:-*Hostokat és hostesseket keresünk. / Ügynöki munkára női és férfi alkalmazottakat keresünk. /-Ügyvezető igazgatónk mellé titkárt/titkárnőt keresünk! / Iskolánkba fizika szakos kolléga/kolléganő jelentkezését várjuk.*⁶ Természetesen-más-a-helyzet-és-a-szemantikai-értelmezési-mód,-ha-a-hirdetésben-azt-olvassuk,-hogya-„Férfi és női fodrászt felveszek.”

Más-nyelvekből-vett-minták-alapján-létrehozott-hasított alaknak tekinthetők-a-következő,-fatikus-funkcióban-álló-példák:-*Kedves igazgató úr/hölgy! / Tisztelt előadó/előadónő! / Kedves tanársegéd(Nő)! / Tisztelt igazgató asszony/úr! / Kedves igazgató úr(hölgy)! /Kedves KollégaNő! / Kedves Kolléga/Nő! / Tisztelt Képviselő/Nő! /-Kedves*

6- az-idézett-álláshirdetésekből-származó-szövegrészletek-forrása:-Borsodi Apró,-2003-2004.

7- a-példák-hivatalos-levelek-megszólításai,-melyeket-közoktatási-és-közéleti-közegben-dolgozók-bocsátottak-rendelkezésünkre.

Tanár NŐ! --ez-a-példa-pedig-kifejezetten-terjed-az-egyetemisták-e-mail-kommunikációjában.-a-felsoroltak-közt-van-olyan-nyelvi-adat-is,-aminek-a-használata-ma-már-nem jelent-különösebb-problémát,-és-olyan-is,-amivel-a-legutóbbi-időben-találkozhatunk gyakrabban-(*KollégaNŐ*).-Jól-érzékeltető,-hogy-a-splitting (hasítás)-jelensége-számtalan nyelvhelyességi-kérdést-fog-a-közeli-jövőben-felvetni.-az,-hogy-a-fenti-példák-közt-ki-mit tart-elfogadhatónak,-nemcsak-a-természetes-nyelvérzék-hozadéka,-hanem-a-média által-közvetített-megváltozott-nyelvi-kultúra-következménye-is.-ezt-szemlélteti-a-következő,-nyomatott-reklámból-származó-mondat-is:-„*Bár nem tartom követendő példának a mindennapok szingli hős(nő)ét,*”⁸

Mint-a-fenti-példák-mindegyike-igazolja,-a-nyelvi-feminizálás-folyamata-alatt-azt-a-nyelvhasználati-jelenséget-értjük-tehát,-hogy--ellentétben-a-magyar-nyelvi-normával--abban-az-esetben-is-expliciten-utalunk-a-referenciaszemély-nőneműségére,-ha-a-kontextusból-(pl.-a-személynévből)-kiderül-a-megnevezett-vagy-megszólított-személy,-aktor-neme.-a-magyar-nyelvi-norma-azt-tekinti-elfogadott-esetnek,-hogy-amennyiben-a-név-jelöli-viselőjének-nemét,-a-foglalkozásnév-vagy-a-betöltött-pozíció-maradjon-nemileg-jelöletlen-(pl.-Kovács Éva tanár, és-nem-normatív-értékű-például-a-Nagy Klára eladónő-például-egy-névtáblán,-ugyanakkor-a-Kovács Éva tanárnő típusú-kettős-feminin-referencia-társadalmi-presztízsváltozat,-tehát-elfogadott). nyilvánvalóan-nem-használhatjuk-a-Kovács Gizella üzletember kifejezést-egy-névkártyán,-ehelyett-az-üzletasszony-megjelölést-alkalmazzuk.-a-sport-nyelvében-már-a-60-as-években-is-elfogadott-volt-a-feminizálás-(pl.-Kovács Tímea, úszónő),-és-úgy-tűnik,-ma-is-ez-az-a-terület,-ahol-a-leginkább-utalunk-a-nemre.

az-erősödő-feminizáló-nyelvhasználat-bizonyítékául-szolgálnak-az-alábbi-példák-is,-melyeket-2011-2013-között-gyűjtöttünk-a-napi-sajtóorgánumból,⁹ és-amelyek-közt-jelenleg-jó-néhányat-nevezhetünk-ad hoc képzésnek-is:-*kormányőrnő, katonanő, kurátornő, honasszony, lesifotosnő, szóvivőnő, haramianő, showman-nő, showwoman, becsűsnő, tudógyógyásznő, gyógyszerésznő, biznissz csaj, kameramannő, szenátornő, importőrnő, dékán, tanácsosnő, tatnacsok asszony, moderátornő, kalandornő, kommandósnő, patikusnő, gyakornoknő, bébiszitterlány, titkár asszony*.-Hasonló-képzésű-feminin-alakokkal-találkozhatunk-idegen-nyelvekből-fordított-szakkönyvekben-is. Például-a-prezentációs-technikák-foglalkozó-szakkönyvekben-nem-egydi-eset-a-prezentőrnő lexéma-használata.-ezen-szóformáknak-azonban-nyilvánvalóan-más-a-konnotációjuk,-mint-azoknak-a-formáknak,-amelyek-már-a-mindennapi-nyelvgyakorlat-részei-és- presztízst- jelentő- foglalkozásokkal- állnak- kapcsolatban:- *tanárnő, tanítónő*. Megjegyezzük-azonban,-hogy-az-előbb-felsorolt-szavak-esetében-a-feminin-forma-meggyökeresedése-a-pálya-előmozdítására-is-utal.

Láthatjuk,-hogy-itt-nem-egyszerűen-arról-a-magyar-nyelvben-mindig-is-elfogadott-jelenségről-van-szó,-hogy-a-leggyakrabban-nők-által-betöltött-foglalkozásokat,-valamint-a-nők-száma-társadalmi-presztízst-és-elismerést-nyújtó,-általában-művészi-teljesít-

8- egy-budapesti-reklámújság-recenziója-női-olvasmányokról,-2004.-nov.-12.

9- az-összegyűjtött-példák-forrásanyagául-a-megjelölt-időszakban-a-következő-lapok-és-magazinok-szolgáltak:- *Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Népszabadság, Nők Lapja, Kiskegyed, Tina, Hölgyvilág, Sárga TV Újság, Tipp, MiNap*.

ményhez-kapcsolódó-tevékenységi-köröket-egyébként-is-feminin-formákkal-jelöljük-meg (ápolónő, titkárnő, színésznő, énekesnő, művésznő, festőnő, bírónő).-Ugyanakkor-még ezekben- a- magyar- nyelvhasználatban- elfogadott- esetekben- is- tapasztalhattunk- az utóbbi-időben- egyfajta- ingadozást- a- név+generikus alak (Kovács Edit jogász)- és- a név+feminin alak (Kovács Edit jogásznő)-használat- között.-ez-az- elbizonytalanodás erősíti- azt- a- feltételezést,- hogy- a- feminizálás- nyelvi- jelensége- szoros- összefüggést mutat-a-más-nyelvekből-kölcsönzött-mintákkal.

Tovább-színesíti-(és-egyben-bonyolítja)-is-a-jelen-feminizációs-törekvéseit,-hogy-számos-esetben-találkoztunk-az-ún.-*reduplikált feminin formával*,-amely-nem-tűnik-más nyelvből-átvett-nyelvi-divatjelenségnek,-de-a-kontextus-alapján-nyelvbottlásnak-sem minősíthető.-a-reduplikált-feminin-alak-illusztrálására-álljon-it- néhány-élőbeszédből lejegyzett-példa:-*női hölgysmerős, lányhúg, főnövérnő, kolléginanő, igazgatónő asszony*. Megjegyzendő,-hogy-a-szóban-forgó-jelenség-önmagában-nem-ismeretlen-a-magyar nyelv-száma-ra,-a-reduplikált-feminin-alakok-jól-nyomon-követhetők-néhány,-ma-már-régi-esnek-ható-nyelvhasználati-formánkban,-mint-például-az-*anyámasszony, húgomasszony* szavainkban.-ez-utóbbi-példák-azonban-teljesen-más-funkcióban-használták-az-asszony lexémát:-a-megszólító-és-megnevező-funkciót-ötvözve-a-tiszteleti-formák-szerepét-töltötte-be.-ezt-a-funkciót-őrizhette-meg-a-mai-nyelvhasználat-példái-közül-a-*papné asszony*. napjaink-reduplikáltan-feminin-nyelvhasználati-példái-azonban-elsősorban-nem-a-tiszteletiséggel-hozhatók-összefüggésbe,-hanem-arra-utalnak,-hogy-az-eredeti-feminin-szó-alakban-vagy-az-alaplexémában-(*húg, főnövér, kollegina*) a-mai-beszélő-már-nem-érzékel-i-a-femininumot,-és-ezért-az-eredetileg-is-nőnem-et-jelölő-szóalakhoz-hozzáteszi-azt-a-lexikai-elemet-(például-a-*nő* utótagot),-aminek-használatával-megvalósíthatja-a-femininum-explicit-megjelölésére-vonatkozó-kommunikatív-szándékát.

véleményünk-szerint-a-magyar-nyelvben-erősödő-tendenciát-mutató-feminizálási-folyamatok-és-törekvések-inkább-a-szex (a-biológiai-nem,-a-természetes-nem)-nyelvi-pozicionálásával-hozhatók-kapcsolatba,-és-nem-feltétlenül-a-társadalmi-nemmel.-Megszólító funkcióban-a-magyar-nyelvhasználat-általában-preferálja-a-feminin-formákat.-Új-jelenség-azonban,-hogy-az-eredeti-megszólító-funkcióban-álló-feminin-alakok-utaló-és-említő-funkcióban-a-szövegtörzs-szerves-részeként-jelennek-meg-(Pl.-...-*írta az államtitkár asszony. / ... - vélekedett az elnök asszony. / ... - hangoztatta a tanácsnok asszony. / A kancellárjelölt asszonynak erről az a véleménye, hogy ...*¹⁰)

Úgy-tűnik-tehát,-hogy-a-mai-magyar-nyelvhasználatban-a-feminizálás-tetten-érhető a szóbeli-és-az-írásbeli-kommunikáció-legkülönbözőbb-szövegtípusaiban,-a-médiaszövegekben,-a-reklámokban,-a-nyomtatott-és-az-elektronikus-sajtóban,-a-női-magazinokban,-a-filmszövegekben-és-legújabban-a-magyar-nyelven-íródott,-valamint-az-idegen nyelvekből-magyarra-lefordított-bestsellerekben-is.-Mi-okozhatja-a-feminizálás-magyarországi-terjedését?-a-nyelvi-feminizálás-összefüggésbe-hozható-az-európai-Unióhoz való-csatlakozásunkkal,-aminek-következtében-hazánkban-is-egyre-ismertebbé-válhat az-európai-Unió-genderpolitikája,-amelynek-szerves-része-a-nyelvi-szexizmus-elleni kampány-és-a-nők-nyelvhasználati-egyenjogúságáért-folytatott-küzdelem.-az-európai

10- Magyar-nemzet-online,-n-épszabadság-online,-2005.-január

Unió-idegen-nyelveken-megfogalmazott-dokumentumainak-és-az-európai-Unió-gender-politikáját-népszerűsítő-brosúrák-szövegeiben-a-nőkre-vonatkozóan-mind-gyakrabban-találkozhatunk-expliciten-feminin-alakokkal,-mint-generikusakkal.-a-feminin-alakok-preferálásában-érvényesülni-látszik-az-európai-Unió-esélyegyenlőségi-programja.-ennek-jeleit-érezkelhetjük-hazánkban-is,-annak-ellenére,-hogy-nyelvünkben-ezt-a-szerepet-nyelvtani-nem-hiányában--bizonyos-morfológiai-és-lexikai-eszközök-töltik-be. Tapasztalatunk azt mutatja,-hogy-nemcsak-az-európai-Unióval-kapcsolatos-szövegek-fordításaiban-érezhető-a-feminizálás,-hanem-a-modern-idegen-nyelvekből-(elsősorban angol-és-német)-fordított-szépirodalmi-és-bestseller-szövegekben-is.-f-eltételezhető,hogy-a-fordítók-az-idegen-nyelvi-mintát-követik-akkor,-amikor-például-a-Mara-asszony,a-B.-né-asszony,a-detektív-nő,az-ügynőknő-és-a-látnoknő¹¹kifejezésekkel-élnek,-és-egyszerűen-szólva-tükörfordítást-alkalmaznak.-az-álláshirdetések-megfogalmazásában-a-külföldi-tulajdonban-lévő-cégek-is-elsősorban-az-idegen-nyelvű-gyakorlatot-követik-és-ragaszkodnak-a-nemileg-specifikus-nyelvhasználati-formák-alkalmazásához.-a-külföldön-is-népszerű-női-magazinok-magyar-nyelvű-testvérkiadványai-általában-szintén-többet-feminizálnak,-mint-a-hasonló-jellegű-magyar-lapok.

4.-r eferenciális-és-megszólító-eset

az-általunk-kutatott-nyelvi-kérdések-a-beszélőket-is-érdeklík.-Mi-sem-bizonyítja-ezt-jobban,-mint-azok-a-blogok-és-más-interneten-keresztül-szerveződő-beszélgetések-szövegei,-amelyek-köré-a-mi-kérdésselvetéseinkhez-hasonló-témákban-szerveződnek-a-topikok.-Így-például-az-egyik-honlap,-amely-rendszeresen-végez-közvélemény-kutatásokat,azt-a-kérdést-tette-fel-az-olvasóknak,-hogy-hogyan-lehetne-magyarítani-a-nyelvi-szexizmus-kifejezést.-a-legtöbben-a-nemek szerinti hátrányos megkülönböztetés szókapcsolatra-szavaztak,-de-felmerült-a-másnemű ellenesség, a-szexuális kirekesztés és-a-nemi kirekesztés szókapcsolat-is-mint-lehetséges-megoldás.-érdekes,-hogy-a-tudományos-szövegekben-egyébként-gyakran-alkalmazott-nemi diszkrimináció kifejezést-a-válaszadók-többsége-nem-hozta-kapcsolatba-a-nyelvhasználatlalt,-hanem-a-munkahelyi-szexuális-zaklatás-szinonimájaként-értelmezte.

Blogtéma-például-a-szexista-kifejezés-értelmezése-is.-ezzel-kapcsolatosan-az-egyik-topik-beszélgetői-azon-vitatkoztak-a-legtöbbet,-hogy-szexista-e-az,-aki-a-magyar-nyelvben-az-ember-szót-a-hímnemű-személyek-megjelölésére-használja.-a-beszélgetőpartnerek-végül-megegyeztek-abban,-hogy-„de-azért-jellemzőbb,hogy-a-férfiakra-használjuk”.-a-következő-hozzászóló-azt-vetette-fel,-hogy-a-nők-gyakrabban-élnek-ezzel-a-szemantikai-behatárolással,-mert-különösen-vidéken-elfogadott,-hogy-a-férj-szinonimája-az-ember-szónak-(hazaért-az-emberem=hazaért-a-férjem),-illetve-„az-uram-egyenlő-a-férfjemmel”.-az-említett-blogdiskurzust-olvasva-kiderül,-hogy-a-beszélők-jó-része-úgy-véli,hogy-az-effajta-szinonimitás-nemcsak-a-régies-nyelvhasználat-egyik-eleme,-hanem-bizalmaskodó-hangnemet-is-sejtet,-azaz-nem-mindegy,-ki-milyen-kontextusban-azonosítja-az-embert-a-férfival-és-a-férfjjel.

11- r eader's-digest-válogatott-könyvek,-2000

Hasonló dilemmákat okoz más blogok bejegyzéseiben és internetes diskurzusokban¹² az, hogy mikor használjuk a *nő* és a *hölgy* szavunkat. a hozzászólók egyetértének abban, hogy a *nő* lexéma kevésbé ünnepélyes, kevésbé hivatalos és jelentéstartalma sokkal általánosabb, mint a *hölgy* szavunké. az utóbbival a hozzászólók tapasztalata alapján gyakrabban találkozunk megszólításokban és „az udvariasságot is a *hölgy* szó használatán keresztül mutatják ki a férfiak” – áll az egyik hozzászólásban. a bejegyzések azonban felvetnek két érdekes esetet is. Használhatják-e a nők saját magukra vonatkoztatva ezt a szót? a bejegyzést író személy ugyanis azt vette észre, hogy társkereső hirdetésekben a nők magukat hölgyeknek nevezik. a másik felvetés szerint megfigyelhető az is, hogy a *nő* szavunkat egyre gyakrabban értelmezzük a *hölgy* szó szinonim alakjának. ez pedig arra mutat, hogy a referenciális és fatikus funkcióban álló esetek egyre gyakrabban mosódnak egybe, vagy éppen tesszük hozzá a *hölgy* szót abban az esetben is, ahol a megszólítás egyébként nem volna szükséges. a bejegyzést író erre az esetre azt példát hozta fel, hogy meglehetősen furcsának találta, amikor egy orvosi vizsgálatra a következő mondattal hívták be: „Megkérem a *hölgyet*, hogy fáradjon be a rendelőbe!”

egészen sok vita folyik a hozzászólók között arról is, hogy a feminin alakok képzésekor, vagy ahogyan ők írják, a „*nőneműsített szó*” / „*nőiesített alak*” képzésekor a *női* melléknév vagy a *nő* képző használata az elfogadottabb-e. a diskurzus egyrészt arról szól, hogy például a *tanárnő*, a *doktornő* vagy az *igazgatónő* alak foglalkozásmegjelölés-e, vagy inkább megszólítás. Másrészt pedig arról, hogy van-e különbség a *női miniszterelnök* és a *miniszterelnök* képzések között. Több mint 50 hozzászólást áttekintve azt fogalmazhatjuk meg, hogy a *nő* képzővel ellátott feminin formák használatát a beszélők referenciális funkcióban, tehát az utaló, a megjelölő esetekben tartják elfogadottnak. az asszony lexéma pedig leggyakrabban a megszólító esetekhez, a fatikus funkcióhoz társul. a hozzászólók véleménye szerint a *hölgy* szóval óvatosabban kell bánni, mert az olyan típusú mondatok, mint „*Felkérem a képviselő hölgyet, hogy szóljon hozzá!*” gyakran ellenérzést váltanak ki a megszólítottakban. a *női* melléknév használatával kapcsolatosan egyrészt bizonytalanság, másrészt szintén egyfajta óvatosság figyelhető meg a bejegyzésekben. a hozzászólók szerint a *női* melléknév erősebben hangsúlyozza ki a nőiséget, a *női* mivoltot és az ezzel a formával megnevezett foglalkozásnévben a *női* szerep mint egyedi és különleges szerep határozódik meg: *női pilóta*, *női miniszter*. a *női* melléknév tehát a kijelölő-jelző szerepét tölti be. az óvatosságra a *női* melléknév kapcsán az ad okot, hogy nyelvszokás szerint a nőkkel kapcsolatos, a nőkre vonatkozó szerepkört jelöl meg: *női fodrász*, *női szabó*, s nyilvánvalóan lehet mindkettő férfi is.

5. Összefoglalás

a fentiekben bemutatott nyelvi jelenségek társadalmi és nyelvészeti viták tárgyát képezik. Használatuk attitűdöket, álláspontokat közvetít. a nyelvileg semleges nyelvhaszná-

12- a fejezetben említett példák, vélemények és egyéb hozzászólások, megjegyzések forrásai az interneten is jól nyomon követhető topikok, pl. - www.gyakorikerdesek.hu, - www.miavelemenyed.hu, - www.e-nyelv.hu

lati-formák-még-nem-kidolgozottak,-a-nemileg-differenciáló-formák-használata-pedig problémás.-Gondoljunk-csak-arra-az-estre,-amikor:- „A *kedves kollégák és kolleginák*” megszólításban-hiába-halljuk-a-nőket-expliciten-megnevező-lexémát,-ha-a-beszélő-szándékosan-és-nyomatékosan-gúnyosan-hangsúlyozza-azt!-értsd:-a-*kollegina* nem-egyenrangú-a-*kollégával*.-Természetesen-a-túlzott-mértékű-feminizálásnak-is-van-számos buktatója,-és-ez szintén-nem-a-nők-érdekeit-szolgálja.-a-magyar-nyelvben-a-feminin-alakok-bizony-sokszor-egyértelműen-negatív-felhanggal-társítottak,-mintegy-áthagyományozva-azt-a-tradicionális-és-sztereotíp-vélekedést-és-világképet,-hogy-a-*főnöknő* éppenséggel-csak-egy-nő.-ez-is-igazolja-azt,-hogy-a-feminin-alakok-a-magyar-nyelvben szexuspreferenciát-közvetítenek,-nem-pedig-gender-szerepeket-(l.-erről-bővebben Kegyes-2005).-a-feminin-alak-parodisztikus-és-gúnyos-konnotációjú-használatára-is akár-naponta-hallhatunk-példákat-a-médiában-(pl.-*frontembernő*¹³).-ez-a-típusú-feminizálás-strukturálisan-már-szexista-jelleget-is-ölt.-a-magyar-nyelv-esetében-a-feminizálás jelensége-nem-függetleníthető-az-aktuális-politikai-helyzettől-sem,-sőt-a-szocializmusban-ideológiai-érdekből-preferált-feminin-alakok-negatív-konnotációjától-sem.-a-feminizált-alakok-hallatán-még-ma-is-gyakran-gondolunk-az-*elvtársnő*, *szaktársnő*, *kartársnő*, *tagtársnő* stb.-szavainkra,-bár-a-szocialista-éra-által-erősen-preferált-feminin-alakok-társadalmi-tekintetben-más-típusú-nyelvi-nemi-diszkriminációt-közvetítettek,-mint-ahogyan-a-szexizmus-fogalmát-ma-interpretáljuk.

az,-hogy-ha-történetesen-angela-Merkelt-a-média-évek-óta-egyszerűen-csak-„a *Kislányként*”-apoztrofálja,-nem-csak-nyelvi-kérdés.-a-jövő-kutatási-feladatai-közt-tart-hatjuk-számon-azt,-hogy-felméréseket-készítsünk-arról,-mit-gondolnak-a-nyelvhasználók.-valószínűsíthetjük-persze,-hogy-a-szexista-ideológiát-elfogadók-nyelvhasználata-is szexistább.-vizsgálati-adatok-szerint-(kovács-2001)-a-szexista-ideológia-tételeit,-amelyek-a-hagyományos-nemi-szerepeket-foglalják-magukba,-a-férfiak-egyöntetűben-és nagyobb-mértékben-fogadják-el,-mint-a-nők,-de-az-idősebb-női-korosztály-a-fiatal lányoknál-szexistábbnak-bizonyult.-a-szexista-nyelvi-viselkedésről-jelenleg-még-nincsenek-nagyobb-korpuszból-származó-megbízható-empirikus-adataink.-az-ugyanis-a-bevett szokás,-hogy-a-szexista-nyelvhasználat-témakörét-(kiegészítve-néhány-magyar-nyelvi adalékkal-vagy-példával,-ld.-Batár-2004)-a-verbális-agresszió-kutatásába-ágyazzák bele,-holott-a-téma-ennél-nagyobb-figyelmet-érdemelne.

ahhoz-azonban,-hogy-a-média-nyelvhasználata-szexizmusoktól-mentes-legyen,-nem elég-együtt-gondolkodni,-hanem-együtt-is-kell-cselekednünk.-Példának-okáért-a-média figyelmébe-ajánlhatjuk-a-*Médiaetika* c.-könyv-„Hogyan-írjunk-a-nőkről?”-címet-viselő igen-tanulságos-fejezetét-(l.-rivers-és-Mathews-1999).-ebben-ugyanis-szerepelnek-a-szexista-nyelvhasználat-elkerülésének-iskolapéldái-is,-amelyek-közül-az-alábbi-négy „arany szabályt”-emeljük-ki:-(1)-n-e-alkalmazunk-olyan-suffixumokat,-amelyek-kizárólag-a-nő-családi-állapotát-helyezik-előterbe!-ilyen-a-magyarban-a-*né* asszonynévképző. sok-újságcikkben-csak-ebben-a-formában-hangzik-el-utalás.-(pl.-*Halászné volt a mérkőzés legjobb játékosa*.)-(2)-felnőtt-nők-esetében-helytelen-az,-ha-csak-keresztnev használatával-referálunk-rájuk.-(3)-a-felnőtt-nők-a-legkülönbözőbb-megnevezésekben-is-maradjanak-*nők*,-és-pusztán-a-szóismétlések-elkerülése-érdekében-ne-nevezzük

őket hölgyeknek, lányoknak, szépségeknek, háziasszonyoknak és csinos asszony-ságoknak. (4)-Ha-okunk-van-a-nemek-szerinti-azonosításra,-akkor-is-tanácsos-kerülni-a-női melléknév-használatát-(női teniszező, női riporter, női vezető),-mert-azáltal,-hogyminősítő-jelzőt-használunk,-csak-azt-erősítjük-meg,-hogya-referenciaszemély-nőiségeáltal-különleges-az-adott-szakmai-területen.-ehelyett-használjuk-inkább-például-a-nőutótagot,-mert-az-még-mindig-kedvezőbben-mozdítja-elő-a-nők-bizonyos-foglalkozásokban,-szerepekben-való-társadalmi-elfogadtatását,-mint-a-női jelző,-és-az-utótag-kevésbé-hangsúlyosan-pozícionálja-a-referencia-személy-nemét,-mint-a-pozíciószót-megelőző-jelző.-(az-ezeket-és-hasonló-ajánlásokat-l.-r-ivers-és-Mathews-1999,-236-338.-p., magyar-nyelvű-példák-tőlünk).

irodalom

- Balázs-Géza-2001.-*Magyar nyelvstratégia*.-Budapest,-Magyar-Tudományos-akadémia.
- Bem,-sandra,-Lipsitz-1981.-Gender-schema-Theory:-a-Cognitive-account-of-sex-Typing. *Psychological Review*, 88.-354-464.-p.
- Bußmann,-Hadumod-1985.-das-Genus,-die-Grammatik--und-der-Mensch.-in-Bußmann,-H.-& Hof,-r.- (ed.).-*Genus. Zur Geschlechterdifferenz in den Kulturwissenschaften*.-stuttgart,-kroner,-114-161.-p.
- domonkosi-ánes-2002.-Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban.-debrecen,-debreceni-egyetem-nyelvtudományi-intézet.
- Göncz-Lajos-kontra-Miklós-2000.-„feminizálás”-a-kárpát-medencei-beszélőközösségek-nyelvhasználatában. *Modern Filológiai Közlemények*,-ii./2.-83-96.-p.
- Hellinger,-Marlis-1990.-*Kontrastive Feministische Linguistik*.-ismánning,-Hueber.
- Huszár-ánes-2001.-női-beszéd.-in-andor-József-szűcs-Tibor-Terts-istván-(szerk.):-*Színes eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára*.-Pécs,-Lingua-franca-Csoport,-577-585.-p.
- Huszár-ánes-2009.-*Bevezetés a gendernyelvészetbe*.-Budapest,-Tinta-kiadó.
- Jannsen-Jurriet,-Marielouise-1978.-*Sexismus. Über die Abtreibung der Frauenfrage*.-frankfurt-am-Main,-fischer.
- kiss-Gábor-(főszerk.)-1998.-*Magyar Szókincstár*.-Budapest,-Tinta.
- kegyesné-szekeres-erika-2005.-a-nemi-identitás-pozícionálásának-és-kategorizálásának-explicit-nyelvi-markerei.-in-Cs.-Jónás-erzsébet-székely-Gábor-(szerk.):-*Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*.-Pécs-nyíregyháza,-Manye-Bessenyei-György-kiadó,-177-181.-p.
- kontra-Miklós-(szerk.)-2003.-*Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*.-Budapest,-osiris.
- kovács-Mónika-2001.-nemi-ideológiák,-nemi-sztereotípiák.-in:-Hunyadi-György-(szerk.)-*Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok*.-Budapest,-eötvös-kiadó,-448-453.-p.
- Makkonen,-Timo-2003.-www.aktionsprogramm.kap.1/t.makkonen.pdf.-(=az-eU-nyelvpolitikájáról-szóló-tájékoztató-anyag)
- o.-nagy-Gábor-1985.-*Magyar szólások és közmondások*.-Budapest,-Gondolat.
- ivers,-William-L.-Mathews,-Cleve-1999.-*Médiaetika*.-Budapest,-Bagolyvár-kiadó.
- samek,-ingrid-2000.-*Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*.-Berlin,-schmidt.

ágnes Huszár –erika kegyes

Gr aMMaTiCaL Gender ,-feMaLe oCCUPaTionaL naMes and Gender

in- this- study- we- give- an- overview- on- the- history- of- science- relating- to- the correlations- of- gender- and- language- use,- outlining- the- notion- and- function- of grammatical-gender-and-the-definition-of-the-social-gender-in-gender-linguistics. f urther-we-discuss,-from-a-sociolinguistic-approach,-what-kind-of-relation-exists between-the-female-occupational-names-and-their-prestige,-and-how-addressing women- correlates- with- social- sociological- issues.- o ur- findings- are- extended- to the-field-of-feminist-linguistics,-gender-linguistics-and-social-linguistics,-supported by-examples-from-press-and-everyday-language-use-(e.g.-blogs-and-topics).

BiLász BoGLár ka – LUCia SaTinská

„a-kétnyelvűség-jegyében”

nyelvmenedzselés-szlovák – magyar-kétnyelvű- facebook-oldalakon¹

BoGLár ka BiLász – LUCia SaTinská

„in-the-spirit-of-bilingualism”.-Language-management-on-slovak-Hungarian
bilingual-facebook-sites

316.472.4

316.77:004.38

316.347(=511.141)(437.6)

81`246.2

keywords:-Bilingualism,-facebook,-social-activism,-language-management.

kétnyelvű-társadalmi-aktivizmus-közösségi-portálokon

s szlovákiában-az-utóbbi-években-egyre-több-civil-kezdeményezés-irányul-a-szlovákiai magyar-kisebbséggel-kapcsolatos-témákra,-valamint-ehhez-kapcsolódó-problémák megoldására.-az-ezek-mögött-álló-szervezetek-közül-többben-megpróbálnak-a-többségi nyelvet-beszélők-felé-is-nyitni- -- ennek-legalapvetőbb-eszköze-pedig-a-kétnyelvű-kommunikáció.-a-civil-szférában-a-nyilvánossággal-való-kommunikáció-egyre-nagyobb-jelentőségű-eszközei-a-közösségi-oldalak.-Jelenleg-az-egyik-leginkább-használt-közösségi portál-a-facebook.-ez-egy-olyan-csatornát-biztosít,-melyen-keresztül-lehetőség-van-a-szervezetek-honlapján-megjelenő-szövegek-propagálására,-de-mindemellett-más-web-oldalak-kapcsolódó-szövegeit-is-megoszthatják,-valamint-eseményeket-hozhatnak létre,-és-az-oldal-követőit-meghívhatják-ezekre.-ez-a-weboldalaktól-abbban-is-különbözik,-hogy-sokkal-interaktívabb-az-oldalon-lehetőség-van-kommentálni-a-megjelent-posztokat,-és-főleg-lájkolni.-a-mai-világban-a-sikert-a-lájkok-számában-mérik.-Gyakran-hosszú-párbeszéd-és-kialakulhatnak-egy-egy-felvetett-téma-kapcsán.-a-nagyfokú-interaktivitás-azonban-komoly-kihívást-jelent-az-oldalak-adminisztrátorainak,-főként-ha-szeretnék-megőrizni-a-kommunikáció-során-a-kétnyelvűséget.-azt-is-mondhatjuk,-a-kétnyelvűség-menedzselése-akár-nyelvi-problémákat-is-előidézhet.

annak-meghatározása,-mi-számít-nyelvi-problémának,-a-különböző-elméletek-alapján-nagyon-eltérő-lehet.-a-nyelvi-tervezés-elmélete-egyértelműen-a-szakemberekre-bízza annak-megállapítását,-hogy-mit-tekintünk-nyelvi-problémának,-és-ennek-megoldását-is. ezt-a-megközelítést-a-nyelvi-menedzsment-elméletének-képviselői- -- ami-a-nyelvi-problémák-megállapítását-és-megoldását-illet- -- a-nyelvi-menedzsment-makroszintjének-nevezik-(a-szervezett-nyelvi-menedzsment-kifejezést-használják-rá).-amikor-a-nyelvi-menedzselés-a-konkrét-diskurzus-szintjén-történik,-akkor-beszélnek-a-mikroszintről-(egy-

1- a-tanulmány-elkészülését-az-Agentúra na podporu výskumu a vývoja az-aPvv-0689-12 számú-szerződés-alapján-támogatta.-Táto-práca-bola-podporovaná-agentúrou-na-podporu výskumu-a-vývoja-na-základe-zmluvy-č.-aPvv-0689-12.

szerű-nyelvi-menedzsment)-(l.-nekvapil-2012,-neustupny-2002,-Jernudd-1991).-Jelen tanulmányban-a-nyelvi-problémák-meghatározásánál-Lanstyák-(2009,-29.-p.)-definíciójából-indulunk-ki,-miszerint-nyelvi-probléma-az,-amit-a-nyelvhasználó-annak-tart.

a-kutatás-célja---melynek-eredményeit-ez-a-cikk-tartalmazza---egyrészt-megismer-ni-a-kétnyelvű-szlovák-magyar-f-acebook-oldalakon-megjelenő-nyelvi-problémákat-(ez-a-nyelvmenedzselés-elmélete-alapján-a-mikroszintet-képviseli),-másképp-ezekre-a-problémákra-reagáló-felhasználói-(mikroszint)-és-adminisztrátori-megoldások-feltérképezése-(mezoszint),-valamint-nyelvmenedzselési-stratégiák-ajánlása,-mellyel-ezek-a-problémák-megelőzhetőek-lehetnek.

a-f-acebook-oldalak-kiválasztásánál-ügyletünk-arra,-hogya-kétnyelvűség-szempon-tjából- más-más- típust- képviseljenek.- a- kétnyelvű- dél-szlovákia- (dvojazyčné- Južné slovensko),-a-Pozsonyi-k ifli-Polgári-Társulás-(občianske združenie-Bratislavské-rožky)² és-a-s(z)lomarát-oldalak-deklaráltan-kétnyelvűek,-míg-a-Maďari.sk-és-a-sused-oldalak-a-szlovák-nyelvhasználókat-célozzák-meg,-mivel-azonban-magyar-követők-ezeknek-az-oldalaknak-is-vannak---előfordulnak-magyar-hozzászólások-is-,-így-a-szlovák-és-a-magyar-nyelvhasználat-menedzselésének-kérdése-minden-vizsgált-oldal-esetében-megjelenik.-a-f-acebook-oldalak-általános-jellemzőit,-illetve-azokat-az-információkat,-mely-tények-befolyásolhatják-az-adminisztrátorok-és-az-oldalak-követőinek-nyelvválasztását,-az-1.-táblázatban-foglaltuk-össze.

1. táblázat. a-f-acebook-oldalakat-üzemeltető-szervezetek-jellemzése

	KDSz 	PK 	Maďari.sk 	Sused 	S(z)lomarát 
Követők száma ³	8569/9743	883/1269	1161/1640	202/211	211/265
Ki áll mögötte?	Névtelen aktivisták	Pozsony történelmét népszerűsítő polgári társulás	Fórum Kisebbségkutató Intézet és Szlovákiai Magyarok Kerekasztala	Terra Recognita Alapítvány	S(z)lomarát Polgári Társulás
Célközönség	A nyilvánosság	Pozsony lakossága	A szlovák nyilvánosság	A szlovák nyilvánosság	Szlovákok s szlovákiai magyarok
Az oldal célja	A kisebbségi nyelvek vizuális megjelenítésének és az ehhez kapcsolódó gerillatevékenységek népszerűsítése	Pozsony történelmének népszerűsítése-a város és történelme iránti pozitív attitűd kialakítása	Platform biztosítása a Maďari.sk projekt számára, mely népszerűsíti a szlovákiai magyarokat és magyarázza a helyzetüket	Elősegíteni a szlovákok és a magyarok közötti kapcsolatok fejlődését	A társulás tevékenységének népszerűsítése, mely a szlovákok és a szlovákiai magyarok közeledésére irányul
Alapítás	2011	2010	?	2013. febr. 13.	2013
Facebook-regisztráció	2011. július 20.	2011. május 26.	2012. május 21.	2013. február 13.	2013. március 31.

1.-a-szlovák-és-a-magyar-nyelv-használatának-aránya-a-vizsgált-oldalakon

a-kiválasztott-f-acebook-oldalak-posztjainak-nyelvhasználatát-először-quantitatív-módszerekkel-vizsgáltuk-meg.-az-oldalak-posztjait-és-az-azokra-írt-kommentárokat-számszerűen összesítettük-a-f-acebookon-történő-regisztráció-időpontjától-2013-augusztusáig.

a-2.-táblázatban-foglaltuk-össze-egy-egy-oldalakon-megjelenő-magyar,-szlovák-és-a-kétnyelvű-posztok-számát,-mely-tükrözi-az-oldalakon-érvényesülő-tendenciákat.

2. táblázat. a-posztok-nyelvhasználata

	Magyar posztok		Szlovák posztok		Kétnyelvű posztok		Más nyelvek		Összesen
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	
KDSz	216	69,46	25	8,04	70	22,51	0	0	311
PK	46	26,14	72	40,91	58	32,95	0	0	176
Maďari.sk	0	0	175	100	0	0	0	0	175
Sused	0	0	52	89,66	3	5,17	3	5,17	58
S(z)lomarát	0	0	0	0	21	100	0	0	21

a-k d s z-oldalán-magasan-a-magyar-posztok-vannak-túlsúlyban.-ez-meglehetősen-ellentétben-áll-az-oldal-céljaival,-mivel-a-szlovákiai-magyar-szlovák-kétnyelvűség-támogatása-és-propagálása-legfőbb-céljuk,-és-az-oldal-jellemzése-is-mindkét-nyelven-megjelenik.-ezt-az-ellentmondást-az-oldal-követői-is-több-alkalommal-az-adminisztrátorok-szemére vetik-(lásd-1.,-4.,-5.-példa-a-2.1.-részben).-a-Pk-esetében-a-szlovák-nyelvű-posztok-vannak-túlsúlyban,-de-a-magyar-és-kétnyelvű-posztok-száma-sem-kirívóan-alacsony.-sokszor-nem-kétnyelvű-posztokat-írnak,-hanem-ugyanazt-a-tartalmat-külön-posztolják magyarul-és-külön-szlovákul.-az-ő-esetükben-a-célközönség-nem-konkrét-nyelvekhez kapcsolódik,-hanem-Pozsony-város-lakosait-szeretnék-elérni.-a-Maďari.sk-és-a-sused adminisztrátorainak-nyelvválasztása-azzal-függ-össze,-hogy-célközönsége-a-szlovák nyilvánosság,-így-érthető,-hogy-a-posztjaik-nyelve-szlovák.-a-s(z)lomarát-a-k d s z-hez-és-a-Pk-hoz-hasonlóan-deklaráltan-kétnyelvű-oldal-és-a-polgári-társulás-tevékenység-is szorosan-kapcsolódik-a-kétnyelvűséghez---eddig-keves-posztjuk-is-ezt-tükrözi,-mivel mindegyik-két-nyelven-jelent-meg.

Míg-a-posztok-nyelvválasztása-az-adminisztrátorok-döntésén-múlik,-a-kommentárokból-az-oldalak-követőinek-nyelvválasztását-figyelhetjük-meg.-a-3.-táblázatban-a-szlovák,-a-4.-táblázatban-a-magyar,-az-5.-táblázatban-pedig-a-kétnyelvű-posztokra-érkező-kommentárok-nyelvét-összesítettük-számszerűen-az-egy-egy-vizsgált-oldalakon.

- 2- a- tanulmány- további- részeiben- a- facebook-oldalak- következő- rövidítéseit- használjuk: kétnyelvű-dél-szlovákia---k d s z,-Pozsonyi-k ifjú-Polgári-Társulás---Pk.
- 3- az-első-szám-a-2013.-augusztusi,-a-második-a-2014.-januári-állapot.

3. táblázat. a-szlovák-posztokhoz-írt-kommentárok-nyelvhasználata

	Kommentár nélkül	Szlovák kommentárok	Magyar kommentárok	Kétnyelvű kommentárok	Összesen
KDSz	3	0	11	11	25
PK	64	6	0	2	72
Maďari.sk	36	4	6	0	46
Sused	49	2	0	1	52
S(z)lomarát	-	-	-	-	-

4. táblázat. a-magyar-posztokhoz-írt-kommentárok-nyelvhasználata

	Kommentár nélkül	Szlovák kommentárok	Magyar kommentárok	Kétnyelvű kommentárok	Összesen
KDSz	56	4	137	19	216
PK	36	4	6	0	46
Maďari.sk	-	-	-	-	-
Sused	-	-	-	-	-
S(z)lomarát	-	-	-	-	-

5. táblázat. a-kétnyelvű-posztokhoz-írt-kommentárok-nyelvhasználata

	Kommentár nélkül	Szlovák kommentárok	Magyar kommentárok	Kétnyelvű kommentárok	Összesen
KDSz	17	2	29	22	70
PK	41	9	4	4	58
Maďari.sk	-	-	-	-	-
Sused	3	0	0	0	3
S(z)lomarát	15	0	0	6	21

a-k d s z-esetében-a-keves-szlovák-posztra-is-főként-magyar-vagy-kétnyelvű-kommentárok-érkeznek,-és-ez-jellemző-a-magyar-és-a-kétnyelvű-posztokra-is.-a-Pk-követőire-nem jellemző-a-kommentálás,-a-poszt-nyelvétől-függetlenül-keves-kommentárt-olvashatunk az-oldalon.-a-Maďari.sk-és-a-s used-esetében-sem-jellemző-a-kommentárok-írása.-a s(z)lomarát-oldalán-még-nem-gyűlt-össze-annyi-poszt,-hogy-messzemenő-következtéseket-vonhassunk-le.

2.-nyelvi-problémák-kétnyelvű-f acebook-oldalokon

a-vizsgált-f acebook-oldalak-posztjait-és-kommentárjait-kvalitatív-elemzésnek-vetettük alá,-mely-során-a-felhasználók-által-felvetett-legtipikusabb-nyelvi-problémákat-és-azok megoldásait-vettük-görcső-alá.-Mivel-az-oldalak-követői-leggyakrabban-azt-explikálták problémaként,-hogy-egynyelvű-poszt-jelent-meg-az-oldalon,-és-ezért-nem-értik-azt,-a-mi elemzéseink-központjában-is-ezek-álltak,-valamint-azok-a-módszerek,-melyek-ezeknek a-megoldására-előfordultak.-a-nyelvi-problémákat-a-megoldásuk-szempontjából-vizsgáltuk---mindezt-a-felhasználók-és-az-adminisztrátorok-szemszögéből-is.

2.1.-egynyelvű-poszt-mint-nyelvi-probléma

az-egynyelvű-posztok-megjelenését-leginkább-a-k d s z-esetében-tartják-problematikusnak-a-kommentárok-írói.-ennek-oka-főként-az-lehet,-hogy-maga-az-oldal-mögött-álló

szervezet-a-kétnyelvűségért-harcol,-így-tőle-is-fokozottan-elvárják-a-kétnyelvűség-alkalmazását-a-gyakorlatban.-ezt-a-felhasználók-gyakran-hozzák-fel-érvként-kommentárjaikban-is.

1.-példa⁴

Peťa-Charlotte-o ndrišáková:- n adpis-je- dvojjazyčné- s lovensko- ale- popis- fotky- len- v maďarčine---2013.-június-19.

Patrik-Pšenák-Peťa:-dobrá-poznámká---2013.-június-19.

k étnyelvű-d él-s zlovákia---d vojjazyčné-Južné-s lovensko:- Ďakujeme-za-upozornenie, doplnili-sme---2013.-június-19.

Peťa-Charlotte-o ndrišáková:-s om-rada,-takto-by-to-malo-fungovať-vždy---2013.-június-19.⁵

az- 1.- példában- azon- kívül,- hogy- felhívják- az- oldal- adminisztrátorainak- figyelmét arra,- hogy- a- poszt- egynyelvűsége- ellentétben- áll- az- oldal- megnevezésével,- mely- kétnyelvű-nyelvhasználatot-feltételez,-megfigyelhető-az-is,-hogy-a-felvetett-nyelvi-probléma megoldása-az- oldal- adminisztrátoraitól-érkezik.-Gyakran-előfordul-azonban,-hogy-az egyik- felhasználó- által- felvetett- problémát- egy- másik- felhasználó- oldja- meg,- ezt demonstrálja- a- 2.-és-3.-példa,-ahol-a-kért-fordítást-nem-az-adminisztrátorok,-hanem egy-másik-felhasználó-adja-meg.

2.-példa

Balazs-Mayer:-valaki-lefordítaná-a-fenti-tót-szöveget-magyarra?-anyaországi-olvasót-is érdekelné-a-hír...k öszil!---2013.-február-28.

(...)

Pszota-Teréz:-a-fordítás-roviden:-a-Párkányi-tv-vezetője-165-€-büntetést-kapott,-mert egy-balesetről-csak-magyar-nyelven-tudósított.---2013.-február-28.

3.-példa

r ichárd-s ztancsik:-Bocs,-az-egynyelvűek-kedvéért-valaki-le-tudná-fordítani-pontosan?-a szlovák-konyhanyelvem-sajna-ehhez-kevés.---2012.-december-14.

o rbán-s zabolcs:-a-fordításnak-én-is-örülnék.---2012.-december-14.

d ávid-Pap:-a-Žs r -t-megértettem-belőle.---2012.-december-14.

Buják- f ritz:- „a- közlekedési- minisztériumban- különleges- munkacsoport- alakult, jelenleg-folynak-a-tárgyalások-a-nemzetiségi-kisebbségek-megbízottjának-hivatalával, a-közlekedési-minisztérium-vasútért-felelős-osztályával-és-a-szlovák-vasutakkal-(zs r).

4- a-posztokat-az-eredeti-helyesírás-alapján-közzöljük,-a-neveket-pedig-úgy-tüntetjük-fel,-ahogy a-f acebookon,-mely-nyilvános-portál,-megtalálhatók.

5- Peťa-Charlotte-o ndrišáková:- a- cím- kétnyelvű- s zlovákia,- de- a- kép- leírása- csak- magyarul- -- 2013.-június-19.

Patrik-Pšenák-Peťa:-jó-észrevétel.---2013.-június-19.

k étnyelvű-d él-s zlovákia---d vojjazyčné-Južné-s lovensko:- k öszönjük-a-figyelmeztetést,-kiegészítettük.---19.-jún-2013.

Peťa-Charlotte-o ndrišáková:-Örülök,-mindig-így-kellene-működnie.---2013.-június-19.-(a-szlovák-posztokat-magyarra-fordította-B.-B.)

őszinte-igyekezetük-arra-irányul,-hogy-megállapítsák,-a-magyarok-is-utaznak-e-a-vonatokkal.”---2012.-december-14.

Buják-f ritz:---igen,-nem-túl-útós-poén...---2012.-december-14.

orbán-s zabolcs:-k őszi-a-fordítást.

az-első-három-példán-megfigyelhetjük-a-következő-fokozatokat:-Miután-megjelenik az-egynyelvű-poszt,-valaki-kéri-annak-lefordítását,-ezt-követi-a-fordítás-posztolása-(ezt megteszi-az-adminisztrátor-vagy-egy-másik-felhasználó),-majd-a-köszönetnyilvánítás.

előfordulnak-olyan-esetek-is,-amikor-az-egynyelvű-posztok-után-megjelenő-fordítási kérelemre-nem-érkezik-válasz.-ezekben-az-esetekben-(4.,-5.,-6.-példa)-a-nyelvi-probléma-megoldatlan-marad.

4.-példa

d omúűš-Tora-Cabanová:-(...)-UPo z o r n UJeM- milí- dvozajyčnící- že- stánka- o- Južnom slovensku-a-o-dvozajyčnícťve-na-južnom-s lovesnku-má-pri-fottke(-napr.-tejto)-popis-len v-madarskom-jazyku...-(...)-2013.-június-19.

(...)-v-predchádzajúcom-komentáre-som-sa-pýtala-a-pýtam-sa-znova...prečo-je-na stránke-o-južnom-s lovesnku-a-o-dboajyčnosti-popis-k-príspevku-len-madarskom-jazyku?(...)-2013.-június-19.

alex-Laczko:-(...)-To,-že-prečo-nie-je-vypísané-po-slovensky-sa-treba-spítať-adminov stránky,-ale-aj-podľa-mňa-by-to-mohli-vypísať.---2013.-június-19.⁶

5.-példa

r ichárd-s ztancsik:Tényleg-nem-azért...de-a-pár-soros-szlovák-nelvű-bejegyzéseket-nem lehetne-magyarra-is-lefordítani?-a-kétnyelvűség-jegyében---2013.-április-4.

6.-példa

s cott-Lafferty:-Chcel-by-som-to-citat-aj-ja-ale-bohuzial-neviem-po-madarsky.-2012. szeptember-6.⁷

a-magyar-és-szlovák-egynyelvű-posztok-esetében-is-előfordul,-hogy-a-másik-nyelv egynyelvű-beszélői-kifogásolják-az-egynyelvű-nyelvhasználatot.-ebben-az-esetben-hang-súlyosan-jelenik-meg-a-kétnyelvűség-kommunikációs-funkciója,-míg-a-kétnyelvű-beszélők-számára-a-kétnyelvű-posztok-megjelenésének-inkább-szimbolikus-jelentősége-van. a-szimbolikus-funkció-az-egynyelvűek-esetében-is-megjelenik,-mivel-így-tudatosítják-a-másik-nyelv-jelenlétét-a-környezetükben.-éppen-ezért-egyik-funkciót-sem-szabad-figyelmén-kívül-hagyni,-főként-ha-az-oldal-céljai-is-a-kétnyelvűség-népszerűsítése-felé-írányulnak.

6- d omúűš-Tora-Cabanová:-(...)-f iGyeLMezTeTek-kedves-kétnyelvűek,-hogy-a-d-él-szlovákiáról és-a-kétnyelvűségről-d-él-szlovákiában-szóló-oldal-fotója-mellett-(pl.-ez)-csak-magyar-nyelvű leírás-van...-(...)-2013.-június-19.

(...)-az-előző-kommentárban-megkérdeztem,-és-újra-megkérdezem...-miért-van-a-d-él-szlovákiáról-és-a-kétnyelvűségről-szóló-oldalon-a-cikk-leírása-csak-magyar-nyelven?-(...)-2013.-június-19.

alex-Laczko:-(...)-azt,-hogy-miért-nincs-kiírva-szlovákul,-az-oldal-adminjaitól-kell-megkérdezni,-de-szerintem-is-kiírhatnák.---2013.-június-19.

7- s cott-Lafferty:-én-is-szeretném-olvasni,-de-sajnos-nem-tudok-magyarul.---2012.-szeptember-6.

3.-a-kétnyelvűség-fenntartásának-módszerei

a-következő-fejezetben-bemutatjuk-a-vizsgált-facebook-oldalak-módszereit-a-kétnyelvűség-menedzselésére,- valamint-megtartására.- az-oldalak-adminisztrátorainak-üznetben-elküldtünk-egy-az-oldal-kétnyelvűségére-vonatkozó-kérdőívet,-ezt-azonban-csak a-Pk-tól-kaptuk-vissza,-így-a-többi-oldal-elképzeléseiről,-stratégijáról,-eljárásmódjairól a-kommentárokból-erre-vonatkozóan-implicit-és-explicit-módon-megjelenő-információkból-vontunk-le-következtetéseket.-Mivel-a-s(z)lomarát-oldal-adminisztrátorai-a-tanulmány-szerzői,-így-ebben-az-esetben-saját-elképzeléseinket-és-gyakorlatunkat-tudjuk-leírni.

a-k-d-s-z-nyelvmenedzselési-stratégijának-meghatározásához-az-adminisztrátorok 7.-példában-olvasható-kommentárja-szolgált-kiindulópontként.-ez-alapján-az-eredeti posztokat-kétnyelvűen-írják,-míg-a-külső-hivatkozások-posztolásánál-megtartják-a-hivatkozás-eredeti-nyelvét--a-szlovákot-és-a-magyart-is--,-a-kommentárokra-pedig-azok nyelvén-válaszolnak.

7.-példa

Juraj-Georgeo-Hubáček: k-étnyelvű-d-él-s-zlovákia--d-vojjazyčné-Južné-s-lovensko.-k-ed-sa-uz-bijete-do-prs-za-dvojjazyčne-slovensko-tak-preco-su-tu-prispevky-len-v-madarcine? (...)--2012.-január-26.

k-étnyelvű-d-él-s-zlovákia--d-vojjazyčné-Južné-s-lovensko:-Pôvodné-príspevky-uverejňujeme-dvojjazyčne-(stačí-sa-pozrieť-na-popis-združenie-pod-info).-Jednojazyčné-príspevky-sa-vztahujú-na-externé-odkazy-(sú-uvadené-v-pôvodnom-jazyku,-napr.-v-případe slovenského-príspevku-po-slovensky).-všetky-naše-aktivity-sú-realizované-vždy-dvoj-jazyčne--2012.-január-26.⁸

Mivel-a-Pk-adminisztrátorai-választak-a-kérdőívünkben-feltett-kérdésekre,-így-az-oldalon-alkalmazott-szervezett-nyelvmenedzselésről-közvetlen-információink-is-vannak. eredeti-posztok-szlovákul,-magyarul-és-kétnyelvűen-is-jelennek-meg-az-oldalon.-a-külső-hivatkozások-esetében-ezen-az-oldalon-is-megtartják-az-eredeti-nyelvet,-a-kommentárokra-viszont-több-módszert-is-alkalmaznak:-egyes-esetekben-megtartják-a-kommentár-nyelvét-(l.-a-8.-példát),-más-esetekben,-ha-magyar-kommentárról-van-szó,-a-szlovák-fordítást-is-megadják-(l.-a-9.-példát).

8- Juraj-Georgeo-Hubáček: k-étnyelvű-d-él-s-zlovákia--d-vojjazyčné-Južné-s-lovensko.-Ha-már-veritek-a-melleteket-a-kétnyelvű-s-zlovákiaért,-akkor-miért-vannak-itt-cikkek-csak-magyarul?-(...) --2012.-január-26.

k-étnyelvű-d-él-s-zlovákia--d-vojjazyčné-Južné-s-lovensko:-a-eredeti-cikkeket-kétnyelvűen-hoz-zuk-nyilvánosságra-(elég-megnézni-a-szervezet-leírását-az-info-részben).-az-egynyelvű-posztok-külső-hivatkozásokra-vonatkoznak-(az-eredeti-nyelven-tüntetjük-fel,-pl.-szlovák-cikk-esetében-szlovákul).-Minden-tevékenységünk-mindig-kétnyelvűen-történik.--2012.-január-26.

8.-példa

anikó-Motyka:--Hol-lehet-ezekre-a-sétákra-jelentkezni?---2013.-május-27.

Pozsonyi- k ifli- Polgári- Társulás -- o bčianske- združenie- Bratislavské- rožky:- a- séták mindig- meg- lesznek- hirdetve- társulásunk- fb- oldalán.- érdeklödni- a- kovetkezo- telefon- számokon-is-lehet:-0903735513,-0917875228.-(...)---2013.-május-28.

f ilip-Tubler:-Bude-este-nejake?---2013.-május-27.

Pozsonyi- k ifli- Polgári-Társulás---o bčianske- združenie- Bratislavské-rožky:- vychádzky plánujeme-až-do-konca-októbra,-ďalší-termín-bude-známy-v-piatok.-Tešíme-sa-na-vás! --2013.-május-28.-(...)

Monika- s schweighofer:- Teším- sa,- že- to- dopadlo- dobre.- sok- sikert- másodszor- is. 2013.-május-27.⁹

9.-példa

Monika:-Parádés-fenyképek,-nagyon-szép,-honnan-vannak --2013.-július-17.

Pozsonyi- k ifli- Polgári-Társulás--o bčianske- združenie- Bratislavské-rožky:-k öszönjük! a- képek-saját-archívumunkból-vannak./Ďakujeme,-fotky-sú-z-nášho-archívu.- ---2013. július-17.

a-kérdőívben-adott-válaszok-alapján-a-különböző-stratégiák-közül-az-adminisztrátorok az-adott-helyzethez,-illette-igényekhez-alkalmazkodva-választanak.-a-8.-példa-azt-is-jól szemlélteti,-hog- maguk-az-oldal-kétnyelvű-követői-is-megpróbálnak-alkalmazkodni-az oldal-kétnyelvűségéhez.-konkrétan-azonban-ebben-a-példában-mindkét-nyelv-haszná- lata- egy- hozzászólásban- nem- kommunikációs- okokból- történik,- hanem- valószínűleg szimbolikus-jelentősége-van,-a-szlovák-és-a-magyar-rész-ugyanis-nem-egymás-megfe- lletetesei.

a-Maďari.sk-és-a-s used-oldalak-célközönsége-a-szlovák-nyilvánosság,-így-érthető módon-posztjaikat-szlovák-nyelven-teszik-közzé,-és-a-külső-hivatkozások-esetében-is így-járnak-el.-Mivel-azonban-mindkét-oldal-szlovákiai-vagy-magyarországi-magyarokkal kapcsolatos-információkat-tartalmaz,-a-követői-között-magyar-nyelvhasználók-is-van- nak.-ezt-az-is-bizonyítja,-hog-előfordulnak-az-oldalakon-magyar-kommentárok-is,-ezek azonban-a-legtöbb-esetben-nem-váltak-ki-reakciót,-és-válasz-nélkül-maradnak.

a-s(z)lomarát-f acebook-oldal- kétnyelvűségének-a-menedzselését-akár-esettanul- mánynak-is-tekinthetjük,-mivel-az-oldal-adminisztrátorai-jelen-tanulmány-szerzői,-így-ők alakították-ki-az-oldal-kétnyelvűségének-megtartására-irányuló-stratégiákat,-módsze- reket.-az-oldal-adminisztrátorai-minden-posztot-kétnyelvűen-közlnek,-és-a-két-nyelv sorrendjét-is-szisztematikusan-váltogatják,-ezzel-is-jelezve-a-két-nyelv-azonos-státuszát. a-külső-hivatkozások-is-kétnyelvű-leírással-jelennek-meg,-ezekben-az-esetekben-azon- ban-a-másik-nyelven-(ami-nem-a-hivatkozás-nyelve)-hosszabb-leírás-jelenik-meg-a-hivat-

9- f ilip-Tubler:-Lesz-még-valamilyen?---2013.-május-27.

Pozsonyi- k ifli- Polgári- Társulás -- o bčianske- združenie- Bratislavské- rožky:- a- sétákat- egész október-végéig- tervezzük,-a- követező- időpont- pénteken- lesz- ismert.- várjuk- szeretettel! -- 2013.-május-28.-(...)

Monika- s schweighofer:-Örülök,-hog-jól-sikerült.-sok-sikert-másodszor-is.---2013.-május-27.

közös-tartalmáról,- esetleg-egy-egy-idézet-másik-nyelvű-fordítását-is-közzik.-a-kommentárokra-is-mindig-kétnyelvű-válasz-érkezik-az-oldal-adminisztrátoraitól.-ezt-szemlélteti-a-10.-példa-is,-melyben-a-szlovák-nyelvű-kommentár-ra-kétnyelvű-választ-adnak,-miközben-a-magyar-részben-belefoglalják-az-előző-szlovák-kommentár-tartalmát-is.-ebben-az-esetben-a-két-nyelv-szimbolikus-használata-mellett-megjelenik-a-kommunikációs-funkció-is,-mivel-így-az-oldal-egynyelvű-magyar-követői-is-megértik,-hogya-adminisztrátorok-mire-reagálnak-(ezt-a-módszert-az-oldalon-gyakran-alkalmazzák).-Ha-tovább-olvasuk-a-példát,-láthatjuk,-hogya-felhasználó-továbbra-is-csak-szlovákul-írja-a-kommentárt,-az-oldal-adminisztrátorai-pedig-tartják-magukat-a-kétnyelvű-válaszadáshoz,-melyből-ismét-kiderül-az-egynyelvű-nyelvhasználók-száma-is,-hogya-mire-adnak-választ-egy-újabb-szlovák-egynyelvű-kommentár-után-azonban-egy-másik-(nyilvánvalóan-kétnyelvű)-felhasználó-az-oldal-adminisztrátorainak-mintáját-követve-szintén-két-nyelven-írja-meg-veleményét.

10.-példa

r adoslav-Passia: krásny príklad tendenčnej novinárskej otázky -- 2013. augusztus-12.
s/z/lomarát: v akom zmysle? /Milyen értelemben egy tipikus irányzatot ujságírói kérdés? -- 2013. augusztus-12.

r adoslav-Passia: o dkaľ vedia, že sa každý Maďar dostal na slovensku do ponízu jucej situácie kvôli prízvuku? -- 2013. augusztus-12.

s/z/lomarát: Tak to je pravda, že slovo minden/každý, nebolo najvhodnejšie použiť, ale podstatou zostáva, že na slovensku sa ľudom za prízvuk vysmievajú častejšie ako vo fínsku.../- igaz, hogy-každý/minden-szó,-nem-volt-a-legjobb-választás,-de-a-lényeg-marad,-hogya-szlovákiában-gyakrabban-kinevetnek-az-embereket-az-akcentusuk-miatt-mint-f-innorszáiban--2013.-augusztus-12.

r adoslav-Passia: na slovensku sa asi celkovo vysmievajú ľudom za všeličo viac ako vo fínsku, ale overené to nemám -- 2013. augusztus-12.

n orbort-Juhász: Ja žijem vo fínsku už vyše tri roky a ja osobne vidím dosť veľké rozdiely čo sa týka všeobecnej mentality o hodnotách ako sú napríklad rovnosť, tolerancia, multijazyčnosť, otvorenosť, podpora a učenie ľudí namiesto posudzovania.../-Már-három-éve-élek-f-innorszáiban-és-személyesen-elég-nagy-különbségeket-látok-olyan-értékbeli-területeket-illetően,-mint-pl.-az-egyenlőség,-tolerancia,-többnyelvűség,-nyitottság,-az-emberek-támogatása-és-tanítása-az-elítélésük-helyett...--2013.-augusztus-14.¹⁰

szempontok-és-stratégiák

a-vizsgált-facebook-oldalak-példájából-láthatjuk,-hogya-az-oldalakon-megjelenő-kétnyelvűséget-nem-egyszerű-irányítani.-n-azonfontos,-hogya-adminisztrátorok-tudatosítsák

10- r adoslav-Passia: szép-példája-a-tipikus-újságírói-kérdésnek--2013.-augusztus-12.

r adoslav-Passia: Honnan tudják, hogy Minden magyar szlovákiában megalázó helyzetbe került az akcentusa miatt? -- 2013. augusztus-12.

r adoslav-Passia: szlovákiában talán összességében bármiért jobban kinevetik az embereket, mint f-innorszáiban, de nem ellenőriztem le -- 2013. augusztus-12.

a- kétnyelvűség- szimbolikus- és- kommunikációs- funkcióját- egyaránt,- mivel- az,- hogy melyik-funkció-van-előtérben,- meghatározhatja- azt- is,- hogy- mennyire- szükséges- minden- információt- mindkét- nyelven- közölni,- illetve- ha- a- felhasználók- elvárásaiban- a- kétnyelvűségnek- erőteljes- szimbolikus- funkciója- is- van,- akkor- nagyobb- valószínűséggel fogják- felróni- ennek- hiányát,- még- ha- az- egynyelvűség- kommunikációs- fennakadást nem-okoz- is.- ezek- a- problémák- előzetesen- leginkább- azzal- küszöbölhetők- ki,- hogy- az oldal-készítői- előre- deklarálják- a- kétnyelvűség- funkcióját- az- oldalukon,- illetve- egységes stratégiát- alakítanak- ki- az- oldal- kétnyelvűségének- az- irányítására.

irodalom

- Jernudd,- Björn- H.- 1991.- The- ninth- lecture:- „research- directions”- in- *Lectures on Language Problems*. - new-delhi,- Bahri-Publications.
- Lanstyák- istván- 2009.- *Nyelvművelés, nyelvtervezés, nyelvmenedzselés*. Pozsony,- stimul. http://ht.nytud.hu/download/Lanstyak_istvan_nyelvalakitas.pdf -- 2013.- május-4.
- nekvapil,- Jiří- 2012.- from- language- planning- to- language- management:- J.- v.- neustupný's heritage. *メディア・コミュニケーション研究 (Media and Communication Studies)*,- 63, 5–21.-p.
- neustupný,- Jiří- v.- 2002.- sociolingvistika- a- jazykový- management- [sociolinguistics- and- language management].- *Sociologický časopis – Czech Sociological Review*,- 38-(4),- 429–442.-p.

források

- <https://www.facebook.com/ketnyelvu?fref=ts>
- <https://www.facebook.com/bratislavskerozky.pozsonyikifli?fref=ts>
- <https://www.facebook.com/madarisvk?fref=ts>
- <https://www.facebook.com/sused?fref=ts>
- <https://www.facebook.com/pages/szlomar%C3%a1t/138951752952450?fref=ts>

BoGLár ka BiLász – LUCia SaTinská

„In The sPiriT of BiLinGuaLisM”.- LanGuaGe ManaGeMenT on Slovak – HunGarian BiLinGuaL faCeBook siTes

it- is- more- and- more- characteristic- in- the- present- discourse- of- bilingualism- in slovakia- that- civic- associations- are- presented- in- the- social- networks.- in- this- study we- examine- some- slovak–Hungarian- bilingual- faCeBook- pages- of- Hungarian associations- in- slovakia- [k- étnyelvű- d- él-s- zlovákia- (d- vojazyčné- Južné-s- lovensko), Pozsonyi- kifli- Polgári- Társulás- (občianske- združenie- Bratislavské- rožky), s(z)lomarát,- Maďari.sk,- s- used]- with- the- aim- to- find- out- what- methods- are- used for- management- and- preservation- of- bilingualism,- what- language- problems emerge- and- what- solutions- are- applied- for- their- resolution.

női-szerepek-kisebbségi-helyzetben

Magyar-női-sorsok-a-két-világháború-közötti

Csehszlovákiában¹

iLdikó BaJCsi

female-roles-in-minority-position.-fates-of-Hungarian
women-in-Czechoslovakia-between-the-two-world-wars316.022.4-055.2(=511.141)(437.6)"1919/1938"
396(=511.141)(437.6)"1919/1938"

keywords:-female-roles,-Hungarian-minority,-society,-Czechoslovakia.

1.-Bevezetés

a-csehszlovákiai-kisebbségi-magyarság-két-világháború-közötti-első-húszéves-periódusában-két-generáció-váltotta-egymást:-a-többségi-körülmények-közt-felnőtt-„apák”-és-a-kisebbségi-sorsba-beleszületett,-abban-szocializálódott-„fiúk”-nemzedéke.-az-„apák”-és-persze-az-„anyák”-az-1918–1920.-évi-államjogi-változások-előtt,-a-dualizmus-kori-osztrák-Magyar-Monarchia-keretei-közt-alig-több-mint-50-évig-fennállt--erdéllyel,-a-Határőrvidékkel,-Horvátországgal-újraegyesült--Magyar-íráltságában-a-magyar-nemzetállami-gondolat-kibontakozásának-évtizedeiben-váltak-felnőtté.-a-20.-század-fordulójának-modernizációja-együtt-járt-Budapest-világvárossá-válásával,-a-regionális-központok--Pozsony,-kassa,-Ungvár,-nagyvárad,-kolozsvár,-Marosvásárhely,-Brassó,Temesvár,-Újvidék,-Pécs,-szombathely--dinamikus-fejlődésével,-a-mainál-jóval-sűrűbb-vasúthálózat-megépülésével.-s-a-korabeli-soknemzetiségű--felelésben-nem-magyar-magyarországi-társadalomban-is-erőteljes-migrációs,-urbanizációs-és-mobilitási,-társadalmi,-női-emancipációs-folyamatok,-s-velük-együtt-millió-s-nagyságrendű-asszimilációs-változások-zajlottak-le.²

Tanulmányunkban-a-trianoni-békeszerződés-után-(a-román-és-a-szerb-Horvát-szlovén-íráltsághoz-hasonlóan)-a-Csehszlovák-köztársaságban-is--akarattuk-ellenére--kialakult-magyar-kényszerközösségek-első-kisebbségi-generációjának-női-sorsait-vizsgáljuk.-emellett-az-1920-as-években-születet,-már-teljes-egészében-Csehszlovákiában-szocializálódott,-következő-kisebbségi-generációba-tartozó-nők-történeteit-is-elemezzük.

- 1- a-kutatás-az-európai-Unió-és-Magyarország-támogatásával,-az-európai-szociális-alap-társfinanszírozásával-a-TáMoP-4.2.4.a/2-11-1-2012-0001-azonosító-számú-„nemzeti-kiválóság-Program--Hazai-hallgatói,-illegke-kutatói-személyi-támogatást-biztosító-rendszer-kidolgozása-és-működtetése-konvergencia-program”-című-kiemelt-projekt-keretei-közt-valsult-meg.
- 2- a-dualizmus-kori-modernizációról-I.-katus-2010-és-kövér-Gyáni-2001,-a-társadalmi-változások-és-az-asszimiláció-összefüggéseiről:-szarka-2007.

a-nemzedék-leány-és-asszonytársadalmának-szocializációs-és-identifikációs-min-tái,-női-szerepei-sokat-elárulhatnak-a-kisebbségi-kényszerhelyzet-feldolgozásának-mód-járól,-alternatíváiról.-azt-elemezzük-tehát,-hogymiként-identifikálták-magukat-magyar-ként-és-nőként-szlovenszkói-magyar-lányok-és-asszonyok-az-első-„republikában”.

a-magyar-kisebbségtörténetben-inkább-csak-kivételesen,-főként-néprajzi,-antropo-lógiai-megközelítésben-kerülnek-előterbe-a-nők.-Bakó-Boglárka,-Tóth-eszter-zsófia, zakariás-erzsébet-az-erdélyi,-székelyföldi,-erdővidéki-20.-századi-magyar-parasztasz-szonyok-sorsáról,-küzdelmes-életéről-írtak-kiváló-monográfiákat.- (Bakó-Tóth-2008, zakariás-2003.)-s szlovákiaiában-Bolemant-Lilla-munkásságát-kell-említeni,-aki-a-szlová-kiai-magyar-társadalomtudományokban-elsődlegesen-a-gender-témakörben-kutatat-és publikál.-Több-fontos-tanulmányt-is-írt-a-két-világháború-közötti-szlovákiai-magyar-író-nők-kapcsán-a-kisebbségi-és-a-női-sors-összefonódásáról.- (Bolemant-2002,-Bolemant 2011;-Bolemant-2012b.)-a-szlovákiai,-kárpátaljai-kisebbségi-magyar-társadalmak-tör-ténetében-azonban-inkább-csak-a-kivételes-női-sorsok-kerültek-eddig-előterbe.³ Tény, hogy-a-nők-a-két-világháború-közötti-periódusban-a-társadalmi-helyzetük-szempon-tjából-is-többnyire-kisebbségi-helyzetben-maradtak,-amit-a-nőknek-a-csehszlovák-államon belüli--Magyarországnál-néhány-szempontról--kedvezőbb-helyzete-sem-tett-sokkal könnyebbé.-alábbiakban-a-nemi-és-a-nemzeti-identitástényező-prizmáján-keresztül vizsgáljuk-az-egyes-női-sorsokat.

az-„újarcú”,-azaz-az-első-kisebbségi-generációhoz-tartozó-nőket-Csanda-sándor, Turczel-Lajos,-főnök-zoltán-kisebbségtörténeti-munkáiban-kifejtett-nemzedéki-felosz-tása-szerint-soroltuk-be.⁴ Ők-azok,-akik-a-19-20.-század-fordulója-környékén-születtek, és-akik-a-trianoni-eseményeket-többnyire-már-20-év-körüli-fiatalként-élték-át.-életútju-kat-émlékiratok,-korabeli-folyóiratokban-megjelent-tanulmányok,-illetve-a-korszakkal foglalkozó-monográfiák-alapján-vizsgáljuk.-a-következő,-már-teljes-egészében Csehszlovákiában-szocializálódott-generációba-az-1920-as-években-született-és-az első-bécsi-döntés-idején-húsz-évnél-fiatalabb-nők-alkotják.-az-ő-történeteiket-az-élet-útinterjú-módszere-által-elemezzük.

Tanulmányunk-első-résében-olyan-értelmiségi-női-sorsokkal-foglalkozunk,-akik-a magyar-közösségen-belül-a-felső,-illetve-a-középréteghez-tartoztak,-s-akik-saját-szak-

3- a-szlovákiai-magyar-irodalom-nőíróit-sorolhatjuk-ide,-akik-jelen-vannak-a-szlovákiai-magyar irodalmi-hagyományban.-a-fent-említett-Bolemant-Lilla,-valamint-Bárczi-zsófia-és-mások-az elmúlt-évtizedben-nagy-súlyt-helyeznek-a-női-írók-műveinek-megismertetésére.-Gazdag-írói munkásságának-köszönhetően-például-dávid-Teréz-életpályája-az-egyik-ilyen-jól-dokumen-tált-szlovákiai-magyar-asszonysors.-Munkáiban-tudatosan-sokszor-a-női-szerepeket-állította középpontba:-„[...]hőseim--mind-prózában,-mind-színpadon--zömében-asszonyok.-nem azért,-mert-magam-is-nő-vagyok,-hanem-azért,-mert-a-nő-is-ember.-a-férfi-is-az--vitathatat-lan--,-de-a-nőnek-ezt-előbb-be-kell-bizonyítania.-[...]s-okat-írtam,-sokféle-nőről-írtam,-de-lehe-tőleg-kerültem-a-kicsinyes-asszonyproblémákat,-és-aránylag-keveset-foglalkoztam-a-szere-lemmel.-nem-azért,-mintha-nem-tisztelném-ezt-az-érzést,-hanem-azért,-mert-csakis-az-őszin-te,-a-tiszta,-az-igazi-nagy-szerelmeket-tisztelem.”-dávid-Teréz-Lidércfény-című-drámaköteté-nek-előszavát-idézi-Bolemant-Lilla-Tisztelességes-lánynak-egy-ágy-kiadó-című-tanulmányában. (Bolemant-2012a.)

4- a-nemzedéki-felosztásról-bővebben-l.-Csanda-1982,-Csanda-1971,-főnök-1982,-Turczel 1983.

mai-elhivatottságukat-életük-legfontosabb-részének-tekintették.-Hivatásuk-szorosan-összefüggött-a-csehszlovákiai-magyarság-megszervezésével.-ezek-a-nők-önmagukat-is-alapvetően-hivatásuk,-politikai,-közösségi-vállalásaik-alapján-identifikálták.

a-középréteghez-kapcsolódik-két-zsidó-identitású,-de-nyelvi,-kulturális-értelemben-(részben)-a-magyar-közösséghez-is-tartozó-(cseh)szlovákiai-asszony-életútja.-f-őként-az-első-Csehszlovák-k-öztársasággal-kapcsolatos-élményeiket-elemezzük,-kitérve-iskola-és-nyelvválasztásuk-okaira,-tanulási-lehetőségeikre-és-arra,-hogymiként-alakult-a-korszakban-családi-háttérük,-rokon,-etnikai-kapcsolatrendszerük.-Mindez-természetesen-szorosan-összefüggött-önmeghatározásukkal,-a-„magyar-időkben”-bekövetkezett-zsidóüldözések-és-a-holokauszt-előtti-csehszlovák-periódus-asszimilációs-és-zsidó,-cionista-identitásmintáival.-a-tanulmány-második-részében-parasztasszonyok-életútinterjúi-alapján-a---kisebbségi-helyzetben-a-legbiztosabb-„megtartó-erőnek”-bizonyult---két-világháború-közi-magyar-falu-női-sorsait-vizsgáljuk.-elemzési-szempontjaink-a-kisebbségi-magyar-nők-első-Csehszlovák-k-öztársaságban-megélt-élményeiből-kikövetkeztethető-identitásminták-vizsgálatára,-a-nemi-és-nemzeti-kisebbségi-helyzetek-kettősségének-figyelembe-vételére,-valamint-a-női-szerepek-kisebbségi-érvényesülésének-bemutatására-fókuszálnak.-Mindezt-az-egyéni-sorsokon-belül-a-gyermek-és-ifjúkori-tanulási-lehetőségek,-illetve-a-családi-szerepek,-társadalmi,-közösségi-motivációik-bemutatásával-próbáljuk-érvényesíteni.

véleményünk-szerint-a-kisebbségi-magyar-női-identitástörténetek-módszeres-elemzése-sok-szempontról-kiegészítheti,-gazdagíthatja-a-„felvidéki”-magyar-társadalom-történetéről-kialakult-tudásunkat.

2.-Módszertani-megfontolások

a-21.-században-Magyarországon-a-politikatörténetet-középpontba-állító-makrotörténelem-mellett-felértékelődtek-a-mikrotörténeti-kutatások.-ez-a-„léptékváltás”-új-megközelítésmódot-jelentett.-ez-olyan-társadalomtörténeti-részletekbe-nyújt-betekintést, amelyeket-a-statisztikai-és-az-átfogó-igényű-vizsgálódások-nem-vesznek-figyelembe. Gyáni-Gábor-a-következőket-írja-ezzel-kapcsolatban:-„a-nagy-elméletek-adta-szellemi-biztonság-eltűntével-helyet-kell-szorítani-a-történeti-képben-mindannak,-amit-maguk-az-érintettek-világukról-és-benne-saját-magukról-érvényesnek-gondoltak-[...]”-(Gyáni-1997,-227-233.-p.;-vö.-Tóth-2010.)

az-új-megközelítések-térnyerésével-párhuzamosan-kerültek-előterbe-Magyarországon-a-nőtörténeti-kutatások.⁵ a-nők-ugyanis-a-politikatörténet-egyeduralmával-összefüggésben-hiányoztak-a-magyar-történetírásból,-s-természetesen-a-kisebbségi-magyar-historiográfiából-is.-Pető-andrea-a-nőtörténeti-kutatások-jelentőségét-és-célját-a-következőkben-jelölte-ki:-„a-nőtörténetírás-célja:a-nőket-a-történeti-elemzés-középpontjába-állítani,-elbeszélés-alanyaivá-tenni,-politikai-eseményekben,-mozgalmakban-és-társadalmi-változásokban-játszott-szerepüket-megvizsgálni.-ennek-köszönhetően-a-nőtörté-

5- a-társadalmi-nemek-története-a-munkástörténetek,-valamint-a-kisebbségek-történetével-párhuzamosan-nyert-teret,-akárcsak-az-oral-history.-így-vált-divatos-sá-a-világban-az-1970-es-évektől-nőkkel,-munkásokkal-és-etnikai-kisebbségekkel-interjúzni.-(Horváth-2011)

netírás-rendkívül-különböző-témákat-kutat.”-(Pető-2001,-44.-p.)-a-magyarországi-nőtörténet-kutatásában-a-fordulópontot-szintén-az-1990-es-évek-hozták-meg.-a-korábban-jelen-lévő-témák-helyett,-mint-például-a-női-társadalmi-kategória-vizsgálata,-ma-egyre-inkább-a-személyes-identitás-alapján-definiálható-női-szerepek-rekonstruálása-került-előtérbe.-(erről-l.-Bakó-Tóth-2008.)

alább-elsősorban-a-társadalmi-folyamatok,-valamint-a-személyes-identitások-vizsgálatára-alkalmas-életrajzi-motívumokat-megjelenítő-biográfiai-forrásokat,-írástokat,-a-visszaemlékezéstől-az-életútinterjúig-terjedő-műfajokat-használtam.-(a-biográfiai-jelle-gű-írásokról-bővebben-l.-Jakab-keszeg-a.-k-keszeg-v.-2007.)

n iedermüller-Péter-a-következőket-írja-az-élettörténetekkel-kapcsolatban:-„az-individuális-életek-és-élettörténetek-nem-csupán,-illette-nem-elsősorban-egyediségükben-érdekesek,-hanem-mindig-szélesebb-társadalmi,-történeti,-politikai-kontextusokat-reprezentálnak.-Másként-fogalmazva,-az-élettörténetek-nem-csupán-azt-mutatják-meg,hogy-emberek-hogyan-éltek,-gondolkoztak,-éreztek-egy-egy-történelmi-korban,-társadalmi-helyzetben,-hanem-azt-is--vagy-mindenekelőtt-azt-,-hogy-miképpen-működtek-és-működnek-társadalmi-rendszerek,-milyen-társadalmi-és-kulturális-logikákat-követnek.”-(n iedermüller-1988.-idézi-Jakab-keszeg-a.-k-keszeg-v.-2007,-8.-p.)-a-biográfiai-motívumokat-előtérbe-helyező-forrásközpontú-feltárások-közé-sorolható-a-mikrotörténeti-kutatások-egyik-legjellemzőbb-módszere,-az-oral-history.-(kovács-2008.)-a-módszer-egyik-legfőbb-előnye,-hogy-a-történelem-és-a-társadalomtudományok-összefüggéseire,-valamint-az-őket-elválasztó-problémákra-is-rámutat.-nem-csupán-azt-vizsgálja,hogy-mi-történt,-hanem-ennél-jóval-többet.-ahogy-a-műfaj-egyik-klasszikusára,alessandro-Portellire-utalva-Horváth-sándor-hangsúlyozza:-„az-oral-historyban-nem-csupán-az-határozza-meg-a-jelentést,-hogy-mit-mondunk-el,-hanem-az-is,-hogy-miként.”-(Horváth-2011.)-Gyáni-Gábor-pedig-a-történelemre-általában-jellemző-jelenorientáció-megjelenésében-látja-a-módszer-erősségét:-„[...] -nem-a-múlt-szintén-narratív-módon-feldolgozott-tapasztalatát,-hanem-a-jelen-horizontjából-feltároló-múltat-beszéljük-el.”-(Gyáni-2000,-134-135.-p.)

3.-a-„kisebbségi-sorsközösség”-nemzedéke⁶

1920-ban,-a-trianoni-békeszerződés-megkötése-után-az-újonnan-megalakult-Csehszlovákiába-körülbelül-800-ezer-magyar-anyanyelvű-lakos-került.⁷Bár-a-demokratikus-szellemiségű-első-Csehszlovák-köztársaság-széles-körű-jogokat-biztosított-a

6- az-akaratok-ellenére,-„kényszerközösségként”-kialakult-magyar-kisebbségek-tagjai-sorsuk-közösségének-felismerésével-és-tudatosításával-az-1920-as-években-igen-gyorsan-szembe-sültek-a-magyarországi-társadalomtól-eltérő-létezésükkel.-a-kisebbségi-jogi-státuszából,korlátozott-politikai-érdekérvényesítési-lehetőségeikből-adódóan-az-egyéni-és-közösségi-különállás-kényszerét-saját-sorsukként-élték-meg.-ennek-a-kisebbségi-sorsközösségnek-a-különböző-szintű-és-mélyiségű-feldolgozása-volt-az-első-nagy-szellemi,-érzelmi-és-intellektuális-teljesítménye-az-„apák”,-de-különösen-a-„fiúk”-nemzedékének,-ami-megteremtette-a-fel-vidékiségnek,-erdélyiségnek,-délvidékiségnek-mint-megélhető-és-„vállalt”,-de-nem-feltétle-nül-„akarati”-közösségeknek”-a-kialakulását.-a-fenti-kategóriákat-használja-szarka-1998,9-25.-p.

kisebbségek-számára,-a-magyar-szamos-olyan-feladattal-szembesült-az-új-helyzetben,-melynek-megoldása-rá-magára-várt.-„a-kisebbségnek-a-demokratikus-köztársaság csak-az-élethez-és-kultúrához-való-jogát-tudja-biztosítani,-az-életet-kibontakoztatni,-a kultúrát-fejleszteni-és-gazdagítani-szellemi-mozgással,-tevékenységgel,-harccal-magának-a-kisebbségnek-kell.”⁷⁸ –emeli-ki-n-ánay-Béla,-a-debreceni-kötődésű-református-lelkész-és-tanár-egy-1937-ben-megjelent-cikkében-az-új-generáció-kihívásaira-utalva, krammer-Jenőnek,-a-csehszlovákiai-magyar-fiatal-generáció-számára-fontos-pedagógustól-vett-idézzettel.

az-új-kisebbségi-magyar-közösség-egyik-legfontosabb-céljának-saját-maga-meghatározását-tartotta-a-történelem-által-kialakított-és-mindenki-számára-teljesen-új-kisebbségi-helyzetben.-ez-komoly-feladatot-jelentett-a-„szlovenszkói”-magyar-értelmiségnek, hiszen-erdélyi-ellentétben-szlovenszkó-és-kárpátalja-a-történelem-folyamán-sohasem alkotott-külön-közjogi-egységet,-így-nagyrészt-hiányzott-az-speciálisan-regionális,-territoriálisan-lehatárolt-nemzeti-öntudat,-amely-erdély-esetében-valamilyen-formában-mindig-is-jelen-volt.-ezért-a-„szlovenszkói”-magyar-írásstudók-előtt-az-erdélyiekénél-is-nehezebb,-talán-a-délvidékiekéhez-hasonlítható-feladat-állt-az-új,-kisebbségi-helyzetben-is-magyarként-szerveződő-(értelmiségi)-generáció-kinevelése.-a-korszak-sokak-által-kedvelt-költőszemélyisége,-Győry-dezso-„új-arcul”-magyaroknak-nevezte- ezt-a-szlovenszkói-és-rusinszkói-magyar-nemzedéket,- utalva-a-magyar-államiság-védelmét-elvesztő kisebbségek-sajátos-fadataira-és-a-megmaradás-érdekében-szükséges-nagyobb-nyitottságra.-(erről-l-szöveg-1929,-valamint-Csanda-1982,-32-33.-p.)

sivatkozó-Pál,-a-korszak-egyik-véleményformáló-csehszlovákiai-magyar-publicistája-az-„újarcúság”-fogalmát-a-következőképpen-értelmezte:-„[...]az-»újarcúság«-nem-politikai-jelző-és-eredmény,-hanem-belső-lelki-folyamat,-melynek-megnemesítő-zuhatagán-a-fájdalmasan-nehézhelyzetbe-került-szlovenszkói-magyar-ifjúság-átesett.-[...]az-újarcúság-más,-mint-a-statisztikailag-mérhető-kultúra,-sőt-szinte-olyasvalami,-ami-éppen-a-kultúra-nyomorából-nőtt-ki.-az-újarcúság-[...]belső-tisztulási-folyamat,-új-belátás,-új-mentalitás, lelkiismeretvizsgálat-és-nem-a-kultúrával-való-hivalkodás.-azért-keletkezett,-mert-a-külső-baj-és-a-kulturális-elhagyatottság-óriási-volt.”-(sivatkozó-1994,-114-115.-p.)

ez-a-Trianon-előtti-Magyarországon-született,-de-már-Csehszlovákiában-szocializálódott-„újarcú”-értelmiségi-nemzedék-a-magyarországi-egyetemekről-kiszorulva-a-cseh-orosz-német-tannyelvű-felsőoktatási-intézményekben-tudott-továbbtanulni-és-ott-is-szervezte-meg-magát.-n-ánay-szerint-az-új-kisebbségi-generáció-saját-megváltozott-érvényesülési-tereit-felismerve-nem-a-felbomlást,-hanem-az-új-lehetőségeket-tartja-meghatározó-életélményének.-„Míg-az-eltűnő-nemzedék,-mint-laudator-temporis-acti,-a-múltért-sír-és-sóhaját-[...]azalatt-új-sarj-nőtt.-[...]Új-magyar-lelkület-alakul-ki.”-(n-ánay

7- az-újjonnan-megalakult-Csehszlovákiába-került-magyar-szamos-kezdeti-létszámát-nem-lehet-hitelt-érdemlő-módon-pontosan-megállapítani.-a-régi-Magyarország-területén-végrehajtott-1910-es-népszámlálás-adatai,-melyek-a-lakosság-anyanyelvi-megoszlását-vizsgálták,-a-tíz-évvél-később-Csehszlovákiához-került-„szlovenszkói”-és-„rusinszkói”-területeken-1 066 577 magyar-anyanyelvűt-számoltak-össze.-1921-ben-a-csehszlovák-népszámlálások-ugyanott-már-csak-744 621,-1930-ban-pedig-691 923-magyar-„nemzetiségűt”-mutattak-ki.-vö. Turczel-1983,-13-14.-p.,-Popély-1991,-23-32.-p.,-Gyurgyík-1998,-81-91.-p.

8 n-ánay-1998.-a-szerző-munkájában-a-köv.-forrásra-hivatkozik:-krammer-1935.

1998.)-a-változások-nagyságrendjéről,-súlyáról-és-következményeiről-azonban-nekik-is képet-kellett-alkotniuk,-és-az-egyéni-túlélés,-a-közösségi-önszerveződés-érdekében alkalmazkodniuk-is-kellett-ehhez-az-új-helyzethez.-egyebek-közt-erre-hívta-fel-a-figyelmet-az-első-kisebbségi-korszak-egyik-legjobb,-legkritikusabb-megfigyelője,-elemzője, szvatkó Pál,-aki-visszaemlékezésében-a-következőket-fogalmazza-meg:-„a-változás gyorsan-történt.-ismerem-az-ifjúságot,-alig-maradt-benne-valami-a-régi-magyar-úri-élet-módból,-a-megváltozott-körülmények-között-villámgyorsan-átvette-a-praktikus-sémát.” (szvatkó-1994,-119.-p.)-Természetesen-azt-is-jelezni-kell,-hogy-ez-a-változás-elsősorban a-középosztályt-érintette.-szvatkó-szerint-a-kisebbségi-kényszerhelyzet-elfogadásában, elfogadtatásában-élen-jártak-a-magyar-állam-védőkarját,-éltető-erejét,-munka-és-kenyéradó-szerepét-elvesztő,-s-ily-módon-az-új-hatalomnak-kiszolgáltatottá-vált-rétegek-fiataljai:-„egyelőre-nem-mondhatjuk:-az-új-jobb,-mint-a-régi-volt,-s-az-egyetlen,-amit megállapíthatunk-az,-hogy-más.-a-paraszt-egyelőre-a-régi-[...]-de-a-középosztály-ifjúsága-sok-mindent-belátott,-sőt-kierőszakolta-a-belátást.”-(szvatkó-1994,-119.-p.)

a-szlovenszói-magyarok-önmeghatározásában,-valamint-abbán-a-folyamatban,-melyben-az-új-országhatárok-közé-szorult-„részmagyarság”-nemzeti-tudatú-közösséggé,-saját boldogulását-kereső-kisebbséggé-vált,-komoly-szerepe-volt-a-korszak-ifjúsági-mozgalmainak.-a-kisebbségi-(mikro)társadalom-tudatosodásával-párhuzamosan-kialakult-a-mozgalmak-ideológiai-sokszínűsége-is,-ami-lehetővé-tette,-hogy-a-nemzedék-gyorsan-szembe-süljön-a-kor-kisebbségi-magyarokat-is-elementárisan-érintő-szociális-kérdéseivel-is.⁹

4.-n-őkérdés-és-nőideál-a-két-világháború-között

a-huszdik-század-elején-európában-komoly-változások-zajlottak-le-a-női-szerepek terén.-a-két-világháború-közötti-sajtó-gyakori-témája-volt-a-kor-nőideálja-és-annak-újra értékelése.-a-csehszlovákiai-magyar-sajtó-is-gyakran-foglalkozott-a-kérdéssel.¹⁰

9 a-csehszlovákiai-magyar-főiskolások-katolikus-szellemiségű-ifjúsági-mozgalma-a-Prohászka-körök-volt.-a-szervezet-szociális-munkája-összekapcsolódott-az-ún.-k-katolikus-akcióval-is,-mely-felhívás-gyökerei-Xi.-Pius-pápa-által-1931-ben-kiadott-két-fontos-enciklikára-nyúlnak vissza.-a-pápa-egyik-ilyen-enciklikája-indította-el-az-ún.-k-katolikus-akciót,-a-másikkal-pedig a-szociális-kérdések-terén-nyújtott-eligazítást.-e-két-dokumentum-„kartája”-lett-a-csehszlovákiai-magyar-katolikus-társadalomnak.-a-katolikus-akció-mozgalma-Csehszlovákiában azzal-a-kezdemenyezéssel-függött-össze,-mely-Prágából,-a-fent-említett-a-Prohászka-körökből-indult-ki-és-meghódította-a-szlovenszói-katolikus-ifjúsági-egyesületekbe-(s-ki-e)-tömrült-fiatalokat.-a-s-ki-e-ugyanakkor-női-vonalon-is-tevékenykedett.-(Mona-s-zeghalmi-1989, 37.-p.)

10-n-oszlopi-László-a-házasság-válsága-és-a-mai-ifjúság-szexuális-forradalma-c.-tanulmányában felhívja-a-figyelmet-azokra-a-változásokra,-melyek-a-világháború-után-jelentek-meg-a-társadalomban.-azt-írja:-„a-XIX.-század-[...]a-morál-korszaka,-vagyis-a-korlátoltság,-titkolózásé, álszenteskedése,-amely-az-erkölcsi-tisztaság-valódi-erénye-helyére-lassan-lassan-álértékeket-állított.-a-nő-ideál-is-megváltozott-a-háború-után.”-Majd-így-folytatja:-„a-XIX.-század-asszonya-tudatlanságból,-gyengeségből-és-ártatlanságból-összeszőtt-mesterséges-lelki-arculatánál-fogva-azután-természetes-jogokkal-sem-bírt-bár-tisztelték,-egzisztenciájában-teljesen-a-férjéltől-függött.”-(n-oszlopi-1935,-618-619.-p.)

Már az első világháború előtt kibontakozott a modern nőmozgalom, mely céljaként jelölte meg, hogy újraidentifikálja a nőiességet. Hívei azt vallották, hogy a nő évezredek óta csekélyebb értékűnek számított, aki csak anyasága által juthatott elismert pozícióhoz. A nőideál tehát az anyaságban valósult meg. A modern nőmozgalom által a nők azonban már az egyéniség-jogaiért harcolnak, elsősorban emberek szeretnének lenni és csak azután feleségek. Az első világháború után a nőt már nem elégítette ki a függőség-állapota. Noszlopi László két világháború közötti magyarországi pszichológus az iskolai oktatás révén egyenrangúságát megtapasztalt nők emancipációs igényét tekintette különösen fontosnak: „a mai, szellemileg kifejtett nő a férfitől műveltséget, szellemi értéket is kíván, és nem elégszik meg a csekélyebb értékű fél szerepével [...]” (Noszlopi 1935, 622. p.). Mindez tehát szorosan összefüggött azzal a jelenséggel, hogy magasabb műveltség után vágyakozva sok nő számára az oktatás jelentette az egyetlen kiutat a tradicionális női szerepekből való kilépés útjaként. Egyre több nő képezte magát és jelent meg a felsőoktatásban a századforduló után, bár lehetőségeik így is korlátozottak maradtak a századelőn.¹¹ Gyáni Gábor a női karrierlehetőségekben jelölte meg az egyenjogúsítás esélyét: ezek révén valósulhatott meg az alacsonyabb társadalmi rétegekből való kilépés a nők számára. A középosztály lehetőségeit kiemelve egyúttal rámutat a korban jelenlévő nemi diszkriminációra: „[...] a többnyire valamilyen magasabb fokú képzettséghez kötött munkalehetőségek súlyos nemi diszkrimináció körülményei között nyíltak meg csupán szűk résnyire a felfelé törekvő nők előtt.” (Gyáni 2009)

a modernizációs folyamatok térnyerése mellett az 1920-as években világszerte megfigyelhető a régi normák szívós továbbélése. Ez Magyarországon is jelen volt a két világháború közötti időben.¹² A nők társadalmi szerepének a térnyerése mellett tradicionális szerepük ismét előtérbe helyeződött a két világháború közötti időben. Erre a kettősségre mutat rá Pukánszky Béla a nőnevelés évezredei c. munkájában, mely a két világháború közötti Új idők Lexikona nőről készült szócikkére hivatkozva jelzi a tradicionális értékek normatív erejét: „a nő élettani rendeltetése az anyaság. A keresztény világnézet alapján a nő és a férfi egyenrangú, de ebből nem következik jogi értelemben vett egyenjogúsága is.”¹³

ezt a feszültséget próbálta feloldani dr. Várady Lipót-árpád Csehszlovákia egyetlen nőmozgalmi lapjában, a *Katholikus Nőben*. A szerző megkülönböztette egymástól a radikális nőmozgalmat, amelynek célja a nőemancipáció, a teljes egyenjogúság kiharcolása a férfiakkal szemben, illetve a nőknek azt a jogos igényét, mely a társadalom-

11- a nők közül szintén kevesen vállaltak munkát a házon-családon kívüli fizetett munka végzéséből. Így volt ez egész Európában a 19. század végén, a 20. század elején. Ez konkrétan annyit jelent, hogy a fejlett ipari országokban a nők 20–30%-a vállalt munkát, Magyarországon pedig 18–25%-a. (erről l. Gyáni 2009)

12- ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a korban a családon kívüli kenyérkereső szerep nehezen vált összeegyeztethetővé a nőkkel kapcsolatban megfogalmazott tradicionális társadalmi elvárásokkal Magyarországon. (Gyáni 1987, 375–376. p.)

13- Pukánszky 2006, 153. p. a szerző a következő munkára hivatkozik: *Új Idők Lexikona*, 9–10. kötet, Budapest, 1938.

ban-való-méltó-elhelyezkedtetésre-irányult.-ezzel-együtt-kiemelte-a-korabeli-nőképzés, valamint-az-oktatás-szerepét-a-korban.-az-oktatásban-végrehajtott-reformok,-a-lány-gimnáziumok-és-az-egyetemi-oktatás-megnyitása-a-lányok-előtt-ezért-is-tekinthető-döntő-fordulathoz.¹⁴

Mindenesetre-a-két-világháború-közötti-időszakban-jól-megfigyelhető-a-női-szerepekkel-kapcsolatos,-illetve-a-nőideál-kérdésében-kialakult-kettősség.-s-ebben-a-tekintetben-nem-volt-sok-különbség-Magyarország-és-Csehszlovákia-továbbra-is-férfiak-uralta-közvéleménye,-közgondolkodása-között.

5. értelmiségi-életpályák-az-első-Csehszlovák-köztársaságban

5.1. salkaházi-sára

a-következőkben-a-„szlovenszói”,-„felvidéki”-értelmiségi-nők-életútját,-érvényesülési-lehetőségeit-vizsgálom-az-első-kisebbségi-korszakban.-elsőként-a-2006-ban-boldoggá-avatott-és-ezért-nagy-közfigyelmet-kapott-salkaházi-sára-élettörténetének-néhány-kérdésére-szeretnék-kitérni.-a-katolikus-egyház-vértanúként-tekint-rá,-mivel-a-szociális-nővérek-rendjébe-tartozó-és-üldözött-zsidókat-mentő-szerzetest-1944-ben-Budapesten-nyilas-katonák-belelőtték-a-jeges-d-unába.-az-azonban-már-kevésbé-köztudott,-hogy-salkaházi-sára-életútja-a-két-világháború-közötti-Csehszlovákiában-indult.-1899-ben-született-kassán,-a-dualizmus-kori-felső-Magyarország-egyik-legfontosabb,-gyorsan-magyarosodó-kulturális-központjában.-n-agyapja-ausztriából-kassára-települt-német-anyanyelvű-polgár-volt,-aki-a-későbbiekben-a-híres-kassai-„schalkház”-nevű-vendégfogadót-építette-a-városban.-a-schalkház-fogadóról-legújabban-l.-Gayer-2013.-)édesapja-korai-halála-után-a-megözvegyült-anyát-beválasztották-a-schalkház-s-zálló-r t.-igazgatóságába,-az-asszony-így-reggeltől-estig-dolgozott.

Miután-sára-befejezte-az-elemi-iskolát,-a-polgári-iskolában-folytatta-tovább-tanulmányait.-ezután-pedig-egy-tanítóképzőbe-járt-tovább,-mivel-„az-életnek-szabályos-mederben-kell-folynia”.¹⁵ a-trianoni-események-a-fiatal-lány-életében-is-sorsdöntőnek-bizonyultak.-s chéda-Mária-így-ír-erről-munkájában:-„k-ülönleges-választóvonalat-jelentett-fiatal-életében-szűkebb-hazájának,-a-felvidéknek-Trianon-utáni-elcsatolása.-a-magyar-kultúra-iránti-elkötelezettségéből-sarjadt-és-a-politikai-események-hatására-bontakozott-ki-lelkében-a-hazaszeretet.”-(s chéda-2006,-19.-p.)-Miközben-az-1920-as-évek-elején--különösen-a-hivatalnokok,-tanítók,-s-általában-az-állami-alkalmazottak-az-egzisztenciavesztés-miatt--sokan-választották-a-„csonka-országba”-való-áttelepülést,-sára-ekkor-döbbsen-tá,-ekkor-tudatosította-saját-szülföldjének-és-kassának-a-fontosságát.

Mindehhez-újra-kellett-identifikálnia-önmagát-és-magyarságát-az-újonnan-megalakult-Csehszlovákiában.-a-Trianon-utáni-első-évek-számára-is-a-reménykedés-időszakát

14 r ády-elemér,-a-Prohászka-körök-elnöke-a-főiskolásokról-írott-cikkében-ugyanakkor-a-helyes-modernség-kialakulására-hívja-fel-a-figyelmet-a-főiskolás-nők-körében.-Megfogalmazza,-hogy-a-csehszlovákiai-főiskolás-lányok-között-e-nőtípus-kialakulása-késik.-r ády-1932,-107-109.-p.)

15- a-lány-nem-érezte-hivatásának-a-tanítást.-valószínűleg-azért-végezte-el-azt,-mert-a-városban-ez-volt-a-legmagasabb-képzési-lehetőség-egy-lány-számára.-Mona-szeghalmi-1989,-12-13.-p.)

tükrözték, amely összekapcsolódott a régi-Magyarország-utáni vágyakozással és az új helyzettel szembeni belső lázadással.¹⁶ A békeszerződéssel rögzített államjogi változások ugyanakkor sárát személyesen is érintették, az önálló életét tanítónőként kezdő lány elvesztette munkahelyét, és a deklasszáció veszélye fenyegette.¹⁷ Sok ezer, hasonló változásokat elszenvedett társához hasonlóan saját élethelyzetének radikális megváltozása láttatta meg vele a kisebbségi magyar élethelyzetekhez kötődő szociális válsághelyzeteket. Miután a korábban sokat szórakozó, a kényelmes életet élő „felső tízezerhez” tartozott lány szűkösebb körülmények közé került, rádöbrent szociális érzéketlenségére, a menekülés helyett igyekezett feldolgozni az új élethelyzet személyes kihívásait: „salkaházi sára belső fejlődése eddigelé az egyéni és közösségi összeomlásból kiemelkedő embert mutatja, aki meri vállalni az új helyzettel járó körülményeket, aki nem áll »úri leány« létére beállani munkásnak és a munkáséletben is megmaradni értelmiséginek.” (Mona – s zeghalmi 1989, 19. p.) ekkor fogalmazódott meg benne, hogy a kisebbségi életben megtapasztalt nehézségeket nem csak megtapasztalni kell, hanem azokon segíteni is szükséges. (Mona – s zeghalmi 1989, 20. p.)

A fiatal lány a trianoni változások idején gyűrűs menyasszonyként készült a házasságra. Miután azonban rádöbrent, hogy a vidéki asszonyok élete egyáltalán nem illik az ő emancipált egyéniségéhez, visszaadta a gyűrűt. (Schéda 2006, 30. p.) ezt részben megkönnyítette az a tény, hogy elmondása szerint szülei egyeztek meg a kiszemelt vőlegény családjával az eljegyzésről. az anyai ösztönzés mellett a társadalmi elvárásoknak való megfelelés is közrejátszott az eljegyzésben. sára azonban úgy érezte, nincs „tehetsége” a házassághoz, és úgy döntött, nem megy férjhez. (Mona – s zeghalmi 1989, 19. p.)

Időközben több szakmában is jártasságot szerzett.¹⁸ Ezek közül az újságírás állt hozzá a legközelebb. ezen a területen fiatal éveiben sikeresen tevékenykedett annak ellenére, hogy a korabeli Magyarországhoz hasonlóan Csehszlovákiában is ritkaságnak számított az autonóm hatalommal bíró női újságíró.¹⁹ Emancipált nő mivoltát igazolja, hogy rövid időn belül szerkesztői szerepet is rábíztak.²⁰ salkaházi sára korábbi cikkei

- 16- az írással egyre többet foglalkozó sára a Csehszlovákiához csatolt magyarság szenvedéseinek adott hangot a *Mindennapi kenyér*-c. regényében is.
- 17- a csehszlovák állam hűségeskút követel a pedagógusoktól, valamint a tisztviselőktől. sára ennek nem tett eleget, és a tanítói pályától boldogan szabadult meg. (Mona – s zeghalmi 1989)
- 18- Miután tanítónőként nem tevékenykedhetett, könyvkötő szakvizsgát tett. emellett pedig újságírással is foglalkozott. (erről l. Mona – s zeghalmi 1989.)
- 19- Gyáni Gábor erről így ír: „[...] az újságírás terén is [...] fehér hollónak számított a s zederkényi annához vagy Tormay Cécile-hez hasonló, autonóm, sőt főszerkesztői hatalommal is bíró női újságíró. Többségük egyszerre írogató (tehát ilyen olyan színvonalú) szépíró és valamelyik lapnál alkalmazotti állásban lévő újságíró. Jellemző ez esetben is, hogy családilag kellőképpen beágyazodnak az újságíró társadalomba: apjuk, férjük vagy mindkettőjük révén. az újságírói karrier előszobája lehet egyébként a gyors és gépírás, amely szinte az első percben kifejezetten női hivatásként jelenik meg és amely egyúttal a női irodista talán leggyakoribb típusának is megfelel. az írógép elterjedése egyengeti az utat a női szellemi munkavégzés terjedése előtt.” (Gyáni 2009)
- 20- a keresztényszocialista párt munkatársaként a párt lapjának szerkesztőjeként tevékenykedik. Miközben három éven keresztül szerkeszti a lapot, neve nem szerepel a kolofonban. ott ugyanis a két nem aktív férfi szerkesztő neve jelenik meg. (Mona – s zeghalmi 1989, 20. p.)

egyszersmind-arra-is-rámutattak,-hogy-a-társadalmi-problémák,-ezen-belül-pedig-a-nőket-érintő-korabeli-szociális-kérdések-gyakran-foglalkoztatták.-ezt-tükrözi-Úrinők-és-munkásnők-c.-munkája-is,-melyben-a-korabeli-nők-társadalmi-különbségeit-állította-szembe,-s-a-társadalmi-különbségek-ellenére-az-egyenjogúság-és-az-emberi-méltóság-fontosságát-hangsúlyozta.-(s chéda-2006,-27.-p.)

a-fiatal-értelmiségi-nőben-ugyanakkor-már-hosszú-időn-át-érelődött-a-szerzetesi-hivatástudat.-Miután-1927-ben-a-szociális-Testvérek-Társasága-letelepedett-kassán,1929-ben-belépett-a-rendbe.-a-Társaság-két-fő-feladata-a-szociális-és-a-nőmozgalmi-munka:-„a-nőket-akarják-ráébreszteni-isten-adta-hivatásukra,-feladataikra,-méltóságukra.”-(Mona-szeghalmi-1989,-33.-p.)-s-ára-önmagára-lelt-ebben-a-sokoldalú-munkában.-előadás-sorozatokat-szervezett-a-katolikus-leányifjúsági-mozgalom-jegyében.1931-ben-rábízták-a-Katholikus Nő c.-lap-szerkesztését,-amely-Csehszlovákia-egyetlen-magyar-nyelvű-nőmozgalmi-lapja-volt-abb-an-az-időben.²¹

salkaházi-sárát-a-rend-főnöksége-1932-ben-kassáról-komáromba-rendelte,-ahol-a-nőmozgalmi-lap-szerkesztésén-túl-a-katolikus-nők-összefogásával-is-megbízták.komáromban-feladatai-tovább-szaporodtak.-Miközben-kegytárgyboltot-vezetett,-a-hit-oktatás-és-karitászmunka-mellett-nőmozgalmi-feladatokat-is-ellátott.-a-fentiekben-már-említett-katolikus-mozgalomhoz-köthető-szlovenszkói-katolikus-ifjúsági-egyesületek(szkie)-női-vonalon-is-tevékenykedtek.-a-csehszlovákiai-püspöki-kar-a-szociális-Testvérek-re-bízta-a-nők-szervezését,-„személy-szerint-pedig-schalkház-sára-testvérré,akit-országos-moderatrixnak-nevezett-ki”.-(Mona-szeghalmi-1989,-37.-p.)-salkaházi-sára-sokoldalú-tevékenységet-fejtett-ki-e-téren.-Hét-tanulmányi-hetet-szervezett,melyeknek-legfőbb-céljuk-az-volt,-hog-vezetőket-képezzenek-erre-a-nem-könnyű-munkára.-ezenkívül-esterházy-Lujzával-együtt-létrehozták-a-katolikus-nő-összövetséget.²²

a-leányifjúság-szervezése-kapcsán-rendkívül-komolyan-vette-hivatását-és-lelkesen-végezte-azt.-az-általa-szerkesztett-Katholikus Nőben-megjelent-cikkei-szintén-ezt-igazolják:-„akik-nem-hittek,-akik-bizalmatlankodtak,-azok-most-láthatják,-hog-igenis-van-erő,-van-áldozatkészség,-van-munkaszeretet,-van-dolgozni-akarás-és-odaadás-a-katolikus-leányifjúságban,-tud-egységes-munkában-összefogni-egy-célért,-tud-lelkiesedni-és-lelkiesíteni,-tud-és-akar-dolgozni-és-tanulni,-tud-töltekezni-szellemi-és-lelki-értékekkel-és-tudja-ezeket-az-értékeket-önzetlenül-és-szeretettel-tovább-adni.”-(s chalkház-1932b.,115.-p.)--írta-például-az-Új-munkaév-kezdetén-c.-cikkében-a-katolikus-leányifjúság-eredményeitől-motiválva.-a-katolikus-leányifjúsági-mozgalmakat-meghatározó-jelentőségűnek-tartotta-a-korabeli-Csehszlovákiában.-a-mozgalomról-írott-cikkében-kiemelte-e-mozgalmak-megjelenésének-igényét-és-motivációját-a-korban,-mely-erősen-összefüggött-a-szociális-kérdések-megoldásával-a-korabeli-katolikus-egyház-szemszögéből.(s chalkház-1932a.,234-235.-p.)-ezzel-a-nőmozgalmi-munkával-függött-össze-az-egye-

21- a-Prohászka-kör-szent-erzsébet-ünnepélyén-ünnepi-szónoklatra-kérték-fel.-ezután-megszervezi-az-első-katolikus-leányifjúsági-kurzust-kassán.-(Mona-szeghalmi-1989,-34.-p.)

22- Legfőbb-céljaik:-a-katolikus-női-ideál-kialakítása-az-egyéni-életben,-a-családban-és-ezen-kívül-a-kenyérkereseti-pályákon,-valamint-a-közéletben.-a-női-érdekek-képviseleése-katolikus-világnézet-alapján-erkölcsi,-szociális,-kenyérkereseti,-gazdasági-és-jogi-téren.-emellett-a-magyar-katolikus-nő-és-leányegyesületek-együttműködésének-elősegítése.-(Mona-szeghalmi-1989,-37-38.-p.)

sületi-élet-megszervezése-is,-amit-szintén-számos-cikkében-szorgalmazott-és-sürgetett. (Pl.-s chalkház-1932c.,-145-147.-p.)

salkaházi-sára-kapcsán--részben-a-további-kutatások-feladatait-is-kijelölve--lát-hatjuk-a-kisebbségi-helyzetet-vállaló-fiatal-értelmiségi-nők-közt-a-tanítónők-és-a-szerzetesi-életet-vállaló-nők-közösségszervező-szerepét,-helyi-és-országos-viszonylatban egyaránt.

5.2.-esterházy-Lujza

esterházy-Lujza-leginkább-bátyja,-esterházy-János-története-részeként-vált-ismertté-a-szlovákiai-magyar-közbeszédben-és-köztudatban.-salkaházi-sarához-hasonlóan-a-csehszlovákiai-magyarságnak-ahhoz-az-első-generációjához-tartozott,-amely-az-első-világháború-végén-bekövetkezett-államjogi-változások-idején-vált-felnőtté.-a-nagy-múltú-esterházy-család-leszármazottjaként-született-n yitraújlakon.

Tanulmányairól-és-fiatalkori-éveiről-nagyon-keveset-tudunk.-a-fiatal-lány-tanítatásáról-annyi-biztos,-hogy-édesanyja-úgy-gondoskodott-gyermekei-oktatásáról,-hogy-a-nyitraújlaki-kastélyban-nevelőket-fogadott-fel-melléjük,-akik-egyik-legfőbb-feladata-a-három-gyermek-idegen-nyelvekre-való-oktatása-volt.- (Czékus-2011,-17.-p.)-Lujza-Pozsonyban-folytatta-tanulmányait,-ahol-magánúton-végezte-el-a-felsőbb-Leányiskolát.-az-egyetem-re-való-jelentkezése-azonban-a-világháború-kitörése-miatt-későbbre-halasztódott. (Mayer-2006,-138.-p.)

a-fényűző-és-kényelmes-arisztokrata-életmódot-folytató-fiatal-lány-életére-az-1918-1920-közötti-politikai,katonai-események,változások-salkaházi-sarához-hasonlóan-komoly-hatással-voltak.-a-szüleitől-kapott-arisztokrata-és-magyar-érelmű-neveltetése-miatt-nagyon-nehezen-fogadta-el-a-trianoni-békeszerződés-következményeivel-járó-magyar-területek-csehszlovák-katonai-elfoglalását,-illetve-a-nagyhatalmak-békeszerződésben-rögzített-döntését.-ehhez-valószínűleg-az-a-személyes-sérelem-is-hozzá-járult,-hogy-az-államváltás-miatt-nem-fejezhette-be-tanulmányait-a-pozsonyi-Magyar- királyi-erzsébet-Tudományegyetemen.

Miután-Lujza-bekapcsolódott-egy-irredenta-mozgalomba,-hamarosan-országos-botrányba-keveredett.-az-úgynevezett-ostenburg-botrányként-elhíresült-történetben-a-grófnő-legitimista-tevékenysége-és-az-annak-háttérében-kialakult-személyes-vonzalom-jól-jelezte-a-trianoni-döntéssel-szembeni-érzelmi-és-politikai-ellenállás-súlyát.-a-fiatal-grófnő-az-1921-es- királypuccs-után-ostenburg-Gyulával-és-több-magyar-fegyveres-ellenállóval-tartott-fent-kapcsolatokat,-ezért-a-csehszlovák-hatóságok-letartóztatták.²³kémkedés-vádjával-perbe-fogták,-majd-miután-a-bíróság-bűnösnek-találta,-egyévi-börtönrre-ítélték.-a-hírről-számos-cikk-jelent-meg-a-korabeli-sajtóban.

23- „az-alap,-amire-a-konstruksió-per-felépült:-1921-őszén-Lulu-grófnő-sopronban-önkéntes-ápolónői-szolgálatot-teljesített.-ekkor--október-20-án--repült-haza-s-vájból-iv.-károly-király-és-szita-királyné.-a-sopron-megyei-dénesfán-rendeztek-be- valami-udvartartást.-a-királyné-mellé-Lujza-grófnőt-kérték-fel-udvarhölgynek.-a-király-rakovszky-iván-vezetésével-kormányt-hozott-létre.-október-22-én-pedig-ostenburg-Moravék-Gyula-gróf-és-Lehár-antal-kíséretében-vonatra-szállt,-hogy-megkezdje-második-puccskíséretét,-amely-október-23-án-Budaörsnél-rövid-fegyveres-harc-után-sikertelenül-ért-véget.”-(s inkó-1991,-8-9.-p.)

a-botrány-a-grófnő-életében-nemcsak-a-kisebbségi-lét-elleni-lázadással-kapcsolódik össze,-hanem-Lujza-szerelmi-életével-is-összefüggésbe-hozható.-a-grófnő-és-o-ostenburg-gróf-közt-ugyanis,-mint-azt-többek-közt-s-inkó-f-erenc-írásából-tudhatjuk,-nemcsak-politikai-kapcsolat-volt:-„egmásba-szerettek,-de-házasság-nem-lett-a-dologból.-o-ostenburg-ugyanis-elvált-ember-volt.-Lujza-grófnő-pedig-kijelentette:-katolikus-meggyőződése-nem-engedi,-hogy-elvált-férfi-felesége-legyen.-n-éhány-levelet-azután-is-váltak,-hogy-a-grófnő-elhagyta-Magyarországot-és-visszavonult-n-yitraújakra.”-(s-inkó-1991,-9.-p.)-Ugyanakkor-Lujza-saját-írásában-cáfolta-a-gróf-íránt-érzett-szerelmét,-és-azt-hangsúlyozza,-hogy-a-férfi-mindössze-politikai-céljainak-megvalósítása-érdekében-igyekezett-felhasználni:-„egy-nap-megkérte-a-kezem-et-azzal,-hogy-amint-az-egyház-is-felbontja-előző-házasságát,-megtarthatjuk-az-esküvőt.-én-nem-viszontam-szerelmét,-úgy-éreztem,-hogy-szerencsétlen-lennék-mellette,-ha-férjhez-mennék-hozzá.-Mégsem-mondtam-nemet,-mert-abbán-reménykedtem,-ha-annyira-szeret,-befolyásolni-tudom.-[...]”-Próbáltam-megértetni-vele,-hogy-a-polgárháború-elkerülése-érdekében-nem-szabad-hazahívni-a-királyt-Horthy-kormányzó-és-a-kormány-beleegyezése-nélkül.”-(esterházy-1991,-55.-p.)

az-esterházy-Lujza-és-o-ostenburg-gróf-közötti-érzelmi-szálakról-ellentétes-információk-állnak-a-rendelkezésre.-ez-annak-is-betudható,-hogy-Lujza-visszahúzódo-természetű-volt.-s-inkó-f-erenc-is-kiemelte-a-közéleti-aktivitás-ellenére-személyes-dolgaiban-fokozottan-tartózkodó-magatartását:-„akik-vele-együtt-dolgoztak,-azok-is-keveset-tudtak-magánéleti-dolgairól.-n-em-beszélt-magáról-soha.-n-em-gőgből,-szerénységből.”-(s-inkó-1991,-6.-p.)-Lujza-szerelmi-élete-mindenestre-ez-esetben-összekapcsolódott-politikai-céljaival.-s-már-itt-is-megmutatkozott,-hogy-a-grófnő-életében-fontos-szerepe-volt-a-keresztény-szellemnek,-valamint-a-politikai-felelősségvállalásnak.

a-börtönben-töltött-évek-ideje-alatt-a-fiatal-grófnő-politikai-szemléletében-változás-történt.-Legitimista-elképzeléseivel-felhagyott-és-sokkal-reálisabban-kezdett-viszonyulni-a-politikai-helyzethez.-emellett-az-ő-figyelme-is-a-kor-szociális-problémáinak-irányába-terelődött.-ez-befolyásolta-őt-abbán,-hogy-a-későbbiek-során-összehangolta-munkáját-a-szociális-Testvérek-tevékenységével,-majd-a-szlovenszko-i-katolikus-ifjúsági-egyesület-társadalomépítő-és-ifjúságnevelő-céljaival.

esterházy-Lujza-az-1930-as-évek-elejétől-részt-vett-a-kisebbségi-magyar-közéletben-ezen-belül-a-szkie-lánytagozatának-és-a-katolikus-f-iskolások-reformmozgalmának-munkájába-is-bekapcsolódott.-a-Prohászka-kör-leánytagjai-pedig-köréje-tömörültek-és-vezetőjüknek-tekintették.-(esterházy-1991,-9.-p.)-az-ifjúsági-egyesületekbe-bekapcsolódva-szervezetek,-leányszemináriumok-és-tanulmányi-körök-számára-kétségtelenül-nélkülözhetetlen-volt-jelenléte-és-támogatása.-„ifjúsági-munkája-kimutatható-több-prohászka-egyetemista-körében,-a-Makk-klubjaiban,-ám-ezen-kívül-részt-vett-minden-olyan-összejövetelen,-találkózón,-előadáson,-amely-a-kisebbségi-magyarság-jobb-jövőjét-szolgáltatta.-ebből-kifolyólag-tevékenysége-nem-köthető-egyetlen-ifjúsági-szervezethez,-hanem-háttérbe-húzódo-egyszerre-irányította-és-szervezte-az-egyetemisták-érdekvédelmi-egyesületeit,-önnevelő-vallástanulmányi-köreit,-s-befolyásolta-ideológiai-formálódását,-alulról-építkező-munkáját,-társadalomformáló-erejét.”-(Czékus-2011,-63.-p.)

ezt-a-tevékenységét-igazolják-esterházy-Lujza-1932-és-1943-között-a-kassai-Új-élet-c.-lapban-megjelent-cikkkel-is.-ezek-a-cikkek-elsősorban-a-kisebbségi-léthelyzetről,-a-katolikus-akcióról-és-a-leányifjúságot-érintő-feladatokról-értekeznek.-ezzel-együtt-személyes-elkötelezettségét-és-felelősségérzetét-jelzik-a-magyar-kisebbségi-közösséget

érintő-szociális-és-nemzeti-kérdésekben.-1932-ben-a-szociális-Testvérek-által-rendezett-első-kassai-szociális-hétről-szóló-beszámolója-alkalmával-készült-írásában-például már-jól-kivehetőek-a-fiatal-nő-személyiségében-vegbement-változások,-amelyek-egyértelművé-teszik,-hogya-nemzeti-ügyek-mellett-egyre-inkább-a-szociális-kérdések-irányában-is-elkötelezte-magát.-„olyan-odaadó-és-kiképzett-embertípusra-van-szükség,-amely segíteni-tud-a-vergődőknek,-védelmébe-veszi-a-gyengéket-és-kizsákmányoltakat, szlovenszkon,-a-történelmi-erők-ezen-sűrűlődségi-területén,-a-nemzeti-és-szociális-ellentétek-ütközőpontján-bátorítást-tud-nyújtani-a-nyomort-szenvedő,-küzdő,-nyugtalan,-torzszalkodó,-lassan-vetélkedő,-problémáikkal-birkózó-és-délibábokat-kergető-embertársainknak.”-(esterházy-1932,-8-9,-316.-p.)

emellett-számos-cikkében-a-kisebbségi-élet-helyes-megéléséről-értekezett.²⁴ a-nemzeti-kisebbségi-közösség-gondjainak-tudatosítása-figyelhető-meg-a-felölés-vagyunk-nemzeti-kisebbségünkért-c.-írásában-is.-ebben-a-„szlovenszko”-magyar-intelligencia-pótolhatatlan-feladatára-hívja-fel-a-figyelmet-a-kisebbség-fejlődése-érdekében.(esterházy-1933b.)-Hogy-mennyire-fontosnak-tartotta-az-ifjúsági-egyesületek-szerepét, valamint-a-katolikus-akció-jelentőségét-a-szlovenszko-magyarság-életében,-ezt-több-más-írásával-is-dokumentálni-lehet.-a-női-szerepeket,-asszonyi-életeket-érintő-cikkei-közül-pedig-érdemes-kiemelni-a-kisebbségi-sorsközösségben-c.-írását,-mely-a-csehszlovákiai-magyar-nők-jelentőségét-emeli-a-ki-a-kisebbségi-életben:-„a-női-lelkületnek-ez-a-reménykedő-bizalma-és-ez-a-gyakran-zseniális-találékony-sága-életmentő-tényező-lehet, életmentő-hivatást-gyakorolhat-a-kisebbségi-sorsba-hullott-népek-talpra-állításában-is.[...]erre-a-női-lelkületre-sorsdöntő-hívás-vár-a-kisebbségi-életben--tekintet-nélkül-arra,-hogya-végez-e-nőegyesületi-munkát,-vagy-sem.”-(esterházy-1936)

esterházy-Lujza-élettörténetén-keresztül-az-arisztokrata-családból-származó,-de-egyre-inkább-polgári-értelmiségi-szerepeket-vállaló-fiatal-nő-belső-fejlődése-jelenik-meg-a-kisebbségi-politika-középpontjába-került-esterházy-János-nővéreként-igyekezett-távol-tartani-magát-az-első-vonalas-politikai-közélettől.-ifjúsági,-szociális,-mozgalmi-szervező-munkájával-a-pártpolitikától-eltérő-magatartásmintákat-közvetített.-ezekben-egyre-nagyobb-szerepe-volt-a-belátásnak,-empátiának,-a-többségi-nemzetekkel-való-szótértésnek,-s-teremtészetesen-a-felvidéki-magyar-közösségépítés-nemzeti-és-keresztény-ideáljainak.

5.3.-Mayer-Judit

Mayer-Judit--a-pozsonyi-értelmiségi-családban-született-kiemelkedő-képességű-szerkesztő,-fordító,-író--életében-elsőrendű-szerepe-volt-hivatásának,-ezt-tükrözi-a-vele-készített-interjúk-anyaga-is.²⁵ ő-már-a-következő,-1920-as-években-született,-teljes-egésében-Csehszlovákiában-szocializálódott-generációba-tartozik.

érdemesnek-tartottuk-élettörténetével-foglalkozni-a-tanulmányban,-hiszen-számos-eseménye-köthető-az-első-Csehszlovák-köztársasághoz.-ezen-túlmenően-salkaházi-sárához-és-esterházy-Lujzához-hasonlóan-fiatal-értelmiségiként-fontos-szereplője-volt-a-csehszlovákiai-magyarság-kulturális-életének.-Mayer-Judit-1923.-július-14-én-született-Pozsonyban.-édesapja,-Mayer-imre,-elismert,-sikeres-középiskolai-tanár,-édesany-

24- ezeknek-egyike-ellenségszeretet-és-nemzethűség-c.-cikke,-melyben-arra-hívja-fel-a-figyelmet, hogy-a-két-fogalom-nem-áll-ellentétben-egymással.-(esterházy-1933a.)

25- itt-és-a-továbbiakban:-i.-interjú:Mayer-Judit.-2013.-március-12.-Pozsony.

ja, s chrödl-irén-pedig-tanítónő-volt.-Mayer-Judit-életének-jóformán-egész-időszakát-a-mai-szlovákia-fővárosában-töltötte,-ami-több-szempontból-is-meghatározó-volt-az-élet-ében.-az-első-köztársaság-ideje-száma-ra-az-iskolaéveket-jelentette.-az-interjú-során-érezhetően-szeretettel-beszélt-a-két-világháború-közötti-Pozsonyról.-az-első-köztársaság-viszonyai-között-csendes-és-szelíd-városként-jellemezte,-ahol-még-nem-számított,-hogymilyen-nyelven-beszélnek-az-emberek.²⁶

a-korabeli-csehszlovák-állam-kisebbségpolitikai-liberalizmusát,-mely-nagymértékben-hozzájárult-a-városon-belüli-társadalmi-békéhez,-több-alkalommal-kiemelte-az-interjújában.-erre-elsősorban-a-korabeli-parlament-gyakorlatát-hozta-fel-példaként,-ahol-még-lehetett-a-magyar-nyelvet-használni:-„Mert-példának-okáért-sokkal-több-szabadság-volt-olyan-szempontból,-hogylehetett-a-gyűléseken-magyarul-beszélni,-amit-most-még-nem-engednek-ugye,-úgyhogy-ilyesmik-[...] az-első-köztársaságban-a-prágai-parlamentben-mindenki-úgy-beszélt,-ahogy-akart:-németül,-magyarul,-ruszinul,-ez-a-négy-nyelv-megvolt-ugybár-ott-engedve,-a-szlovák-természetesen.-s-egyszer-a-parlamentet-nem-nyitották-még,-mert-nem-volt-ruszin-tolmács,-bizony,-ez-volt-Masaryk-köztársasága.-ez-tény-és-való.”

a-kor-engedékeny-kisebbségpolitikájának-pozitívumaira-a-postai-gyakorlatot-hozta-fel-példaként.-a-masaryki-köztársaság-liberális-kisebbségpolitikai-modelljének-jó-gyakorlatai-a-mai-körülményekkel-szembeállítva-válnak-igazán-fontossá-és-egyértelműen-pozitív-példává,-hiszen-a-kortársak-éppen-Pozsonyban-sokszor-szembesültek-a-csehszlovák-politika-kétarcúságával,-kicsinyes-adminisztratív-korlátozásaival,-a-magyar-nyelvi-jogok-fokozatos-felszámolásával.-Mayer-Judit-ezért-is-fogalmazott-sarkosan,-amikor-azt-állította,-hogya-kor-a-demokráciája-jóval-„liberálisabb”-volt-a-mainál.²⁷ Természetesen-azt-is-megemlíttette,-hogya-adott-korban-is-voltak-igazságtalanságok.-a-két-világháború-közt-Csehszlovákia-liberalizmusát-nem-idealizálta.-a-sérelmek-azonban-szerinte-eltpörpültek-a-korszak-pozsonyi-léggörének-általanos-nemzetiségi-toleranciája-mellett.²⁸

az-elemi-iskolák-élvégzése-után-Mayer-Judit-a-pozsonyi-evangélikus-gimnáziumban-folytatta-tanulmányait,-ott-érettségizett-1941-ben,-az-önálló-szlovákia-területén.-az-érettségi-vizsga-után-újságíró-nak-szeretett-volna-jelentkezni,-de-szülei-és-tanárai-javaslatára-Pesten,-a-Pázmány-Péter-Tudományegyetemen-folytatta-tanulmányait.²⁹

26- „Pozsony-akkor,-1923-ban-még-egy-nagyon-csendes,-szelíd-kisváros-volt,-és-itt-tényleg-nem-számított,-hogyki-beszél-magyarul,-szlovákul-vagy-németül,-ez-egy-háromnyelvű-város-volt,-az-első-republikában-meglehetősen-jó-viszonyokkal.”

27- „[...]szóval-az-a-helyzet,-ugybár,-hogya-az-első-köztársaságban-bizonyos-liberalizmus-azért-érvényesült.-Hát-igen,-ott-határozottabban-liberálisabb-volt-a-demokrácia.”

28- Mayer-Judit-megemlíti-a-kor-igazságtalanságait-is,-de-ezek-eltpörpülnek-annak-liberalizmusa-mellett:-„Hát-persze,-voltak-akkori-is-kis-trükkök-ugybár,-hogya-gyerekeket-vadászták,-hogymenjenek-a-szlovák-iskolába.-Hajlandók-voltak-nekik-télikabátot-ajándékozni,-meg-hát-ilyen-kicsit,-ilyen-lélekaláztat-azért-volt.-[...]Hát,-mondjuk,-hogya-azért-ott-is-voltak-olyan-igazságtalanságok,-hogya-amikor-a-harmincas-népszámláláskor-kiderült,-hogynincsen-húsz-százalék-magyar,-akkor-a-városnak-első-dolga-volt-a-háromnyelvű-utcatáblákat-leszedni-és-kicserélni-kétnyelvűre-[...]”

29- „amikor-leérettségiztem-[...]akkor-én-azt-gondoltam,-hogya-nem-is-fogok-én-továbbtanulni,-hanem-elmegyek-újságíró-nak.-vannak-néha-a-gyerekeknek-ilyen-ostoba-ötletei.-de-aztán-ugye-volt-tanáraim-összefogtak-ellenem-a-szüleimmel,-mondták,-hogya-azt-nem.-Hanem-majd-elintézik,-hogya-mehessek-Pestre-tanulni-[...]”

Bár-egyetemi-tanulmányait-a-második-világháborút-követő-események-miatt-csak később-tudta-befejezni,-végül-rátalált-hivatására,-a-szerkesztői-munkára.-életének-legfontosabb-részét-ez-a-tevékenység-töltötte-be,-mely-összekapcsolódott-a-csehszlovákiai-magyar-ság-kulturális-életének-a-fellendítésével.-először-az-állami-Tatran-k-iadó-nemzetiségi-„üzemében”,-a-Magyar-k-iadónál-vállalt-munkát.-Majd-miután-a-Magyar-k-iadóból-megalakult-az-önálló-magyar-Madách-k-iadó,-ebben-a-szerkesztőségben-dolgozott-nyugdíjaskoráig.-a-későbbiekben-a-fordítási-irodalomhoz-tartozó-részteljesen-alkalmazták,-ahol-elsősorban-a-cseh-irodalommal-foglalkozott.-a-vele-készített-interjúban-is-szinte-kizárólag-a-hivatásáról,-munkájáról-beszélt.-vonzó-fiatal-nőként-minden-bizonnyal-sok-kortárs-fiatalember-szeretett-volna-vele-megismerkedni.-Legalábbis-erre-énged-következtetni-az-„újarcú-magyarok”-generációjához,-azon-belül-is-a-sarlós-csoport-hoz-tartozó-k-ovács-endre,-aki-előbb-íróként-és-tanárként,-később-kossuth-díjas-történész-ként-életének-kisebbségi-korszakát-is-igen-gazdagon-dokumentálta.-egyik-émlékiratából-tudjuk,-hogy-személyes-vonzalmat-érezett-Mayer-Judit-iránt,-míg-ő-egyáltalán-nem-mutatott-semmiféle-érdeklődést-a-pályakezdő-pozsonyi,-majd-érsekújvári-tanító-iránt.-k-ovács-endre-émlékiratából-azt-is-megtudhatjuk,-a-Pozsony-városában-tanítói-állást-betöltő,-szegény-családból-származó-fiatal-író-mennyire-vágyakozott-arra,-hogy-a-tekintélyes-Mayer-család-befogadja-öt.-Mindez-jól-jelzi-a-pozsonyi-magyar-társadalom-rétegzettségét,-a-vezető-értelmiségi-családok-magas-presztízsét.³⁰

Mayer-Judit-élete-már-a-teljes-egészségben-véve-a-Csehszlovákiában-szocializálódott-értelmiségi-nő-életútját-mutatja-be.-az-első-köztársasághoz-kapcsolódó-émlékei-a-korszak-liberalizmusára,-a-későbbi-koroknál-jóval-toleránsabb-nemzetiségi-viszonyaira-világítanak-rá.-életében-kiemelkedő-szerepe-volt-hivatásának,-mely-az-előző-két-értelmiségi-nőé-hez-hasonlóan-a-kisebbségi-kultúra-felkarolásához-kötődik.

30- „egy-nagyon-tekintélyes-pozsonyi-tanár,-M.-imre-otthonában-folyt-a-társalgás-azzal-az-őszinteséggel,-melyet-a-tanár-úr-demokratikus-meggyőződése-eleve-biztosított.-Jelen-volt-a-ház-kisasszonya,-Judit-is,-aki-Pesten-a-bölcsészkaron-hallgatott-történelmet,-s-akivel--mint-egy-kori-tanára--leveleket-váltottam.-n-éhány-szor-találkoztunk-is-Pesten,-kávéházban,-utcán,-s-ilyenkor-részletesen-elmondta,-milyen-élet-folyik-az-egyetemen,-milyen-mulatságokon-vesz-részt-az-eötvös-k-ollégiumban,-jellemelte-tanárait,-d-ehogys-gondoltam-akkor-arra,-hogy-egy-napon-én-is-belépek-a-történészek-társaságába.-engem-Judit-érdekel,-az-ő-fiatal-sága,-szőke-szépsége,-de-nem-állíthatnám,-hogy-az-érdeklődés-kölcsönös-lelt-volna.-Így-tehát-némi-szív-szorongással-ültem-a-jól-fűtött-családi-otthonban.-valami-befejezetlenség,-valami-belső-csonkaság-érzése-kerített-hatalmába.-Látnom-kellett,-hogy-e-harmonikus-családi-együttes-szemében-aligha-jelentek-többet-a-vidéki-tanárnál,-aki-eljegyezte-magát-a-szegénységgel,-a-primitív-lakásvizonyokkal,-aki-ahelyett,-hogy-megpróbálna-magasan-szárnynálni,-beéri-egy-vidéki,-szűk-tanári-életformával.”-*Vihar és napsütés: Kovács Endre kiadatlan emlékirataiból* (érsekújvár- és vidéke- független- hírportál)- http://watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=645:vihar-es-napsuetes-kovacs-endre-kiadatlan-emlekirataibol-els-koezles&catid=56:default&itemid=73-(2014.-01.-05.)

6.-zsidó-magyar-szlovák-identitású-nők

a- következő- részben- két- zsidó- identitású- szlovákiai- magyar- nő- életét- mutatom- be. egyikük- a- Galántán-élt- zsidó-, szlovák-, magyar- identitású- adler- Magdaléna.- a- másik neumann- Hilda,- aki- ugyancsak- a- mátyusföldi- n- egyedről- származik.- Mindketten- az 1920-as- években- születtek,- így- teljes- egészében- Csehszlovákiában- szocializálódtak. ezzel- együtt- élet- és- családtörténeteikben- jelen- van- az- első- Csehszlovák- k- öztársaság emléke.

6.1.-adler-Magdaléna

adler-Magdaléna-élettörténetét-a-Centropa-adatbázisban-található-visszaemlékezések alapján- dolgoztam- fel.³¹ eszerint- 1924-ben- született- Galántán,- felvidéki- gyökerekkel rendelkező- zsidó- családban.³² szülei- kereskedéssel- foglalkoztak.- az- öt éves- zsidó- felekezeti- elemi- iskola- elvégzése- után- polgári- iskolában- tanult- tovább- szlovák- nyelven.³³ ezzel- kapcsolatban- Magdaléna- a- helyi- iskolai- gyakorlatról- is- beszélt,- melyből- kiderült, hogy- a- fiatal- lány- miért- folytatta- polgári- tanulmányait- szlovák- nyelvű- iskolában:- „a- zsidó- gyerekek- Galántán- zsidó- iskolába- jártak.- itt- volt- a- templom- előtt,- ott,- ahol- a- műemlék látható- [a- holokauszt- emlékmű]-. Öt- osztályt- nyitottak.- onnan- a- polgárba- lehetett átmenni,- ahol- már- vegyesen- voltunk,- zsidók- és- nem- zsidók.- Legtöbben- a- szlovák- falukból,- n- yebojszáról,- Hódiról- és- díoszegről- jártak- be- ide,- már- akik- a- szlovákba- akartak járni.- Galántán- szlovák- iskola- és- magyar- tannyelvű- iskola- is- létezett.- n- ekünk- nem- volt kétnyelvű- iskolánk.- Ha- magyar- iskolába- adtak,- akkor- az- katolikus- iskola- volt.- a- polgári nem- volt- kötelező.”- Magdaléna- a- későbbiekben- arra- is- kitért,- hogy- a- szlovák- nyelvű- polgári- iskolát- főként- a- zsidó- lányok- látogatták,- mivel- itt- fizetniük- is- kellett.³⁴

a- polgári- tanulmányok- elvégzése- után- szakmát- tanult.- k- alap- és- sapkakészítéssel foglalkozott,- amit- egy- galántai- zsidó- néni- mellett- sajátított- el.- Mesterségét- azonban- a háború- eseményei- után- nem- tudta- tovább- folytatni,- hisz- a- kommunista- érában- a- fejfedőket- már- gyárakban- készítették.- „f- elnőtt- fejjel- kalap- és- sapkakészítést- tanultam,- úgy- nevezett- »modisztkának«- készültem- egy- idős- zsidó- néni- mellett- Galántán.- a- nénit s- chultz- Jitkának- hívták,- s- chultz- néninek,- vagy- főnöknőnek- szólítottuk.- n- agyon- szépen dolgozott.- s- saját- üzlete- volt,- esküvőkre- készített- fejdíszeket,- fátylakat,- nagyon- sokan rendelték- tőle,- kalapot,- sapkát.- amikor- visszatértem- a- lágerből,- már- nem- folytattam- a mesterségemet,- mert- az- ilyen- cikkeket- gyárilag- állították- elő.”

31 zsidó-élettörténetek-a-husadik-században:-<http://www.centropa.hu/>

32 itt-és-a-továbbiakban:-adler-Magdaléna-élettörténete-a-zsidó-élettörténetek-a-husadik-században- nevű- oldalon,- Centropa- adatbázis.- [http://www.centropa.hu/index.php?nid=30&x=PXvuzGvmaW5lzdsgc2vhcmn ovHlwzT1CaW9ezXr haWw7iHn lyXJjaf zhbHvIPTU7iHn lyXJjaf n raXa9Ma==-\(2014.-01.-05.\)](http://www.centropa.hu/index.php?nid=30&x=PXvuzGvmaW5lzdsgc2vhcmn ovHlwzT1CaW9ezXr haWw7iHn lyXJjaf zhbHvIPTU7iHn lyXJjaf n raXa9Ma==-(2014.-01.-05.))

33- „Öt-évig- jártam- zsidó- iskolába,- ide,- Galántára.- az- iskola- a- templom- mellett- állott.- Buxbaum- rabbi- legfiatalabb- lánya,- Miriam- volt- a- barátnőm.- a- polgárban- szlovák- nyelven- tanultunk.”

34- „Galántáról- kevesen- jártunk,- a- legtöbb- osztálytársam- falusi- volt.- n- yebojszából,- Hodyból, Gányról- jártak- ezek- a- szlovák- lányok.- Leginkább- zsidó- lányok- jártak- szlovák- polgárba,- mert itt- fizetni- kellett.- a- könyveket- és- az- irkákat- is- meg- kellett- venni.”

a család- a- csehszlovákiai- zsidókra- jellemző- módon- többes- identitású- volt. Magdaléna- is- három- nyelven- beszélt- anyanyelveként- a- magyart- és- a- németet- jelölte meg,- ám- a- szlovák- nyelvet- is- használta.- az- első- Csehszlovák- k öztársaság- időszakára vonatkozólag- pozitív- emlékei- voltak.- k ülönösen- fontos- dolognak- számított- életében, hogy- ebben- az- időben- nem- érték- őt- antiszemita- támadások,- inzultusok.- a- korabeli nemzetiségi- tolerancia- és- állampolgársági- lojalitás- gyakorlatát- az- is- mutatja,- hogy- az asszonynak- zsidó- és- nem- zsidó- barátai- egyaránt- voltak,- elmondása- szerint- ez- egyikük számára- sem- nem- volt- lényeges.³⁵

a holokauszt- előtti- időkből- annak- ellenére,- hogy- munkatársai- tudták- róla,- hogy zsidó,- ez- soha- nem- okozott- problémát- számára.- ezeket- a- boldog- „békeéveket”- a- polgári iskola- időszaka,- valamint- Magdaléna- inaskodásának- ideje- jelentette.- k iemelte,- hogy- a vallási- hovatartozás- egyáltalán- nem- jelentett- akadályt- az- egymással- való- kapcsolat- remtésben:- „a- polgárban- nem- tapasztaltam- antiszemita- megnyilvánulásokat.- [...] a közelben- állt- a- katolikus- kápolna,- ahol- a- park- van.- a- kápolnát- a- kommunisták- alatt lerombolták.- o- da- beültünk- mi,- galántaiak,- és- megvártuk- a- többiek,- akik- gyalog- jöttek nyebojszárról,- Hodyról,- Gányról.- Mindig- megvártuk- őket.- Még- a- mai- napig- is,- akik- még életben- vannak,- fölkeresnek.- Bejönnek- ide.- igaz,- már- régen- találkoztam- velük.- n em volt- akkor- antiszemitizmus,- legalábbis- nem- éreztük.- [...] ahogy- inaslány- lettem,- a- barát- nőim,- akikkel- szombatonként- összejöttünk,- ők- zsidó- lányok- voltak,- az- utcabeliek- pedig katolikusok- voltak.- Bejöttek- hozzánk- az- udvarba,- vagy- kint- az- utcán- játszottunk.- az uzsonnámat- is- megosztottam- velük,- mert- majdnem- mindegyikük- szegény- családból származott.- Tudták- ők- mind,- hogy- zsidó- vagyok,- de- nem- volt- emiatt- soha- semmi- probléma.- [...]”

adler- Magdaléna- azok- közé- a- dél- szlovákiai- zsidók- közé- tartozott,- akik- körében- a többes- identitásformák- kialakításának,- a- szituatív- és- választható- identitásformák- lehetőségeinek- komoly- jelentősége- volt.- emlékeiben- az- első- Csehszlovák- k öztársaságban töltött- gyermek- és- iskolaévek- békés- időszaka- különösen- a- Holokauszt- borzalmait- hozó „magyar- időkkel”- ellenpontozva- válik- valódi- aranykorrá.

6.2.-neumann-Hilda

nemann- Hilda- élettörténetét- szintén- a- Centropa- adatbázisban- található- visszaemlékezések- által- dolgoztuk- fel.³⁶ eszerint- 1921- ben- született- a- csehszlovákiai- n egyed- nevű községben,- mely- ma- a- vágssellyei- járáshoz- tartozik- és- a- Mátyusföld- része.³⁷ a- zsidó- identitású- lány- szülei- kereskedelemmel- foglalkoztak.

35- „Gyerekkoromban- egyáltalán- nem- találkoztunk- antiszemitizmussal.- Mi,- gyerekek,- jóban- voltunk- mindenkivel.- Mifelénk- nagyon- sok- szegény- ember- lakott.- Megvoltunk- mindegyikkel, kisegítették- egymást.- azt- hiszem,- hogy- a- zsidóság- mindig- segítette- az- embereket.”

36- zsidó- élettörténetek- a- huszadik- században:- <http://www.centropa.hu/>

37- 1921.- szeptember- 16- án- születtem- n egyeden.- a- zsidó- nevem- sarah.- az- első- [vér- szerinti]- apai nagyanyámat- hívták- így.- a- szomszédasszony,- Léni- néni- mindig- azt- mesélte,- hogy- »anyád- itt- főzte szeptemberben- a- paradicsomot,- de- már- én- raktam- üvegbe.«-”- itt- és- a- továbbiakban:- nemann- Hilda- élettörténete- a- zsidó- élettörténetek- a- huszadik- században- nevű- oldalon,- Centropa- adatbázis:- [http://www.centropa.org/hu/biography/hilda-neumannova-\(2014.-01.-10.\)](http://www.centropa.org/hu/biography/hilda-neumannova-(2014.-01.-10.))

az-első-Csehszlovák-k öztársaság-időszaka-az-ő-számára-is-a-boldog-gyermekkort-és iskolaéveket-jelentette.-a-vele-készített-interjúban-ez-a-korszak-emlékezetében-össze-kapcsolódik-a-zsidó-identitás-vállalásának-szabadságával-és-a-köztársaság-iránti-lojalitással,-ami-az-iskolaválasztásban-is-megnyilvánult:-„n ekem-nagyon-szép-gyerekkorom volt.- Tulajdonképpen-két-otthonom-volt,- mert-az-anyai-nagymamánál-is-éltem,- aki megőzvegyült.-apám-ott-hagyott-mellette,-hogy-ne-legyen-egyedül-a-nagymama.-az-iskola-is-közel-volt-onnan.-n agyanyám-főztjét-is-jobban-szerettem.-Gyakran-énekelt-szlovákul-nekem.-Hosszú-haját-este-befontam,-és-vele-aludtam.-Megtanultam-szlovákul-is, mert-apám-azt-tartotta:-»Csehszlovákiában-élünk,-legalább-egy-lányom-tudjon-jól-szlovákul,-ha-valami-hivatalosat-kell-intézni.«”

n eumann-Hilda- ugyanakkor- a- negyedi- zsidók- iskolai- gyakorlatáról- is- hosszasan beszélt.- k-kiemelte,- hogy- a- vallási- hovatartozásnak- nem- volt- meghatározó- szerepe- az iskolaválasztás- kapcsán- a- helyi- zsidók- körében.- ő- maga- sem- járt- be- a- galántai- zsidó alapiskolába,- hanem- a- negyedi- katolikus- elemi- iskolát- látogatta.- „a- második- világháború-előtt-Galántán-zsidó-alapiskola-is-volt,-ugyanis-sok-zsidó-élt-ott.-[...]a-negyedi-zsidó-gyerekek-azonban-többnyire-a-negyedi-református-elemi-iskolát-látogatták,-mert-a-szüleik-jól-kijöttek-a-református-pappal,-és-a-negyedi-református-iskola-közelebb-is-volt, mint-a-galántai-zsidó-alapiskola.-valószínűleg-én-voltam-az-első-zsidó-lány,-aki-a-katolikus-elemi-iskolába-járt.-a-katolikus-pap-ugyanis-jó-barátja-volt-az-apámnak.”

az-elemi-iskola-elvégzése-után-vágsellyére-ment-szlovák-nyelvű-polgári-iskolába.-a-polgári-iskolában-zsidókkal-és-nem-zsidókkal-egaránt-barátkozott:-„a-negyedik-osztály-után-sellyére-mentem-a-szlovák-polgári-iskolába,-mert-n-egyeden-nem-volt-szlovák-iskola.-apám- fontosnak-tartotta,-hogy-legalább-egy-lánya-beszéljen-jól-szlovákul,-hiszen-a-csehszlovák-államban-éltünk.-[...]vonattal-jártam-minden-nap-sellyére.-ez-négýéves-iskola-volt,-olyan, mint-a-gimnázium,-csak-a-negyedik-osztályban-már-ekonómiát-tanultunk,-gépelni-meg-levelet-írni.-aki-ezt-befejezte,-irodában-dolgozhatott.-Több-sellyei-zsidó-látogatta-ezt-az-iskolát.-[...]n-ekem-nem-számított-a-vallás,-mindegyik-sellyei-osztálytársammal-barátkoztam.”

Miután-elvégezte-a-polgári-iskolát,-ipariskolába-járt,-ahol-divattervezőnek-tanult.-az-interjúban-azt-is-kiemelte:-édesapjának-nagyon-fontos-volt,-hogy-mindegyik-gyermeke-szakmát-tanuljon.-„Másfél-évig-az-érsekújvári-f lenger-női-ipariskolát-látogattam.-Mindenképpen-divattervező-szerettem-volna-lenni.-apám-elkísért-a-felvételire.-n-ehéz-volt-bejutni-erre-az-iskolára,-mert-csak-az-igazán-tehetséges-lányokat-vették-fel-ide.-apám-nagyon-büszke-volt-rám,-mert-én-lettem-a-második-legjobb-a-felvételi-vizsgán.-azt-remélte,-hogy-egyszer-akár-festőművész-is-lehet-belőlem.-Mindegyik-gyermeke-aként-be-akarta-biztosítani,-hogy-rendes-szakmát-tanuljon.”a-későbbiekben-mégsem-helyezkedett-el-a-szakmában.-a-háború-kitörése-után,-mivel-egyre-több-ápolóra-volt-szükség-az-országban,-Hilda-ápolónőként-tanult-tovább-Budapesten-egy-ápolónői-tanfolyamon.-ebben-az-elhatározásában-szintén-édesapja-befolyásolta.³⁸

38 „aztán-kitört-a-háború,-lebombázták-egész-érsekújvárat.-k-inék-kellett-már-a-divat?-ápolónőkre-volt-szükség.-apám-úgy-döntött,-hogy-valami-praktikus-foglalkozást-kell-tanulnom,-aminek-a-háború-alatt-hasznát-veszik-az-emberek.”-[...]„1939-ben-Pestre-mentem-ápolónő-tanfolyamra-[...]n-agyon-sok-híres-zsidó-orvos-tanított-minket,-például.-[...]egy-gyönyörű-diák-otthonban-laktunk,-a-Hősök-terén-Pesten.-r-ajtam-kívül-csak-egy-felvidéki-lány-lakott-itt,-n-egy-kati-komáromból.-a-többi-lány-többnyire-szarvasból,-erdélyből-származott.-a-háború-miatt-négy-év-helyett-három-év-alatt-fejeztem-be-a-tanulmányaimat.-[...]Pesten-sokat-tanultam.”

életét-a-Budapesten-töltött-évek-több-szempontról-is-meghatározták.-diákévei alatt-ismerkedett-meg-férjével-is,-aki-irodai-alkalmazott-volt-a-kórházban.-r-övid-időn belül-ment-férjhez,-ebben-azonban-a-háborús-körülmények-voltak-döntőek.-„egy-év múlva-összeházasodtunk.-igazából-nem-gondoltam-én-még-a-férjhez-menésre, inkább-dolgozni-akartam.-Csak-azért-házasodtunk-össze,-mert-mindenkinek-be-kellett-vonulnia.-Gergely,-a-férjem-unokabátyja,-aki-gazdasági-igazgató-volt-a-kórházban, szintén-azt-mondta,-hogy-jobb-lesz,-ha-összeházasodunk.-f-él-évig-fogom-kapni-a-fizetését,-lehet,-hogy-a-fronton-is-könnyebb-lesz-majd-neki,-ha-megnősül.-a-lakodalmat Pesten-tartottuk,-megérkeztek-a-szüleim-és-a-húgaim-is.”

neumann-Hilda-élete-jól-mutatja-a-szülei-befolyás-és-a-családi-tradíciók-jelentőségét-a-továbbtanulás-és-a-női-szerepek-megválasztásában,-gyakorlásában. esetében-adler-Magdalénához-hasonlóan-szintén-jól-látszik,-hogy-a-dél-szlovákiai-zsidóság-a-két-világháború-között-többségében-a-zsidó-nemzeti-identitást-választotta. ezzel-együtt-megőrizte-magyar-anyanyelvét,-a-magyar-kultúra,-irodalom-iránti-érelődését,-s- ezzel-a-kisebbségi-többségi-identitásformák-korai-kialakulásában-a-tragikus sorsú-első-csehszlovákiai-magyar-zsidó-generációnak-fontos-szerepe-volt.

7.-Parasztasszonyok- emlékezete-az-első-Csehszlovák-k-öztársaságról

7.1.-Csukás-eszter

a-tanulmány-ebben-a-részében-parasztasszonyok-történeteivel-foglalkozik.-a-munka az-első-Csehszlovák-k-öztársaságban-megélt-émlékekre-fókuszál,-a-tanulmányaikhoz kapcsolódó,-valamint-családi-állapotuk-megválasztásának-körülményeire.-ezt-a-velük készült-életútinterjúk-által-szeretnénk-bemutatni.

Csukás-eszterrel-két-alkalommal-is-készítettünk-életútinterjút.-ő-is-az-1920-as években-született,-Csehszlovákiában-szocializálódott-generációhoz-tartozott.-1921-ben-született-a-komáromi-járáshoz-tartozó-nemescsán.-Mivel-azonban-a-szemléletváltás-és-az-első-nemzedék-újszerű-gondolkodásmódja-már-nála-is-megjelenik, érdemesnek-tartottuk-kiemelni-életének-első-részét,-melyet-az-első-Csehszlovák-k-öztársaságban-töltött.

annak-ellenére,-hogy-az-első-köztársaság-évei-ellentmondásokkal-teljes-időszakot jelentett-a-csehszlovákiai-magyarság-nagy-részének,-Csukás-eszter-számára-első-sorban-a-boldog-gyermek éveket-jelentette-ez-az-időszak,-melynek-jellemzéséhez első-sorban-a-hétköznapi-élet-praktikus-szemponthai-szerint-közelített.

az-asszony-nagy-tisztelettel-beszélt-szüleiről,-akik-paraszti-származásúak-voltak. ehhez-kapcsolódóan-beszélt-a-két-világháború-közötti-paraszti-életformáról,-mely véleménye-szerint-nagyban-különbözik-jelenlegi-életétől:-„f-özve-volt-az-a-főtt,-arra hazagyűrtünk,-aztat-elvetet,-vettette,-egyik-darabba-kukorica-vót,-a-másik-darabba kenyér,-a-buza.-Így-megvót-a-lisztünk,-a-disznót-megőtük,-megvót.-nem-volt-olyan, hogy-bótbá-futunk,-mer-e-kő,-meg-a-kő.-vót-ottan-egy-kis-ez-az,-vettünk.-Lisztet-nem köllött-vennyi,-zsírt-nem-köllött-vennyi.-Húst-főfűstűtük,-hús-is-vót.-a-sonkábú-rántottunk-ki.-Tejbe-meg-vót-áztatva.-k-i-lehetett-rántonyi.-nem-jártunk-mink-a-faluba-bótbá. f-enéket!-Megfotunk-egy-pár-csibét,-kijártak-a-erdőbe-ide-a-elénk-e,-a-tyúkok,-csibék,

kácsákat-neveltünk-itt-a-erdőbe,-mindenünk-megvót.-Udvar-nem-vót-virágos-udvar. Mámo-a-udvarok-virágbú-vannak.-n-em-lehet-állatot-tartanyi.”³⁹

erről-az-időszakról-szólva-ugyancsak-kiemelte,-hogyszámára-elegendő-volt,-hogyz elemi-iskolában-saját-nyelvén-tanulhatott,-és-hogy-semmiféle-konfliktusa-nem-volt-a szlovákokkal.-a-szlovákok-jelenléte-egyébként-is-fontos-szempontnak-számított-számára.⁴⁰ „Meg,-én-megvoltam,-mert-ez-a-falu-magyar-volt-[...]-a-szlovákok-mikor-gyűttek-ide be.-a-hegyekbű,-nem-volt-itt-egy-szlovák-se,-mikor-én-gyerekvoltam-[...]-Má-akkor-mikor én-má-nagyleány-voltam,-akkor-gyűttek-be-a-szlovákok-[...]-Mind-onnand-a-hegyekbű, [...] -ájj,-aztán-történt-az-a-változás-[...].”

erre-az-időszakra-tehető-az-is,-hogya-tanulmányait-végezte.-nyolc-elemit-járt-ki.-a faluban-működött-szlovák-és-magyar-iskola-is,-ő-a-magyar-iskolát-látogatta.⁴¹ szeretett volna-szakmát-is-tanulni,-de-erre-nem-volt-lehetősége.-szülei-inkább-arra-ösztönözték, hogy-mielőbb-házasodjon-meg.-ebben-édesapja-betegsége-is-közrejátszott,-hisz-szükség-volt-a-fiatal,-erős-férfira-a-családban.-a-parasztcsalád-megélhetéséhez-a-korban ugyanis-elengedhetetlen-volt-egy-jó-munkabírási-férfi.⁴²

Csukás-eszter-a-későbbiek-során-megbánta,-hogy-olyan-fiatal-lányként-ment-férjhez. ez-abbans-megakadályozta,-hogyszakmát-tanuljon.-fiatalkori-vágyai-közé-tartozott, hogy-fodrász-legyen,-ám-másként-alakult-az-élete.-a-kor-és-a-társadalmi-körülmények, valamint-a-család-elvárásai-megkívánták,-hogymielőbb-férjhez-menjen:-„[...] -aztán-én-szerettem-vóna-fodrász-lennyi-[...] -aztán-meg-azt-mondta-a-mama-[...] -á-leányom,-egy leányom-vagy-te,-nos-minden-nap-mennyé,-maradjál-itthon-velem.-itthon-maradtam, aztán-kétévire-meg-fírhő-mentem.-fiatal-valagamat-fírhő-adtam.-de-nagy-marha-mind, aki-ilyen-fiatalon-fírhő-megy.-Mind-az,-elmegy-az-esze-az-embernek.-azt-igen,-igen böcsülöm,-aki-kitart-addig,-hogylegalább-harminc-évig.”-szülei-akarata-nagymértékben befolyásolta-őt-abbans,-hogya-későbbiekben-a-faluhoz-kötvé-élje-le-az-életét.-„és-itt-is, innend-is,-talán-innend-is-halok-meg.-nem-voltam-sehun,-mer-a-anyámnak-egy-leánya vótam,-aztán-együtt-vótunk.-n-egyenhatba-ídesapám-meghalt,-két-özvegy.-a-uram-a háborúba-meghalt,-itt-maradt-a-két-kicsiny,-aztán-hárman-vótunk.”-ebben-az-a-szülei minta-is-befolyással-lehetett,-melyben-a-nő-a-háztartásban-dolgozott.⁴³ Mindenesetre-Csukás-eszter-szerint-a-családi-szerepre-a-lányoknak-is-ugyanúgy-be-kell érniük,-mint-a-férfiaknak.

39- itt-és-a-továbbiakban:-ii-iii.-interjú:-Csukás-eszter.-2010.-április-19.,-2013.-február-18. nemesócsa.-vő:-„a-parasztéletmód-sorsfolytonosság,-a-természethez-hasonló-állandó-megújulás,-mely-nem-ismeri-a-megállást,-mint-ahogy-a-fű,-a-fa,-a-gabona-sem-ismeri-a-növekedésben-a-megtorpanást.”(d uba-1978,-420.-p.)

40- ehhez-természetesen-hozzátartozik-az-is,-hogyahogy-azt-az-interjúalany-elmondta,-szülőfalujában-jóformán-egyháztalán-nem-éltek-szlovákok-ebben-az-időben.

41- „én,-nyolc-elemit-jártam-[...] -nyolc,-elemi,-aze-milyen-nyelven-volt-[...]-.Magyar,-meg-szlovák is-volt,-szlovákokot-is-tanítottak,-volt-a-szlovák,-volt-a-magyar.”

42 „[...] -persze,-ócsai-volt-az-is.-Összeismertedtünk,-fiatal-hülye-voltam,-egy-leány-volt,-apám beteges-volt.-Mondom,-jó-lesz-egy-szíp,-erős-ember,-közénk-kerül,-izétem-rajta,-hogyhát-hozzámegegyek.”

43- „a-ídesanyám-sehun-[sem-dolgozott],-az-a-háztartásbo.-ezelőtt-nem-mentek-a-asszonyok dógozni.”

emlékeit- az- első- köztársaságról- elsősorban- életének- praktikus- szempontjai- és tapasztalati- határozták- meg- élete- az- elemi- iskola-, a- háztartás-, a- ház- körüli- munka- és a- házasság- keretei- közt- telt-, ahol- a- női- szerepek- a- konzervatív- értékrend- szerint- alakultak.- Mai- felfogásában- már- jelen- van- a- „modern”- női- lélek- és- gondolkodás.

7.2.-sztranyák-ferencné

sztranyák- ferencné- ugyancsak- paraszttasszonyként- élte- életét-, amelyet- az emlékpontok- adatbázisban- található- életútinterjú- alapján- dolgoztunk- fel.⁴⁴ 1923-ban született- a- (cseh)-szlovákiai- nyitrai- nagykéren-, mely- ma- az- érsekújvári- járáshoz- tartozik. szülei- mezőgazdasági- munkával- foglalkoztak. édesanyja- fiatalon- meghalt.- a- nővérevel együtt- otthon- maradtak- a- háztartásban-, hogy- segítsenek- a- családnak- az- otthoni- teendőkben:- „Hát-, a- szüleimről- annyit-, hogy- munkásemberek- voltak-, mezőgazdasági- dolgozók-, volt- 14- hold- földje- kb.- igen- az- édesapámnak.- édesanyám- elég- fiatalon- meghalt, negyvennégy- éves- volt-, én- tizenegy- éves- voltam-, és- akkor- heten- voltunk- testvérek.- az öcsém-, mikor- édesanyám- meghalt-, hét- éves- volt- [...] -négy- éves- volt- [...] -és- akkor-, akkor volt- 4- éves-, mikor- édesanyánk- meghalt.- én- a- nővéremmel- maradtam- háztartásban, mert- a- legidősebb- nővérem- férjénél- volt- [...] -két- idősebb- bátyám-, katonák- voltak- [...]”.⁴⁵

életére- nagy- hatással- volt- édesanyja- halála-, egyre- inkább- lefoglalta- őt- az- otthoni munka.- emiatt- az- elemi- iskola- elvégzése- után- nem- tanult- tovább.- ezt- természetesnek vette:- „Továbbtanulásra- [...] -hát- nem- nagyon-, őszintén- megvallva- a- helyzet- se- nem kívánta- úgy-, mint-, mint- mostanában.- Ugyi-, majdnem- már- érettségi- mindenhol- kell, ottan- nem-, aki- olyan- nagyon- akart- tanulni-, elmehetett- [...]”.

édesapja- őt- is- inkább- olyan- irányban- motiválta-, hogy- a- háztartásban- segédkezzen otthon.⁴⁶ Hozzátette- azt- is-, hogy- a- család- gazdasági- helyzete- sem- engedte-, hogy- tanuljon-, hisz- sokan- voltak- testvérek.- Így- a- kor- szokásai- szerint- neki- kellett- vezetnie- a- háztartást:- „[...] -mi- heten- voltunk- testvérek.- n- em-, én- nagyon- akartam- varrónőnek- elmen- ni-, de- édesapám- nem- akart- új- varrógépet- venni-, és- az- meg- már- nagyon- rossz- volt-, ami volt-, nem- lehetett- már- azon.- [...] -s- szóval- akkor- maradtam- odahaza-, és- akkor-, mikor- hát meghalt- az- anyukánk-, mi- maradtunk- a- háztartásba- a- fiatalabb- nővéremmel-, mert- az idősebb- már- férjénél- volt- a- szomszéd- községbe.- Mikor- oda- jutottunk-, a- háború- után- én hamarabb- férjhez- mentem-, mint- a- nővérem.”

a- későbbiekben- férjhez- ment-, amit- egy- nő- életében- természetesnek- tartott.- az- első köztársaság- időszakára- visszaemlékezve- kifejtette-, hogy- szerinte- jól- éltek- az- emberek az- országban.- a- magyarokat- nem- diszkriminálták-, a- szlovákokkal- nem- alakult- ki- különlegesebb- konfliktusa:- „Hát-, szóval- nem- mondhatok- semmi- olyan- rosszat-, a- Masaryk idejibe- semmi- nem- volt.- Tanultunk-, egy- héten- három- óra- volt- szlovák- óra.- annyit- tanultunk-, hogy- ilyen- könnyebb- szavakat- csak-, mondjuk- rá- asztal- sztól-, ilyen- rövidebb- szavakat- tanultunk-, de- perfekt- nem- tudtunk- megtanulni- [...] -Masaryk- alatt- jó- idő- volt-, nem

44- emlékpontok-vizuális-archívum-<http://www.emlekpontok.hu/>

45- itt- és- a- továbbiakban:- sztranyák- ferencné- élettörténete- az- emlékpontok- nevű- oldalon. [http://www.emlekpontok.hu/hu/vetito/masaryk-idejeben-jo-volt-interju-sztranyak-ferencnevel-\(2014.-01.-03.\)](http://www.emlekpontok.hu/hu/vetito/masaryk-idejeben-jo-volt-interju-sztranyak-ferencnevel-(2014.-01.-03.))

46- vö.: „a- családanyák- helyzetén- sokat- javított- az-, ha- a- házimunka- végzésébe- bekapcsolódott az- idősebb- lány- vagy- a- nagyanya.”-(Pukánszky-2006,-151.-p.)

vagy-jó-izé-volt,-nem-volt-rossz-világ-ránk,-tényleg-nem-mondhatok-semmi-rosszat-rá, hogy-üldözés-lett-volna.-n-agyon-szerették,-az-egyik-bátyám-Prágában-volt-katona,-a-másik-Litomiche,-és-nagyon-szerették-a-magyarokat,-a-katonákat-is-szerették-és-akkor-[...]”

s ztranyák-f erencné-története-is-azt-jelzi,-hogy-a-falusi-parasztcsaládokban-az-elemi iskola,-a-háztartás,-a-ház-körüli-munka-és-a-házasság-keretei-közt-alakuló-női-szerepeket-a-konzervatív-értékrend-határozta-meg.-Bár-minden-faluban,-városban-egyre-többen-akadtak-olyan-fiatal-lányok,-akik-vagy-a-továbbtanulással-vagy-a-házasság-elutasításával-„normatörőknek”,-„normaszegőknek”-bizonyultak,-a-szlovákiai-magyar-közösségen-belül-a-20.-század-első-felében-a-kispolgári,-paraszti-női-szerepek-elsődlegesen-a-családon-belüli-alárendeltség-keretei-közt-érvényesültek.

8.-Összegzés

Tanulmányunkban-biográfiai-források-elemzésével,-értelmezésével-a-két-világháború-közötti-első-csehszlovákiai-magyar-kisebbségi-nemzedéken-belül-a-női-szerepekkel, asszonyorsokkal-foglalkoztam.

az-értelmiségi-pályát-befutó-arisztokrata-és-polgári-nők-életét-vizsgálva-azt-láthatuk,-hogy-mind-a-három-kiválasztott-személy-életében-meghatározóan-fontos-szerepet játszott-hivatásuk,-közösségszervező-tevékenységük.-a-családi-kereteket-és-szerepeket felülírva-a-kisebbségi-magyar-közösség,-annak-politikai-sorsa,-művelődése,-szociális helyzete-miatt-saját-személyes-felelősséget-éreztek.-ezt-a-korabeli-kisebbségi-értelmiségre-jellemző-közösségi-szerepvállalást,-az-erdélyiek-által-népszolgálatnak-mondott magatartást-jeleníti-meg-az-életük.-a-nők-sorsát-erősen-meghatározta-a-kisebbségi helyzet,-melyben-szocializálódtak.-az-általam-vizsgált-három-értelmiségi-emancipált nőnek-számított-saját-korukban.-emellett-fontos-közéleti-szerepet-töltöttek-be-a-kisebbségi-társadalomban.-identitásukban-jelen-volt-a-kettősség,-melyet-egyrészt-az-államjogi-változásokkal-bekövetkezett-társadalmi,-szociális,-nyelvi,-politikai-változások,-illetve a-kisebbségi-léthelyzet-kihívásai-okoztak.-r-észben-egy-letűnt,-a-trianoni-békeszerződéssel-megszűnt-korszak-gyermekei-voltak,-akikben-még-elevenen-élt-a-régi-Magyarország- emléke.-identitásukat-azonban-mindinkább-meghatározta-az-első-Csehszlovák-köztársaság-és-a-kisebbségi-magyar-közösséghez-való-tartozás-tudata. életútjaik-azt-is-jelzik,-hogy-a-családi-háttér-milyen-nagy-mértékben-meghatározta-személyes-sorsukat.

a-két-világháború-közötti-csehszlovákiai-magyarság-életében-ambivalens-szerepet játszó-zsidóság-kérdését,-a-zsidók-és-magyarok-viszonyát-a-bemutatott-két-élettörténeten-keresztül-próbáltam-értelmezni.-a-dualizmus-kori-ügynevezett-asszimilációs-szerződés---azaz-a-magyarországi-zsidóság-modernizációjának-és-asszimilációjának-össze-kapcsolódását-normaként-kezelő-társadalmi-elvárás---következtében-a-felvidéki-zsidóság-döntő-része-1914-előtt-nyelvében,-kultúrájában-elmagyarosodott.-a-két-világháború-közötti-Csehszlovákiában-számukra-felkínált-zsidó-nemzeti-identitás-opciója-törést-jelentett-ezen-az-asszimilációs-fejlődésvonalon.-ez-a-törés-megjelent-az-általam-vizsgált két-mátyusföldi-nő-életében-is.

az-első-köztársaság-viszonyait-elemezve-az-adott-életutak-a-toleráns-közösségi-élet-és az-állampolgári-lojalitás-megvalósulását-mutatják-a-korban.-a-hagymányos-női-szerepek

fennmaradásában-a szülői-motiváció-igen-komoly-jelentőséggel-bírt-döntő-részben-ez határozta-meg-iskola,-pár-és-pályaválasztásukat.-Ugyanígy-a-nemzeti-identifikációs-döntéshelyzetekben-követett-mintákat-is-legtöbbször-a-családi-környezet-kínálta.

a-szlovenszkói-magyar-parasztasszonyok-émlékeit-vizsgálva-megállapítható,-hogy-a-masaryki-köztársasághoz-fűződő-viszonyukat-elsősorban-pragmatikus-és-praktikus-szemponatok-alapján-határozták-meg.-az-első-„republika”-időszaka-számukra-is-a-konfliktusoktól-mentes-békeidőt-jelöli.-életükben-azonban-központi-szerepet-játszott-a-gazdasági-szükség-helyzet,-mely-a-továbbtanulásban-is-befolyásolta,-korlátozta-őket.-a-családi-tradíciók,-a-szülői-befolyás-és-a-társadalmi-elvárásoknak-való-megfelelés-a-házasság-felé-terelte-őket,-hogy-mielőbb-betölthessék-a-„családanya”-szerepkörét,-ezzel-is könnyítve-a-család-gazdasági-gondjain.⁴⁷

a-parasztcsaládokban-a-nő-elsődleges-feladata-a-háztartási-teendők-ellátása-volt.-n-agy-ritkaságnak-számított,-hogy-egy-nő-továbbtanult-és-munkát-vállalt.-ezt-jelezték-a-parasztasszonyokkal-készült-interjúk-is,-melyek-rámutatnak,-hogy-a-továbbtanulás-számukra-nem-volt-magától-értetődő-és-természetes.-Bár-szívük-mélyén-szerettek-volna-szakmát-tanulni,-s-arra-is-volt-példa,-hogy-a-korai-házasságot-visszatekintve-már-nem-tartják-jó-ötletnek,-a-korabeli-társadalmi-normák-szerint-igyekeztek-megfelelni-a-parasztcsaládok-nőideáljának.

Munkánkban-szerettünk-volna-rámutatni-arra,-hogy-bár-az-első-Csehszlovák-köztársaságban-kialakult-az-„újarcú”-magyarok-generációja,-ez-az-újarcúság-nem-érintett-minden-csoportot-egyformán.-az-első-kisebbségi-értelmiségi-nemzedék-tudatosította-a-kényszer-és-sorsközösségként-meghatározott-szlovenszkói-magyar-világ-társadalmi-különbségeinek-súlyát.-az-ifjúsági-és-azokon-belül-a-nőmozgalmak-rendre-fontos-feladatuknak-tekintették-a-nehéz-helyzetben-élő-magyar-munkás-és-parasztfiatalok-támogatását,-felemelését.-ezzel-együtt-azt-is-sikerült-talán-bizonyítani,-hogy--miként-azt-s-zvatkó-is-megfogalmazta--,-az-államjogi-változások,-a-kisebbségi-helyzet-egzisztenciálisan-elsősorban-a-magyar-középosztályt-érintették.-a-magyar-középrétegek-elvesztették-a-magyar-állam-támogató-segítségét.-a-női-szerepek-és-asszonysorsok-módszeres-vizsgálata-ennek-a-társadalomtörténeti-háttérnek-a-jobb-megértését-is-lehető-vé-teszi.-(s-zvatkó-1994,-119.-p.)

irodalom

- Bakó-Boglárka-Tóth-eszter-zsófia-2008.-*Határtalan nők*.-kizártak-és-befogadottak-a-női-társadalomban.-Budapest,-nyitott-könyvműhely.
- Bolemant-Lilla-2002.-a-csehszlovákiai-magyar-nőírók-és-a-kisebbségi-irodalom.-*Társadalmi Nemek Tudománya*,2.-évf.--2.-sz.-http://tnetjournal.hu/vol2/iss2/02_bolemant.pdf
- Bolemant-Lilla-2011.-n-emi-és-nemzeti-sztereotípiák-összefonódása-s-zenes-Piroska-Csillag-a-homlokán-című-regényében.-in-*Kapcsolatok, képek. Imagológiai tanulmányok. Konferenciakötet*.-Csíkszereda,-sapientia-egyetem.

47- vö.: „a-francia-munkáscsaládokban,-ott,-ahol-az-asszony-is-dolgozott,-a-férj-gyakran-kivette-a-részét-a-háztartási-munkából.-a-családi-szereposztásnak-ez-az-átalakulása-azonban-egyáltalán-nem-érintette-a-falusi-parasztcsaládokat.”-(Pukánszky-2006,-151.-p.)

- Bolemant- Lilla- 2012a.- Tisztességes- lánynak- egy- ágy- kiadó.- *Irodalmi Szemle*, június.
<http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2012/2012-junius/1322-bolemant-lilla-tisztessages-lanynak-egy-agy-kiado>
- Bolemant- Lilla- 2012b.- n ői- mese.- s-zenes- Piroska.- Csillag- a- homlokán.- i-ii.- *Irodalmi Szemle*, augusztus-szeptember.- <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2012/2012-augusztus/1396-bolemant-lilla-ni-mese-i-> <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2012/2012-szeptember/1451-bolemant-lilla-ni-mese-ii-tanulmany-szenes-piroskarol>
- Csanda- sándor- 1971.- *Harmadik nemzedék- Kritikák, tanulmányok*.- Bratislava,- Madách könyvkiadó.
- Csanda-sándor-1982.-*Első nemzedék*. Bratislava,-Madách-könyvkiadó.
- Czékus-anita- 2011.-*Esterházy Lujza közéleti tevékenysége*.-diplomadolgozat.-komárom,-selye János-egyetem,-Történelem-Tanszék.
- d uba-Gyula-1978.-*Szabadesés. Vajúdó parasztvilág*. Pozsony,-Madách-könyvkiadó.
- esterházy-Lujza-1932.-az-első-katolikus-leányifjúsági-hétről. *Új Élet*, 8-9.-316-318.-p.
- esterházy-Lujza-1933a.-ellenségszeretet-és-nemzethűség.-*Új Élet*, 6.-289-293.-p.
- esterházy-Lujza-1933b.-f elelősek-vagyunk-nemzeti-kisebbségünkért! *Új Élet*, 6.-379-383.-p.
- esterházy-Lujza-1936.-n ő-a-kisebbségi-sorsközösségben.-*Új Élet*, 4.-205-215.-p.
- esterházy-Lujza-1991.-*Szívek az ár ellen*.-Budapest,-Püski-kiadó.
- f ónod-zoltán-1982.-*Körvonalak*. Bratislava,-Madách-könyvkiadó.
- Gayer- veronika- 2013.- f rom- the- hotel- s- halkház- to- the- Baťa- shoe- store.- in- Gayer,- veronika- o-čenášová,- s- lávka- z- ahorán,- Csaba- (eds.): *Remembering the City. A Guide through the past of Košice*. Budapest-košice,-Terra- r ecognita- f oundation- Univerzita- Pavla Jozefa-Šafárika- v- k ošiciach,- 113-125.-p.
- Gyáni-Gábor-1987.-n ői-munka-és-család-Magyarországon.-*Történelmi Szemle*, 88.-évf.-3.-sz.
- Gyáni-Gábor- 1997.- a- cselédkép- változatai- a- századforduló- diskurzusában.- in- n agy- Beáta- s. sárdi-Margit- (szerk.): *Szerep és alkotás: női szerepek a társadalomban és az alkotó művészetben*. debrecen,-Csokonai-kiadó.
- Gyáni-Gábor- 2000.- *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*.- Budapest,- napvilág kiadó.
- Gyáni- Gábor- 2009.- *Társadalmi nemek a munkaerőpiacon a polgári Magyarországon*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/tarsadalmi_nemek_a_munkaeropiacon_a_polgari_magyarorszagon/
- Gyurgyík-László-1998.-a-(cseh)szlovákiai-magyarság-demográfiai,-valamint-település-és-társadalomszerkezetének-alakulása- 1918-1998.- in- Tóth- László- f ilep- Tamás- Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. I.* Budapest, ister.
- Horváth-sándor-2011.-*Muszáj interjúzni? Az oral history mint nyilvános és/vagy szakyszerű történelem*. <http://www.forrasfolyoirat.hu/1107/horvath.pdf>
- Jakab- albert- zolt- keszeg- anna- keszeg- vilmos- 2007. *Emberék, életpályák, élettörténetek*. kolozsvár,- BBTe- Magyar- n éprajz- és- antropológia- Tanszék,- k riza- János- n éprajzi Társaság.
- katus- László- 2010.- *A modern Magyarország születése*. Pécs,- k ronosz- kiadó-Pécsi Történettudományért-kulturális-egyesület.-(3.,-átdolgozott-kiadás)
- krammer-Jenő- 1935.- *A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága*. Budapest,-Merkantil-/nagy László-könyvtár,-4./
- kovács-éva-(szerk.)-2008. *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*.-h.-n.-,n éprajzi-Múzeum--PTE-BTK-kommunikáció-és-Médiatudományi-Tanszék.-(2.,-jav.-kiadás)
- k övér-György-Gyáni-Gábor-2001.-*Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest,-o siris.-(2.-kiadás)

- Lyka-károly-(főszerk.)-1938.-*Új Idők Lexikona*, 9-10.-kötet.-Budapest,-singer-és-Wolfner.
- Mayer-Judit-2006. esterházy-Lujza-émlékezete.-in-Pozsonyi-Casino-évkönyve.-Pozsony.
- Mona-ilona-szeghalmi-elemér-1989.-*Vértanú kortársunk: Salkaházi Sára élete és munkássága*, Budapest,-ecclesia.
- nánay- Béla- 1998.- *A kisebbségi magyar lélek*. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m980308.htm>
- niedermüller-Péter- 1988.- élettörténet-és-életrajzi-elbeszélés.-*Ethnographia*, XC.-évf.-3-4.-sz. 376-389.-p.
- noszlopi-László-1935.-a-házasság-válsága-és-a-mai-ifjúság-szexuális-forradalma.-*Új Élet*, 4.-évf. 12.-sz.-618-631.-p.
- Pető-andrea-2001.-a-nőtörténetírás-története.-*Rubicon*.,-6.
- Popély- Gyula- 1991.- n-épfogyatkozás.-a-csehszlovákiai-magyar-ság-a-népszámlálások-tükrében 1918-1945.- Budapest,- 23-32.- p.<http://foruminst.sk/tevekenysegi-korok/konyvek-evkonyvek-folyoirat-kiadasa/popely-gyula-nepfogyatkozás-a-csehszlovákiai-magyar-ság-a-nepszámlálások-tukreben-1918-1945/>
- Pukánszky-Béla-2006.-*A nőnevelés évezredei*. Budapest,-Gondolat-kiadó.
- r ády-elemér-1932.-f-őiskolás-lányok.-*Katholikus Nő*, 7.-107-109.-p.
- sinkó-f-erenc-1991.-egy-nagyasszonyról.-in-esterházy-Lujza:-*Szívek az ár ellen*. Budapest,-Püski kiadó.
- schalkház-sára-1932a.-a-katolikus-leányifjúsági-mozgalomért.-*Új Élet*, 6-7.-234-235.-p.
- schalkház-sára-1932b.-Új-munkaév-kezdetén.-*Katholikus Nő*, 7.-114-116.-p.
- schalkház-sára- 1932c.- az- egyesületi- élet- etikája- és- technikája- (ii).- vezetőség- és- tagok. *Katholikus Nő*, 9-10.-145-147.-p.
- schéda- Mária-2006.-*Boldog vagy, Sára? Salkaházi Sára útja a vértanúsáig*. Budapest,- Új ember.
- szatnay-r- esző-1929.-Új-arcú-magyarok.-*Korunk*, december.-<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1929&honap=12&cikk=5047>
- szarka-László-1998.-a-(cseh)szlovákiai-magyar-közösség-nyolc-évtizede-1918-1998.-Történeti vázlat.-in-Tóth-László-f-ilep-Tamás-Gusztáv-(szerk.):-(*cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. I.* Budapest,-ister,-9-25.-p.
- szarka-László-2007.-Modernizáció-és-magyarosítás,-*Korunk*, -december.-<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2007&honap=12&cikk=8746>
- szvatkó-Pál-1994.-*A változás élménye*.-Pozsony,-k-alligram-k-önyvkiadó.
- Tóth- eszter- zsófia- 2010.- *Kádár leányai. Nők a szocialista időkben*. Budapest,- nyitott könyvműhely.
- Turczel-Lajos-1983.-*Két kor mezsgyéjén*.-Pozsony,-Madách-k-önyvkiadó.- (2.-kiadás)
- Vihar és napsütés: Kovács Endre kiadatlan emlékirataiból*. érsekújvár-és-vidéke-független-hírportál-http://watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=645:vihar-es-napsuetes-kovacs-endre-kiadatlan-emlekirataibol-els-koezles&catid=56:default&itemid=73
- zakariás-erzsébet-2003.-*Asszonyélet Erdővidéken*.-Marosvásárhely,-k-riza-k-önyvkiadó.

interjúk

- i.-interjú:-Mayer-Judit.-2013.-március-12.-Pozsony.
- ii-iii.-interjú:-Csukás-eszter.-2010.-április-19.,-2013.-február-18.-n-emesócsa.
- adler- Magdaléna- élettörténete- a- zsidó- élettörténetek- a- huszadik- században- nevű- oldalon.
- Centropa- adatbázis.- <http://www.centropa.hu/index.php?nid=30&x=PXvuzGvma>

W5lzdsgc2vhcmn ovHlwzT1CaW9ezXr haWw7iHn lyXJjaf zhbHvIPTU7iHn lyXJjaf n ra
 Xa9Ma==
 neumann-Hilda-élettörténete-a-zsidó-élettörténetek-a-huszedik-században-nevű-oldalon.-Centro-
 pa-adatbázis.-<http://www.centropa.org/hu/biography/hilda-neumannova>
 sztranyák-ferencné-élettörténete-az- emlékpontok- nevű-oldalról.- <http://www.emlekpontok.hu/hu/vetito/masaryk-idejeben-jo-volt-interju-sztranyak-ferencnevel>

Ildikó Bajcsi

Female Roles in Minority Position.- Fates of Hungarian Women in Czechoslovakia Between
 The Two World Wars

The study examines fates of women in Czechoslovakia between the two world wars.- it primarily analyzes the chosen life paths on the basis of biographical sources,- highlighting gender and national identity factors.- female roles of first generation girls and women belonging to a national minority and born in the 1920s can reveal a lot about the ways and alternatives of treating minority exigency.- in the first part of the work we examine the fates of upper and middle class female intellectuals.- The examination of the life path of two Czechoslovak women of Jewish identity belongs to this group,- too.- The next part studies the fates of peasant women based on life story interviews.- The analytic aspects of the study focus on the presentation of identity models of women belonging to the Hungarian minority- educible from their memories from the times of the first Czechoslovak republic,- taking into consideration the dichotomy of gender and national minority situations, as well as the minority predominance of female roles. all this is presented through individual fates,- observing education possibilities in childhood and young age,- family roles,- social and community motivations.

n ői-szemponok-a-(cseh)szlovákiai-magyar-iro- dalom-és-újságírás-történetében-(1919–1938)

LiLLa BoLeManT

female-aspects-in-the-history-of-the-Hungarian-literature
and-journalism-in-(Czecho)slovakia-(1919–1938)

316.66-055.2"1919/1938"

070.489-055.2"1919/1938"

82.0:82-1/-9(437.6)"1919/1938"

keywords:-Hungarian-literature-in-Czechoslovakia,-Hungarian-novel-in-slovakia,-female-writers,-female-roles
in-the-literature-and-journalism.

a-két-háború-közötti-csehszlovákiai-magyar-sajtó

a-nemzetté-válás-folyamatában-mind-nyugaton,-mind-keleten-az-irodalomnak-nagy-sze-
repe-volt,-a-magyar-irodalomnak-ez-a-szerepe-sokáig-megmaradt-az-országban,-a-kelet-
európai-országok-többségében-problematikusan-zajló-polgárosodás-miatt.-egészen-a
huszadik-század-elejéig-(a-húszas-harmincas-évekig)-„a-nemzeti-szellem-és-identitás
legfontosabb-letéteményese,-a-társadalmi,-politikai-küzdelmek-élharcosa,-a-nemzeti
közösség-sorskérdéseinek-megfogalmazója-volt”.- (elek- 2008)- az- első- világháborút
követő-kisebbségi-helyzetekben-ez-a-szerepe-új-értelmet-nyert,-illetve-fokozottan-érvé-
nyesülhetett-a-kor-elméletíróinak-műveiben,-s-a-kor-íróitól-várták-a-választ-a-problémák
megoldására.

a-trianoni-határváltozások-után-szorosan-összefonódott-a-sajtó-és-az-irodalom-sze-
repe,-hiszen-a-magyar-nyelvű-sajtótermékek-és-könyvek-behozatalának-és-a-magyar
nyelvű-lapok-nagy-részének-betiltása-ahhoz-vezetett,-hogynem-volt-publikálási-lehető-
ség.-a-néhány-megmaradt-és-a-sok-újjonnan-alakult-lap-elsősorban-politikai,-közéleti
témákkal-foglalkozott,-nagyon-hamar-megjelentek-azonban-az-irodalmi-mellékletek-és
különálló-irodalmi-lapok,-amelyek-a-szlovén-szépirodalom-kialakítását,-a-magyar
nyelvű-irodalom-megtartását-tűzték-ki-célul.

a-csehszlovákiai-magyar-irodalmi-élet,-amelynek-egyik-feltétele-a-magyar-nyelvű
sajtó-kialakulása-és-működtetése-volt,-valójában-csak-a-húszas-évek-végén-kezdődik
el,-s-ennek-magyarázata,-hogya-felvidéki-irodalom-Budapest-centrikus-volt,-s-nem-ala-
kult-ki-regionális-hagyománya.-r-áadásul-az-értelmiségiek-többsége-1918-19-ben-kül-
földre-menekült.

a-határok-megváltoztatása,-az-új-állam-kialakítása-politikai-döntés-volt.-e-politikai
döntés-azonban-közvetlen-következményekkel-járt-a-kulturális-életre-is,-hiszen-az-addig
államalkotó-nemzet-irodalmárai-hirtelen-kisebbségi-helyzetbe-kerültek,-s-az-irodalmi
élet-alapvető-alkotóelemeitől-elzárva-találták-magukat.-s-zellemi-központok-és-intéz-
mények- -- egyetem,-akadémia,-folyóiratok,-irodalmi-társaságok- -- nélkül-maradtak,

amelyeknek kialakulása politikai, de egyéni érdekekbe is ütközött.¹ a csehszlovák állam hatóságai a magyar nyelvű sajtót is szinte teljes egészében megszüntették, a magyarországi behozatalt betiltották, az addig a f első Magyarország területén megjelent lapok közül csupán néhány tudta megőrizni egzisztenciáját. (Turczel 1982b, 85. p.) ennek oka leginkább az lehetett, hogy az 1867-es kiegyezés után fellendült sajtó nagy része a szlovák vidéken is a magyarosítás szolgálatában állt. az új csehszlovák polgári állam azonban nem szabott gátat új lapok keletkezésének. Turczel a kor sajtójáról szóló tanulmányában az újonnan keletkezett lapok számát egy összehasonlítással jellemzi: „1920-ban a szlovákiaiban az akkori hat szlovák napilappal szemben kilenc magyar napilap jelent meg, és az 1918–1945 között keletkezett csehszlovákiai magyar lapok száma meghaladta a hatszázötvenet.” (Turczel 1982b, 85. p.) ezt a számot azonban nem az erő, hanem sokkal inkább a gyengeség kifejezésének tekinti, hiszen a lapok többsége csak rövid ideig tudta magát fenntartani, anyagi és személyi okokból egyaránt.

a vidéki lapok megmaradtak a maguk vidéki színvonalán, az országos budapesti központi lapokat nem tudták helyettesíteni, ezért a színvonalas újságíráshoz szokott lakosság sokáig inkább a német vagy cseh és szlovák lapokat olvasta, mint az újonnan kiadott magyar kezdeményezéseket.

a korszak magyar sajtótermékeinek pontos adatfelvétele a mai napig nem készült el, ezért f ilep Tamás Gusztáv is inkább csak szempontokat fogalmaz meg a további kutatásokhoz. A *(cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998* című összefoglaló mű második kötetében véleménye szerint Turczel Lajos résztanulmányai a legrendszerezesebbek, amelyekre támaszkodni lehet. (f ilep 1998, 331. p.)

f ilep a két háború közötti sajtótermékek és a sajtó helyzetének rövid összefoglalása után megállapítja, hogy a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjairól lenne a leghitelesebben rekonstruálható a kisebbségtörténet több mint másfél évtizedes szakasza – a lap megjelenésének ideje. f öként azért, mert különféle kisebb kilengései ellenére ez a alap nyújtotta a legobjektívebb tájékoztatást, s itt jelent meg a legtöbb, leghitelesebb szerző írása. a lap első főszerkesztője és létrehozója Petrogalli o szkár, a két magyar ellenzéki párt központi irodájának vezetője volt, annak struktúráját pedig d zurányi László alakította ki. s zerkesztői és munkatársai közül felsorolja Gál istvánt és f lachbart ernőt, a neves kisebbségjogászt, d arvas Jánost, Győry d ezsőt, n eubauer Pált, s zvatkó Pált és a későbbi főszerkesztő f orgách Gézát. Publikált a lapban Balogh edgár – a sarló vezéralakja, aki itt kezdte közölni *Tíz nap a zегényországban* című kárpátaljai riportját (közlését a lap később leállította) –, f ábry z oltán, Móricz z sigmond, s chöpf lin aladár, egy ideig a szerkesztője volt Márai s ándor is. (f ilep 1998, 351–352. p.)

„a PMH mint a legjobban kiépített ellenzéki lap, mindvégig támadta a cseh kormánypolitikát, hangoztatta az állam demokratikus alapelvei érvényesítésének hiányát

1- Lásd erről Turczel Lajos tanulmányát, amelyben kifejti, a belső egyéni torzskódások is hozzájárultak ahhoz, hogy sokáig nem alakulhatott ki olyan társaság, könyvkiadó, folyóirat, amely az irodalmi élet felpozíciójában segített volna. egymás próbálkozásait kölcsönösen sikeresen elgáncsolták az irodalmi és közélet képviselői, s ezért a néhány megjelent lap és folyóirat is csak tiszavirág életű lehetett. (Turczel 2002, 9–17. p.)

a-kisebbségek-irányában,-s-gazdag-kulturális-és-művelődéstörténeti,-irodalmi-betétlapokat- szerkesztett,- ahová- a- magyarországi- írói- elit- is- szívesen- adott- írásokat. Mellékletei-és-melléklapjai-közé-tartozott-a-k-is-Magyarok-Lapja,-a-r-ádió,-a-Hét,-valamint-egy-kulturális-szemle-magját-képezhető-Magyar-vasárnap-című-irodalmi-melléklet, amiből-ki-is-nőtt-a-sajnos-csak-két-éven-át-megjelent-k-épes-Hét-című-folyóirat.”-(f ilep 1998,-351.-p.)-a-Nagyasszony című-női-mellékletet,-amely-később-önálló-hetilappá nőtte-ki-magát,-f ilep-nem-említi--alább-kitérünk-rá.

a-csehszlovákiai-szerzők-irodalmi,-de-társadalmi-témájú-munkái--a-kisebbség-kérdesei-pl.--folyamatosan-megjelentek-a-magyarországi-és-a-romániai-folyóiratokban-is. „a-szépirodalmi-munkák-mindig-is-cirkuláltak,-s-volt-olyan-író,-költő,-akik-Budapesten hamarabb-vált-ismertté,-mint-odahaza.-(Például-s-zenes-Piroska.)”-(f ilep-1998,-362.-p.)

f ilep-Tamás-Gusztáv-kutatásai-során-egy-filológiai-gyöngyszemre-is-felhívja-a-figyelmet:-„a-két-háború-közt-i-erdélyiség-egyik-legfontosabb-szimbóluma--a-gyöngykagyló-motívum--a-kassai-s-ziklay-f erencnek-a-kolozsvári-erdélyi-Helikonban-közölt-írásából ered,-amint-azt-Cs.-Gyimesi-éva-Gyöngy-és-homok-című-könyvében-bebizonyította.”(f ilep-1998,-362.-p.)

n apilapok,-(társadalmi-politikai,-gazdasági,-egyesületi,-szakmai,-érdekvédelmi-stb.)-hetilapok-és-időszaki-lapok-sokasága-jelent-meg,-amelyeknek-áttekintése-nagyobb-terjedelmet-igényelne.

a-sajtó-meghatározó-részét-a-politikai-napilapok-és-hetilapok-alkották;-Turczel-négy-csoportba-sorolja-őket:-kommunista-(*Kassai Munkás,-Munkás,-Magyar Nap*),-jobboldali-ellenzéki-párti-(*Prágai Magyar Hírlap*),-aktivista,-vagyis-kormánypárti-(*A Reggel,-a második-Magyar Ujság*)-és-független-(*Kassai Napló,-Kassai Újság,-pozsonyi-Esti Ujság,-A Nap*)-lapokra.

a-baloldali-lapok-a-magyar-emigráns-baloldali-íróktól-sok-szépirodalmi-anyagot-és-egyéb-cikket-közöltek.-a-hazaiak-közül-pl.-Márai-s-ándor-és-f ábry-zoltán-is-a-munkatársaik-közé-tartoztak.-a-*Magyar Nap* széles-munkatársi-gárdájába-tartozott-például Balogh-edgár,-Barta-Lajos,-a-magyarországi-írók-közül-f éja-Géza,-f ejtő-f erenc,-illyés Gyula,-József-attila,-Tamási-áron.-k-ét-női-nevet-is-felfedezhetünk-itt:-Prerau-Margit-és szucsich-Mária-nevét.

a-*Prágai Magyar Hírlap* (1922–1938)-irodalmi-rovatában-találjuk-egri-viktor, neubauer-Pál,-s-ándor-imre-mellett-s-zenes-erzsi-nevét.-a-magyarországiak-közül-pedig Móricz-zsigmondot,-akinek-egyetlen-év-folyamán,-1927-ben-húsznál-több-novellája-és-cikke-jelent-meg,-és-folytatásokban-az-*Úri muri* című-regénye.-(Turczel-1982b,-90.-p.)

A Reggel hasábjain-az-emigráns-írók-közül-is-sokan-szerepeltek:-Barta-Lajos,-k-aczér illés,-s-zucsich-Mária.-*A Reggel* megszüntetése-utána-a-kormány-a-második-*Magyar Ujság*ot-állította-a-helyébe,-s-ez-Turczel-szerint-az-egyik-legszínvonalasabb-kisebbségi-napilap-volt.-a-szerinte-legjobb-hazai-újságíró,-d-zurányi-László-volt-a-főszerkesztője, felelős-szerkesztője-pedig-a-publicistaként-is-kiváló-Győry-d ezső.-(Turczel-1982b,-91.-p.)-itt-több-női-név-is-előfordul:-Palotai-Boris,-s-zenes-erzsi,-s-z-n-agy-Mici.

a-*Kassai Naplót*-(1921–1925)-az-emigránsok-neve-fémjelezte:-ignotus,-s-zende-Pál, Barta-Lajos.-itt-vált-ismertté-pl.-Márai-s-ándor,-Győry-d ezső,-k omló-s-aladár.-a-*Kassai Újság* miatt-szűnt-meg,-amely-bulvárlap-volt,-és-példányszámát-tekintve-(10–15-ezer) messze-túlszárnyalta-a-*Kassai Naplót*.-Hasonló-bulvárlap-volt-a-pozsonyi-*Esti Ujság*, amely-a-20–25-ezres-példányszámot-is-elérte.

az-emigráció-bécsi-képviselői-és-a-szlovákiai-szerkesztőségekben-elhelyezkedett-írói (Hatvany-Lajos,-k assák,-Barta-Lajos,-Barta-sándor,-k aczér-illés)-nemcsak-az-európai-nívójú-irodalmat-jelentették,-de-ugyanakkor-megteremtették-a-szintén-európai-nívójú-szlovenszkói-sajtót,-mely-egy-időben,-a-legsötétebb-magyarországi-években,-messze-felülmúlta-a-pesit.- (Turczel-1977)

irodalmi-lapok

a-két-háború-közi-időszak-női-szerzői,-írói,-költői,-drámaírói,-újságírói-munkásságának-feldolgozásával-szinte-senki-sem-foglalkozott.-Turczel-néhány-tanulmányában-az-utókor-számára-újra-felfedezi-egy-egy-írónő-munkásságát,-így-ásgúthy-erzsebet-és-szenes-Piroska-érdemeit,-másokat-azonban-csupán-röviden-említ,-mint-ahogy-az-utána-következő-kritikusok-is.-Így-például-szenes-erzsi,-s-zucsich-Mária,-n.-Jaczkó-o lga,-L.-k iss-ibolya,-Pozsonyi-Wimberger-anna-nevét,-és-akadnak-olyan-nevek-is,-amelyek-a-lapokban-való-gyakori-szereplésük-ellenére-csupán-az-említés-szintjén-szerepelnek.-e-női-nevek-és-életművek-szerepe-természetesen-további-feldolgozást-igényel,-és-nem-jelenthető-ki,-hogymind-ugyanolyan-mértékű-elismerést-érdemelnek.

a-szlovenszkói-magyar-írás-és-a-nőírók

a-korszak-irodalmáraival,-újságíróival-kapcsolatban-gyakran-emlegetett-dilettantizmus-és-az-irodalmi-kritika-hiánya-több-okból-fakadt.

a-korszak-írói,-irodalmárai,-kritikusai-a-helykeresésben-arra-is-keresték-a-választ,hogy-van-e-szlovenszkói-magyar-tudat,-vajon-miért-nem-alakulhat-ki-az-erdélyi-transzszilvanizmushoz-hasonlóan,-miért-nem-jön-létre-olyan,-az-elszakadt-és-szlovákiához-került-ország-rész-területére-jellemző,-az-ott-élő-magyarok-életfelfogását,-életvitelét,-sőt-beszédét,-stílusát-kifejező-irodalmi-alkotás,-regény,-vers,-dráma.-az-„erdélyi-gondolat”,a-„kisebbségi-humanizmus”-közösségi-morálja-és-politikai-gyakorlata-elvén-elképzeltsorsközösség-az-erdélyi-népek-együttműködését-jelentette.- (Pomogáts-1984)-a-nagyrészt-romantikus-elképzelés-mellett-azonban-azt-is-jelentette,-hogya-erdélyi-magarság-tudatosítva-kisebbségi-helyzetét,-nem-a-nemzeti-nacionalista-úton-kívánt-elindulni.

Gál-éva-megállapítása-szerint-a-csehszlovákiai-magyar-kisebbségnek-nem-volt-egyes-ideológiája,-amelyre-felfűzhetett-volna-a-magyar-irodalmat-mint-kultúraszervező-és-nemzetmegtartó-erőt.-az-erdélyi-transzszilvanizmushoz-vagy-a-vajdasági-couleur-locale-hoz-hasonló-eszmei-alapot-nem-tudott-teremteni.-Talán-a-politikai-tagoltság,-s-a-Budapest-centrikusság-miatt.-a-nemzeti-ellenzék,-a-liberális-gondolkodásúak-és-az-elkötelezett-szocialisták-csoportjai-nem-tudták-megtalálni-a-közös-hangot.- (Gál-2011)

Maga-a-transzszilvanizmus-azonban-erdélyben-is-vita-tárgya-volt,-hiszen-nem-min-denki-értett-egy-et-azzal,-hogycsupán-a-valós-vagy-vélt-helyi-nemzeti-jellemzőkre-kell-építeni-az-irodalmat.-a-szlovákiai-irodalmárok-egy-csoportja-megpróbálta-meghatározni-a-helyi-magarság-közös-sorsát,-s-a-közös-szlovenszkói-magarságtudat-kialakítására-szólított-fel,-mint-például-féja-Géza,-aki-szerint-szociológiai-eszközökkel-fel-kell-tárni-a-közös-múlt-értékeit,-s-ezekből-kell-az-alkotóknak-szintézist-csinálniuk,-amelynek-ere-jével-irányítani-tudják-a-szellemi-fejlődés-rúdját.- (féja-1935,-96.-p.)-szerinte-15-év

tanulmányai-után-most-már-itt-az-idő-a-nagy-célkitűzések-vállalására-és-aszkétikus-szolgálatára.-(f éja-1935,-98.-p.)-Beszéde-igaz-és-kemény-beszéd,-mint-ma-általában-a-férfi beszéde---jelentette-ki.

a-szlovenszkói-élet-ziláltságát-pedig-egy-nő-kötetén,-mégpedig-s-zenes-Piroska *Egyszer élünk* című-regényén-keresztül-érzékelteti.-Több-váddal-is-illetti-az-írónt: magyarországi-milióbe-menekül,-s-tendenciózus---de-enyhítésképpen-megjegyzí:lényegében-kedves-női-elfogultságokkal-vegyített--és-íróilag-kezdetleges-korrajzot-ad-a-műben.-(f éja-1935,-99.-p.)-a-budapesti-egyetemen-sohasem-bántalmaztak-lányokat--jelenti-ki-f éja,-mert,-mint-írja,-igazságérzete-tiltakozik-ez-ellen-az-állítást-ellen.-(f éja 1935,-99.-p.)-elfelejti-azonban,-hogya-s-zenes-Piroska-a-saját-bőré-n-élte-meg-a-zsidó lányok-kétszeres-(zsidó-és-nő)-kiközösítését-és-megalázását-a-budapesti-orvosi-egyetemen.-a-f éja-Géza-szerint-kínos-könyv-a-Horthy-korszak-antiszemita-és-nőellenes-politikájáról-nyújt-reális-és-ijesztő-képet,-ezzel-szemben-f éja-szerint-a-kívülálló,-a-végzetesen-elfogult-ember-szemével-nézi-a-kort,-pontosabban-az-1920-as-évet,-amelyben-a-történet-nagy-része-játszódik.-(f éja-1935,-99.-p.)

s-zenes-Piroskát-és-a-*Csillag a homlokán* című-regényét,-mivel-a-két-háború-közi időszakban-jelent-meg,-a-csehszlovákiai-magyar-irodalom-saját-szerzőjeként-(műveként)-kezelte.-a-könyv-egy-szlovák-cseléd-lány-életét-mutatja-be-gyermekkorától-a-férjhezmenetelig.-a-téma-feldolgozási-módja-miatt-az-írónt-Magyarországon-hazaárulással,-s-zlovákiában-a-szlovák-nép-megsértésével-vádolták-meg.-(f ábri-1996)

„a-helyi-színei-a-legerősebbek-s-zenes-Piroska-prózájának-is---bár-inkább-tartozott a-fővárosi-irodalmi-közeghez,-mint-a-szlovenszkóihoz;-könyvei-is-Budapesten-jelentek meg.-Már-az-1927-es-*Az utolsó úrban*,a-saját-hatókörében-önálló-mikrotársadalmat-főlépítő-birtokos-lány-történetében-is-feltűnő-a-nyelvhasználat-és-jellemfestés-alapos-volta az-1930-as,-s-a-változások-éveit-egy-tragikus-sorsú-szlovák-cseléd-lány-történetében megragadó-realista-nagyregény,-a-*Csillag a homlokán* pedig-egyszerre--Móricz zsigmond-és-kassák-Lajos-által-is-elismerten---az-összmagyar-széppróza-élvonalába emelte-az-írónt.-Harmadik-regénye,-az-*Egyszer élünk* (1935)-naplóformában-számol be-az-1919-utáni-magyarországi-társadalmi-visszarende-ződési-kísérletekről,-előterében-két-egyetemista,-a-keresztény-úrfiú-és-a-numerus-clausus-következményeit-elviselni-kénytelen-vidéki-zsidó-lány-kapcsolatával.-n-ovelláiban--kötetben-nyolc-jelent-meg belőlük,-*Jedviga kisasszony* (1933)-címmel---s-zenes-Piroska-mind-a-lélektani-nűán-szok,-mind-a-drámai-szituációk-íránt-fogékony-nak-mutatkozott.”-(f ílep-1999,-58.-p.)

a-szlovenszkói-tudat,-a-szlovenszkói-regény,-a-szlovenszkói-irodalmi-köztudat,-köz-vélemény-megteremtése-volt-a-cél;-az-irodalmon-belül-a-hiányokat-k-ovács-endre-sorol-ta-fel.-véleménye-szerint-hiányzik-az-irodalmi-tradíció,-amelyre-építeni-lehetne,-hiányzik a-kritikai-kéz,-amely-az-írók-helyes-irányítását-vállalná,-hiányzik-a-kontaktus-a-világiro-dalom-áramlataival,-hiányzik-a-szlovenszkói-könyvkiadás,-az-egészséges-írói-verseny-és hiányzik-az-írók-építő-kedve,-s-ezért-alkotásaik-félalkotások.-(k-ovács-1936)-a-korszak irodalmától-tehát-egy-ahhoz-hasonló-összetartó-erőt-várnak,-mint-a-reformkorban,-a-nemzeti-irodalom-kialakulásakor.

Turczel-a-korszak-irodalmát-elemezve-arra-a-következtetés-re-jutott,-hogy-a-novella volt-az-a-műfaj,-amelynek-értéke-éppen-a-szlovákiaság-megmutatásában,-ábrázolásá-ban-nyilvánult-meg.-s-őt-véleménye-szerint-a-korszak-legjobb-novelláinak-segítségével ki-lehet-alakítani-a-kisebbségi-társadalom-1918-38-közötti-kialakulásának,-fejlődésé-

nek,-osztálydifferenciáltságának-képét.-s zerinte-ez-a-kép-a-történelmi-valóságot-elevenítebbben,-szuggesztívebben-tükrözteti,-mint-a-gyér-számú-történelmi-feldolgozás-és-visszaemlékezés.-(Turczel-1982a,-10.-p.)

a-korabeli-novella-és-az-egész-irodalom-egyik-legfontosabb-szempontjaként-azt-jelöli-meg,-hogya-a-humánus,-a-jóság,-az-emberi-felelősség-kérdése-felfokozottabban-jelenik-meg,-s-a-nemzetek,-nemzetiségek-köztiegyüttélés-témáját-is-reálisan-mutatják-be.-(Turczel-1982a,-14.-p.)-Turczel-ezt-azzal-magyarázza,-hogya-csehszlovákiai-haladó-erők szinte-bűntudatot-éreztek-a-magyarországi-antidemokratikus-viszonyok-miatt,-a-mérleg másik-oldalán-azonban-ott-van-az-a-tudat-is,-hogya-idegen-államba-kerülve,-a-hatalmi viszonyok-megváltozásával-a-magyar-író-lelt-a-kisebbségi,-és-saját-helyzetét-tudatosítva,-valószínűleg-jobban-meglátta-a-nemzetek-köztie-ellenségeskedés-értelmetlenségét.

nincs-ez-másként-a-többi-kisebbségi-magyar-irodalom-esetében-sem.-Bori-imre ugyanazokat-a-kérdéseket-teszi-fel-a-jugoszláviai-magyar-irodalom-történetét-összefoglaló-kötetében,-amelyeket-a-szlovákiai-magyar-irodalom-is-rendszerezsen-feltesz-önmagának-1919-től-napjainkig:-van-e,-létezik-e,-szükség-van-e-rá,-hogya-létezzen?-(Bori-1998,-70-74.-p.)-Ugyanúgy-jelen-van-a-két-világháború-köztie-magyar-kisebbségi-irodalmak-igénye:-a-vajdasági-magyar-regény-megalkotása.-s zenteleky-kornél-kialakítja-a-„couleur-locale”-elméletét,-az-úgynevezett-regionális-írók,-ebben-az-esetben-a-lengyel-rymowski,-a-norvég-knut-Hamsun-művei-nyomán.-(Bori-1998,-97.-p.)-a-szlovákiai-irodalomhoz-hasonlóan-itt-is-megállapítják-a-kritikusok,-hogya-ennek-az-írásmódnak-a-leginkább-egy-nőíró,-Börscsök-erzsébet-novellái-felelnek-meg,-a-Vándor-a-Nisavánál címűt egyenesen-vajdasági-novellának-nevezik-el,-az-új-lélek-és-a-tájhangulat-megragadását értékelik-benne,-valamint-a-szerbek-és-a-magyarok-együttélésének-pozitív-kicsengésű leírását.-(Bori-1998,-99.-p.)

a-vajdasági-magyar-irodalom-azonban-elkönyvelhette-azt-a-sikert,-amelyet-a-szlovákiai-nem,-hogya-megszületett-a-vajdasági-magyar-regény,-a-bácskai-regény,-amelyet azonban-paradox-módon-Molter-károly,-az-erdélyi-irodalom-képviselője-írt-meg.-a-Tibold Mártonban-(1937)-ugyanis-a-szerző-bácskai-gyermekkorának-élményeit-dolgozza-fel.

a-szlovákiai-magyar-regény-megalkotásának-terve-nem-vált-valóra,-amikor-pedig 1938-ban-megtörtént-az-újabb-politikai-fordulat,-a-dél-szlovákiai-területek-visszacsatolása,-A visszatért Felvidék adattára című-nagyszabású-kiadványban-összegezték-az-idegenben-töltött-időszakot-a-politika,-a-közélet-és-a-művészetek-területén-a-kötet-szerzői. ebben-a-kiadványban-az-irodalmi-összefoglaló-rész-szerzője,-vass-László-leszögezi,-hogya-a-mindenkori-peremterületként-tételezett-felvidék-a-csehszlovákiai-időszakban mindent-megtett-azért,-hogya-„megvédelmezze-és-megtartsa-a-magyar-művelődés várát”.-külön-buzdította-a-magyar-nőket-a-magyar-szellem,-irodalom-ápolására. Megjegyezte,-hogya-a-száz-évvél-azelőtti-aurorás-irodalom-is-elsősorban-a-magyar-nők,-honunk-szebb-lelkű-asszonyai-áldozatkészségére-számított.-(vass-1939)

visszatérve-a-két-háború-köztie-korszak-irodalmának-kérdéseihöz-és-a-női-írókhoz,-az-egy-antológia-at-lapokat,-folyóiratokat-és-köteteket-is-számba-véve,-a-kor-női-írói közül-szenes-Piroska-és-n.-Jaczko-olga-neve-fordul-elő-a-leggyakrabban,-talán-éppen azért,-mert-témáikat-a-szlovák-és-a-ruszin-emberek-életéből-is-merítik.-r-ajtuk-kívül Wimberger-anna-és-Palotai-Boris,-valamint-ásgúthy-erzsébet-a-novelláival-és-egyéb-prózájával-szereplő-író.-a-lírában-szenes-erzsi,-ásgúthy-erzsébet,-Prerau-Margit,-Urrida-neve-jelenik-meg,-a-drámában-pedig-csupán-egyetlen-női-név:-ásgúthy-erzsébet.-annak

ellenére, -hogy-a-kor-csehszlovákiai-magyar-drámaírói-közül-csak-ezen-egyetlen-dráma-író-nőnek-a-színdarabjai-kerülnek-bemutatásra,-méghez-zá-Budapest-en,-egyik-értékelő,-összefoglaló-munka-sem-tartja-fontosnak-erről-szót-ejteni,-s-drámái-elemzéséről-már egyáltalán-nincs-szó.-egyedül-Turczel-Lajos-szentel-ásgúthy-munkásságának-nagyobb teret,-de-csupán-az-*Irodalmi Szemle* 1984-es-évfolyamában,-az-írónő-halálára-írt-nekrológjában,-s-három-évv-el-később-írt-drámaíró-egy-méltató-tanulmányt-ugyanezen-irodalmi-folyóiratban.-(Turczel-1987b)-ezzel-az-egy-tanulmánnyal-azonban-újra-a-feledés homályába-merül-a-költő,-próza-és-drámaíró-alakja.

s-zó-esik-még-d-ömötör-Terézről,-valamint-a-később-induló-s-chalkház-s-aroltáról, zsadányi-Máriáról,-L.-k-iss-ibolyáról.-ez-utóbbi-írónőnek-kiemelt-szerep-jutott,-mivel elbeszélései-és-regényei-főként-két-témát-kutatnak:-a-szlovákia-területén-élt-történelmi,-irodalmi-hősök-életét,-valamint-a-kor-aktuális-nemzeti-nemzetiségi-együttéléssel kapcsolatos-problémáit,-amelyet-például-a-*Túl a folyón* című-regényében-dolgoz-fel. Történelmi,-irodalmi-témájú-regényei,-elbeszélései-főhősei-nagyrészt-nők-(például-az *Erzsi tekintetes asszonyban*-Madách-feleségének-sorsát-írja-meg),-erre-azonban-nem tértek-ki-különösebben-az-elemzői.

n-Jaczkó-olga-esetében-megfogalmazódik,-hogy-a-női-írókkal-ellentétben-ért-a-szerkesztéshez,-valamint-hogy-látásmódjában-több-a-férfias,-mint-a-nőies,-ezért-igazi művész,-s-talán-ő-hivatott-megírni-a-szlovén-szlovák-magyar-„művet”,-pontosabban-a-rusinszlovák-falu,-s-az-ottani-hegyek-regényét.² „...legjobb-novelláiban-kritikusan,-de-nosztalgikusan-is-ábrázolja-a-vidéki-úri-és-értelmiségi-réteg-hagyományos-életformáját, és-felejthetetlen-portrékat-rajzol-cselédekről-és-szerelembe-bódult,-meg-nem-értett-asszonyokról.-s-ok-írása-viszont-töredékes,-vázlatos,-nyelvileg-ki-nem-értelt.”-(Turczel-1982a,-22.-p.)

s-zucsich-Mária-emigráns-íróként-és-újságíróként-élt-Csehszlovákiában.-Magyarul,-németül-publikált,-folyóiratot-szerkesztett,-a-*Lányok Lapját*.-s-okoldalú-munkássága-ellenére-elsősorban-Barta-Lajos-feleségeként-jelenik-meg-a-kor-irodalmának-értékelésében.-*Tavasztól télig* és-*Egy lány felszabadul* (később-*A lányok elindulnak* címen-át-dolgozott,-bővített-változatban-jelent-meg)-című-regényeiben-kritikusai-az-önéletrajzi-ihletettséget-emelik-ki.³

s-zenes-erzsi-versei-a-Nyugatban-is-megjelentek,-s-bírálatok-is-megjelentek-róluk-ugyanott.-a-korabeli-szlovákiai-magyar-bírálok-s-hosszú-évtizedeken-keresztül-utódaik-is-ugyanazt-a-jellemzést-adták-a-költőnőről,-a-Nyugat-kritikája-alapján:-„a-női-élet-rez-düléseit,-hangulatait-színes-és-újszerű-impresszionizmussal-kifejező-s-zenes-erzsi-a-nyugatban-is-teret-kapott,-de-tehetségét-ig-ntus-és-f-üst-Milán-gavallérosan-túlértékel-ték.”-(Turczel-1995,-23.-p.)

a-nőírók-művei-a-vegyes-értékelések-ellenére-megjelentek-az-antológiákban,-folyó-iratokban,-s-regényeiket-is-kiadták,-bár-értékelésük-ugyanolyan-egyszerű-volt,-mint-a-példaként-tekintett-magyarországi-vagy-erdélyi-irodalomban.-elsősorban-a-„női-írást,

2- Csanda-1982.-idézi-Gömöri-Jenőt-(*Tűz*,1922,-33.-p.): „konstrukciója--a-legfőkérdősebb-erény-női-írónál--meglepően-érett.(...)-valami-férfias-erő-dominálja-női-látásokkal-átszőtt-írásait.”

3- Turczel,-Csanda,-f-ónod

női-témát-és-kifejezési-módokat”-kérték-számon-műveiken,-s-ugyanez-volt-az,-amit-pozitívan-értékeltek,-mint-például-s-zalatnai-r- ezso-is:- „a-női-szív-érzékenységeit-és-vágyait fejezte-ki-Palotai-Boris,- ásgúthy-erzsébet,- Wimberger-anna,- s-erotikus-ernyedtséggel szenes-erzsi.”-(s-zalatnai-1994)-s-mindkét-kisebbségi-irodalomban-megjelent-a-par-excellence-író-nő-kaffka-Margit-példájára,-erdélyben-Berde-Mária,-s-zlovákiában-szenes-Piroska,-akit-kiemelten-kezeltek,-talán-éppen-azért,-mert-a-Nyugatban-is-értékelték,-s-ismerték.- „n-evét- főleg- *Csillag a homlokán* című- regénye- alapozta- meg,- melyet- a magyarországi-és-a-szlovák-nacionalista-sajtó-is-dühödten-támadott.-egy-novellás-köte-te-van-(*Jedviga kisasszony*,-1934),-s-ennek-a-legtöbb-írása-kardos-László-megállapítá-sa-szerint,-igazi-novella,-a-műfaj-ősi-és-eleven-törvényei-szerint-konstruált-olvasmány”. (Turczel-1982a,-22.-p.)

Míg-s-szenes-Piroskát-Magyarországon-is-elismerték,-a-Nyugat-is-közölte-írásait,-s-regényeit-kiadták,-Berde-Mária-nagyobb-elszigeteltségben-maradt-az-erdélyi-kisebbsé-gi-irodalom-képviselőjeként.-s-szenes-Piroska-nem-vett-részt-a-„szlovenszkói”-irodalom-szervezői-munkában,-s-nem-foglalt-állást-az-irodalmi-vitákban-sem--a-kisebbségi-tár-sadalmi-életbe-nem-kapcsolódott-be,-a-budapesti-polgári-baloldali-írókörnyezetben-érezte-jól-magát-(Turczel-1982a,-10.-p.)--bár-az-irodalmi-vitákban-való-részvétel-szin-te-egyik-nőíróra-sem-jellemző-a-két-világháború-között.-az-egyetlen-kivétel-Berde-Mária,-aki-az-erdélyi-irodalom-és-irodalmi-élet-kialakításának-és-fenntartásának-aktív-rész-tve-vője-volt.-vallani-és-vállalni-című-írása-(*Erdélyi Helikon*,-1928/8.)-a-helikonisták-első-és-második-nemzedéke-közötti-vita-indító-írása-volt.

a-korszak-nőírói-szinte-minden-műfajban-alkottak:-líra,-próza-(elbeszélés,-regény,mese),-dráma.-irodalmi-recenziókat,-kritikákat,-újságcikkeket-írtak.-voltak,-akik-több-művészeti-ágban-is-kipróbálták-tehetségüket:-Pozsonyi-anna-például-könyvillusztrációkat-készített-az-első-szlovákiai-magyar-tankönyvhöz.

a-korabeli-és-későbbi-értékelők,-kritikusok-között-Turczel-az,-aki-nem-tesz-különb-séget-női-és-férfi-író-között,-ebben-szinte-még-a-magyarországi-kritikusokat-is-megelő-zi,-akiknél-az-esetek-legnagyobb-részeben-megjelenik-a-„női”-mint-értékelési-szem-pont,-s-általában-nem-pozitív-értelemben.-Turczel-időről-időre-röviden-feldolgozza-egy-egy-elfeledett-nőíró-életművét-is,-mint-például-szenes-Piroskát-(Turczel-1987a)-és-ásgúthy-erzsébetét-(Turczel-Lajos-1987b,-Turczel-1995b)

a-szlovákiai-magyar-irodalommal-foglalkozó-és-azt-értékelő-művekre-nem-jellemző-ez-a-hozzáállás.-n-agy-részük-csak-átveszi-az-elődök-(s-zvatkó,-zapf,-Turczel)-értékelé-sét,-és-saját-véleményt-nem-alkot,-esetleg-csak-kiegészíti-az-előbbieket-a-politikailag-elvárt-értékelésekkel.⁴

a-n agyasszony

a-korszak-kimondottan-nőnek-szóló-témáit-a-Nagyasszony fogalmazta-meg,-amely-a-*Prágai Magyar Hírlap* mellékleteként-jelent-meg,-havonta-egyszer-1926-1932-között.-Már-a-melléklet-elnevezése-is-utal-a-tervezett-tartalomra,-arra,-hogy-milyen-értékeket-kíván-közölni,-és-az-egy-cikkekből-világosan-kitűnik,-hogy-célja-a-nemzeti-érzés,-a

4- Csanda,-f-ónod

nemzeti-hovatartozás-erősítése,-néha-túlzottan-erőltetett-eszközökkel.-1927-től-önálló lapként,-a-szlovenszkói-és-ruszenszkói-magyar-nők-társadalmi-és-szépirodalmi-folyóirata-önmeghatározással,-később-váltva:-társadalmi,-szépirodalmi-és-háztartási-lapként jelent-meg,-és-a-színvonal-a-egyre-inkább-a-mai-értelemben-vett-„hagyományos-női”-lap kategóriájába-sorolja.

a-folyóirat-szerkesztője-Péchy-Gáspárné-Bartóky-Mária.-a-lap-a-kezdetektől-olyan irányvonalat-képviselt,-amely-a-nők-„hagyományos”-szerepére,-feladataira-fókuszált.-a-család,-a-kapcsolatok,-a-háztartás,-az-irodalom-olvasása-és-szeretete,-és-mindezek-en keresztül-a-nemzeti-szellem-erősítése,-a-nemzeti-identitás-megtartása.

a-lap-szerzői-túlnyomórészt-nők,-nem-hivatásos-újságírók,-időnként-jelenik-csak meg-egy-egy-író-nő-irodalmi-vagy-ismeretterjesztő-szövege,-vagy-egy-egy-férfi-írása.-a-PMH-ban-és-a-többi-„komoly”-és-számon-tartott-lapban-publikáló-elismert-női-és-férfi írók,-újságírók-itt-nem-kapnak-teret,-de-nem-is-kerül-szóba,-hogy-a-Nagyasszonyban publikáljanak.

a-haladó-női-írók,-újságírók-tehát,-ha-megjelentetik-írásaikat,-inkább-más-lapban teszik-elt-meg.-a-19.-század-végének-és-a-huszdik-század-elejének-feminista-írás-módja,-amely-legegyértelműbben-A nő és a társadalom című-folyóiratban-fogalmazódott-meg-Bédy-schwimmer-r-óza-szerkesztése-alatt,-a-két-világháború-közötti-időszakban-egyre-inkább-háttérbe-szorul.

a-Nagyasszony rovatai--szépirodalom,-esszé,-magyar-nők-munkája-(a-nőegyletek munkája,-rendezvényei,-magyar-háziipar),-háztartás,-keresztretjvény,-szerkesztői-üzenetek,-ismeretterjesztés--szintén-azt-mutatják,-hogy-a-hagyományos-női-vonalat-képviseli.-a-politikai-kommentár,-az-aktuális-politikai,-gazdasági,-társadalmi-helyzet-csupán periférikusan,-bizonyos-eseményeken,-történéseken-keresztül-jelenik-meg-az-írásokban.

a-folyóirat-réteglap-volt,-mint-ahogy-a-címéből-is-kitűnik,-a-felső-társadalmi-réteget szólította-meg,-és-ennek-a-rétegnek-a-női-képviselőit-szólította-fel-a-nemzeti-identitás megtartásáért-való-küzdelemre,-de-szigorúan-a-nőknek-előírt-családi,-nőegyleti,-jótékonysági-kereteken-belül.

a-PHM Nagyasszonya-rokonságban-állt-A Magyar Asszony című-lappal,-amely Tormay-Cécile-segítségével-kelt-életre.-a-nemzeti-kérdés-a-női-egyenjogúsági-küzdelmet háttérbe-szorította,-ill.-látszólag-kiemelte-a-nőt,-de-mint-a-nemzeti-érték-őrzőjét,-amivel még-inkább-hagyományos-béklyóiba-szorította-vissza:-a-családi-élet,-a-háztartás,-a-gyermeknevelés,-önálló,-saját-élet-és-választás-nélkül.

Összefoglalás

a-több-száz-rövidebb-hosszabb-életű-újság,-folyóirat,-kiadvány-feltérképezése-nagy-feladat.-a-kutató-itt-csupán-kisebb-részkutatásokra-támaszkodhat,-főként-a-nők,-a-nőírók szerepét-és-szereplését-tekintve.-az-eddig-tanulmányozott-anyagok-alapján-úgy-tűnik,-a-nőírók-szerepe-a-politikai,-közéleti-és-kulturális-médiákban-ugyanolyan-jelentős-volt,-mint-az-irodalomban,-ennek-ellenére-azonban-általában-a-második-vonalba-sorolták őket,-mára-pedig-senki-sem-tud-tevékenységükről.-ezért-is-tartom-fontosnak-a-kutatás folytatását,-és-további-médiák-elemzését.

irodalom

- Bori-imre-1998.-„van-e-vajdasági-magyar-irodalom?”-in-uő:-a-jugoszláviai-magyar-irodalom-története.-Újvidék,-f őrum.
- Csanda-sándor-1982.-*Első nemzedék*.-Bratislava,-Madách,-123.-p.
- elek-Tibor-2008.-az-önmetaforák-születése-és-alkonya.-esszé-a-kisebbségi-ideológiákról,-lét-szimbólumokról.-in-uő:-*Magatartások és formák. Magyar irodalom Erdélyben tegnap és ma*.-Csíkszereda,-Pallas-akadémia,-173.-p.
- fábri-anna-1996.-*A szép, tiltott táj felé. A magyar írók története két századforduló között. (1795–1905)*. Budapest,-kortárs,-196.-p.
- féja-Géza-1935.-a-szlovenszkói-magyar-tudat.-*Magyar Írás*, 4.-évf.-10.-sz.,-94–100-p.
- fílep-Tamás-Gusztáv-1998.-szempontok-a-(cseh)szlovákiai-magyar-sajtó-első-két-korszakának történetéhez. in-fílep-Tamás-Gusztáv-Tóth-László-(szerk.):*-A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. II. kötet. Oktatásügy, közművelődés, sajtó*. Budapest,-ister.
- fílep-Tamás-Gusztáv-1999.-a-(cseh)szlovákiai-magyar-irodalom,-tudományosság-és-könyvkiadás-nyolc-évtizede.-in-fílep-Tamás-Gusztáv-Tóth-László-(szerk.):*-A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. III. kötet. Irodalom, tudomány, könyvkiadás, színház, képzőművészet, ének, zene, tánc*. Budapest,-ister,-1999.
- Gál-éva-2011.-kisebbségi-ideológiák-és-magatartásmodellek-a-határon-túli-magyar-közösségekben-i. *Irodalmi Szemle*, 54.-évf.-3.-sz.-34–40.-p.
- kovács-endre-1936.-a-szlovenszkói-magyar-irodalom-sorsa.-*Magyar Írás*, 5.-évf.-7.-sz.-22.-p.
- Pomogáts-Béla-1984.-a-nemzetiségi-irodalom-hőskora-1919–1944.-in-záhony-éva:-*Romániai magyar szépirodalom a két világháború között. 1919–1944. (Bibliográfia) I*. Budapest,-oszk,-7.-p.
- szalatnai-rezső-1994.-Magyar-magatartás-és-irodalom-Csehszlovákiában.-in-uő:-*Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában. Cikk, tanulmányok, kritikák. Válogatta, a szöveget gondozta és a bevezető tanulmányt írta Tóth László*. Pozsony,-aB-ar T,-205.-p.
- Turczel-Lajos-1977.-Hőskor-és-dilettantizmus.-in-uő:-*Portrék és fejlődésképek*. Bratislava,-Madách,-129.-p.
- Turczel-Lajos-1982a.-novellairodalmunk-1919-és-1938-között. in-uő:-*Hiányzó fejezetek*. Bratislava,-Madách,-8–24.-p.
- Turczel-Lajos-1982b.-két-háború-közi-sajtónk-alakulása-és-megoszlása. in-uő:-*Hiányzó fejezetek*. Bratislava,-Madách,-84–119.-p.
- Turczel-Lajos-1987a.-szenes-Piroska.-in-uő:-*Tanulmányok és emlékezések*.-Bratislava,-Madách, 81–89.-p.
- Turczel-Lajos-1987b.-egy-alig-ismert-íróknk.-ásgúthy-erzsébet-írói-pályája.-*Irodalmi Szemle*, 30. évf.-10.-sz.-1072–1081.-p.
- Turczel-Lajos-1995a.-vázlatos-felmérés-két-háború-közi-irodalmunk-értékviszonyairól.-in-uő:-*Visszatekintések kisebbségi életünk első szakaszára*.-d unaszerdahely,-Lilium-aurum.
- Turczel-Lajos-1995b.-egy-alig-ismert-íróknk.-in-uő:-*Visszatekintések kisebbségi létünk első szakaszára*.-d unaszerdahely,-Lilium-aurum,-53–65.-p.
- Turczel-Lajos-2002.-Magyar-írószervezkedési-kísérletek-az-első-Csehszlovákiában.-in-uő:-*Visszatekintések a szlovákiai magyar kisebbségi lét első szakaszára*.-d unaszerdahely, Lilium-aurum,-9–17.-p.
- vass-László-1939.-a-felvidéki-magyar-irodalom.-in-Csátár-istván-Ölvedi-János-(szerk.):*-A visszatért Felvidék adattára*.-Budapest,-Mahr-ottó-és-Tsa.-r ákóczi-könyvkiadó-vállalat,-171.-p.

LiLLa BoLeManT

f eMaLe asPeCTs in THE HisTory of THE HUngarian LiTer aTUr e and JoUr naLiSm in
(CzeCHo)Slovakia (1919–1938)

When- searching- for- its- identity,- Hungarian- literature- and- journalism- in
(Czecho)slovakia-between-the-two-world-wars-had-taken-more-directions.-among
the-authors-of-the-era-we-can-find-many-women-as-well,-who-were-recognized-in
their-time-but-their-work-was-later-forgotten.-This-short-study-sums-up-the-findings
of-the-first-period-of-a-research,-the-aim-of-which-is-to-explore-the-work-of-female
writers- and- journalists- and- to- set- them- up- in- the- history- of- literature- and
journalism-of-the-era.

NYELVI JOGOK

1.



A kisebbségi és nyelvi jogok helyzete Szlovákiában
Jogsegélyszolgálat 2009–2011

Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013

PüsPöki naGy PéTer Lehetőségek-és-választások*

a-második-világháború-viharos-időszakának-vége-felé,-1944.-április-19-én-születtem-az 1972-ben- Pozsony- ii.- városkerületébe- inkorporált- Pozsonypüspökin- egy- a- Monarchia korára-jellemző-régi-polgári-család-első-gyermekeként.

Hatodikos- koromtól- kezdve- bontakozott- ki- bennem- a- történelem- iránti- érdeklődés, noha-ez-nem-volt-kizárólagos.-ekkor-fedeztem-fel-a-német-nyelvű-családi-könyvek-közt az- egykötetes- Brehm-lexikont- az- állatok- világáról,- forgattam- a- növényhatározót- és elmerengtem- a- f erenc- József- kori- színes- könyvmatos- gombahatározó- rejtelmein, amely-egyik-kötete-az-ehető,-a-másik-meg-a-mérges-gombákat-tárgyalta.

r engeteget- olvastam.- az- ókortörténeti- könyvek- értékeire- történelem-tanítónóm, sandtner-Józsa-néni-által-ajánlott-és-kölcsön-adott-olvasmányok-vezettek-rá.-a-plébánia-könyvtára-akkor-még-gazdag-volt-a-magyar-és-magyar-nyelvű-egyház-történeti-szakirodalomban.-ennek-révén-ismerkedtem-meg-a-XIX.-századi-magyar-történetírás-kiváló-alkotóinak-számos-művével.-s-öt-ekkor-keltette-fel-érdeklődésemet-a-héber-és-az arám-nyelv,-amely-titkaival-először-egy-XVIII.-századi-latin-nyelvkönyv-révén-kezdtm ismerkedni.

Lelkes- és- ismételt- olvasója- voltam- Gvadányi- Pölöskei- nótáriusának,- vörösmarty Mihály,- arany- János- verseinek- és- kölcsey- f erenc- társadalomtudományi- írásainak, amelyek- ma- is- megbecsült- kötetei- a- könyvtáramnak.- elolvastam- Jókai- Mór- összes regényét,- némelyiket- többször- is.- k ora- ifjúkori- olvasmányaim- közül- nem- hiányoztak verne- és- May- könyvei- sem.- Ma- is- meghökkének- azon,- hogy- végigolvastam- a- r évai Lexikon-húsz-kötetét.

az-alfától-ómega-ig-elolvasott-könyvek-közé-tartozik-még-a-Borovszky-samu-szerkesztette-Pozsony-vármegye-története-és-főképpen-ortvay-Tivadar-Pozsony-város-történetének-többször-is-elolvasott-hét-könyve.

*-Tisztelettel-köszöntjük-a-hetvenéves-Püspöki-n agy-Pétert.-az-eredetileg-a-Pályakép-című-rovatunkba-szánt-beszélgetés-helyett-a-szerző-saját-maga-által-a-folyóiratunk-száma-ra-megrajzolt arcélét-választottuk---ezt-ugyanis-a-magunk-(végh-László-és-Csanda-Gábor)-eredeti-szándékánál is-tudományosabban-felfogott-pályaképének-találtuk.-r övidített,-szerkesztett-változat.-a-dolgozat teljes-egészében-Püspöki-n agy-Péter-születésnapján-kerül-föl-a-f örüm-kisebbségkutató-intézet honlapjára.

Írástörténeti-érdeklődésem-is-ekkor-kezdődött,-nyilván-nagy-hatással-volt-rám-a Tóra-pergamentekercsre-kézzel-írott-veretes-héber-betűinek-szépsége.-a-heraldika iránti-érdeklődésem-is-erre-az-időre-nyúlik-vissza,-amikor-pusztá-esztétikai-érdeklődésből-fakadóan-a-Borovszky-monográfia-egyszínű-címereinek-sokaságáról-készítettem-festett-színes-változatot.-s-őt-az-oklevélolvasás-első-kísérletei-is-idáig-nyúlnak-viszsa,-mert-az-ortvaynál-közölt-hasonmásokat-az-általa-mellékelte-teljes-szövegű-átírássok-segítségével-próbálgattam-elolvasni.

ezek-voltak-azok-az-alapok,-ahonnan-a-későbbi-történelemszálam-indult.

1.- az-érettségítő-az-egyetemi-tanulmányaim-befejezéséig-és-az-első-doktorátusig-(1961-1972).-az-első-könyveim-és-az-első-találkozások-a-személynek-szóló-lehetőségekkel-és-a-választás-szükségességével

1961.-június-12-én-érettségiztem-Pozsonyban-a-duna-utcai-magyar-gimnáziumban, amelyet-akkoriban-általános-műveltséget-nyújtó-11-éves-középiskola-érettségivel néven-neveztek-hivatalosan.

akkoriban-január-és-február-folyamán-folytak-a-szakasos-jelentkezések-a-felsőbb szakiskolákra,-főiskolákra-és-egyetemekre.-én-is-jelentkeztem-a-pozsonyi-Comenius egyetemre.-erről-majd-alább-a-második-szakaszban-lesz-szó.

Márciusban-egy-váratlan-meghívást-kaptam-egy-egyhetes-külföldi-továbbtanulásra vonatkozó-tájékoztatásra-egy-a-kis-kárpátokban-fekvő-üdülőbe.

amint-az-a-helyszínen-kiderült,-a-nemzetközi-kapcsolatok-Moszkvai-állami-intézete (később-egyeteme),-a-Московский-Государственный-Институт-Международных-Отношений-(Университет)-által-nyújtott-továbbtanulási-lehetőségről-volt-szó,-teljes körű-állami-ösztöndíjjal.-Mintegy-tizen-tizenketten-lehattunk-ott.

r endkívül-korrekt,-tárgyilagos-tájékoztatást-kaptunk-egyrészt-az-intézet-céljáról, másrészt-a-tanulmányi-követelményekről.-a-nekünk-felkínált-lehetőség-a-tanulmányok elvégzése-után-egy-esetleges-Moszkvában-maradást-sem-kizárva-a-csehszlovákiai-karrierdiplomata-szolgálatba-való-belépést-tette-volna-lehetővé.

a-diplomáciai-szolgálat-lehetősége-meg-a-határozottan-igényes-követelményeket támaztó-tanulmányok-témaköre-és-a-szigorú-intézményi-fegyelem-számomra-egészükben-is-vonzóak-voltak.-az-ajánlat-ezen-felül-még-körültekintő-is-volt,-mert-a-tényleges-megkezdésük-előtt-egyéves-intenzív-orosz-és-angol-nyelvi-felkészítést-is-magába-foglalt.

azt-nem-árulták-el,-hogy-az-egész-szlovákiából-milyen-alapon-válogattak-össze-minket.-ez-utólag-lett-számomra-érdekessé,-mert--amint-az-a-következő-szakaszból-kiderül--,-a-rólam-készült-kádervélemény-kifejezetten-rossz-volt-és-a-továbbtanulásomat kizárta.

a-választ-nem-azonnal-kérték,-lehetőséget-adtak-a-mérlegelésre.-noha--mint-ém-lítettem,-az-ajánlat-számomra-vonzó-volt--végül-nem-jelentkeztem.

döntésem-ben-a-szüleim-nem-befolyásoltak.-akkor-azonban-még-időben-felette közel-volt,-hogy-a-helyi-pártbizottság-nem-ajánlotta-a-gimnáziumnak,-hogy-a-tanulmányi-eredményeim-alapján-járó-ösztöndíjban-részesítsenek,-édesapám-politikai-okokból volt-raboskodása-sem-süllyedt-a-feledésbe,-hiszen-nagymértékben-járult-hozzá-édes-

anyám-súlyos-szívbajához,-ami-sűrűen-jelenlévő-probléma-volt.-Mindez-összességében nem-támogatta-azt-az-elengedhetetlen-erkölcsi-bizalmat,-ami-az-igenlő-döntéshez-nélkülözhetetlen-volt.

akkor-még-nem-sejthettem,-nem-is-tudtam,-amit-a-később-szerzett-sokrétű,-részben történetkutatói-tapasztalataim-fényében-felismerhettem,-hogya-fasiszta-rendszerek-és kemény- diktatúrák- kivételével- az- aktuális- politikai- propaganda- kíváncsi- szerint mozgó- vulgus- felett- lehetnek- olyan- magas- szintű- személyiségek,- csoportok- és- intézmények,- amelyek- céljai,- törekvései- és- magatartása- annak- ellenére- is- bizalomra- érdemes,- ha- azt- a- széles- társadalmi- viszonyok- nem- látszanak- igazolni.

ezért,- ha- a- mai- ismereteim- fényében,- de- akkor- kellene- újfent- dönteni,- lehet,- sőt valószínű,- hogy- másképpen- döntöttem- volna.- ezt- azonban- senki- ne- tekintse- sajnálkozásnak,- mert- nem- az.

ez- az- első- választásom- volt- eddigi- életem- számos- választása- közül- annak- a- kettőnek- az- egyike,- amely- helyessége- nem- egyértelmű.

a-gimnázium-rettegett-attól,-hogy-teológiai-tanulmányokat-fogok-folytatni.-ezért-mindent megtettek-annak-érdekében,-hogy-az-egyik-csinos-és-kedves-osztálytársnőmmel,-egy régi-pozsonyi-család-sarjadékával-összeboronáljanak.

én-meg-azt-fontolgattam,-hogy-jogász-vagy-történész-legyek-e.-végül-győzött-bennem-a-történelem-iránti-vonzalom.-Benyújtottam-tehát-a-jelentkezésemet-a-Comenius egyetem-Bölcsészkarára-Pozsonyban.-a-felvételi-vizsgára-annak-rendje-és-módja-szerint-meghívtak.

a-meglepetés-ezután-jött.-a-felvételi-vizsgán-nem-történelmi-ismereteket-felmérő kérdéseket-tettek-fel-nekem,-hanem-azt-firtatták,-hogy-a-„burzsoá-klerikális”-múltú-családból-eredő-szemléletemet-miképpen-fogom-tudni-összhangba-hozni-a-marxizmus-leninizmus-szellemével.-erre-azt-válaszoltam,-hogy-a-nagy-tudású-és-tehetséges-leendő-egyetemi-tanárain-bizonyára-majd-meggyőznek-az-igazukról.-Úgy-tűnik,-sem-a-nagy tudásukban,-sem-a-tehetségükben-nem-bíztak,-mert-postafordultával-megkaptam-az elutasító-határozatot.

Mind-az-elutasítás,-mind-a-feltett-kérdések-felháborították-a-már-említett-volt-gimnáziumi-osztályfőnökömet-és-egyben-történelemtanároamat,-Hopko-Jánost.-az-illető-tanszéken-volt-egy-földije,-aki-minden-köntörfalazás-nélkül-elmondta,-hogy-az-egyetem-igen rossz-kádervéleményt-kapott-a-családomról,-ezért-eleve-eldöntötték,-nem-vesznek-fel.

ez-volt-számomra-az-első-tanulság-arra-nézve,-hogy-ugyanabban-a-társadalmi-rendszerben-az-alacsonyabb-és-magasabb-rendű-intézmények-és-vezetői-meg-munkatársaik-értékrendje-nem-azonos.-a-kimagasló-hírnevű-moszkvai-nemzetközi-Tanulmányok intézetében-való-továbbtanulásnak-a-rossz-kádervélemény-nem-lett-volna-akadálya, míg-a-pozsonyi-egyetem-akkori-politikai-motivációkkal-terhelt-körülményei-között-akadályt-képezett.

az-elutasítás-nem-választás-volt,-hanem-helyzet,-amelyet-meg-kellett-oldani.-a-rossz kádervélemény-minden-tekintetben-korlátokat-jelentett.-akkor-még-érvényben-volt-a haladéktalan-munkavállalás-büntetőjogi-következményekkel-járó-kötelezettsége.-ezért átmenetileg-a-helyi-földműves-szövetkezet-alkalmazottjaként-raktári-munkás-letem.

a-szent-Cyrrillről-és-Metódról-elnevezett-Hittudományi-kar-részeről-jelzést-kaptam, hogy-ha-egy-évet-fogok-dolgozni-a-földműves-szövetkezetben,-akkor-munkásnak-tekintenek-majd-és-fel-fognak-venni.

az-esztendő-t-arra-használtam-fel,-hogy-a-7-8.-osztályos-koromban-magánszorgalomból-megkezdett,-majd-a-gimnáziumban-tantárgy-keretében-szerzett-latin-nyelvi ismereteimet-elmélyítsem,-mert-a-Hittudományi-karon-akkoriban-a-fő-tárgyakat-még latinul-adták-elő.

a-teológiai-tanulmányaimat-a-mondott-római-katolikus-Hittudományi-karon-1962-szeptemberében-kezdtem-meg.-a-kar-és-a-vele-szorosan-egybekapcsolt-papi-szeminárium kis-közösség-volt.-az-öt-évfolyamban-összesen-ötven-hallgatót-képeztek-egész-szlovákia-száma-ra.

az-oktatás,-mint-említettem,-a-fő-tárgyak-esetében-latin-nyelven-folyt.-én-már-jó latitudással-érkeztem,-így-számomra-nem-okozott-gondot,-hogy-a-hagyományos-teológiai-képzés-első-két-évében-a-skolasztikus-filozófia-alaptárgyait,-a-logikát,-kritikát,-ontológiát-ne-csupán-hallgassam,-hanem-értsem-is.-a-bibliai-ismeretek-segédttudományait, a-latin,-ógörög,-héber,-arab-és-ógyházi-szláv-nyelvet-meg-a-bevezetést-a-bibliai-alapismeretekbe-már-szlovákul-adták-elő.-az-említett-nyelvek-tanítása-a-latin-kivételével inkább-tájékoztató-bevezetés-volt.

a-skolasztikus,-vagy-tomista-filozófiát-az-említett-keretek-közt-kiváló-tudású-professzor, az-1971-ben-elhunyt-Thd.r.-Jozef-s-traka-adta-elő,-aki-r-ómában-a-Gregorianum-egyetemen szerezte-meg-a-teológiai-magisteriumot-és-a-doktorátust,-amely-a-jezsuiták-kezébe-volt.

Hazatérte-után-a-pozsonyi,-akkoriban-autonóm-római-katolikus-Teológiai-karon-a tomista-filozófia-professzora-lett,-ilyenként-ismertem-meg.-n-agy-tudású,-jóindulatú-és korrekt-professzor,-igazi-ortodox-tomista-szellemiségű-ember-volt.-nem-szerették,-mert nem-viselte-el-a-magolást,-sőt-ha-kellett,-a-tanártársaival-is-szembeszállt.

általa-ismerkedtem-meg-a-tomista-filozófus,-aquinói-szent-Tamás-(1225-1274) tanításával,-akiről-tudni-kell,-hogy-a-párizsi-egyetem-professzora-volt-és-ő-emelte-be arisztotelész-filozófiai-rendszerét-a-keresztény-filozófiába.-ekkor-lettem-aquinói-mester kései-tanítványává,-és-ma-is-az-vagyok.-világos-logikája,-kritikája-és-ontológiája-alapozta-meg-a-történettudományi-eredményeimet-is.

Több-más-teológiaprofesszorról-is-fontos-említést-tennem,-akiknek-mind-emberi, mind-szakmai-tekintetben-sokat-köszönhetek.-ezek-közé-tartozik-alojz-Martinec,-az ószövetségi-bibliai-tudományok,-alojz-Miškovič,-az-ószláv-nyelv,-az-egyháztörténet-és-az egyháztörténeti-segédttudományok-professzora-és-nem-utolsósorban-a-theológia-moralis-tanára,-Cyril-d-udáš.

az-akkori-viszonyok-közt-széles-körűnek-mondható-kapcsolataim-alakultak-ki-több-külföldi-katolikus-egyházi-központtal.-személyes-baráti-kapcsolatba-kerültem-az-akkori berlini-érsek,-alfred-Bengsch-bíboros-jogtanácsosának-teológus-fiával,-egy-belga-teológussal,-akiről-még-szót-ejtek,-egy-két-ausztriai-és-német-püspökséggel,-sőt-vatikáni kapcsolataim-is-alakulni-kezdték.-kutatóként-pedig-jó-kapcsolatba-kerültem-az esztergomi-érsekséggel,-és-barátokra-találtam-a-Pannonhalmi-főapátságon-is.

az-említett-helyekről,-kiváltképpen-néhány-osztrák-és-német-püspökségtől,-sőt vatikánból-is-értékes-teológiai-szakirodalom-bő-sorozatát-kaptam,-köztük-a

Gregorianum-meg-a-madridi-pápai-egyetem-kiadványait,-kézikönyveit,-amelyek-gyakran heti-kétheti-sűrűséggel-postán-érkeztek.-nem-csupán-a-teológiai-ismereteimet-mélyítették-el,-hanem-nagymértékben-megalapozták-azokat-az-elengedhetetlen-ismereteket,-amelyek-nélkül-az-európai-térség-egyetemes-középkori-történetét,-a-közös-vallási,-jogi-és-kulturális-alapokat,-azok-hatását-az-egyes-államokra-nemzeti-nézőpontból vagy-egyáltalán-nem,-vagy-csupán-torzan-lehet-felismereni.

a-biblikum-és-a-dogmatika-kifinomult-és-sokoldalú-szakirodalma-olyan-szövegfilológiai-szempontrendszert-nyújtott,-amelyet-eredményesen-tudtam-és-tudok-felhasználni a-történeti-forráselemzésben-is.

Mint-fontos-értéket-meg-kell-említenem-a-retorika-gyakorlati-és-elméleti-oktatását, amely-ma-szinte-minden-kelet-európai-egyetem-képzéséből-hiányzik.

Teológiai-tanulmányaim-befejezését-négy-teljes-tanév-elteletével-a-papi-békemozgalom-szélsőséges-korifeusai-akadályozták-meg.-formálisan-1966.-november-12.-napján, amint-azt-a-következő-szakaszban-vázolom-fel.

az-1951-ben-megalapított-csehszlovákiai-papi-békemozgalom,-amelyet-az-1968.-év eseményei-söpörtek-el,-lényegében-a-kommunista-és-elvi-szinten-ateista-államhatalom meg-a-papság-egy-részének-eltelen-kollaborációját-jelentő-szervezet-volt.-a-ii.-vatikáni zsinat-idején-(1962.-10.-11.-és-1965.-12.-8.)-és-azt-követően-intenzív-tevékenységet fejtett-ki-annak-érdekében,-hogy-a-papságot-róma-hűségétől-és-a-helyi-püspökök-iránti-engedelmességtől-eltántorítsa-és-végső,-még-csak-sejthető-célként,-valamiféle-új nemzeti-egyházat-hozzon-létre.

ezekbe-a-törekvésekbe-nem-csupán-a-felszentelt-papságot-igyekeztek-több-kevesebb-sikerrel-bevonni,-hanem-az-e-tekintetben-meglehetősen-tájékozatlan-teológiai hallgatókat-is-meg-kivánták-nyerni.

ezeket-az-eseményeket-megelőzve-kezdett-beérni-a-XXiii.-János-pápa-által-megkezdett,-majd-vi.-Pál-pápa-által-folytatott-vatikáni,-„keleti-politika”,-azaz-nyitás-Moszkva-féle, amelynek-gyakorlati-megtestesítője-és-motora-agostino-Casaroli-bíboros-államtitkár volt.-a-nyitás-már-1964-ben-Magyarország-és-vatikán-közt-részleges-egyezményhez vezetett.-ez-eredményezte-a-vallásgyakorlatra-vonatkozó-törvény-elfogadását Moszkvában,-valamint-a-diplomáciai-kapcsolatok-helyreállítását.

Moszkva-rendelkezésére-a-varsói-szerződés-tagállamai-engedélyezték,-hogy-a-vatikán-megbízottja-a-moszkvai-útja-kapcsán-minden-teológiai-kart-és-papi-szemináriumot-meglátogathasson.-a-megbízott-az-említett-belga-teológus-volt.-a-pozsonyi-teológiai-kar-és-papi-szeminárium-vezetői-nyugtalanul-várták-a-látogatását.

Megrökönyödésükre-a-megbízott-velem-kívánt-találkozni.-Letagadták,-hogy-az-épületben-vagyok.-a-találkozó-a-kanonjogi-szeminárium-könyvtárában,-ahol-könyvtáros-voltam,-akaratuk-ellenére-megvalósult.

a-következő-apon-az-állambiztonsági-rendőrségben-találtam-magam.-az-első-több kihallgatás-követe.-számomra-ezek-megrázó-események-voltak,-hiszen-e-tekintetben teljesen-tapasztalatlan-voltam.-végül-a-kihallgatótízt-elmondta,-a-Teológiai-kar-vezetői azzal-jelentettek-fel,-hogy-én-lennék-a-vatikán-rezidense-és-rádióadót-kaptam-a-megbízotttól-nagy-csokoládétáblának-álcázva.-Hozzátette,-hogy-ha-rádióadóm-lelt-volna,-azt előbb-fedezte-volna-fel-a-szolgálatuk,-mint-a-Teológia-vezetői.

a-provinciális-békepapság-nem-volt-tájékozott-a-vatikán-és-Moszkva-közi-nyitás-komolyságáról,-és-ahelyett,-hogyanne-irányába-haladtak-volna,-földhözragadt-provinciális-szervilizmusban-éltek.

Miután-a-teológushallgatók-előtt-presztízsem-volt,-a-kari-vezetés-a-kar-titkára-révén-sorozatosan-egyre-nagyobb-ajánlatokat-tett,-ha-támogatni-fogom-a-papi-békemozgalmat.(kezdetben-jól-jövedelmező,-keves-feladattal-járó-káplánságot-a-d-ómban,-majd-ezen-felül-mentesítést-a-katonai-szolgálatról,-végül-teológiai-doktorátust-és-tanári-állást-a-karon.)

annak-reményében,-hogyan-az-ígéretes-karrier-talán-„józan-belátásra”-bír,-kari-béke-papi-konferenciát-szerveztek,-amelyen-egy-általuk-előre-elkészített-maszlagot-kellett-volna-felolvasnom.

f-el-is-olvastam-egy-hasonló-terjedelmű,-kb.-tíz-soros-szöveget,-de-nem-azt,-amit-fel-kellett-volna-olvasnom.-elmondtam,-hogyan-a-béke-eszméje-szent,-mindenkinek-törekednie-kell-rá,-de-oly-módon,-hogyan-ezen-a-címen-ne-szakítsanak-el-a-római-pápa-főségétől-és-ne-helyezzék-mellékvágányra-a-megyes-püspököket,-mert-ilyen-célokban-soha-nem-fogom-támogatni-őket.-a-konferenciának-nyomában-vége-szakadt,-hallatlan-zűrzavar-keletkezett,-a-rektor-másnap-sokszorosan-megfenyegetett.

a-karácsonyi-szünetben-principálisom,-d.r.-Horváth-károly-közölte-velem:-„Többé-be-ne-tesd-a-lábad-a-Teológiára,-ki-vagy-rúgva,-az-isten-sem-segít-rajta!”-az-isten-mégis-megsegített.-ekkor-még-meggondolták-magukat.

a-nyári-szünet-elején,-amikor-már-a-teológusok-otthon-voltak,-a-rektor-meg-a-dékán-rendeztek-egy-kizárási-komédiát,-amelyen-megállapították,-hogyan-reménytelenül-javíthatatlan-vagyok.-ennek-alátámasztására-hamis-tanút-is-hoztak,-egyik-hallgatótársamat,-aki-azt-az-ostobaságot-adta-elő,-hogyan-arra-akartam-rávenni,-szökjön-r-ómániába!-Meg-is-jutal-mazták-érte-egy-jövedelmező-sinecurával,-feladatokkal-nemigen-járó-beosztással.

r-öviddel-ezután-a-titkosszolgálat-egyházi-ügyekkel-foglalkozó-egyik-tisztje-találkozóra-hívott-az-egyik-kávéházba.

előadta,-lehetővé-teszik,-hogyan-útlevéllel,-amelyet-egy-két-nap-múltával-kiutazóví-zumm-al-ellátva-megkaphatok,-r-ómába-utazzam.-azt-is-elrendezik,-hogyan-anyagi-gondja-im-se-legyenek.-szabad-kezet-kapok-abbán,-hogyan-mely-katolikus-egyetemen-fogok-tanulni-r-ómában,-szabadon-részt-vehetek-bármiben.-Törekedjem-arra,-hogyan-minél-sikeresebb-legyek.-aláírni-semmit-sem-kért,-azt-azonban-kikötötte,-ha-a-nyári-szünetekre-hazalátogatok,-menjünk-el-többször-közös-ebedre.

az-ajánlat-meggyőződés-em-szerint-komoly-volt,-és-állták-volna-íratlanul-is-a-szavukat.-Gondolkodási-időt-is-kaptam.-az-ajánlatot-azonban-erkölcsi-okok-miatt-nem-fogadtam-el.-Többé-nem-találkoztunk.

a-Teológiai-karon-történekekről-természetesen-a-püspökömet,-Thd.r.-Lazik-ambrus--aki-felvett-a-klerikusi-rendbe-(ezt-az-egyházi-hivatalok-viselésére-feljogosító-alsó-rendet-az-új-egyházi-törvénykönyv-eltörölte)--részletesen-tájékoztattam-egy-hosszabb-latin-nyelvű-feljegyzésben.

Thd.r.-Lazik-ambrus-püspök-úr-magához-kéretett.-Hosszabb-beszélgetés-keretében-elmondtam,-hogyan-a-helyzetbe-egyszerűen-nem-tud-beavatkozni,-mert-a-teológián-hatalmaskodó-békepapok-semmibe-veszik.-Miután-nem-volt-magasabb-egyházi-rendem,-szabad-belátásom-ra-hagyta-a-továbbiakat.

a-Teológiai-kar-döntését-természetesen-megfellebbeztem.-az-iskola-és-művelődésügyi megbízotti-hivatal-(Poverenictvo-s n r -pre-školsvo-a kultúru-PŠk)-egyik-osztályának,-az egyházügyi-Hivatalnak-akkoriban-nagyhatalmú-vezetője,-Belánsky-magához-rendelt.

a-beszélgetésünk-értelmes-volt.-elmondta,-hogya-kívánom,-felveszi-a-telefont, elrendeli,-hogya-kizárásomat-felejtsek-el,-s-mivel-a-rendelkezését-nem-lehet-megszegni,-folytathatom-a-tanulmányaimat.-f-igyelemezett-azonban:-tudatosítsam,-hogya fél-éven-belül-újfent-meg-fog-isméltődni-a-helyzet,-mert-jellemtelen-emberekről-van szó.

ajánlotta,-gondoljam-meg-a-döntésemet.-Mivel-a-helyzetelemzése-helytálló-volt, közöltem-vele,-civil-egyetemen-kívánom-folytatni-a-tanulmányaimat.-azt-mondta,-ha-bármilyen-szakra-jelentkezem-a-komenský-egyetemre,-fel-fognak-venni.

Többé-nem-találkoztunk.-1966.-november-12.-napján-kézbesítette-a-posta-a-fellebbezést-elutasító-határozatot.-a-teológiai-tanulmányaim-ezen-a-napon-befejeződtek.

érdekességként-jegyzem-meg.-a-következő-tavasszal,-1967-tavasza-jelentkeztem a-Comenius-egyetem-Bölcsészkarára-a-levéltár-tan-szakra.-f-elvettek.

k-ésőbb-a-tanszék-vezetőm,-néhai-alexander-Húščava-professzor,-akivel-szinte-baráti-kapcsolatba-kerültem,-elmondta,-hogya-noha-a-felvételi-vizsgán-kiválóan-megfeleltem, a-határozat-politikai-okok-miatt,-teológiai-tanulmányaimra-tekintettel-nem-leges-volt.

a-levéltár-tan-tanszék-ekkor-váratlanul-minisztériumi-ellenőrzést-kapott,-és-a-kiküldött-bizottság-súlyosan-kifogásolta-a-elutasító-határozatot.-arra-hívták-fel-a-tanszék figyelmét,-hogya-egy-tehetséges-induló-fiatalembernek-pusztán-azért,-mert-korábban teológiai-tanulmányokat-folytatott,-nem-szabad-megtörni-a-karrierjét.-az-elutasító-végzést-megsemmisítették-és-helyette-a-felvételemről-kaptam-értesítést.

n-e-feledjük,-ez-1967-tavasza-történt,-egy-évvél-1968-előtt.-a-nagyhatalmú-állami tisztviselő-önzetlenül-állta-a-szavát.-Lelkében-nyilván-ő-is-tudta,-a-régi-rendszeren-változtatni-kell.-nem-tudtam-már-neki-megköszönni.-k-öszönetemet-most-rovom-le.

ezt-követően-különféle-mendemondák-kaptak-lábra,-amelyek-szerint-sutba-vágtam-a-reverendát,-mert-szerelmes-lettem.

a-valóság-az,-hogya-később-nejemmé-lett-s-zilviával-két-nappal-azt-követően-találkoztam,-amikor-már-kézhez-kaptam-a-kizárás-véglegesítő-végzést,-azaz-1966.-november-14-én.-ezután-még-hat-év-telt-el,-amíg-házasságot-kötöttünk.

a-történetírás,-mint-az-a-fentiekből-kiderül,-régierdeklődésem-volt.-Teológus-koromban kezdtem-meg-a-rendszeres-forrásfeltárást,-Püspöki-történetének-megírását.

a-Pozsonyi-városi-Levéltárhoz-kapcsolódik-majdani-professzorommal,-alexander Húščavával-történt-első-találkozásunk.

a-tudományos-történeti-mű-felépítését,-kellékeit,-a-tények,-események-vizsgálatának-módszereit-és-egyéb-csinját-bínját-nagy-példaképem,-o-rtvay-Tivadar-Pozsony-város története-című-művéből-elemeztem-ki.-s-zerencsés-volt-a-példakép-választásom,-mert az-alapul-vett-könyvét,-amely-vagy-száztíz-éve-látott-napvilágot,-ez-ideig-még-senki-felül nem-múlta-és-még-soká-nélkülözhetetlen-forrásmű-lesz.-Így-lesz-ez-annak-ellenére, hogya-időközben-számos-új-régészeti-és-kora-középkori,-vagy-ha-úgy-tetszik,-1000-előtti-időből-való-új-és-beccses-ismeretre-tettünk-szert.-o-rtvay-Tivadar-munkái-révén-a-régiségből-a-praktikus-tanítóm-volt.

a tudományos-alkotás-szellemi-követelményeit-másik-virtuális-mesteremtől,-aquinói szent-Tamástól,-a-párizsi-egyetem-említett-professzorától-tanultam-meg.-s okat-foglalkozott-különbféle-írásaiban-az-alkotás-kérdéseivel-és-körülményeivel-ő-ismerte-fel,-hogya-valódi-mű-először-az-alkotója-lelkében,-szellemében-formálódik-ki.-amíg-ott-meg-nem-érik,-teljessé-nem-válík,-nem-szabad-kivetíteni,-mert-csupán-torzó-lesz,-de-könnyen-lehet,-hogya-az-sem.-a-kivetítés-sokféle-lehet.-a-festő-lefesti-a-belső-képet,-a-szobrászpéldául-kőbe-vési-azt,-és-addig-munkálkodik-rajta,-amíg-az-anyagi-alkotás-a-szellemi-képnek-a-legjobb-megfelel.-Ha-meg-valaki-írja-a-művét,-akkor-előbb-ismernie-kell-azok-tudását,-akik-a-témával-foglalkoztak.-Minél-áthatóbban-meg-kell-ismernie-a-leírandó-dolgokat,-majd-össze-kell-hasonlítani-a-korábbi-ismeretekkel,-fel-kell-ismerni,-hogya-azok-miben-és-mennyiben-helyesek,-miben-pontatlanok-vagy-rosszak,-annak-okát-kell-adni,-bizonyítékkal-alátámasztani-és-levonni-a-következtetéseket.-Természetesen-mindebben-maradéktalanul-választ-kell-adni-a-ki,-mikor,-kivel,-miért,-hogya-és-mi-célból-kérdésekre.-Ha-ezt-mind-megtettük,-elkészült-az-új-mű,-és-annak-jónak-is-kell-lennie.

Püspöki-mezőváros-történetét-a-fentiek-szellemében-írtam-le.-az-új-történeti-felismerések-sorát-alapoztam-meg-vele.-ilyen-a-Limes-r-omanus-valódi-helye-a-szlovákiaid una-szakaszon,-amelyet-még-most-is-sokan-a-n agy-d una-mai-vonalán-szeretnének látni.-időközben-kétségtelenné-vált,-hogya-a-Csallóköz-északi-oldalán-húzódott.-ebben-fogalmaztam-meg-a-f rank-Birodalom-avar-tartományának-alapvető-kérdéseit-és-jutottam-el-addig,-hogya-az-a-tény,-hogya-Püspöki-az-esztergomi-érsekek-ősi-birtoka,-de-még-sem-érseksfalva,-feltárandó-kérdés.-k-ésőbbi-kutatásaim-folytán-tártam-fel,-hogya-esztergomi-érsekséget-egy-országos-joghatóságú-esztergomi-Püspökség-(963-1000)előzte-meg.-Más-írott-bizonyítékok-mellett-erre-utal-az-érsekség-hét-ősi-Püspöki-nevezetű-birtokának-ez-a-névalakja-is.

kutatásaimról-tudomást-szerzett-néhai-Mandli-imre,-a-Helyi-n emzeti-Bizottság-elnöke,-egyébként-akkoriban-igen-befolyásos-politikus,-s-megkeresett-azzal,-hogya-szívesen-megjelenteti-a-könyvemet-magyarul-és-szlovákul-is.

Támogatásával-és-személyes-kapcsolatain-keresztül-ismertem-meg-először-a-könyvnyomtatás-nyomdai-rejtelseit.-Mivel-a-képanyagot-már-én-szerkesztettem-tipográfiai-tekintetben-is,-indult-el-a-könyvtipográfia-iránti-érdeklődésem,-amely-odáig-fejlődött,-hogya-később-könyveim-nyomdai-tipografizálását-kizárólag-magam-végeztem.

n-éhai-Mandli-imrében-egy-végtelenül-becsületes-embert-ismertem-meg,-aki-a-közszolgálatát-önzetlenül-végezte.

első-könyvemet-két-kiváló-személyiség-lektorálta.-s-zakmai-tekintetben-a-szlovák-középkortudomány-kimagasló-alakja,-későbbi-professzorom,-r ichard-Marsina.-Magyar-stilisztika-tekintetében-pedig-néhai-Turczel-Lajos,-aki-kigyomlálta-az-első-munkám-nyelvi-pongyolaságait.

Püspöki-mezőváros-története-magyar-változata-azon-a-héten-került-nyomdába,-amikor-megkezdtem-tanulmányaimat-a-Comenius-egyetemen.-k-evesen-mondhatják-azt,-hogya-doktori-disszertációjukat-azt-megelőzően-készítették-el,-mielőtt-zakmai-tanulmányaikat-megkezdtek-az-egyetemen.

Mint-már-említettem,-a-világi-egyetemi-tanulmányaimat-1967-szeptemberében-kezdtem-meg-a-pozsonyi-Comenius-egyetem-Bölcsészkarán-a-levéltártani-tanszéken.-a-tan-

szék-vezetője-a-nagy-szakmai-tekintéllyel-bíró-alexander-Húščava-professzor-volt,-akiről fentebb-már-megemlékeztem.

Máig-emlékszem-az-első-évfolyamot-záró-paleográfiavizsgára.-a-jelentkezett-hallgatók-közül-senki-sem-jött-el.-a-professzor-meg-boldog-volt,-hogy-valaki-ott-van,-így-reggel nyolctól- délután- egyig- „vizsgáztatott”.- azon- túl,- hogy- végig- megbeszéltük- a- paleográfiai-könyvében-foglaltakat,-sok-mindenről-esett-szó.

r öviddel-ezután-magához-hívott-és-közölte,-hogy-nyolc-félév-teológia-után-méltánytalan-ismét-első-évfolyamban-kezdeni,-de-a-teológiai-tanulmányok-beszámítására-nincs mód.-ezért-felajánlotta,-hogy-ha-egyetértek-vele,-felterjeszt-rendkívüli-tantanterv-enge-délyezésére,-s-így-tudományos-szakirányú,-azaz-nem-történelemtanári-oklevelet-kap-hatok.-ajánlatának-azért-örültem-és-azért-fogadtam-el,-mert-ezzel-hajdani,-még-a-gim-názium- végén- megfogant-szándékom- valósulhatott- meg,- hogy- medievista- legyek.- az egyetemi- tanács- elfogadta- professzorom- felterjesztését,- rendkívüli- tanulmányi- tervet kaptam- tudományos- szakirányra- és- egyúttal- mindezt- az- egyetemi- diploma- minimális feltételét- jelentő- négy- év- alatt- szerezhettem- meg.

k közben- 1968-ban- megjelent- Püspöki- mezőváros- története- című- könyvem- nyomtatásban,-a-következő-évben-annak-szlovák-változata.-1968-ban-jelent-meg-az-irodalmi szemlében-az-első-tudományos-tanulmányom,-a-kifejezetten-paleográfiai-témájú-f-első-szemerédi- rovásemlék.- ezek- alapján- Húščava- professzor- a- tanszéken- bejelentette, hogy- a- diploma- megszerzése- után- tanársegédje- leszek.- r- endeztünk- is- ennek- címén egy-kisebb-zsúrt.

a- dolgok- azonban- másképpen- alakultak.- Húščava- professzor- 1969- augusztusában meghalt.- egyik-másik,- a- tanszéken- dolgozó- oktató- erős- konkurenciát- látott- bennem, főként- az- 1970-ben- megjelent- d- unaszerdahely- város- címere- c.- könyvem- és- a- Limes- r- o- manus- tanulmányom- után.

a- történelem- segédtudományaiból- az- akkor- még- létező- „doktor- filozofie”,- Phd r- minősítést- 1972-ben,- egy- évvel- az- egyetemi- diploma- megszerzése- után- a- szokásos- szigorlatok- és- védés- után- megkaptam.

2.-f eleségemről,-s szilviáról

első-találkozásunkról,-két-nappal-a-teológiáról-történt-eltávolításom-után,-már-említést tettem.

Találkozásunk- és- megismerkedésünk- spontán- egymásra- találás- és- abból- fakadó, hosszasan- érlelődő- szerelem- és- házasság- lett.- ami- minket- összekötött,- az- kizárólag- a kölcsönös-személyes-vonzalom-volt.

Léva-mellett-egy-kis-faluban,-zsemléren-született.-Mint-később-kiderült,-1945-előtt egy-a-társadalmi-felvirágzás-küszöbén-álló-mezőgazdasággal-foglalkozó-családban.

a-lévai-magyar-gimnáziumban-érettségizett.-ezt-követően-tanulmányait-az-akkoriban még-agrártudományinak-nevezett-egyetemen,-nyitrán-folytatta-közgazdaságtan-szakon.

Ha-a-szükség-ügy-hozta,-ő-volt-a-titkárnóm,-ő-gépelte-tisztába-a-kézirataimat,-bizon-yos-területeken-kisegített-a-kutatásban-is.-végül-pedig-ő-volt-kézirataim-első-szigorú lektora.-n-em-csak-a-stilisztikára,-az-értelmes-mondatszerkezetekre-ügyelt,-hanem-éles szemmel-vette-észre-mondandóm-érdemi,-tartalmi-réseit.-ügyelt-arra,-hogy-szövegeim-ben-véletlenül-se-maradjon-olyan-felesleges-állítás,-megjegyzés,-amely-indokolatlanul,

vagy- nem- alapos- szükségből- másokat- kellemetlenül- érintene.- a- tapintatosság- és- a nagyvonalúság-ugyanis-a-lelkéből-fakad.

Lehet,-feltűnik-a-következetesen-használt-múlt-idő.-sajnos-súlyos-betegségem-miatt (a-gerincvelőmben-a-nyaki-részen-nagyméretű-tumor-keletkezett)--amely-több-mint-tíz éve-jelentkezett--,minek-következtében-fokozatosan-mozgásképtelenné-váltam,-végül 2008-ban-nyaktól-lefelé-teljesen-béna-lettem.-ez-az-oka-annak,-hogy-utolsó-könyvem dátuma-2002.-az-alkotómunka-folytatásához-most-kezek-visszatérni.

életemnek-ebben-a-nehéz-szakaszában-nem-csak-fizikai-értelemben-volt-támogatóm.-n-eki-köszönhetem,-hogy-lelkemet-is-óvta-és-segített-abbban,-hogy-a-legnehezebb időszakokban-is-a-szakmai-érdeklődésem-fennmaradhatott,-és-ma-már-visszatérhetek a-tudományos-alkotáshoz.

Mindezt-így-leírni-igen-könnyű,-de-ő-látott-el-testi-esetlenségemben,-nem-hagyott magamra-soha.-a-hosszú-kórházi-hónapok-alatt-is-reggeltől-estig-velem-volt.-n-em-terhelt-aggodalmaival-és-félelmeivel,-hogy-megmaradok-e.-ezeket-a-lelki-szenvedéseket csak-azok-tudják-felfogni-és-megérteni,-akik-azt-valamilyen-módon-átélték.

az-életünk-szép-és-nehéz-napjaiban-egyaránt-nagyszerű-hitvesnek-bizonyult.-s-zó szerint-valósította-meg-a-feleségnek-azt-a-bibliai-eszményét,-amelyet-a-Példabeszédek könyve-oly-számon-ír-le-[31,-10-31.].

ezért-s-zilvia-számomra-az-isten-áldása,-és-remélem,-hogy-a-Gondviselő-még-hosszú ideig-megtart-minket-egymásnak-szeretetben-és-egészségben.

3.-Tudományos-pályafutásom-első-hivatásos-szakasza:-és-ami-körülötte volt-(1971-)

f-entebb-már-említettem,-hogy-hajdani-tanárom,-alexander-Húščava-professzor,-aki-a történelem-segéd tudományainak-önálló-képzési-ágként-elismert-szlovákiai-megalapítója,-tanársegédként-kívánt-alkalmazni-a-tanszékén,-a-Levéltártan-és-Történelem segéd tudományai-Tanszéken-(katedra-archívni ctva-a-pomocných-vied-historických)-a pozsonyi-Comenius-egyetemen.-n-nyilvánosan-bejelentett-szándéka-közbejött-váratlan halála-miatt-nem-valósult-meg.

a-már-említett-két-könyvem-(Püspöki-mezőváros-története,-1968-és-d-unaszerdahely-város-címere,-1970),-az-önálló-magyar-és-szerzői-fordításban-megjelent-szlovák változatra-tekintettel-négy-könyvem-(Podunajské-Biskupice.-Monografia-starších-dejín, 1969-és-erb-mesta-d-unajskej-s-tredy,-1970),-illetve-a-két-egészen-új-tudományos-eredményeket-hozó-tanulmányom-(a-felsőszemerédi-rovásemlék,-1968-és-a-Limes r omanus-na-s-lovensku,-1970)-már-ismertté-tették-a-nevemet.-ezek-megfelelő-számú és-nagyságrendű-megbízást-hoztak,-illetve-helyeztek-kilátásba.

a-szocialista-Csehszlovákiában-érdekes-módon-még-jogi-értelemben-is-(rendes-és részletes-törvényi-rendelkezések-formájában)-élt-a-Monarchia-ausztriai-részeiből Csehországon-át-ide-származott-szabadfoglalkozású-tudományos-kutatói-státus.-ezt-a státust-minősített-kutatók-bizonyos-szakmai-feltételek-teljesítése-esetén-nyerhették-el.

noha-ez-a-státus-a-művelt-világban-mindennapos,-bevett-és-elismert-dolog, Magyarországon,-ahol-az-akadémizmus-szinte-hatóság,-soha-nem-létezett-intézményes formában.-az-ott-divatozó-szabadúszónak-semmi-köze-ehhez-a-státushoz.-)érdekes

módon-szlovákiában-a-polgári-társadalomnak-ezt-a-régi-intézményét-a-rendszerváltás után-törölték-el,-kihalásos-formával.

én-a-tudományos-kutatás-meg-a-tudományos-véleménynyilvánítás-nem-korlátozható-szabadságának-a-híve-vagyok.-ez-valójában-alapvető-emberi-jog-és-a-fejlett-országok alkotmányai-is-garantálják-ezt-a-szabadságot,-a-szlovák-köztársaság-is.

a-szabadfoglalkozású-tudományos-kutatói-státust-megfelelő-közjogi-garanciák-esetén-jobbnak-tekintettem,-sőt--ha-még-létezne--ma-is-jobbnak-tartanám-az-intézeti-státusoknál.-ezekben-ugyanis-az-előmenetelre-is-kiható-tekintélyelvűség-meg-a-hallgatólagos-elvárások-sokasága,-a-háttérbeli-klikkérdekek-befolyása,-elismerjük-vagy sem,-korlátozza-a-tudomány-szabadságát.

a-másik-oldalon-tény,-hogya-fizetett-kutatói-státus-kellő-simulékonyság-esetén-szinte kockázatmentes,-nem-jár-megélhetési-gondokkal,-sem-igazi-teljesítményi-és-eredménykövetelményekkel,-amelyek-általában-is-lazák.

a-szabad-státusban-működő-tudományos-kutató,-noha-semmi-esetre-sem-vállalkozó,-sok-tekintetben-a-vállalkozási-feltételekhez,-kockázatokhoz-és-bizonytalanságokhoz hasonló-helyzetekkel-találja-magát-szemben.

Családom-régi-hagyományainak-megfelelően-vállaltam-a-szabadság-árát.

akkoriban-a-kinevezés-a-tudományos-kutató-esetében-a-Tudományos-kutatók-és egyetemi-oktatók-szakszervezete-országos-elnökségének-(az-Úvsoz-pracovníkov školstva-a-vedy)-és-a-szlovák-Tudományos-akadémia-elnökségének-közösen-gyakorolt hatásköre-volt.-1971.-július-1-jei-hatállyal-megkaptam-a-szabadfoglalkozású-tudományos-kutatói-tevékenységemet-lehetővé-tévő-kinevezést-„samostatný-vedecký-pracovník”-besorolásban.-s-zó-szerint-önálló-tudományos-dolgozót-jelent,-ami-tartalma-szerint a-magyarországi-terminológiában-tudományos-főmunkatársnak-felel-meg.

1971.-július-1.-napjával-tehát-megkezdtem-a-szabadfoglalkozású-tudományos-kutatói-pályafutásomat.

az-első-általam-felfedezett-új-római-felirattöredék-Püspöki-mezőváros-történetéhez-kapcsolódik.

a-templom-padlásterében-fennmaradt-felirattöredék-az-ún.-cursus-honorum-típusú feliratok-közé-tartozik,-amelyek-valamely-magas-rangú-tisztviselő-életpályáját-tartalmazzák.-a-töredékből-kiderül,-hogya-felirat-készítésében-szerepe-volt-a-helyi-igazgatás-képviselőinek-(quattuorviri-i.d.),-a-környező-birtokok-tulajdonosainak,-vezetőinek-és-az-iparosok-testülete-főnökének.-a-szakma-örömmel-fogadta-az-új-emléket.

a-következő-római-kori-írott-dokumentum,-egy-katonai-pecséttel-ellátott-cseréptöredék-véletlenül-került-elő-mintegy-hat-hét-méteres-mélységből-a-szövetkezet-által-folytatott-kavicsbányászat-közben-a-mogyorósi-út-külső-részén.

a-kétsoros-katonai-pecsét-felső-sora-letörtött,-az-alsó-az-első-betű-kivételével,-amelyből-csak-az-alsó-töredék-maradt-meg,-ép-és-jól-olvasható.-a-töredékbetű-alsó-része egyértelműen-a-C-maradéka.-ennek-alapján-a-pecsét-alsó-sorát-C[ohors]-ii-ital[icorum] vo L[untariorum]-nak-kell-olvasni.-ennek-jelentése-az-itáliai-önkéntesek-második-cohorsa,-azaz-százada.-a-pecsétes-cseréptöredéket-fényképpel-és-olvasattal-1970-ben-a-Limes-tanulmányomban-tettem-közzé-a-Comenius-egyetem-évkönyveinek-Historica-sorozatában.

Már a Püspöki-mezőváros-történetének írásakor, 1967/1968-ban, miután az érseki palota kertjében fennmaradt alexander-severus-császár-korában, 230-ban készült mérföldkő-mellé-újabb-felirattöredék-társult, meg kellett vizsgálni, vajon Püspöki-térsége a birodalom területéhez tartozott-e.

a Carnuntumtól, f első Pannónia-fővárosától (ma deuts-altenburg-és-Petronell ausztriában)-számított, a mérföldkőn szereplő távolsági adat-ugyanis Püspöki-mai kataszterébe esik.

akkor, főként Claudiosz-Ptolemaiosz -- k.r.-u.-120-táján készült-világterképe szerint -- szélességi-és-hosszúsági-adatai-alapján, a d una-vonala a mai-kis-d una-medrében haladt. a birodalmi-világi-és-katonai-közigazgatásáról a iv.-századból-ránk-maradt-jegyzékben, a n otitia-dignitatum-ban pedig f első Pannóniában két-olyan-tribunusi-(katonai-parancsnoki)-székhelyel rendelkező katonai állomás is szerepelt -- arrianae-és Carratena-(~Carobensis)--, amely nem található a Carnuntum-Brigetio-(ő szőny)-és a Carnuntum-sabaria-(szombathely)-közt haladó római-országúton. az egyikük Püspöki kataszterében feledhetett.

ezek az objektív tények feljogosítottak arra, hogy 1968-ban felvessem, majd később további-leletek-és-tények-fényében pedig részletesen bizonyítsam, hogy a mai Csallóköz térségében a r ómai-Birodalom-határvonala a k is-d una-mentén halad, azaz a birodalmi-határsáv előbb 7,5, később 15-km-mélységig e vonaltól északra húzódott, ami számos más római-kori-lelet-és-néhány-felirat-eredetét is megvilágítja.

ezeket a kérdéseket főképpen Püspöki-mezőváros-történetében (1968), a Limes r omanus-na-s lovensku-ban (1970), Quintus-atilius-és-családjá-sírfelirata-Boldogfán (1981), a Boldogfa-könyvben (1981), a Csallóköz-vízrajzi-képének története-strabón Geógraphikájától iv.-Béla-koráig (1985), d unaszerdahely-kiadatlan-története-i.-kötetében (1979)-és a Csallóköz-neveiről-szóló-könyvben (1988, 1991)-újabb-és-újabb tényeket felszínre hozva feltártam. a kérdés legfrissebb, rövid, de fontos összegezése a Pozsony-püspöki-íráss-émlítése-1221-ben-és-ami-körülötte-van-c.-tanulmányomban (2011)-található.

anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznék, egy tényre szeretnék rámutatni. a birodalmi-határ-új-helyének a kérdését a rajta-fanyalgók nem vizsgálták meg soha. Így arra az egyszerű tényre sem figyeltek fel, hogy a Csallóköz-térségében a n agy-d una-medre 7-15-méterrel magasabban fekszik, mint a k is-d unáé. a víz pedig, ameddig a fizika-törvényei érvényben maradnak, nem felfele, hanem lefelé folyik. Ha Pozsonynál a Xvii. századtól kezdve nem építettek volna egyre kiterjedtebb gátakat és zsilipeket, a fő d una-ma is ott folya. ezt még a XIX.-században is tudta minden tájékozott ember.

Pozsony-város-új, szép-kivitelezésű-és-gazdag-képanyaggal-ellátott, kizárólag szak-kutatók által írt története első-kötetében van egy rövid közlés. Püspökin a iii.-dülőben római-katonai-tábor-találtak-és-szakmai-publikációja előkészületben van. Többet én sem tudok.

ez a katonai-tábor-pusztá-létével minden-egyébként nem indokolt kétséget elsöpör, mind Püspöki-római-kori-településtörténete, mind a Limes-r omanus-fekvése, mind a birodalmi-határsáv-helyzete tekintetében. a boldogfai-és-az-érsekújvári, a komáromi meg a celemantiai-(izsa-leányvári)-leletek helybeli származását megerősíti. ez a lelet a hetvenéves-születésnapom-alkalmából fontos, a már-három-négy-évtizeddel-korábban közölt tudományos-eredményeim-hitelesítését jelentő szép ajándék.

arról- említést- tettem,- hogy- már- az- alapiskola- 6-8.- osztályaiban- tanulva- Borovszky samu-vármegyétörténetében-található-fekete-fehér-címerrajzokról-színes-változatokat készítettem.- ennek- révén- szinte- tudat- alatt- formálódott- ki- bennem- a- címerek- esztétikájának,- szerkezetének,- tartalmának,- mondanivalójának-és-üzenetének-megismerése. ez-olyan-folyamat-lehetett,- mint-amikor-a-csecsemő-beszélni-tanul-a-szülőktől-és-a-családi-környezettől.- ily- módon,- tankönyv- nélkül-is,- mélyen- a- lelkembe- szívva,- megtanultam-a-heraldika-nyelvét.

ezen-a-nyelven-akkor-szólaltam-meg,- amikor-d-unaszerdahely-város-Tanácsa-pályázatot-írt-ki-a-város-címere-megalkotására.- édesanyám-hívta-fel-a-figyelmemet-a-pályázatra- és- vetette- fel,- vegyék- részt- rajta.- ekkor- már- a- Comenius- egyetemen- a Levéltártudomány-és-a-Történelem-s-egédtudományai-Tanszék-hallgatója-voltam.

n-em-tartozott-a-követelmények-közé,- de-tanulmányt-is-készítettem-hozzá,- lényegében- azt,- amely- 1970-ben- könyv- alakban- is- megjelent.- ez- spontán- felismerése- volt annak,- hogy-a-címerrajzot-tartalmazó-pályaművet-heraldikai-és-történeti-tekintetben-is-megfelelően-alá-kell-támasztani.- a-pályázat-anonim-volt,- a-bírálóbizottság-nem-ismerte az-eredményhirdetés-előtt-a-pályázók-nevét.- Megnyertem-a-pályázatot.

Lényegében-már-ekkor-kialakult-a-heraldikai-könyveim-szerkezeti-és-tartalmi-felépítése.

Már-s-zerdahely-esetében-spontánul-felismertem,- hogy- olyan- címet- kell- készíteni, amelynek-egyedi-és-szép-rajza-van,- tartalmi-tekintetben-kötődjék-a-város-múltjához,- és-ami-igencsak-lényeges:-a-város-polgárainak-olyan-üzenetet-nyújtson,- amelyet-el-tudnak-fogadni-és-meg-tudnak-szeretni.- ez-maradéktalanul-sikerült-is.- Ugyanis- egy-bizottsági-határozattól-senki-sem-fogad-a-szívébe-semmit,- ha-maga-a-címer-nem-vonzza-őt.

f-ontosnak-tartottam-és-a-felismerést-ma-is-helyesnek-tudom,- hogy-a-szép-címerhez-grafikai-változatosság-kell,- amit-a-tiszta-mértani,- azaz-heraldikai-elemek-meg-egy-figurális-alakzat-harmóniája-biztosít-legjobb.- a-figurális-alakzat-esetében-pedig-az-ún. beszéző-címerkép-a-legjobb,- azaz-olyan-címerábra,- amely-a-város-nevét-mutatja-rajzos-formában.

ékes- példa- erre- r- ózsahegy- szép- címere,- amely- megalkotója- a- címerpajzsot- egy-rózsavirág-heraldikai-rajzával-töltötte-ki,- amely-szívéből-egy-nyílhegy-állt-ki.

Heroldikai- rajzon- az- olyan- rajzolatot- értjük,- amelyet- egyszerűen- mondva- színes-papírból-ollóval-ki-lehet-vágni.- Ha- ezt- nem- lehet- megtenni,- a- címerrajz- kétségtelenül- rossz.

érdekes-módon-a-XIX.-század-második-fele-óta-meglehetően-helytelenül-„rovásírásnak” aposztrofált,- véleményem- szerint- Hunyadi- Mátyás- udvarában- megalkotott- magyar, később-székelynek-tekintett-írás-paleográfiai-és-írástörténeti-vizsgálatába-egy-véletlen-vitt-bele.

Húšcava-professzor-első-vagy-második-paleográfiai-előadása-után,-1968-szeptemberében-egy-új-hallgató-kollégámtól,- Mayer-Mariántól-kaptam-egy-fényképet,- amelyen-egy-gótikus-templomkapu-köszemöldökén-ismeretlen-jelekből-álló-írás-volt-látható.- elmondta, hogy-a-nyitrai-r- égészeti-intézetben,- ahol-nagybátyja-is-dolgozott,-már-évek-óta-sem-mire-sem-jutottak-vele.- ez-volt-a-felsőszemerédi-gótikus-templomportálé-felirata.

Megszemlélve- a- fényképet- azonnal- láttam,- hogy- a- jelek- Bél- Mátyás- d- e- litteris- Hunno-s-cythicis- (eszmefuttatás-a-hun-szkíta-írásbeliségről)-c.-1718-ban-Lipcsében-ki-

adott-könyvében-közölt-ábécé-alapján-olvashatók.-a-könyvét-ugyanis-teológus-koromban-figyelmesen-áttanulmányoztam.

a-feliratot-elolvastam,-sőt-az-irodalmi-szemlében-vállalták-a-közlését.-a-szemle-októberi-számában-meg-is-jelent.

olvasatom,-és-vele-a-felirat-híre-futótűzként-terjedt.-soha-meg-nem-számoltam,hány-helyen-írtak-róla.-Jelentőségét-az-mutatja,-hogynéháipais-dezső-professor,-a-magyar-nyelvtudomány-kimagasló-személyiségetalálkozót-kért.-ezt-követően-1971-ben-megjelent-a-tanulmányom-a-Magyar-nyelvben,-a-magyar-nyelvtudomány-egyik-legielesebb-szakfolyóiratában,-sőt-önálló-kiadásban,-a-Magyar-nyelvtudományi-Társaság-kiadványsorozatában-is.-a-nyelvtudományi-Társaság-a-tagjává-választott,-Pais-dezső-professor-ezt-követően-haláláig-atyái-pártfogóm-és-támogatóm-lett.-ő-vezetett-be-a-magyar-nyelvtudomány-nagyjainak-és-részbenn-más-jeles-tudósok-körébe.

a-felsőszemerédi-rovásemlék-c.-tanulmányomban,-amely-klasszikus-paleográfiai-tanulmány,-már-utaltam-rá,-hogya-felirat-fényében-nem-székely,-hanem-egyetemes-magyar-írásról-kell-beszélnünk.

ezt-követte-sorban-több-e-körben-készült-tanulmányom.-közük-a-máig-sok-kutatót-izgató-a-magyar-rovásírás-eredetéről-szóló-tanulmányom-a-Magyar-nyelvben,-1977-ben.-ebben-ugyanis-paleográfiai-és-más-korabeli-bizonyítékok-alapján-kimutattam,hogya-rovásírásnak-nevezett-írás-nem-ősi-örökség,-hanem-Mátyás- király-udvarában-keletkezett-historizáló-írás,-amely-első-hiteles-emléke-a-felsőszemerédi-templom-portálján-1482-ből-ránk-maradt,-az-építőmester-nevét-és-az-évszámot-őrző-felirat: „1482 kűrakó-János-mester”.-egyszersmind-rámutattam-arra-is,-hogya-mesterséges-művész-írás-megalkotói-részbenn- valamilyen-régi-írás-ábécéjét-is-felhasználhatták,-így-például-a-kazáriai-türköknek-nevezett-magyarokét,-vagy-az-avarokét.-Ugyanis-szent-Cirill-és-Metód-az-ősláv-nyelvű-Biblia-fordítás-jogosságának-alátámasztására-az-ún.-velencei-disputában-862-ben-mindkettőre-hivatkozott.

ez-a-tanulmányom-a-mai-napig-elevenen-hat-a-kérdéssel-foglalkozókra,-mégpedig-aszerint,-hogya-paleográfia,-epigráfia-és-más-történeti-tények-higgadt-vizsgálata,-vagy-a-romantikus-ősi-múlt-fontosabb-e-számukra.-Tévedésbe-ne-essünk,-az-utóbbiak-közénem-csak-lelkes-rovásrajongók,-hanem-jeles-kutatók-is-tartoznak-aszerint,-hogya-1977-előtt-miket-írtak,-vagy-melyik-aktuálpolitikai-irányzat-hívei-ma.

Természetesen-bizonyos-kérdésekről-később-is-írtam.-Például-1981-ben-az-eötvös-Loránd-Tudományegyetem-Történelem-s-egédtudományai-Tanszéke-által-a-magyar-írásbeliség-800-éve-tárgyában-megrendezett-konferencián-1981-ben-a-„rovásírás”-helye-és-szerepe-a-magyar-művelődés-történetében-c.-előadásomban.-ebben-arra-mutattam-rá,-hogya-Thuróczy-János-latin-nyelvű,-1488-ban-két-kiadásban-is-megjelent-a-magyar-krónikájának-két-vonatkozó-szakaszát-a-XIX.-és-XX.-századi-elvárások-szerint-idomítva-magyarázzák-féltre.

a-rovásírásos-emlékeink-olvasásának-és-egy-ismeretlen-írásrendszer-megfejtésének-elvi-kérdései-c.-tanulmányomban-a-felette-elburjánzó-olvasatok-tarthatatlanságát-mutattam-ki-különféle-paleográfiai-és-a-rejtjeles-szövegek-deszifrázásánál-is-alkalmazott-egyik-másik-kritérium-fényében.-a-tanulmány-a-nyíregyházi-Jósa-andrás-Múzeum-1972-1974-évjelzés-alatt-sokkal-később-látott-napvilágot.-a-„rovásírás”-rajongói-természetesen-nem-kedvelik.

az-általam-felvetett-kérdések-máig-erős-mozgásban-tartják-mind-a-szakmai,-mind-a műkedvelő-közönséget.-vannak,-akik-a-felsőszemerédi-rovásemléket-igyekeznek-elfelejteni,-mert-máig-a-legrégebbi-hiteles-és-datált-emléke-lévén-e-humanista-írástálalmánynak-nem-illik-bele-a-székel-írás-ősiségét-valló-elképzelésekbe.

1976-ban-jelent-meg-az-irodalmi-szemlében-az-ősi-nyitra-a-kortársak-híradásai-és-a-történeteszek-elképzelései-alapján-c.-tanulmányom.-ebben-mutattam-rá-először-arra,-hogy-a-hagyományos-történetiszemlélet-és-a-források-közt-nincs-összhang.

a-kis-tanulmány-nak-hatalmas-visszhangja-lelt.-Peter-r-atkoš,-a-korszakkal-foglalkozó-történész-a-pozsonyi-akadémián-dörge-delmes-vitairatban-kísérelt-meg-sárba-tipor-ni.-az-irodalmi-szemle-akkori-főszerkesztője-nem-tájékoztattott-a-vitairatról,-amelyet-csak-a-közlése-után-láttam,-sőt-a-válaszom-közlését-is-indok-nélkül-megtagadta.

Helyette-először-Chicagóban,-majd-New-Yorkban-jelent-meg-1985-ben-a-tények-erejével-címen,-majd-értesítem-nélkül-ki-tudja-hányszor.

az-ősi-nyitra...-jelentőségére-utal,-hogy-a-szlovák-Tudományos-Akadémia-Történettudományi-intézete-1977-ben-külön-vitát-rendezett-a-kérdésben,-ahol-mindenki-jelen-volt,-aki-e-területen-a-szlovák-tudományban-mérvadónak-számított.

zárt-ajtók-mögött-a-prágai-akadémia-is-vitát-rendezett-a-kérdésben,-ahol-azt-érdeklődéssel-fogadták.

ezt-követte-a-nagymorávia-fekvéséről-szóló-tanulmányom,-amely-először-Budapesten-a-valóságban-1978-ban,-a-pittsburghi-duquesne-university-kiadásában-1982-ben-angolul,-New-Yorkban-1985-ben-ismét-magyarul,-végül-szerbül-jelent-meg.

a-tanulmány-alapvető-szakmai-kérdéseket-tisztáz-nagymorávia-időben-változó-kiterjedéséről,-kezdeteiről-a-szerbiai-Morava-folyó-mentén.-Tisztáztam-annak-a-felfogásnak-a-keletkezését,-amely-szerint-ősi-fészke-az-északi-Morava-folyó-vidéke-lelt-volna.-ez-a-cseh-történetiszemlélet-a-„translatio-regni”,-az-ország,-a- királyság-áthelyezése-XIV.-századi-eszméjének-a-terméke,-amely-szerint-szvatozluk- királysága,- királyi-méltósága-került-átvitelre-Csehországba.

néhány-nyugati-kutató-kivételével-a-szövegemet-többnyire-el-sem-olvasták.Magyarországon-azt-hirdették,-tagadom-szvatozluk-hatalmát-szlovákia-mai-területének-középső-s-nyugati-részeiben,-az-északi-Morva-folyó-meg-Csehország-részein-és-nem-ismerem-el-szent-Metód-érseki-főhatóságát-a-mai-szlovákia-területén.-Pedig-a-fordítottja-az-igaz,-amit-még-térképvázlaton-is-szemléltettem.-a-szlovák-marxista-történészek,-akiknek-nem-tetszett,-hogy-bizonyos-részkérdésekben-rámutattam-az-állításaik-történeti-forrásokkal-ellentétes-pontjaira,-úgy-igyekeztek-kikerülni-a-korrekción,-hogy-kijelentették,-én-csupán-az-amerikai-Boba-imre-professzor-epigonja-vagyok.-vonatkozó-munkáimat-nem-adták-ki-szlovákul,-mert-kiderült-volna,-hogy-semmilyen-tekintetben-nem-vagyok-Boba-követője,-aki-nagymoráviát-kizárólag-sirmium-(s-remeska-Mitrovica)-környékére-tette,-sőt-vele-szemben-határozottan-azt-támasztottam-alá,-amit-fentebb-már-mondtam-szvatozluk-országáról.[vö.-Boba-nagymoráviája-magyar-fordításához-írt-előszavammal.]

a-szlovák-történetírás-mai-és-korábbi-marxista-képviselői-száma-éppen-úgy,-mint-a-magyar-történetírás-száma-az-egyházigazgatás,-a-kanonjogtörténet-ismeretlen-terület.-f-o-galmuk-sincs-az-egyházi-közigazgatás-alapelveiről,-történeti-és-jogi-változásairól.-emiatt-szent-Metód-sirmiumi-székhelyű-pannoniai-érsekségéről-csupán-zavaros

elképzelésekkel bírnak.-az-ilyesmit-nehéz-elismerni,-emiatt-mélységesen-hallgatnak-a vonatkozó-tanulmányaimról.-ilyen-a-sainth-Methodius-of-Thessaloniki,-The-archbishop of- sirmium:- The- location- of- Great- Moravia- in- light- of- territorial- formation- of- the 'dioecesis- Panninorum'- between- 295-900- a.d.-, amely- Pittsburghban- hangzott- el- a duquesne-Universisty-Xvi.-History-f orumán.-Magyar-kivonata-a-n agymorávia-fekvéséről new-york-i-kiadásában.-e-körbe-tartozik-a-k ievtől-k alocsáig-címen-2005-ben-megjelent Boba-émlékkönyv-számára-írt-nagy-tanulmányom,-a-Bizánc-és-r óma-iX.-századi-balkáni joghatósági- konfliktusának- antik- közigazgatási- alapja:- a- nagy- Constantinus-féle Praefectura-illyrici-o ccidentis-(324-441).

Paradox-módon-a-mai-szlovákiai-történészek-közt-én-képviselem-szvatopluk- király voltát.

n agymorávia-történetének-a-szemlélete-az-elmúlt-harminc-negyven-év-alatt-gyökeresen-megváltozott.-n oha-vannak-még-a-régi-felfogásnak-kitartó-képviselői,-kiváltképpen-Magyarországon,-de-Boba-imre,-az-amerikai-Charles-r .Bowlus-és-a-német-Martin eggers-munkássága-nyomán-ma-már-idehaza-sem-bűn-azt-vallani,-amit-1977-ben-felvettem.-r emélem,-ehhez-a-folyamathoz-én-is-hozzájárultam.

4.-szakmai-pályafutásom-második-szakasza:-oktatómunkám-az-eötvös Loránd-Tudományegyetem-Bölcsészkarán-(1987-)

1987-ben-meghívást-kaptam-az-eötvös-Loránd-Tudományegyetem-Bölcsészettudományi-karára-a-Levéltár-és-Történelem-segédttudományai-Tanszék-re.

a-meghívás-háttérében,-amint-az-fokozatosan-kiderült,-az-állt,-hogya-tanszéknek két-ok-miatt-volt-szüksége-tanóra.-egyrészt-avégett,-mert-az-egyetemi-előírások-értelmében-a-meglévő-oktatói-létszámhoz-docens-re-volt-szükség,-de-az-ott-működő-adjunktusok-közül-még-senki-nem-volt-készen-a-kandidátusi-cím-megszerzésére,-ami-akkoriban-a-docensi-kinevezés-feltétele-volt.

Másrészt-Magyarországon-nem-volt-a-történelem-segédttudományai-ból-doktori-képzés,-emiatt-a-Történelem-segédttudományai-Tanszék-léte-forgott-veszélyben,-mert-a működéshez-e-területen-minősített-szakértő-re-is-szükség-volt.

Munkásságom-Magyarországon-hosszú-ideje-ismert-és-elismert-volt.-a-konferenciák-sokaságán-keresztül-pedig-a-szakma-képviselői-személyesen-is-ismertek.-az-sem volt-titok,-hogya-komenský-egyetemen-Pozsonyban-Húščava-professzor-iskolájában Phd.r.-minősítést-szereztem-a-történelem-segédttudományai-ból.

kandidátusi-minősítésem-még-nem-volt,-de-tudták,-hogya-Pozsonyban,-a-Madách kiadóban-nyomdában-van-már-a-Piacok-és-vásárok-Magyarországon-i.-1000-1301.-az árpád-kori-vásártartás-írott-émlékei-és-azok-kritikája-az-államszervezéstől-a-tatárjárásig c.-könyvem.-a-kézirat-alapján-megindult-a-kandidátusi-minősítési-eljárás,-amit-sikeres védéssel-fejeztem-be-1988-ban.-ennek-eredményeképpen-az-akkori-gyakorlatnak-megfelelően-két-oklevelet-kaptam:-a-történelemtudományok-kandidátusáét-és-az-új-Phd. diplomát.-az-egyetemi-docensi-kinevezést-1990.-február-1.-napján-kaptam-meg.

az-egyetemen-igen-sokrétű-munkásságot-folytattam.-Meghívásom-céljának-megfelelően-megalapítottam-a-teljes-körű-latin-paleográfiai-képzést-hat-félévben.-s-zinte-egy-idő-

ben-indítottam-a-kánoni-jogtörténet-képzését-négy-félévben.-n emsokára-ezekhez-kapcsolódott-az-egyetemes-írástörténet-két-félévben.-alapfeladataim-mellett-szükség-szerint-oktattam-kronológiát,-diplomatikát,-sőt-oklevéolvást-is.

ezen-túlmenően-aktív-munkatársa-lettem-az-MTV-k ánon:-vallás-és-kultúra-tudományos ismeretterjesztő-sorozatának,- amely-nyolcvanat-meghaladó-adásából-69-nek-voltam különféle-címen-a-résztvevője,-ötletgazdaként,-műsorvezetőként,-előadóként,-sőt-for-gatókönyv-íróként-is-1990-ben-és-1991-ben.-a-sorozat-sikerét-az-bizonyítja-a-legjobban, hogy-sok-alkalommal-ismétlésre-került,-sőt-egyes-tételei-még-alkalmasint-most-is-felbukkannak-valamilyen-televízióban.

egyéb-történeti,- köztük- egy- hétrészes- írástörténeti- ismeretterjesztő- filmjeimmel együtt-106-televíziós-filmben-voltam-a-fenti-módon-munkatárs.

Munkásságomat-méltányolták-is,- mert--az-eLTé-n-ötödikként--1993-ban-elnyertem az-iskolateremtő,- nemzetközileg-is-ismert-és-elismert-egyetemi-oktatóknak-adomá-nyozni-szokott-legmagasabb-miniszteri-díjat,-a-szent-Györgyi-albert-díjat.

az-ismertetett-oktatói-és-tv-beli-munkásságomon-túl-aktív-résztvevője-voltam-a-tudo-mányos-közéletnek,-amit-azoknak-a-konferenciáknak-a-sorozata-jelez,-amelyeken-elő-adóként-részt-vettem.

1996-novemberében-a-Holocaust-emlékbizottság-rendezésében-én-voltam-az-1100 éves-együttélés.-a-magyar-és-a-magyarországi-zsidóság-a-haza-és-a-fejlődés-szolgála-tában-c.-tudományos-konferencia-szakmai-szervezője.

n-éhány-nappal-a-konferencia-előtt-megjelent-nálam-valaki-a-tanszékcsoportból-és közölte-velem,-ha-megtartom-a-konferenciát,-nem-lesz-jövőm-az-eLTé-n.-én-a-konfe-renciát,-ők-meg-a-közlésüket-tartották-meg.-ez-azonban-már-egy-másik-történet.

annyt-azonban-meg-kívánok-jegyezni,-hogytettükkel-olyan-körbe-emeltek-fel,-ahova semmilyen-szavazással-belépni-nem-lehet,-csak-„kiérdeemelni”.-abba-a-sorba-kerültem, amelyet-ezek-a-nevek-fémjeleznek:-Marczali-Henrik,-Morgenstern-marcali-rabbi-fia,-akit azt-követően-menesztettek-a- királyi-egyetemről,-az-eLTé-jogelődjéről,-amikor-nagysze-rű-munkával-vagy-másfél-kötetet-írt-meg-a-Magyar-nemzet-története-millenniumi-tízkö-tetésében;-s-zekfű-Gyula,-aki-miután-le-merészelt-írni,-hogya-darutollas-nemzeti-vise-letben-járó-honatyák-kuruc-ősei-éppen-olyan-rablók-voltak,-mint-a-labancok,-zajongott az-országgyűlés-és-meg-akarták-fosztani-egyetemi-tanárságától,-Hóman-Bálint-minisz-ter-befolyása-mentette-meg.- (igaz,-a-miniszterek-sem-egyformák.)-végül-e-körbe-tarto-zik-a-nagy-tudású-kumorovitz-Bernát-professzor,-egyebek-közt-a-pecsétan-kézikönyvé-nek-a-szerzője,-akit-szerzetesi-volta-miatt-űztek-el-az-eLTé-ről-az-50-es-évek-elején,-és talán-nyolcvanhárom-éves-volt,-amikor-az-akadémia-rehabilitálta.-én-vissza-nem-von-ható-kitüntetésnek-tekintem,-hogya-nagy-történészek-eme-sorába-kerülhettem.

az-eLTé-beli-és-az-azt-követő-korszakomban-a-történelmi-segéd tudományok-eszköztá-rával-elért-eredményeim-alapvető-és-új,-a-magyar-középkorról-vallott-korábbi-tudomá-nyos-szemléletek-több-lényeges-módosítását-követelik-meg.

e-körben-kiemelem-a-kánoni-jogtörténet-körébe-tartozó-két-munkámat.-nevezetesen-a-szent-istván- király-egyházszervezete--előzmények,-kánonjogi-és-politi-

kai-háttér-(Bp.-1988),-meg-a-s zékesfehérvári-Prépostság-és-bazilika-előzményei-és-sze-repe-az-alapítás-első-századában-a-kánoni-jog-tükrében-(s zékesfehérvár,-1996)-címet viselőt.- ezekhez- több- további- lényeges- tanulmányom- kapcsolódik,- amelyekben- a magyarországi- kereszténység- kezdeteit- jelentő,- 963- és- 1000- közt- működő- országos hatáskörű-esztergomi-Püspökség-létét-és-működését-derítettem-ki.

itt-utalnék-röviden-a-Piacok-és-vásárok-kezdetei-c.-könyvem-eredményei-közül,-ame-lyek-a-vásártartást-érintő-korai-forrásaink,-oklevelek,-törvények-és-elbeszélő-források-új gazdasági-szempontokat-is-fegyelembbe-vevő-diplomatikai-vizsgálatából-támadtak,-csu-pán-egyre.

Bebizonyítottam,-hogya-az-ún.-tihanyi-alapítólevél-hamisítvány.-Természetesen-nem-a magyar-szavakat-hamisították-bele,-hanem-a-későbbi-birtokadományokat,-mégpedig meglehetően-gyatrán.

ehelyütt-szeretném-megemlíteni-a-vallástörténeti-tanulmányaim-közül-a-következő kettőt:

1.-zsidóság-a-korai-árpád-korban.-a-magyar-társadalom-vallási-viszonyai-a-kazár-hit-vitától-iv.-Béla-zsidó-privilégiumáig,-(Bp.-2001)-címűt,-amelyben-számos-egyéb-mellett a-kazár-Bírodalom-felekezeti-toleranciájára-vonatkozó-adatok-érdemelnek-említést,-de a-csupán-jegyzetbe-szorított-felismerés-is,-amely-arra-mutat-rá,-hogya-az-árpád-felmenői közt-két-eltérő-néven,-hol-előd,-hol-Levedi-néven-emlegetett-személy-csupán-a-név héber-alakjának-az-Lvd-nek-kétféle-olvasata.-a-kazár-krónikákat-ugyanis-héberül-írták, amint-azt-József-kazár-király-egyértelműen-elmondta.-Más-szóval-ez-azt-jelenti,-hogya anonymus-mester-és-a-többi-elveszett-krónikakompozíció-egyik-alapja-a-héber-nyelvű kazár-krónikák-sorozata.

2.-a-reformáció-feltűnése-az-esztergomi-fő-egyházmegye-területén.-a-d-unáninnyi református-egyházkerület-előzményei-és-kezdetei-1592-1623-(Limes,-Tatabánya, 2001/3.-mell.),-amelyet,-noha-jelentős-vonatkozásokat-tartalmaz-a-Csallóköz-és somorja-vidékére,-földijeim-még-hallomásból-sem-ismerik.

visszaemlékezésemet-a-két-utolsó-könyvem-adataival-zárom:

1100-éves-együttélés.-a-magyar-és-magyarországi-zsidóság-a-haza-és-a-fejlődés szolgálatában-(Holocaust-emlékalapítvány,-Bp.-2001.)-amelyhez-Göncz-árpád-köztár-sasági-elnök-úr-írt-előszót,-s-amelyet-én-szerkesztettem.

szent-Gellért-püspök-vértanú-élete-és-műve.- (Belvárosi-főplébánia.-Bp.-2002.) amely-egy-kimagasló-szent-élettörténete-kapcsán-a-magyar-kereszténység-és-egyház-szervezet-kezdeteit-új-megvilágításba-helyezi.

Munkásságomban-mindig-az-az-eszme-vezérelt,-amelyet-régi,-még-a-rendszerváltást évekkel-megelőzően-nyomatásban-is-megjelentetett-jelmondatom-tartalmaz:-„servo veritati,-quia-d-eus-est,-amo-d-eum-quia-misericors-est”---s-zolgáлом-az-igazságot,-mert isten-az-igazság,-szeretem-az-istent,-mert-ő-az-irgalmasság.

Cs.-nagy-Lajos: Medvesalja-magyar-nyelvjárasi atlasza.-nagykapos,-Luminosus,-2011,-798-p.

kétszer-tört-fel-a-szlovákiai-magyarok-torkán-a sóhaj:- de- profundo- clamavi- -- a- mélységből kiáltok-hozzád,-Uram:-1920-ban-és-1945-ben, mindkétszer- nagyon,- de- a- ii.- világháborút követő- magyarüldözések- idején- feneketlen mélyről;-mélyebbre-pár-évvél-korábban-csak-az európai- zsidókat- taszították.- ő ket- a- halálba, minket- csupán- Csehországba- és- Magyarországra- vittek- a- szerelvények.- értelmiségünket szinte- az- utolsó- szakemberig- elvesztettük. Csak-négy-öt-év-múlva-láthatott-hozzá-néhány jól-rosszul- fölkészült-ember-az- alapok- lerakásához.- épülni- kezdtek- a- falak,- s- pár- éve- már ingatag- egyetemünk- is- van,- három- karral.- a házat- magyarországi- szakemberek- segítsége nélkül-nem-tudtuk-volna-főlépíteni.

e-pillanatban-két-olyan-férfi--két-magyarországi- nyelvész- -- tartózkodik- körünkben,* aki sokat-tett-értékeink-főlkutatásáért-és-mentéséért,- egyúttal- szakembereink- fölkészítéséért, hogy-a-munkát-folytatni-tudják.-vörös-óttó-tanár úr-1997-2005-közt-vendégeskedett-a-pozsonyi magyar- egyetem- tanszékén,- Cs.-nagy-Lajos pedig- 2011- szeptembere- óta- teszi- ugyanezt, ugyanott.-vörös-óttó-törzshelye-a-szombathelyi Berzsenyi-dániel-főiskola,-Cs.-nagy-Lajos-tanár úré-a-Pázmány-Péter-katolikus-egyetem.

Maradunk,- hisz- ez- a- tisztem,- utóbbi- kutatónk,- Cs.-nagy-Lajos- bemutatásra- váró- könyvé- nél,- a- *Medvesalja magyar nyelvjárasi atlasza* című,-47+750,-együtt-798-oldalas-monográfijánál.- a- 750- oldal,- amelyből- hiányzik- a lapalji- számozás,- a- megvizsgált-és-térképvázlatra-vitt-szavak-számát-mutatja.-a-könyv-első 47-oldala-az-előszóé,-a-célterület-népességének-történelmi-statisztikájáé,-az-anyaggyűjtés módjának- leírásáé,- a- gyűjtők- és- adatközlők névjegyzékéé,- az- utóbbiaké- falvak- szerinti bontásban,- a- válogatott- szakirodalomé,- a

betűrendes- címszójegyzéké,- illetve- a- szlovák és-az-angol-rezüméé.

a- könyv- a- szerző- nélkül- nem- születhetett volna- meg,- de- az- anyaggyűjtésből- és- a- szavak lejegyzéséből- Cs.-nagy-tanár-úr-nyitrai-egyetemi- hallgatói- is- nagyban- kivették- részüket. speciális-kiképzésük-is-a-professzor-úr-műve,- s csak- remélhetjük,- telve- bizalommal,- hogy- volt hallgatói- a- maguk- helyén- végre- fogják- hajtani ugyanezt- a- leletmentő- missziót.- Ugyancsak- ezt várjuk- el- vörös- f- erenc- nyitrai- tanítványaitól- a felvidéki- magyar- települések- család- és- utó- névállományának- vonatkozásában,- valamint településeink- szinkrón- és- diakrón,- különös súllyal- történelmi- földrajzi- névállományának földolgozásától- a- főképp- nyitrán,- Telekiné tanárnő-által-kiképzett,-az-ő-mintájukat-követő szakemberektől.- Mindhárom- nyelvészeti- ágban-születtek-korszerű-tudományos-és-hallgatói- munkák,- amelyekre- építeni- lehet.- egyetemeink- hallgatósága- egész- d-él-szlovákia-településeiről- toborzódik,- s- oda- széled- szét.- Jó esélyt- kínál- ez- a- körülmény- a- honi- és- a- vendégtanároknak- alapozó- munkájának- befejezésére.- Múzeumaink,- intézeteink,- honismereti- szövetségünk,- kiadóink- az- ő- közbenjárásukkal- a honi- és- magyar-pénzforrások-legalább-a-bemutatott- tervek- egy- részét- támogatni- fogják. Tapasztalom,- hogy- a- jó- kéziratokból- előbb- utóbb- könyvek- születnek.

azért-is-ajánlom-Cs.-nagy-tanár-úr-monográfiáját-különös-szeretettel-az-olvasók-figyelmébe,-mert-szívemnek-kedves-ez-a-határral-kettészelt-vidék.-s-omoskő,-ajnácskő,-várgede,-f-ülek vára- védte- falvait,- s- ez- adja- történelmi-költő romantikáját.-Írt-óluk-Petőfi-és-Tompa-Mihály,-s aki-forgolódott-a-Mátra-gerincei-közt-hullámzó, termő-lankákon,-nem-vonhatja-ki-magát-varázsluk-alól.-osztálytársaim,-barátaim-születtek ott,-a-hidegkúti-Mag-fiúk,-a-péterfali-Tőzsér,-a két-tajti-bajtárs-Trencsénben,-az-egyházasszábi Med- istván,- debreceni- vendégtanárunk, Kovács- istván,- és- hidegkúti- menyecske- lett megboldogult- feleségem- unokahúga,- n-agy anett.-ők-pergetik-a-világ-egyik-legcsodálatosabb-mézét,-s-házuktól-úgy-kétszáz-méterre húzták-meg-Trianonban-a-két-ország-határát.

a-tizenkét-település-teljes-szóanyagát-lehetetlen- volna- felgyűjteni- és- főképp- egy- könyvben- tálni,- de- a- monográfiában- szereplő

* a-szöveg-a-könyv-pozsonyi-bemutatójára-íródott.

törzsszavak- a- változatokkal- sok- szórakoztató tanulsággal- szolgálnak.- Csak- a- legfőbbet- említem:- a- 12.- egymástól- alig- néhány- kilométerre fekvő- falu- mennyi- hangsorban- nevezi- meg ugyanazt- a- fogalmat.- a- falvak- népe- nyilvánvalóan- befelé- élt,- s- változatokat- fejlesztett- ki.- a macska- csikar- vagy- karmol,- olykor- egy-egy településen- belül- is- így- vagy- úgy,- aztán- a macska- nyávog,- nyávikol,- nyivákol,- májúkol, illetve- dorombol,- duruzsol,- bögőzik,- brügőzik, muzsikál,- morog,- morgátyúzik.- a- falvak hangállománya- azonos:- a- labiális- ā,- az illabiális-ā,- a-ly,- a-nyílt-hosszú-ē-(méhē),- illetve az-*ej*- kettőshangzó-(*mei*hek).- Tüzetes- számba vételük- nem- az- én- tisztem,- összesítésük- rendezésük- a- szerzőre- és- recenzensére,- vörös ottóra-vár.- Csak- egy- záró-ötlet:- érdemes- volna megvizsgálni,- miként- viszonyul- a- medvesalji falvak-tájnyelve- egyfelől- a- szomszédos- magyarországi- palócságéhoz,- másfelől- a- hanvai- igó aladár-reliktszzerű-gömöri-idiómájához.

köszönöm- az- egész- felvidéki- magyar közösség- nevében,- hogy- Cs.- n- a- gy- Lajos- professzor- úr- szakembereket- nevel- számunkra, hogy- a- gyakorlati- kutató- munkába- is- bevonja őket,- köszönjük- hitvesének,- hogy- részt- vett- az anyag- föltárásában,- s- hogy- a- tanár- úr- asztalunkra- tette- ezt- a- minden- tekintetben- súlyos monográfiát,- k- isérje- életét,- egész- családjáét- és- további- munkáját- az- Úr- bő- áldása.- Tanár- úr, köszönöm,- köszönjük.

Koncsol László

Csernicskó- istván:- államok,- nyelvek,- államnyelvek,- a- nyelvpolitika- a- mai- kárpátalja- területén-(1867-2010),- Budapest,- Gondolat-kiadó, 2013,-575-p.

kárpátalja-területe-az-elmúlt-másfél-évszázadban- számos- államalakulat- részét- képezte. ennek- hatásai- természetesen- megmutatkoztak- a- nyelvhasználatban- is,- hiszen- az- állami hovatarozással- együtt- változtak- az- államnyelvek- is.- az- említett- időszak-(1867-2010)-nyelvpolitikájának- alakulását- és- annak- a- helyi lakosság-nyelvi- és- identitástudatára- gyakorolt hatásait- vizsgálja- a- közelmúltban- *Államok, nyelvek, államnyelvek* címmel- megjelent- nagyszabású- munkájában- Csernicskó- istván,- a

Hodinka- Antal- intézet- vezető- nyelvésze,- a- ii. r- ákóczi- Ferenc- kárpátaljai- Magyar- főiskola rektorhelyettese.

a- kötet- hét- nagy- fejezetből- és- számos- alfejezetből- áll.- az- *Előszó*-ban- a- szerző- a- munka megírásának- okairól,- előzményeiről- és- nehézségeiről,- valamint- az- önmagával- kötött- kompromisszumokról- szól.

a- Bevezetés- két- alfejezetre- oszlik.- a Probléma- felvetése- c.- részből- megtudhatjuk, hogy- a- vizsgált- időszakban- kárpátalja- mely államalakulatokhoz- is- tartozott.- emellett- ismeretetésre- kerül- a- terület- etnikai- és- nyelvi- helyzete is.- a- szerző- hangsúlyozza,- hogy- a- terület- etnikai sokszínűsége- ellenére- relatíve- magas- az- egy- nyelvűek- aránya.- a- következő- részben- történelmi- és- népszámlálási- adatok- alapján- kerül bemutatásra- a- kárpátaljaiak- nyelvtudása.- e fejezetből- megtudhatjuk- például- azt- is,- hogy- a 18-19.- század- során- elsősorban- a- magyar- nyelvi- asszimiláció- érvényesül.- a- 20.- század- során ez- a- nyelvi- helyzet- teljesen- megváltozott. Ugyanakkor- a- szerző- felhívja- a- figyelmet- arra- is, hogy- az- egyes- népszámlálások- alkalmával- más és- más- kérdések- vonatkoztak- az- egyének- nyelvtudására,- s- ez- valószínűsíthetően- a- kapott- eredményeket- is- nagymértékben- befolyásolta. emellett- hangsúlyozza- azt- is,- hogy- a- kárpátaljaiak- többsége- esetében- nem- lehet- „klasszikus” kétnyelvűségről- beszélni.- viszont- e- személyek egy- nyelvű- beszélőként- való- definiálása- sem helyénvaló.- (23-49.-p.)

a- *Nyelvpolitikai célok és törekvések a mai Kárpátalja területén (1867-1991)* c.- fejezet első- alfejezetében- arra- kapunk- választ,- hogy mi- a- nyelvpolitika,- illetve- hogy- szükség- van- e- a- nyelvpolitikára.- ezt- követően- pedig- a- mai kárpátalja- területének- nyelvpolitikai- korszakait- ismerhetjük- meg.- Csernicskó- istván- megjegyzi- azt- is,- hogy- a- nyelvpolitikai- korszakhatárok- meghatározása- igencsak- nehéz- feladat,- s- hogy- a- régió- nyelvpolitikájának- a- bemutatása nem- lehetséges- az- egyes- államalakulatok- egészére- kiterjedő- nemzetiségi,- nyelvi- és- nyelvpolitikai- törekvések- érintése- nélkül.- az- egyes nyelvpolitikai- korszakok- létrehozásánál- a- szerző- a- történettudományi- periodizációt- veszi- alapul.- (53-60.-p.)

a- következő- alfejezet- az- 1918-ig- terjedő nyelvpolitika- bemutatásával- foglalkozik.- a

korabeli-Magyarország nyelv- és nemzetiség-politikai helyzetét a magyar nyelv-dominanciája jellemzi. a magyar nyelv volt a törvényhozás, a hivatalok, a közigazgatás, a bíraskodás és az oktatás hivatalos nyelve, viszont a törvényeket a többi közösség nyelvén is közzé kellett tenni, s a községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezésben azok nyelvét voltak kötelesek használni. 1879-ben minden magyarországi népiskolában, 1883-ban a nemzetiségi középiskolákban, 1891-ben pedig a nem magyar nyelvű óvodákban is kötelezővé tették a magyar nyelv oktatását. 1907-től magyarul kell oktatni azokban az iskolákban, ahol a magyar tanulók száma eléri a 20%-ot. 1908-tól az ún. „hazafias tárgyak” (történelem, földrajz, állampolgári ismeretek) oktatása is magyar nyelvűvé válik. a rendelkezések eredményeképp az 1880-as és az 1910-es népszámlálás közötti időszakban 9,7%-al nőtt a magyarok aránya. a kisebbségek asszimilációját szolgálták a magyar hangzású utónevek anyakönyveztetését, illetve a településnevek magyarosítását elrendelő törvények is. (61–74. p.) a továbbiakban a helyi-szláv lakosság nyelvi problémáival ismerkedhetünk meg, melyek forrása egyrészt a magyar állam által képviselt asszimilációs politika, másrészt pedig a helyi-szláv lakosság és értelmiség saját nyelvi fejlődésüket érintő egységes elképzeléseinek a hiánya volt. a ruszin lakosság nemzeti és nyelvi felemelkedését gátolta az is, hogy a túlnyomórészt mélyszegénységben élő lakosság nem rendelkezett sem értelmiségi, sem pedig iparos osztállyal. a helyi görög-katolikus papság sem beszélt a helyiek nyelvváltozatát, s így természetesen nem is lendíthette elő a népi kultúra fejlődését. a ruszin írásbeliség az egyházi-szláv nyelv-regionális elemekkel elegyített, kodifikálatlan változatára épült. a magyar kormányzat tankönyvek és szótárak készítésének a támogatásával járult hozzá a nyelvi fejlődéshez. viszont szorgalmazta a cirill írásmódról a latinra való áttérést is, melyet az egyre inkább kibontakozó orosz hatást kívánta ellensúlyozni. a helyi-szláv lakosság helyzetének és az identitásuk alakulásának alaposabb megértése végett rövid kitekintés keretében ismertetésre kerül a szomszédos területek (Galícia és Bukovina)

helyzete is, hiszen e területek egyfajta példaként funkcionáltak a magyarországi-szláv lakosság számára. (61–110. p.)

a harmadik alfejezet Csehszlovákia nyelv-politikai törekvéseit mutatja be. elsőként a politikai háttér felvázolása történik meg. a Podkarpatszka-rus- a saint-germain-i egyezmény szerint a köztársaság autonóm területe, mely törvényhozó hatalommal bír a nyelvhasználat, az oktatás és vallásügy terén, valamint a helyi közigazgatás kérdéseiben. a köztársaság hivatalos nyelve a csehszlovák lett. az 1923. június 8-án elfogadott 137/1923. számú törvény minden iskolában kötelező tette az államnyelv oktatását. Ugyanakkor az állam azokon a területeken, ahol a kisebbség száma elérte a 20%-ot, előírta a kisebbségi nyelvek használatát is. ennek megfelelően kárpátalja területén is két és három nyelvű feliratok jelentek meg. a szerző azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy a járásbíróságok kialakításánál, valamint a mesterségesen létrehozott cseh-kolóniákkal a kisebbségi területek feldarabolására törekedtek. Hasonló célokat szolgált az is, hogy az 1921-es népszámlálás során már nem az anyanyelv, hanem a nemzetiség került rögzítésre, s így 80 ezer többségében magyar-ajkú-zsidó-külön-kategóriába került, aminek következtében jelentősen visszaesett a magyarok aránya. a nyelvi irányzatok című részben a-szláv lakosság nyelvi problémái, pontosabban az egyes irányzatok (ruszofil, ruszinofil és ukranofil) polémiái és az általuk támogatott nyelvek standardizációs folyamatai, valamint a hivatalos nyelvvetétel kérdésköre kerül bemutatásra. (111–156. p.)

a következő alfejezetben az 1939–44 között funkcionáló *Kárpátaljai Kormányzóság nyelvpolitikai helyzetével* ismerkedhetünk meg. a kormányzósághoz azok a kárpátaljai-szláv többségű vidékek tartoztak, amelyek nem lettek bekapcsolva a magyar vármegyerendszerbe. a magyar hatóságok már 1938 novemberében elrendelték a magyar-ajkúak anyanyelven történő oktatását, valamint a magyar nyelv tantárgyként való bevezetését a nemzetiségi iskolákba. Ugyanakkor a nemzeti-szerűleg vegyes lakosságú vidékek magyar tannyelvű polgári iskoláiban heti két órában oktatni kellett a lokális kisebbség nyelvét is. a

6200/1939.-sz.-miniszterelnöki-rendelet-szerint-a-kárpátaljai-területen-az-állam-hivatalos-nyelve-a-magyar-és-a-magyar-orosz-(ruszin),-s-előírja-azt-is,-hogy-a-hivatalokhoz-utóbbin-is-lehet-fordulni,-s-hogy-ilyen-esetekben-a-választ-is-ezen-a-nyelven-kell-kiadni.-az-állami-intézmények-feliratait-és-a-hivatalos-okiratok-is-két-nyelvűek-lettek.-az-állami-alkalmazottak-kötelesek-ismerni-a-második-államnyelvet-is,-s-ehhez-tankönyveket-is-biztosít-az-állam. Ugyanakkor-elrendelték-azt-is,-hogy-a-nem-magyaros-hangzású-település-és-családnevek-magyarosításra-kerüljenek.-a-magyar-állam-saját-érdekeit-szem-előtt-tartva-véget-vet-a-szláv-nyelvi-irányzatok-vetélkedésének,-s-egyértelműen-a-ruszin-mellett-áll-ki,-amely-egy-fajta-védműként-is-szolgál-száma-ra-az-orosz-hatással-szemben.-a-ruszin-erkölcsi,-politikai-és-anyagi-támogatást-is-élt-ezzet.-Létrejött-a-kárpátaljai-Tudományos-Társaság,-mely-nyelvtanok-(Marina-féle,-Harajda-féle),-történelmi,néprajzi-és-politikai-vonatkozású-írások-segítségével-járult-hozzá-a-ruszin-nyelvnek-a-többi-szláv-nyelvtől-való-elkülönüléséhez-és-fejlődéséhez.-(157-192.-p.)

az-ötödik-alfejezetben-A Szovjetunió nyelv-politikája kerül-bemutatásra.-a-fejezet-első-része-a-szovjet-ukrajnai-nyelvi-helyzet-felvázolására-tesz-kísérletet.-ebből-kiderül,-hogy-bár-a-szovjetunió-nak-nem-volt-hivatalos-államnyelve,-s-elvben-minden-tagköztársaság-nyelve-egyenlő-volt,-de-az-orosz-gazdasági,-politikai-és-hadászati-okokból-is-privilegizált-helyzetet-élt-ezzet,-s-így-a-nemzetek-közötti-érintkezés-nyelvévé,-vagyis-egy-fajta-„lingua-francá”-vá-vált.-a-nemzetiségi-nyelveken-megjelenő-sajtó-termékek,-rádió-és-tv-adások-az-állami-propaganda-terjesztését-szolgálták.-a-látszólagos-nyelvi-egyenlőség-erős-oroszosítási-politikával-társult.-1954-től-minden-iskolában-már-az-első-osztálytól-kezdődően-kötelezővé-vált-az-orosz-nyelv-oktatása,-a-nem-ukrán-tannyelvű-iskolák-programjából-pedig-kikerült-az-ukrán-nyelv.-a-következő-részben-a-szovjet-nyelv-politika-kárpátaljai-vonatkozásait-ismerteti-a-szerző.-a-helyi,-korábban-állami-támogatást-élt-ezző-ruszin-lakosságot-adminisztratív-módszerekkel-ukránná-nyilvánították-és-az-ortodox-hitre-való-áttérésre-kényszerítették-(a-görög-katolikus-egyházat-betiltották).-a-többi-kisebbségek

képviselőit-munkatáborokba-való-elhurcolá-sokkal-próbálták-megfélemlíteni.-a-nemzetisé-gi-lakosság-többségét-az-orosz-nyelvű-értelmi-ségek-betelepítésével-igyekeztek-megszüntet-ni.-ennek-következtében-nőtt-az-orosz-nyelv-szerepe,-s-egyre-több-orosz-vagy-oroszul-is-oktató-iskolát-nyitottak.-a-helyi-magyarságot-az-oktatás-réven-is-megpróbálták-a-magyaror-szágiaktól-elválasztani,-kárpátalján-a-dőlt-betűs-írást,-míg-Magyarországon-a-zsinórirást-oktatták.-(193-233.-p.)

a-harmadik-fejezet-A Független Ukrajna nyelvpolitikai törekvéseit-tárgyalja.-a-szerző-az-ország-nyelvi-helyzetét-ismertetve-megjegyzi,-hogy-az-alkotmányban-államnyelvként-defini-ált-ukrán-nyelv-minden-tekintetben-az-orosz-nyelv-szerepeinek-az-elnyerésére-törekszik.-ezt-viszont-nagymértékben-akadályozza-a-szovjetunióban-szerzett-állami-és-társadalmi-pozícióit-megőrző-orosz-lakosság.-ez-pedig-akár-az-ország-nyelvi-és-politikai-kettészaka-dásához-is-vezethet.-kitér-a-két-nyelv-aktív-egymásra-hatása-folytán-az-orosz-nyelv-szó-készletén-alapulva-létrejött,-jelenleg-alacsony-presztízzsel-bíró-nyelvváltozat,-az-ún.-szurzsik-ismertetésére-is.-a-nyelvpolitikai-aspektusok-c.-részben-az-ukrajnai-nyelvek-használatára-vonatkozó-dokumentumok-(Ukrajna-alkotmányának-vonatkozó-cikkelyei,-Ukrajna-nyelvtörvénye,-valamint-a-különböző-nyelvpoli-tikai-rendeletek)-kerülnek-bemutatásra.-emellett-részletesen-ismerteti-a-régionális-vagy-kisebbségi-nyelvek-európai-kartáját-érintő-vitákat-és-a-ratifikáció-körüli-bonyodalma-kat.-a-következő-alfejezetben-a-kisebbségi-nyelvhasználat-jogi-kereteit-mutatja-be-a-szer-ző,-melyet-elsősorban-a-nyelvek-használatára-vonatkozó-ukrajnai-dokumentumok-és-a-szom-szédos-országokkal-kötött-együttműködési-szerződések-befolyásolnak.-ezt-az-igazság-szolgáltatás,-a-közigazgatási-eszközök,-a-kul-turális-tevékenység-és-kulturális-létesítmé-nyek,-a-gazdasági-és-társadalmi-élet,-valamint-az-oktatás-során-alkalmazható-és-alkalmazott-nyelvhasználati-rendelkezők-alapos-elemzé-se-követi.-a-továbbiakban-a-kárpátaljai-nyelvi-helyzet-sajátosságainak-és-nyelvpolitikai-vonatkozásainak-az-ismertetése-következik.-Bemutatásra-kerül-a-régió-legnépesebb-kisebbségeinek-(magyar,-román,-szlovák,

cigány,- német)- nyelvi- és oktatási- helyzete, majd- az- őket- a-2008-ban-bevezetésre-kerülő független- érettségi- vizsgák- miatt- ért- negatív diszkrimináció- is.- ezt- követően- a- településnevek- változásairól- és- az- abban- nyújtott- magyarországi- támogatásokról- is- szól.- a- következő alfejezetben- a- ruszinok- és- a- ruszin- nyelv- kapcsolán- megjegyzi,- hogy- Ukrajna- a- szovjetunió hagyományait- követve- nem- ismeri- el- sem- a- ruszin- nemzetiséget,- sem- a- ruszin- nyelvet. Csernicskó-istván- a- független- Ukrajna- politikai vezetésének- nyelvpolitikai- játszmáit- áttekintve megjegyzi,- hogy- a- nyelvi- helyzet- rendezésének kérdése- általában- csak- a- választási- kampányok- során- kerül- előtérbe,- s- a- rendezés- ígérete- is- általában- csak- politikai- kampányfogás.- a- magyarság- nyelvi- helyzetének- javítására- szolgáló- alternatívaként- említi- a- Tisza-melléki járás- létrehozásának- tervét.- a- fejezet- zárásaként- az- autonómia- létrehozásának- jogi- lehetőségeit- ismerteti.- (238–351.-p.).

a- következő- fejezet- A *nyelvpolitika hatása a nyelvoktatásra, nyelvvelajátításra*.- a- nyelvpolitika- és- a- nyelvoktatás- kapcsolatáról- szólva megjegyzi,- hogy- az- egymást- követő- államalakulatok- rendre- más- és- más- oktatáspolitikát képviseltek,- melyek- révén- folyamatosan- változtak- az- oktatandó- nyelvek- is.- r- észletesen ismerteti- a- ruszin- nyelv- korabeli- oktatási- helyzetét- (a- szovjetunió- és- Ukrajna- ugyanis- nem- ismeri- el)-, valamint- az- 1991-től- államnyelvi funkciót- betöltő- ukrán- nyelv- kisebbségi- iskolákban- való- oktatásának- a- hiányosságait.- ezt- követően- a- nyelvoktatás- színvonalának- javítása- érdekében- tett- lépések- kapcsán- megjegyzi,- hogy- az- állam- ez- irányú- intézkedéseinek- a- hiányában- a- feladat- megoldásával- helyi- szakmai és- civil- kezdeményezések- próbálkoznak.- Majd egy- 11- pontból- álló- ajánlást- fogalmaz- meg- a- kisebbségi- iskolákban- folyó- államnyelvoktatás hatékonyabbá- tételére.- az- államnyelven- való- tanulásról- és- annak- hatásáról- szólva- megjegyzi,- hogy- a- Magyarország- által- folyósított oktatási- nevelési- támogatások- odaítélésének a- mechanizmusa- (vagyis,- hogy- azok- a- tanulók is- megkaphatják,- akik- ukrán- tananyelvű- iskolába- járnak,- de- részesülnek- anyanyelvi- oktatásban- is)- még- inkább- hozzájárul- a- kisebbségi iskolákat- érintő- tanulói- létszámcsökkenéshez. végezetül- felteszi- a- kérdést,- hogy- mi- áll- az

ilyen- nyelv- és- oktatáspolitikai- háttérében. (356–429.-p.)

az-ötödik-fejezet- A *kárpátaljai nyelvpolitika tágabb kontextusait*- vizsgálja.- a- különböző államok- nyelvpolitikájának- a- közös- vonásait elemezve- megjegyzi,- hogy- „a- nyelvpolitika valódi- törekvése- nem- a- szimmetrikus- többnyelvűség- kialakítása,- hanem- az- államnyelv pozíciójának- erősítése,- a- kisebbségek- alacsony szintű,- asszimilációs- célú- kétnyelvűségének- a- kialakítása,- mely- hosszabb- távon- nyelvcserehez- vezet”.- (441.-p.)- a- kárpátaljai- és- a- többi határon- túli- magyar- kisebbség- nyelvi- helyzetének- összevetése- során- a- szerző- számos hasonlóságot- figyel- meg,- melyek- elsősorban abból- adódnak,- hogy- az- ausztriai- magyarság kivételével- mindegyik- közösség- szovjet- befolyás- alá- tartozott,- s- hogy- nyelvhasználati- lehetőségeik- elsősorban- a- privát- szférára- és- a- kulturális- életre- korlátozódtak.- ezt- követően- részletesen- ismerteti- a- határon- túli- magyar- kisebbségeket- érintő- magyarországi- nyelv- és- támogatáspolitikát- is,- külön- kitérve- a- 2010-ben elfogadott- kedvezményes- honosítási- törvény jelentőségére.- f- elhívja- viszont- a- figyelmet- arra is,- hogy- a- Magyarországgal- létesített- jogi- kapcsolatok- (munkavállalás,- tanulás,- vagy- épp- a- honosítás)- során- a- kárpátaljai- magyaroknak számos- névhasználati- akadállyal- is- szembe kell- nézniük.- a- problémák- lehetséges- megoldására- ajánlásokat- is- megfogalmaz.- kiemeli,- hogy- a- határon- túli- magyarság- nyelvének- megőrzéséhez- és- fejlődéséhez- a- Magyar- állam koncentrált- nyelvpolitikája- mellett- a- magyar nyelv- használati- lehetőségeinek- a- kiszélesítésére- van- szükség,- vagyis- arra,- hogy- a- magyar nyelv- regionális- nyelvi- státuszt- kapjon,- s- hogy a- közigazgatásban- való- alkalmazásához- szükséges- feltételek- is- biztosítva- legyenek. (433–471.-p.)

a- hatodik- fejezet- az- *Esélyek és lehetőségek a kárpátaljai magyar nyelvi helyzet befo- lyásolására*.- a- legfontosabb- célként- Csernicskó- istván- itt- az- anyanyelvi- iskolahálózat megőrzését- jelöli- meg,- mégpedig- olyan- formában,- hogy- az- a- központosított- oktatási- rendszer- részeként- is- közvetíteni- tudja- a- speciális kisebbségi- értékeket.- Hiszen- „az- anyanyelvi oktatás- nélkül- a- magyar- nyelv- funkcionális visszaszorulása- és- tévesztése- elkerülhetet-

lenné-válik”-(480.-p.),-ami-a-közösség-asszimi-lációjához- vezet.- viszont- arra- is- figyelmeztet, hogy-az-anyanyelvi-oktatás-csak-akkor-szolgál-hatja-az-integrációt,-ha-az-államnyelv-oktatá-sát-is-hatékonyan-el-tudja-látni.-ennek-hiányá-ban- a- szegregáció- eszközévé- válhat. (475-499.-p.)

a-hetedik-Összefoglaló-fejezetben-röviden-újra-áttekintésre-kerül-a-vizsgált-korszak-államainak-a-nyelvpolitikája.-a-ruszin-nyelv-kérdése-kapcsán-kitér-a-nyelv-és-nyelvjárás-elkülönítésének-a-nehézségeire-is.-zárszóként-megjegyzi,-hogy-a-régióban-az-„esetleg-kiala-kuló-etnikai-vagy-nyelvi-konfliktusok-könnyen-tovább-gyűrűzhetnek”,-s-hogy-ennek-elkerülé-se-végezt- is- fontos- a- nyelvi,- nemzetiségi- és- felekezeti- kérdések- megfelelő- rendezése. (530.-p.)

a-fentebb-bemutatott-nagyszabású-munka-már-a-címében-is-sokat-ígér,-de-az-ígérteknél-jóval-többet-ad-az-olvasónak.-a-vizsgált-kor-szak-nyelvpolitikájának-bemutatása-mellett-mindig-igyekszik-az-eseményeket-a-nemzetkö-zi-tendenciákkal-egybevetni,-párhuzamba-állí-tani,-s- ahol- lehetséges- (pl.- a- kárpátaljai-magyar-tannyelvű- oktatási- intézményekben-folyó- államnyelvoktatás- hatékonyabbá- tétele-kapcsán),-ott-ajánlásokat-is-megfogalmaz.-a-kötet-értékét-tovább-növelik-a-benne-szereplő-dokumentumok,-térképek-és-táblázatok,-vala-mint-a-gazdag-irodalomjegyzék-is.

Gazdag Vilmos

Csernicskó- István:- államok,- nyelvek,- állam-nyelvek:-nyelvpolitika-a-mai-kárpátalja-terüle-tén-(1867-2010).-Budapest,-Gondolat-kiadó, 2013,-575-p.

azt-a-régiót,-melyet-ma-kárpátaljaként-isme-rünk,-számos-legenda-övezi,-noha-a-különbö-ző-tudományterületek-meglehetősen-nagy-tudáskészletet-halmaztak-fel-róla,-s-ezek-az-ismeretek-folyamatosan-gyarapodnak.-a-mind-össze- 12 800- négyzetkilométeren- legalább-kilenc-nyelvvél-(ruszin,- ukrán,- magyar,- jiddis, cigány,- német,- román,- szlovák,- orosz),-három-írásrendszerrel-(latin,- cirill-és-héber)-találko-zhatunk.-Csernicskó-istván-legújabb-monográfi-ája,- amely- *Államok, nyelvek, államnyelvek:*

nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010) címmel-2013-ban-jelent-meg-a-budapesti-Gondolat-kiadó-gondozásában,-az-ebben-a-régióban-alkalmazott-nyelvpolitikai-törekvések-történetét-mutatja-be-csaknem-600-oldal-terjedelemben.-a-szerző-a-beregszá-szi-ii.-r-ákóczi-ferenc-kárpátaljai-Magyar-főiskola-oktatója,-az-intézményen-belül-műkö-dő-nyelvészeti-kutatóműhely,-a-Hodinka-antal-intézet-alapító-vezetője,-a-szociolingvisztikai-kutatások-úttörője-kárpátalján,-a-kárpátaljai-magyar-társasnyelvészeti-iskola-létrehozója.

a-terjedelmes-kötet-jól-áttekinthető-részek-re-tagolódik,-ábrák-és-képek-sokasága-segíti-a-megértést,-a-tájékozódást,-s- azt- is,- hogy- az-olvasó-újabb-és-újabb-lendületet-kapjon-az-olvasás-folytatásához.-a-szerző-végigvezeti-az-olvasót-kárpátalja-nyelvpolitika-történetén-a-19.-század-utolsó-harmadától-napjainkig,-és-közben-szinte-megtanítja-megérteni-ennek-a-kis-földrajzi-területnek-azokat-a-sajátosságait, amelyek-a-mindenkori-hatalom-képviselői-szá-mára-központi-kérdéssé-tették-a-hivatalos-és-a-vernakuláris-nyelvek-kezelését-ebben-a-perifé-rikus,- gazdaságilag- erősen- elmaradott,- ám-stratégiaiilag-mégis-fontos-régióban.

az-előszóban-a-szerző-megfogalmazza-azo-kat-a-dilemmáit,- melyek- a- kötet- tervezése, szerkesztése- közben- merültek-fel- benne,- és- sorra- veszi- azokat- a- kompromisszumokat, amelyeket- meg- kellett- kötnie- ahhoz,- hogy- megszülessen- a- könyv.- ily- kompromisszum-volt-például-a-kutatás-földrajzi-és-időbeli-kere-teinek-kijelölése.-a-vívódó-szerző,-aki-semmi-lyen- elemzést,- kutatást- nem- tart- lezártnak, hanem- egy- szakasznak- -- jelentőségét- pedig- ítélje-meg-a-felhasználó--,-üditő-és-külön-figye-lemre-méltó-jelenség.

a-kötet-tárgya-a-ma-kárpátaljaként-ismert-régió-nak-többé-kevésbé-megfeleltethető-terü-letre- 1867- és- 2010- között- vonatkoztatott-különböző- állami- nyelvpolitikai- gyakorlatok-bemutatása.-az-olvasó-szá-mára-megdöbbentő-lehet,-hogy-bár-szá-mos-nemzetiség-és-nyelv-él-hagyományosan-a-mai-kárpátalja-területén,-az-itt-élők-jelentős-része-csak-anyanyelvén-kom-munikációképes.-a-legutóbbi,-2001-es-ukrán-cenzus-adatai-szerint-például-a-kárpátaljaiak-63%-a-vallotta-egynyelvűnek-magát.-a-világ-országaiban-megszokott-gyakorlatokkal-ellen-

tétben- a- mai- kárpátalján- nincs- igazi- közös nyelv-,- egyetlen- olyan- nyelv- sincs-,- melyet- – kortól-,- lakóhelytől-,- iskolázottságtól- és- nemzeti-iségtől- függetlenül- -- mindenki- ismerne- a- régióban.”- (37.- p.)- s- hogy- mi- ennek- az- oka?- a bevezető- fejezet- azzal- zárul-,- hogy- a- szerző- azt ígéri- ennek- is- utánajár- könyvében.

a- következő- fejezetekben- -- miután- megismerteti- az- olvasót- azzal-,- mi- is- a- nyelvpolitika-,- s meggyőzően- érvel- amellett-,- hogy- a- nyelvpolitikát- nem- lehet- kikerülni- -- a- 19.- század- utolsó harmadától- a- 20.- század- utolsó- évtizedéig-,- a Monarchiától- a- szovjetunió- felbomlásáig mutatja- be- a- régióban- alkalmazott- nyelvpolitikai- törekvéseket-,- az- egyes- történelmi- korszakok- történéseinek- bemutatása- azonos- logikát követ-,- előbb- az- adott- ország- főbb- nyelvpolitikai jellemzőit- ismerjük- meg- röviden-,- majd- konkrétan- a- vizsgált- régióban- érvényesített- eseményeit-,- törekvéseit-,- a- mögöttük- álló- ideológiai-,- társadalmi-,- gazdasági- és- politikai- célokat- tárja elénk.

a- dualista- Magyarországon- a- jogszabályok korabeli- viszonylatban- nemzetközi- mércével- is kedvező- nyelvi- jogokat- biztosítottak- a- kisebbségek- számára-,- ám- a- gyakorlatban- a- magyar nemzet- térnyerése-,- a- magyar- nyelv- pozícióinak erősítése-,- a- kisebbségek- asszimiláció- felé terelése- volt- hangsúlyos-,- a- Csehszlovák köztársasághoz- került- régióban- a- kisebbségi nyelvek- nyilvános- használatára- akkor- nyílt mód-,- ha- egy- bírósági- közigazgatási- egység területén- belül- a- kisebbség- képviselői- elérték- a- 20%-os- arányt-,- ahol- a- kisebbségek- aránya meghaladta- a- 75%-ot-,- a- járási- képviselő- testületek- dokumentumait- nem- volt- kötelező- államnyelven- is- kiadni-,- csak- ha- ezt- valamelyik- képviselő- szükségesnek- tartotta.

amikor- a- vidék- 1938-ban- részben-,- 1939-ben- pedig- teljesen- visszakért- Magyarországhoz-,- a- régióban- érvényesített- nyelvpolitika legfőbb- célja- a- terület- megtartása- volt-,- ezt- a- stratégiai- célt- szolgálta- a- szomszédos- szláv nyelvektől- önálló- ruszin- irodalmi- nyelv- gondolatának- pártfogolása-,- az- önálló- ruszin- nemzeti identitás- erőteljes- támogatása-,- a- hivatalos kétnyelvűség- bevezetése-,- a- helyi- szláv- művelődésre- fordított- kiemelt- állami- figyelem.

ezt- követően- a- szovjet- birodalom- nyugati idegvégződése- lett- kárpátalja-,- az- itt- élők- pedig

a- szovjet- népek- családjának- tagjaivá- váltak-,- a soknemzetiségű- szovjetunióban- az- orosz nyelv- volt- a- domináns-,- a- nemzetek- közötti érintkezés- nyelve-,- első- nyelv- az- egyenlők között-,- a- szovjet- módra- értelmezett- internacionalizmusban- és- nyelvi- egyenjogúságban- a kisebbségi- nyelvek- az- eszközei- voltak- annak-,- hogy- a- társadalom- valamennyi- szegmenséhez eljussanak- a- mindent- uraló- kommunista- párt ideológiai- útmutatásai-,- propagandaanyagai-,- az- orosz- pedig- a- társadalmi- érvényesülés egyik- legfontosabb- eszközévé- vált.

a- soron- következő- fejezet- az- 1991- és- 2010 közötti- két- évtized- ukrainai- nyelvpolitikájának áttekintése-,- az- alapos- elemzés- bemutatja-,- miért- is- oly- összetett- a- területét-,- gazdasági nehézségeit-,- nemzetiségi- és- nyelvi- problémáit a- szovjetuniótól- örökölt- Ukrajna- nyelvi- helyzete-,- az- is- kiderül- a- fejezetből-,- hogy- bár- számos kisebb- nagyobb- korszakhatár- különíthető- el- a vizsgált- perióduson- belül-,- az- ukrainai- nyelvpolitika- fő- célja- mindvégig- a- konfliktusok- elkerülése-,- illetve- elkenőzése-,- a- status-quo- fenntartása- volt-,- s- ezt- szolgálta- az- ország- második- elnöke-,- Leonid- kucsma- által- „kétirányú- vektor” politikának- nevezett- nyelvpolitikai- irányvonal is-,- melynek- lényege-,- hogy- mindenki- kap- gesztusokat-,- hogy- aztán- valójában- ne- történjék semmi- érdemleges-,- a- narancsos- forradalom után- hatalomra- jutott- erők- ezzel- a- gyakorlattal szakítottak-,- amikor- az- ukránosítást- tették- meg legfőbb- nyelvpolitikai- céljuknak-,- nem- törődve az- ország- közel- felének- ellenállásával.

a- történeti- szempontú- nyelvpolitikai- összefoglalót- követően- foglalkozik- a- szerző- a- nyelvpolitikának- a- nyelvoktatásra-,- a- nyelvsajátításra- gyakorolt- közvetlen- és- közvetett- hatásaival-,- itt- kapunk- válaszokat- azokra- a- bevezetőben- felvetett- problémára-,- hogy- miért- nincs közös- nyelv- ma- kárpátalján-,- és- miért- van- az-,- hogy- a- kárpátaljai- magyarok- túlnyomó- többsége- nem-,- vagy- csak- alig- beszél- annak- az- országnak- az- államnyelvét-,- melynek- polgára. Csernicskó- úgy- látja-,- hogy- az- elmúlt- közel másfél- évszázad- állam- és- államnyelv- váltásainak-,- az- épp- aktuális- államnyelv- oktatásának megszervezése- körüli- problémáknak-,- illetve az- elavult- nyelvpedagógiai- szemléletnek- és módszereknek- a- következménye- ez- az- áldatlan- állapot.

a- kötetnek- egyik- nagy- erőssége,- hogy- a szerző- nem- elégszik- meg- a- pusztá- leírással: kutatási-eredményeit- megpróbálja- kontextusba helyezni,- nemzetközi- összefüggérendszerben láttatni,- s-kísérletet-tesz-arra-is,-hogy-összevetésekkel-érzékeltesse,-miben-más-vagy-épp-mely téren-hasonló-a-régióban-az-egyes-korszakokban-alkalmazott-nyelvpolitika-elmélete-és-gyakorlata-más-korszakokhoz,-országokhoz,-nyelvpolitikákhoz- képest.- képet- kapunk- arról- is, milyen-a-kárpátaljai-magyar-közösség-nyelvpolitikai- helyzete,- összehasonlítva- a- Magyarországgal- szomszédos- országokban- élő- más magyar-kisebbségek- helyzetével.- azért- is- figyelemre-méltó-ez-a-fajta-többdimenziós-megközelítés,- mert- hozzájárulhat- ahhoz- a- ködoszlato munkához,- amely-ki-akarja-ragadni- a- kárpátalját az- említett- legendai- környezetből,- és- kizárólag tudományos- mércével- mér.- ezt- erősíti,- hogy- a szerző- igen- széleskörűen- tájékozott- és- tájékozott- az- által,- hogy- a- magyar- nyelvű- szakirodalom mellett- angol,- német,- orosz,- ukrán,- ruszin,- cseh és- szlovák- forrásokat,- szakirodalmi- munkákat is- felhasznál.- a- kárpátaljai- magyar- társadalomtudományokban- szokatlan- módon- Csernicskó nem- törekedik- kizárólagos- értelmezésre, hanem- árnyaltan,- több- szempontból- próbálja körüljárni- a- szűkebb- és- tágabb- térség- egyik- legkényesebb- problémáját: a- nyelv- és- a- nyelvpolitika- kérdéskörét.

Legalább- ennyire- szokatlan- az- is,- hogy- az elemzés- végén- -- annak- ellenére,- hogy- a- szubjektív- előszó- részben- arról- szól,- miért- nem készít- majd- illet- a- szerző- -- Csernicskó- össze-foglalja,- hogyan- látja- a- kárpátaljai- magyar közösség- nyelvi- helyzetének- kedvező- irányba történő- befolyásolásának- esélyeit- és- lehetőségeit,- milyen- problémákat- és- feladatokat- lát- e- téren.- a- szerző- elsősorban- az- oktatásban- látja- azt- a- kitörési- pontot,- melynek- átszervezése, hatékonyabbá- tétele- révén- a- kárpátaljai magyar- közösség- képes- lehet- szembenézni- a- 21.- századi- kihívásokkal.- nem- titkolja- el- azonban- azt- sem,- hogy- számos- politikai,- strukturális- és- szakmai- problémát- kell(ene)- leküzdeni ahhoz,- hogy- a- magyar- oktatási- vertikum- valóban- magas- színvonalon- és- hatékonyan- szolgálja- a- közösség- érdekeit- a- kárpátalján.

a- monográfia- talán- legizgalmasabb- része a- befejező- fejezet.- a- cím- (*Összefoglalás*)- kissé

megtévesztő.- a- fejezet- ugyanis- nem- csupán szintézisbe- foglalja- mindazt,- amit- az- előző- 500 oldalon- olvashattunk,- hanem- további- értelmezési- kereteket- nyújt,- párhuzamokat- von,- tanulságokat- fogalmaz- meg.- nyelv- és- politika összefüggéseinek,- a- nyelv- társadalmi- beágyazottságának,- a- nyelvre- rakódott- és- különböző célokat- szolgáló- ideológiáknak,- a- nyelvpolitika elméleti- és- gyakorlati- oldalának- olyan- összefoglalása- ez- a- kötet- rész,- amely- bármely magyar- egyetem,- főiskola- nyelvpolitika- és- szociolingvisztika- kurzusán- kötelező- olvasmány lehetne.

a- kötetet- záró- körülbelül- 700- tételes- bibliográfia- igazolja,- hogy- a- szerző- alaposan- tanulmányozta- kutatási- témájának- szakirodalmát, nem- meglepő- hát,- hogy- a- szemfüles- olvasó apróbb- hibákat- találhat- benne.

az- 575- oldalas- kiadvány- olvasását- nagyban- megkönnyíti- a- szerző- igazán- olvasmányos stílusa,- a- számtalan- helyen- előre- és- visszautaló- jegyzetelés,- a- sok- sok- térkép,- táblázat, ábra,- és- persze- azok- az- illusztrációk- (fényképek,- korabeli- dokumentumok,- levelezőlapok, postai- bélyegek,- hivatali- bélyegzők,- úrlapok, nyomtatványok),- amelyek- alátámasztják, szemléltetik- a- szerző- állításait.- dicséretes, hogy- a- kötetből- nem- spórolták- ki- a- név- és- tárgymutatót.

az- egyes- történelmi- korszakokat- jellemző ellentmondásosság,- a- problémás- és- vitás- kérdések- tárgyilagos- hangvételű,- hiteles- dokumentumokra- támaszkodó,- az- okokra- mélységeiben- rávilágító- bemutatása- és- az- interdiszciplináris- elemzés- mellett- ugyanakkor- meg kell- jegyeznünk,- hogy- a- cigányokról- és- a- roma nyelvvaltozatokról,- valamint- a- zsidókról- és- a jiddisről- viszonylag- kevés- szó- esik- a- kötetben.

a- különböző- történelmi- államoknak- a- régió területéhez- kapcsolódó- (direkt- és- indirekt módon- kifejtett)- nyelvpolitikájának- alapos áttekintése- arra- döbbsenti- rá- az- olvasót,- hogy- a politika- nyelvekre,- nyelvhasználatra- vonatkozó hatását- komolyan,- súlyához- mérten- kell- tanulmányozni.- a- nyelvpolitika- és- a- mögötte- álló ideológiák- figyelmen- kívül- hagyása- visszafordíthatatlan- károkat- okozhat- a- kisebbségi közösségek- nyelvhasználatában,- oktatásában,- nyelvük- és- kultúrájuk- megőrzésében.- a- hatalomgyakorlásnak,- az- autonómia- illúziójá-

nak- és az- asszimilációs- törekvéseknek- a különböző- megvalósulásait- történelmi- koronként- és- államonként- ismerhetjük- meg Csernicskó- István- kötetében,- amely- hasznos olvasmánya-lehet-számos-szakterület-művelőinek:-a-nyelvpolitikával,-a-kárpátaljai-többnyelvűséggel-és-nyelvoktatással-foglalkozó-kutatóknak-éppúgy,-mint-a-ruszinok-nyelvi-és-nyelvpolitikai-helyzetével-foglalkozó-szlavistáknak,vagy-éppen-a-nemzeti-identitással,-kárpátalja múltjával-foglalkozó-történészeknek.

Bátyi Szilvia

Tamáska- Máté:- kassa-vidék- településképei. Pozsony,- kalligram,- 2013,- 496- p.- Tamáska Máté:- falvak- az- uradalmak- helyén.- a- megszűnt- nagybirtok- telepes- községeinek- építészete- 1945- után.- Budapest,- Martin- opitz kiadó,-2013,-240-p.

2013-ban-Tamáska-Máté-két-könyvvel-jelentkezett.-s-bár-más-és-más-a-téma,-a-két-könyvben-közös,-hogya-szerzőt-az-érdekli,-hogyan épül-ki,-milyen-hatások-eredményeként-alakul ki-egy-vidéki-település,-főleg-annak-többretegű épített-öröksége.

a-budapesti-szakember-az-első-könyvben egy-kiválasztott-régiót-(a-kassa-vidék-mintegy 44-települését)-vizsgálta,-a-másikban-pedig-az országos-földbirtokrendező-Tanács-(of T)-iratai-alapján-az-ún.-telepes-falvak-több-száz-falusi-települését-mérte-fel-gyakorlatilag-egész Magyarországon.-s-miközben-Tamáska-Máté bejárta,-felmért,-lerajzolt-és-lefényképezett-rendeteg-mindent,-aközben-mindkét-könyvének szöveges-részeiben-bámulatosan-komplex szempontrendszert-alkalmazott-a-kutatáshoz. a-vizsgált-kistelepülések-alaprajzát,-utcáit, tereit-és-különböző-funkciójú-épületeit-társadalom-és-gazdaságtörténeti,-szociológiai,-építészeti,-statisztikai-és-még-számos-egyéb-szempont-alapján-elemzi,-egyebek-közt-interjúk, fotósorozatok,-házfelmérések,-szociográfiai interjúk-által--vagyis-mindkét-könyvében olyan-összetettségekben-láttatja-a-vizsgált-tájat, amilyenre-szerintem-csak-kevesen-képesek.

a-könyvekben-számos-új-fogalommal-és megközelítéssel-kell-megismerkednünk:-„a

településképvizsgálatában-egy-templom,-egy kastély-vagy-egy-más-épület-művészi-értéke másodlagos-kérdés-ahhoz-a-szerephez képest,-amelyet-mint-térhatároló-elem-a-külső tér-tagolásban-betölt.”-a-második-könyvnek, ha-lehet,-még-látványosabbak-a-tanulságai:-„a kutatás-során-azt-a-mélyreható-település-és tájszerkezeti-átalakulást-kellett-leírni-és-megérteni,-amely-során-a-nagybirtok-szórt-major-sági-rendszere-zárt-falvakká-alakult-át.” r-oppant-érdekesekek-azok-a-részek,-amelyek-új kontextusba-helyezik-a-második-könyv-központi-fogalmait,-úgy-mint-az-„uradalmi-falut”(itt-élt-az-illyés-Gyula-i-puszták-népe),-az-„új községeket”-és-az-„új-gazdákat”,-miközben-ez utóbbiak-közül-a-korabeli-magyar-társadalom-tervezők-eleve-kizárták-a-megbízhatatlannak tekintett-svábokat-és-cigányokat.

a-második-világháború-végén-az-of T-településfejlesztési-célja-kétségtől- a-magyar-falu-modernizálása-volt,-miközben-a-tulajdonviszonyok-átalakulása-(valójában-a-régi-tulajdonosok-eltűnése)-radikálisan-átszabta-a-hagyományos-településstruktúrát-is,-olyannyira,-hogya-projekt-bevallott-célja-az-volt,-hogya-településfejlesztés-végeredményeként-minta-falvak-keletkezzenek.-a-folyamatból-nem hiányzott-sem-a-történeti-folytonosság,-sem-a-(nem-szervezett)-társadalmi-ellenállás.-az-előbbit-igazolja-az-a-ma-már-nem-meglepő tézis,-hogya-„a-szocialista-mezőgazdaság-számára-nemcsak-az-egykori-nagybirtok-épületei, de-egész-települési-rendje-is-ideálisnak-bizonyult”.-a-társadalmi-ellenállást,-pontosabban a-központi-tervezők-szándékainak-kollektív legyőzését-pedig-jól-mintázza,-ahogya-falusi lakosság-ellenszegült-a-merev-kockaház-szemléletnek-úgy,-ahogya-a-népi-építészetben-régóta-ismerős-volt-az-új-ház-mellé-kintinyári-konyhát,-a-(nagy)ház-mögé-pedig-egyre kisebb-és-kisebb-(s-egyre-csúnyább)-épületeket-biggyesztettek-(ez-a-Csallóközben-is nagyon-jól-ismert-jelenség).

a-szerző-nem-kerüli-meg,-bár-elég-óvatosan fogalmaz-a-tekintetben,-hogya-mi-lett-az-eredménye-ennek-a-(ahogya-cseh-szakirodalom-mondja)-társadalmi-szociális-mérnökségnek.-Jó-lelt volna-többet-olvasni-arról,-hogyan-függött-össze a-társadalom-és-faluépítés-a-kommunizmus korabeli-lakásépítéssel.-e-témakörön-belül

remek- a kifejtése- annak,- hogyan- helyeződött építészeti-funkcionális- hangsúly- a- szociális középületekre-(község-ház,-kultúr-ház,-egészség-ház),-amely- „épületekkel-megpróbálták-kiváltani- a- templom- dominálta- hagyományos- faluképet”.-a- társadalmi-szociális-mérnökség-határozott- és- előre- kigondolt- voltát,- a- történeti-politikai- erőterei- kontextusát- mi- sem- bizonyítja- jobban,- mint- az- eredetileg- birtokrendezés- (ez- itt- erős- eufemizmus)- céljával- létrehozott- of T sorsa:- az- of T,- amely- mögött- veres- Pál- és- a- nemzeti- Parasztpárt- állt,- néhány- éven- belül- kiszorult-a-hatalomból,-és-maga-is-a-szovjetizálás-áldozatává-vált.

Tamáska- Máté- mindkét- 2013-as- könyvében- a- hangsúly- azon- van,- hogyan- alakult- a- falusi-tér,- ebből-következően-hogyan-fejlődött

a- népi,- a- kisvárosi,- a- városkörnyéki-stb.- településkép.- Mindkét-könyvből-nemcsak-azt-látjuk,- hogy- Tamáska- Máté- milyen- sokoldalú szakember,- aki- a- történettudománytól-az- építészeti-otthonosan-mozog-több-tudományterületen,-hanem-azt-is,-hoggy-egy-olyan-tudományos-szemlélet-reprezentánsa,-aki-mindezeket a-jelenségeket-át-akarja-látni,-s-igényli,-hoggy-a-jelenségek- a- maguk- komplexitásában,- egyszerűre,-egymás-mellett-jelenjenek-meg-a-vizsgálat-során.-Milyen-tanulságosak-a-szerző-szavai:- „a- múlt- idősíkjai- nem- egymástól- elkülönülve,-hanem-meglehető-összevisszaságban, egymást-újra-meg-újra-keresztező-formációkban-jelennek-meg.”

Vajda Barnabás

s számunk-szerzői

Bajcsi Ildikó (1985)

doktorandusz-(eszterházy-károly
f őiskola,-eger,-Magyarország)

Bátyi Szilvia (1985)

nyelvész-(Pannon-egyetem,-veszprém,
Magyarország)

Bilász Boglárka (1986)

doktorandusz-(Comenius-egyetem,
Pozsony,-szlovákia)

Bolemant Lilla (1964)

irodalom-és-genderkutató,-a-Madari.sk
webportál-főszerkesztője,-a-f őrum
kisebbségkutató-intézet-munkatársa
(Pozsony,-szlovákia)

Csernicskó István (1973)

nyelvész-(ii.-r ákóczi-f erenc-k árpátaljai
Magyar-f őiskola,-Beregszász,-Ukrajna)

Gazdag Vilmos (1984)

doktorandusz-(eötvös-Loránd
Tudományegyetem,-szláv
nyelvtudományi-Program,-Budapest,
Magyarország)

Huszár Ágnes (1949)

nyelvész-(Pécsi-Tudományegyetem,-Pécs,
Magyarország)

Kegyes Erika (1967)

nyelvész-(Miskolci-egyetem-BTk,-Modern
filológiai-intézet,-Miskolc,-Magyarország)

Kerényi Éva (1981)

történész-muzeológus,-doktorandusz
(Gömör-k ishonti-Múzeum,-r imaszombat,
szlovákia;-eötvös-Loránd
Tudományegyetem,-Budapest,
Magyarország)

Koncsol László (1936)

helytörténész,-szerkesztő,-irodalomtörté-
nész,-kritikus,-költő,-műfordító-(Pozsony,
szlovákia)

Lanstyák István (1959)

nyelvész-(Comenius-egyetem,-Pozsony,
szlovákia)

Liszka József (1956)

etnológus-(f őrum-k kisebbségkutató
intézet-etnológiai-k őzpontja,-k omárom,
szlovákia)

Püspöki Nagy Péter (1944)

történész,-heraldikus-(Pozsony,
szlovákia)

Lucia Satinská (1986)

nyelvész-(Ludovít-Štúr-nyelvtudományi
intézet,-szlovák-Tudományos-akadémia,
Pozsony,-szlovákia)

Vajda Barnabás (1970)

történész-(selye-János-egyetem,
komárom,-szlovákia)